BÜTÜN ESERLERİ - 9

İSMAİL CEM

SİYASET YAZILARI

1975-1980 TÜRKİYESİ

TÜRKİYE İŞ BANKASI
Kültür Yayınları

İsmail Cem

Siyaset Yazıları

1975-1980 Türkiyesi

TÜRKİYE İŞ BANKASI

Kültür Yayınları

İSMAİL CEM
BÜTÜN ESERLERİ
İSMAİL CEM
SİYASET YAZILARI
1975-1980 TÜRKİYE'Sİ

Sertifika No: 11213
editör
LEVENT CİNEMRE
görsel yönetmen
BİROL BAYRAM
düzelti
NECATİ BALBAY
grafik tasarım uygulama
TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI

TÜRKİYE İŞ BANKASI KÜLTÜR YAYINLARI
istiklal caddesi, meşelik sokak no: 2/4 beyoğlu 34433 istanbul
Tel. (0212) 252 39 91
Fax. (0212) 252 39 95
www.iskultur.com.tr

İsmail Cem 1940 yılında İstanbul’da doğdu. 1959’da İstanbul Robert Kolej’den ve 1963’te Lozan Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nden mezun oldu. 1981’de Paris Siyasal Bilgiler Enstitüsü’nde siyaset sosyolojisi dalında lisansüstü eğitimi yapan Cem, yazar ve yönetici olarak çeşitli gazetelerde çalıştı; 1971-1974’te Türkiye Gazeteciler Sendikası İstanbul Şubesi Başkanlığı’ndan sonra, 1974-1975 yılları arasında TRT Genel Müdürlüğü görevinde bulundu. Merkezi Almanya’da bulunan Avrupa Yayın Enstitüsü’nün yönetiminde yer alan İsmail Cem, 1975-1981 döneminde ve 1985 sonrasında, yazarlığın yanı sıra siyasete de atıldı ve parti merkez yönetimlerinde görev yaptı. 1987 ve 1991 genel seçimlerinde İstanbul’dan, 1995 ve 1999 seçimlerinde Kayseri’den milletvekili seçilen Cem, 1987-1997 döneminde Strasbourg’daki Avrupa Konseyi Parlamentosu’nda tBMm Delegasyonu’nda üye ve daha sonra başkan olarak yer aldı. Avrupa Konseyi Parlamentosu Sosyalist Grubu’nun başkanvekilliğine seçilerek, 1989-1995 yılları arasında bu görevi sürdürdü.

İsmail Cem 1995’te Kültür Bakanı, 1997-2002 döneminde Dışişleri Bakanı oldu. Cem’in, çoğu Türkiye’nin siyaset sosyolojisi ve sosyal demokrasi üzerine on üç kitabı yayımlandı: Türkiye’de Geri Kalmışlığın Tarihi; Türkiye Üzerine Yazılar, 12 Mart – Yazılar, 12 Mart – Değerlendirme (2 cilt); TRT’de 500 Gün, Siyaset Yazıları, Geçiş Dönemi Türkiye’si; Sosyal Demokrasi ya da Demokratik Sosyalizm Nedir, Ne Değildir?; Türkiye’de Sosyal Demokrasi, Engeller ve Çözümler; Yeni Sol, Sol’daki Arayış; Gelecek İçin Denemeler.

Ayrıca üç cilt olarak planlanan Türkiye, Avrupa, Avrasya serisinin ilk iki kitabı olan I: Strateji-Yunanistan-Kıbrıs ile II: Avrupa’nın Birliği ve Türkiye de son dönemde yayımlanan eserleriydi.

Cem’in İngilizce yazılmış ve Almancaya da çevrilmiş Turkey in the New Century adlı bir dış siyaset çalışması ile sergilenmiş fotoğraflarından derlenen Mevsimler adlı iki fotoğraf kitabı da bulunuyor.

İngilizce ve Fransızca bilen Cem, öncelikle Dışişleri Bakanlığı sırasında izlediği politikalardan ötürü, dünyada Türkiye’nin yetiştirdiği değerli bir siyasetçi ve “barış adamı” olarak tanınmıştı.

1963’te Elçin (Trak) Cem’le evlendi. İpek Cem ve Kerim Cem adında iki çocuğu ve beş torunu vardır.

Türkiye Cumhuriyeti tarihinin en uzun süre görev yapan 4. Dışişleri Bakanı olan İsmail Cem 24 Ocak 2007’de vefat etti.

BİRİNCİ BÖLÜM
MC'LER TÜRKİYE'Sİ

I
DEHŞET TIRMANIŞININ İLK ADIMLARI

Yakın siyasal tarihte özel bir yeri olan “Milliyetçi Cephe” hükümetleri, bir dizi üstyapısal oluşumun da etkisinde gerçekleşmiştir. Hattâ, II. MC hükümetinin (1977), iç ve dış egemen güçlerin muhalefetine rağmen kurulduğu söylenebilir. Aynı güçlerin sürdürdüğü direnmenin de katkısıyla, kısa sürede ve daha kolay yıkılmıştır.

Milliyetçi Cephe olayı, 1973 seçimiyle oluşan siyasal üstyapının özellikleriyle ve Türkiye sağının geçirdiği değişimle yakından ilişkilidir. 1973 seçim sonrasının genel görünümü, şöyledir: Sağın büyük partisi AP, bir yandan Demokratik Parti’ye öte yandan kendi kişiliğine özgü nitelikler de taşıyan MSP’ye büyük ölçüde oy kaybetmiştir. CHP, en radikal dönemini yaşamaktadır; gelişmektedir, ancak tek başına hükümet olacak gücün uzağındadır. 12 Mart döneminin kalıcı etkileri sonucunda, sosyalist sol, Parlamento düzeyinde temsil edilmemektedir. Parlamento bir yana, sosyalist hareket, almış olduğu yaraların etkisiyle son derece dağınıktır. Buna karşılık, aynı 12 Mart döneminin hız kattığı faşizm benzeri eğilimler güçlenmekte ve örgütlenmektedir.

Türkiye’de, o çok tekrarlanacak deyişiyle, bir koalisyonlar çağı başlamak üzeredir. AP, MSP, DP arasındaki amansız kavgalar nedeniyle, bir sağ koalisyon o günün koşullarında mümkün gözükmemektedir. Buna karşılık, bütün egemen güçler, Cumhurbaşkanı çevresinden başlayarak sanayi ve ticaret odalarına, büyük basının bir bölümüne kadar, AP ile CHP’yi bir araya getirmek çabasındadır. Bâzı CHP’liler ve yazarlar ise, hayli iddialı bir formülü, bir CHP-MSP koalisyonunu önermektedir.

Bu formül, sınıfsal güç dengelerinden, hattâ tarihsel yanılgılardan kaynaklanmış bir dizi olumsuzluğa rağmen, gerçekleşmiştir. Bir yandan bürokrasinin klasik ideolojisi ve engellerine rağmen, öte yandan sermaye sınıfının tedirginliğine rağmen, ilginç bir deney başlatılmıştır. Ne var ki, 1975-80 yıllarını kapsayan dönemin eşiğinde, 1974’te kurulan bu hükümet, uzun ömürlü olamamıştır. İç ve dış egemen güçlerin sürekli kösteklemesinin yanı sıra, aynı çevrelerin hesabında bulunmayan bir Kıbrıs Harekâtı da, hükümeti sarsmıştır. Bu duruma, MSP kanadının tutarsızlıkları ve daha da önemlisi, CHP kurmaylarının yanlış hesapları eklenince, koalisyon yıkılmıştır. Koalisyonu bozarken CHP’nin öngördüğü bir “erken

seçim,” Kıbrıs zaferi havasıyla tek başına iktidar olmak, DP ile kısa süreli koalisyon kurmak hedefleri de hayâl olduklarını ortaya koyunca, bir siyasal iktidar boşluğu doğmuştur.

I. MC hükümetinin önkoşullarını hazırlayan bu boşluğu doldurmak amacıyla kurulmuş Irmak hükümeti de, boşlukta kalmıştır. Uzunca bir süre –yaklaşık altı ay– güvensizlik oyu almış bir hükümet Türkiye’yi yönetmiş, siyasal üstyapı çözüm yaratamamıştır. MC’nin temelleri, bu belirsizlik ortamında atılmıştır. Siyasal manevraların eski ustası Demirel, Demokratik Parti milletvekillerini birer birer kendi partisine çekmeye başlamıştır. O günün koşullarında, Türkiye’nin sağ güçleri, bu oluşumu büyük ölçüde desteklemiştir. 12 Mart tecrübesiyle “akıllanmış” bir Demirel, bu güçlere artık güven verebilmektedir. Demirel’in ve “kurulu düzenin” –yabancı dildeki deyimiyle “establishment”in– güvenilir sözcüsü Feyzioğlu’nun gözetiminde, MSP’nin yola getirileceği inancı vardır. MHP ise, bu çevrelerin önemli bölümü tarafından hiç değilse anlayışla değerlendirilmektedir. Düzeni, sol “tehlike” karşısında koruyacak, gereğinde kaba kuvvet yöntemlerini düzen adına harekete geçirebilecek tek gücün MHP olduğuna inanılmakta, sağın büyük bir kesimi bu partiyi ve anlayışını sempatiyle karşılamaktadır.

Böylece, bir çeşit “ideal” formül, sağ güçler açısından oluşmaktadır: Demirel’in tecrübesi ve partisinin kitle desteği vardır. Buna, klasik bürokrasinin ve büyük sermayenin “güvencesi” olarak Feyzioğlu eklenmektedir. Sonra, MSP, dinci özellikleri ağır basan sağın temsilcisi olarak ve yola getirileceği umuduyla bu potaya eklenmektedir. Nihayet, aşırı sağ da, gereğinde kullanılmak üzere, koalisyonun içine alınmıştır. Dış güçler, umutlu gözükmemekle beraber, bu oluşumu anlayışla karşılamakta, gelişmeleri beklemektedir. İçteki egemen çevreler ise, “acaba ideali yakaladık mı” merakı içindedirler.

MC, bir yandan, Türkiye’nin siyasal üstyapısındaki özelliklerden ötürü oluşabilmiştir: CHP’nin MSP koalisyonunu sürdürmekteki başarısızlığı ve yanlış hesapları, MSP’nin uyumsuzluğu, Parlamento aritmetiği, vb. CHP-MSP koalisyonunu bozmak kararının, MC’yi yaratan başlıca etken olduğu da söylenebilir. Öte yandan, olay, doğrudan doğruya siyasal yelpazenin sınırlılığıyla, demokrasinin boyutlarıyla, 12 Mart döneminin sonuçlarıyla ilişkilidir. Türkiye’de sosyalist gelişmenin sınırlanmış olması, 12 Mart’la ciddi ölçüde engellenmiş bulunması, bir sol koalisyon alternatifinden ülkeyi yoksun bırakmıştır. Demokrasi çoğulcu doğrultusunda gelişebilseydi ya da

12 Mart yaşanmasaydı CHP ve sol partiler arasında Türkiye'nin gerçekleştirebileceği bir koalisyon modeli, yani, eşyanın tabiatına daha uygun bir model, 1973 sonrasında öncelikle gündeme gelebilirdi. Ne var ki, düzen, bunu engellemiştir. Türkiye'nin siyasal yapısı bu doğrultuda gelişememiştir. Bu özellik, sadece MC dönemi ve onun ülkede yol açtığı büyük yıkıma değil, 1977 seçimi sonrasının belirsizlik ve tutarsızlıklarına da önemli bir neden olmuştur.

Demirel'in Hesapları ve Mahşerin Dört Atlısı

Sayın Demirel, kendisi ve partisi adına son derece hesaplı bir planı adım adım gerçekleştirmenin yolundadır. Kendisinin ve partisinin temel sorununa, Demirel doğru teşhis koymuştur: Bölünmüş olmak. Gerçekten, gerek geçmiş seçim sonuçlarının gerekse günümüzün değerlendirilmesi, sağdaki bölünmenin AP'yi olağanın ötesinde zayıf düşürdüğünü göstermektedir. Türkiye'deki ekonomik ve sosyal gelişmenin AP aleyhine işlemesi ne kadar doğalsa, bunun 1973 genel seçiminde ulaştığı boyutlar o kadar yapaydır. Başka bir deyişle, sanayileşme sürecinde gerilemesi kaçınılmaz olan Demirel ve AP, yüzeysel nedenlere de dayanan bâzı bölünmeler ve özellikle Demokratik Parti olgusu karşısında, doğal sınırlarının da gerisine düşmüştür.

Sayın Demirel, sağdaki sosyal farklılaşmaları aşırı biçimde yansıtan, dolayısıyla yapaylık niteliği de taşıyan bu bölünmelere karşı, dikkatli bir taktik uygulaması içindedir. Adetâ taş üstüne taş koyarak, koalisyon ortaklarının ve muhaliflerinin en küçük yanlışlarından bile yararlanarak, kendisini "sağın tek lideri" biçiminde kabul ettirmenin yolundadır.

Koalisyon hükümetinin (I. MC'nin) kuruluşu, bu yolun büyük dönemeci olmuş, Demirel, sağın önderliğine adetâ yeniden doğmuştur. "En büyük sağ partinin liderliğinden", "sağ partiler birliğinin liderliğine," hem de Sayın Erbakan'ın yardımlarıyla ulaşmıştır Demirel. Bu noktaya bir kez varıldıktan sonra, Demokratik Parti'nin tasfiyeye zorlanması ve MSP'nin ufalanması, Sayın Demirel gibi usta bir politikacı için güç değildir. Üstelik sağdaki bölünmüşlük zaten doğalın ötesindeki bir boyuttadır ve doğal olana yeniden dönülmesi kolay gözükmektedir.

Sosyal farklılaşmayı açan bu siyasal farklılaşmayı yeniden gerçek boyutlarına döndürmek, Demirel'in 1975 (kısmi Senato) seçiminden beklediği başlıca sonuçtur. Nitekim Demirel'in seçim kampanyasını açan konuşması, halkı CHP'den uzak durmaya çağrı olmaktan çok, MSP ve DP'lileri AP'ye oy atmaya çağrı niteliğindedir.

Sayın Demirel'in konuşmasındaki son özellik, yeni değildir: Bir yandan demokrasinin faziletini göklere çıkaran Demirel, bir yandan da "komünizm ve sol tehlikesinden, CHP'nin bozgunculuğundan" söz ederek kendi söyledikleriyle çelişkiler yaratmaktadır. Demirel'in bu görüşleri seçim açısından belki önem taşımayan fakat aslında çok önemli olan bir özelliği de sergilemektedir: Demirel, dörtlü koalisyon kurulalı beri, demokratik olabilme ve düşünebilme yeteneğinden giderek uzaklaşmıştır; uzaklaşmaktadır.

Kutsal kitaplarda, "Mahşerin Dört Atlısı"ndan söz edilir. Üzerine filmler de yapılmış olan bu dört atlı, mahşer günü göklerden gelecek ve insanlığı kırıp geçirecektir. Her biri ayrı renk at binen bu dörtlü, gene kutsal kitaplara göre, ölüm, savaş, hastalık ve kıtlıktır.

Dörtlü Koalisyon döneminin (I. MC) Türkiye'ye getirdikleri, simgesel olarak bile bu ölçülere varmamıştır herhalde. Ama insanların öldürülebildiği, siyasetçilerin taşlanıp hücuma uğratıldığı, ekonominin darlık işaretleri gösterdiği, öğretmen ve işçinin bunaldığı, Kıbrıs sorununun çıkmaza girdiği, faşizmin uç verdiği bir ülkeye dönüş-müştür Türkiye.

Mahşerin dört atlısının, hem de başlarında Demirel olmak üzere çevresinde dolaştığı bir Türkiye...

Politika, 25 Eylül 1975

MC Rejiminin Korku ve Sefaleti Üzerine

31 Mart 1975'te güvenoyu alan koalisyon hükümetinin (MC) sekiz aylık iktidarına bir göz atarken, önce bâzı açıklamalara gerek olduğunu fark ediyoruz. Sayın Adalet Bakanı, önceki gün, Türkiye'de "Vatan hainleri" ile "Vatanseverler" arasında bir mücadelenin sürdüğünü belirttiler. Ne var ki, sadece bunu belirttiler. Dolayısıyla, kimin hangi safta bulunduğunu ortaya koyarak bizim gibi sade vatandaşların düşüncesine yön vermediler; bizleri karanlıkta bıraktılar...

Şimdi biz, vatandaş olarak, merak içindeyiz. Ve Sayın Adalet Bakanı'ndan bir açıklama beklemekteyiz. Zira kendisi, bu sözleriyle, iktidarın manevi şahsiyatına, Cephe arkadaşlarına, MC yöneticilerine, Koalisyon partileri başkanlarına, "ima" yoluyla hakaret etmek durumundadır. Adalet Bakanı bile olsa, benzer ima yollarıyla iktidara, arkadaşlarına, üyesi bulunduğu Cephe'nin liderlerine hakaret etmeye hakkı yoktur.

Ne demektir, “Vatanseverlerle vatan hainleri arasında mücadele yapılması?” Adalet Bakanı’nın cümlesini burada bırakıp herkesi yerli yerine oturtmadan sözlerini kesmesi, büyük yanlıştır; “K... acaba ne dedi, kimin için vatan haini, kimin için vatansever dedi” gibilerinden tehlikeli düşüncelere halkımızı yöneltmeye, Sayın Bakan’ın ne hakkı vardır?

Bizi ve vatandaşları mazur görsünler, hiçbirimiz vatanseverler kategorisinin dışında kendimizi düşünmeyiz, düşündürtmeyiz ve Sayın Bakan’ın da böyle düşündüğünü sanmayız. O zaman, peki kim oluyor bu vatan hainleri?

Lütfen açıklık getirsinler sözlerine, zira yaptıkları bu benzetmelerle ve ima yoluyla MC iktidarına ve bu iktidarı oluşturanlara, bu iktidarın araçlarına ve yandaşlarına, ima, yoluyla hakaret etmek, onları vatana hıyanet iddiasıyla suçlamak durumundadır Sayın Adalet Bakanı. Yok, bu kadar da değil... Kendisi, hemen Cephe’sinin liderlerinden özür dilemeli, sözlerini geri almalı ve bir daha onları vatana hıyanetle suçlamamalıdır...

Aklımız bir kez takıldı, kurtaramıyoruz... Şimdi, Sayın Bakan’ın mensubu olduğu MC iktidarı, memurları nasıl süreceğini şaşırmış, öğretmenlere hangi cezayı vereyim diye bunalmıştır. Örneğin “mobilya yolsuzluğunu” ortaya çıkaranlar, anında sürülüvermiştir MC yönetimi tarafından. Öğretmenler, seç seç al misali, perişan edilmiş, indi ve keyfi ölçülerle sürgünlere yollanmıştır. Hele hele MC ideolojisinin baskılarına tahammül edemeyen yüksekokul öğrencileri, kovulmakla MC ideolojisine katlanmak arasında bir seçmeye zorlanmıştır. Gene aynı MC’nin yandaşları, üniversite kapılarını ve dersliklerin önünü tutarak, eğitim kuruluşlarını öğrenim yapamaz duruma getirmiştir. Şimdi Sayın Bakan, bu memurları, bu öğretmenleri, bu öğrencileri vatan haini diye nitelememektedir herhalde. O zaman, o zaman kimlerdir vatan haini olanlar? Hayır, düşünmek bile istemiyoruz, ama sözlerine açıklık getirmelidir Sayın Bakan. Kalkıp da kendi iktidarını, yolsuzluğu ortaya çıkarmış kişileri sürenleri, eğitim kuruluşlarını baskı yuvasına döndüren MC militanlarını, dersliklerin önünü silâhla tutan MC partizanlarını, kısaca, kendi mensubu olduğu MC’yi mi vatana ihanetle suçlamaktadır Sayın Bakan? Bundan kendilerini tenzih ederiz. Ama gene de aklımıza bâzı soru işaretleri takılmamış değil, Sayın Bakan’ın sözlerinden sonra. Onun için, lütfedip açıklık getirsinler sözlerine. Böylece MC mensubu bakanın tüm olarak MC ve yandaşlarını vatana ihanetle suçlamadığını kesinlikle öğrenmiş olalım. Ve de rahatlayalım...

Sayın Adalet Bakanı, mutlaka, mutlaka açıklık getirmelidir sözlerine. Bizlere yol göstermelidir. Çünkü kendisi, bizlere, yani vatanseverlere, vatan hainlerine karşı acımasız olmamızı, katı olmamızı, cesur olmamızı, korkusuz olmamızı önermiştir.

Şimdi lütfedip söylesinler, nasıl? Türkiye'yi kendi beceriksizlikleri ve çıkarları uğruna savaş alanına çevirip cihat ilân edenlere karşı, ne yapalım? Önce, bunlar mıdır vatan haini olanlar, onu belirtsin Sayın Bakan. Sonra, onlara karşı ne yapmalıyız, onu öğretsinler. Gene kendilerinden rica etmekteyiz. Tek suçu "öğretmek" olan vatanseverleri keyfi ve partizan ölçülerle perişan edenler midir vatan haini olanlar? Onlara karşı da ne yapmamızı önerir Sayın Adalet Bakanı? Sonra, memleketin parasını yolsuzluklarla ceplerine indirenler, bunu önlemeye çalışanları cezalandıranlar mıdır vatan hainleri? Sayın Bakan bu konuda da açıklık getirip bize yol gösterseler, biz vatanseverler olarak kendilerine müteşekkir oluruz.

Yoksa vatan haini dedikleri, Kıbrıs davamızın her geçen gün biraz daha gerilemesine kendi hareketsizlikleri ve beceriksizlikleri ile yol açanlar mıdır? Biz vatanseverler, bu sorunun da cevabını bilmek isteriz.

En önemlisi, Sayın Bakan'ı uyarmak da istiyoruz. İktidara, öteki arkadaşlarına, MC yönetimine ve yöneticilerine karşı, kendi ima yoluyla suç işlemek durumundadır. İnsana kötü şeyler düşündürmektedir.

Onun için, lütfedip açıklasınlar. Vatansever kim, vatan haini kim. Aksi halde, ima yoluyla MC ve iktidar büyüklerimize hakaret etmek suçundan kendisi, yani Sayın Adalet Bakanı, savcıların önüne çağrılırsa, hiç hayret etmeyeceğiz.

Bizden söylemesi...

Politika, 5 Aralık 1975

Gençliği Şiddete Koşullandıran Kim?

Bâzı güncel ve siyasal tehlikelerin nedenleri çok derinlerde, toplumun bilinçaltında, yılların toplumsal koşullandırmalarında yatar. Çocukluk çağında taze beyinlere aşılanan yanlışlar, gençliğe geçiş döneminde hedef olunan doyumsuzluklar ve bu doyumsuzluğu sözde gideren eğitsel reçeteler, kişiyi büyük yanlışlara hazırlar. Onu, yaşı geldiğinde, esmekte olan toplumsal kasırgalara çaresiz bir yaprak gibi salıverirler.

Bizim toplumumuz, gerek eğitim düzenindeki boşluklarla, gerekse toplumsal koşullanmanın âleti olan haberleşme araçlarıyla, yani, gazete, sinema, radyo, televizyon ve benzer haberleşme araçlarıyla, genç kuşakları adetâ "bilimsel" bir yanlışın cenderesinde yetiştirir. Türkiye'nin verdiği eğitim de, toplumsal koşullandırma da, sonuçta en çarpık insan modelini yaratmaya dönüktür. Bir toplumun kendi kendini körletmesinden başka şey değildir bu: Bir çeşit "harakiri"dir...

İlkokullarda çocuklara verilen, çoğu öğretmensiz ve dersliksiz okullarda verilen, bir ezber idmanından başka şey olamamaktadır. Çocuk, bütün evrensel eğitim sistemlerine göre en özgür bırakılması ve kişiliğini en özgürce geliştirmesine imkân tanınması gereken bu çağında, köşeli ve katı kalıplara adetâ zorla yerleştirilir. Oyun oynamak, yaramazlık yapmak, kendi ilgi alanlarını arayıp bulmak, yaratıcı olmak, yasaktır bizim çocuğumuz için. O, derslikte çıt çıkarmayacaktır. Gülmeyecektir. Çocuksu dünyasının renkliliğine kapılmayacaktır. Çok ağır bir ders programında tarihleri ezberleyecek, isimleri ezberleyecek, ders kitaplarının amansızca çizdiği bir çerçeveye, çaresiz, öğretmeniyle birlikte hapsedilecektir.

Hele bu çocuk ortaokul konusunda umut besleyen, bir seçme yapabilme imkânını kendinde gören ailelerin çocuğuysa, durum büsbütün zordur onun için. Daha ilkokulun dördünden başlayarak, bir yarış atı örneği, o insafsız koşuya hazırlanacaktır. "Test hazırlıkları", "ortaokul giriş sınavları" diye diye, onun taze dimağına birtakım zorlama hattâ gereksiz bilgiler doldurulacaktır. Ne yaşça, ne de ruhça ve bedenen hazırlıklı olduğu bir yarışa, o küçük vücuduyla idmanlanacaktır. Bu hazırlığı başarıyla sonuçlansa da sonuçlanmasa da, onun kişiliği üzerinde son derece olumsuz ve kalıcı ters etkiler yaratacaktır.

Bu yokluklardan, yanlışlıklardan geçirilen çocuklar, gençlik aşamasına vardıklarında, onları bekleyen başka tuzaklarla karşılaşırlar: Sinema, televizyon, resimli roman ve benzerleri gibi.

Dünyanın hiçbir toplumunda, birkaç Uzakdoğu ülkesini ve bir ölçüde ABD'yi dışında bırakırsak, kesinlikle hiçbir toplumunda rastlanmayan bir başıbozuk şartlanmadır o çocuğu beklemekte olan. Sanayileşmiş toplumlar kendi bünyelerinden doğan bâzı yanlış şartlanmaları bilinçli olarak sınırlamazlarsa, bizzat kendi modellerini tehlikeye atacaklarının farkındadırlar. Her türlü dikkat ve özeni reddeden, kendi toplumsal dengesizliğini hiçbir sınırlamadan geçirmeksizin gençlerine, çocuklarına aşılayan az sayıdaki örnekten biridir Türkiye.

Daha ilkokuldan başlayarak köşeli ve kalıplar içinde düşünmeye, çocuksu özgürlüğünden vazgeçmeye alıştırılmış genç, şimdi “sinemanın” ve “televizyonun” etkisine girer. Sinema, özellikle televizyon karşısında geçirdiği sarsıntıdan sonra, televizyonun rahatlıkla giremeyeceği konulara yöneltmiştir kendini: Başta seks olmak üzere, sadizm, dehşet ve şiddet, son yıllarda gerek dünya sinemasının gerekse bizim sinemamızın baş tacıdır. Ne var ki, sanayileşmiş ülkelerde sinemanın bu yanlış koşullandırmasını toplumda dengeleyen başka güçlü etkenler geçerliktedir: Alabildiğine bir sanat, yaratıcılık, spor, okuma imkânı, sinemanın olumsuz etkilerini neredeyse yok edecek ağırlıktadır. Bizim toplumumuzda ise, sözü geçen karşı-ağırlıklar yok denecek kadar azdır. Hiçbir devlet politikası, lütfedip de bu sorunlarla ilgilenmemiştir. Dolayısıyla, bir bölümü genci seks sapıklığına yönelten, başka bölümü onu şiddete, vurucu ve kırıcı, hattâ kıyıcı olmaya yönelten bir sinema furyasının elinde tutsaktır bizim gencimiz.

Son zamanlarda, bu yanlış şartlama araçlarına hem de dev gücüyle beraber televizyon da katılmıştır. Oysa televizyon, birkaç istisnanın dışında hemen her ülkede devlete ait olması nedeniyle, belli bir sorumluluk duygusunu bu alanlarda korumuştur. Bir Fransız, bir İngiliz televizyonunda siyasal düşüncenin en uçtaki örneklerini, hükümetlerin komedyenler tarafından alaya alınışını izleyebilirsiniz ama, bizim televizyonumuzda gösterilen ve sadizme, sekse, şiddete, genç beyinlerin sömürülmesine dönük o çirkin filmleri göremezsiniz. Çünkü bir Fransız ya da İngiliz toplumu, her ne kadar “kâr dürtüsü” üzerine kendi sistemlerini bina etmişlerse de, insanlarını bir de televizyon aracıyla sapık şartlanmadan geçirmenin bizzat kendi toplumlarını sapık eğilimlere sürükleyeceğini bilebilecek kadar akıllıdır. Hiç değilse sorumludur.

Türkiye’yi ve gençliğini son aylarda kasıp kavuran şiddet hareketleri, çatışmalar ve öldürmeler, söz konusu sapık şartlanmalardan ayrı olarak düşünülemez. Hiç kuşkusuz salt bu şartlanmaların sonucu değillerdir. Ancak, kendi çocuklarını önce bütün çocuksu güzelliklerden koparıp adetâ faşist bir eğitime mahkûm eden, sonra da onları sinemalarıyla, yenilerde televizyonuyla seks ve şiddet sapıklığına, kıyıcılığa yönelten bir toplum, karşılaştığı sonuçları kendi elleriyle hazırlayan bir toplumdur. Yolu, benzer sapıklıklara, benzeri şiddet hareketlerine bizzat açan bir toplumdur. Ve bu toplum, bir bakıma, öldürülen gençleriyle, kendi ektiğini biçen bir toplum niteliğindedir.

Şiddet olaylarını önlemek için yasal boşlukları kapatmak istiyormuş iktidarımız... Her şeyden önce kendi yarattığı, yaratılmasına katkıda bulunduğu, değiştiremediği bir eğitim ve gelişme modelini değiştirsin; vatan hainleriyle vatanseverler ayrımından vazgeçsin, iktidar büyüklerimiz bu cinayetlerin teşvikçisi durumundan kurtulsun.

Kendilerinden, çocuk eğitimine eğilmelerini, eğitim düzenini değiştirmelerini tabii ki beklemiyoruz. Ama hiç değilse bir şiddet ortamını beslemekten dehşet kasırgaları estirmekten, suç teşvikçiliğinden vazgeçsinler.

“Yasal boşluklardan” söz edeceklerse, önce kendileri yasal olmayı öğrensinler.

Politika, 20 Aralık 1975

2000 Yılında Türkiye’yi Yazacak Olanlar...

Türkiye 20. yüzyılın son çeyreğine adımını atarken, 31 Aralık 1975 gününde, geçmiş 25 yılı değerlendirdiğimizde, 12 Mart hareketi, dönemin demokratikleşme sürecine açık bir karşı-tepki olarak ortaya çıkar. Bu reaksiyoner tepki, hem iç hem dış politikadaki demokratikleşmenin bir karşı-tepkisidir.

İçeride, geniş halk topluluklarının siyasal ve ekonomik örgütleri aracılığıyla ağırlıklarını giderek daha fazla duyurduğu yılları izler, 12 Mart. Dışta ise, özellikle Ortadoğu ve haşhaş konusundaki direnişiyle giderek daha az bağımlı olan bir dış politikanın karşı-tepkisidir.

Sonuç, Türkiye adına bir yıkım, demokratikleşme sürecinin belli bir zaman kesitinde dondurulması oldu. Hem de, kimi alanda kalıcı sonuçlar da yaratarak. 12 Mart anlayışı, Türkiye’deki demokratik güçlerin imkânları oranında cesur karşı koyuşları ve Batı Avrupa’nın kendi çıkarları yönünden demokratik bir Türkiye’yi desteklemesi sayesinde, “geçici” olmanın ötesine ulaşamadı. Ancak, bu “antrakt” biterken, kısa sürede iyileşemeyecek yaralar da almıştı Türk toplumu. Anayasa, halkın zararına değiştirilmişti: 12 Mart’ın baskı ve terörü, işkenceleri, kitap düşmanlığı, sağcı terörist kuruluşlara getirdiği silâhlanma ve örgütlenme imkânları, nihayet, kurşunlatılan ve astırılan gençleriyle, toplumun bünyesinde hâlâ etkilerini sürdüren sarsıntılar yarattı. Siyasal düzeyde ise, 12 Mart, sosyalist solu etkisizleştirerek, yetişmekte olan sol kadroları amansız dişlilerinde tüketerek, amaçlarından birine ulaştı. 12 Mart sonrası Türkiye’sinin bir

özelliği de, öncesinin aksine, sosyalist solun etkin siyasal kuruluşlardan ve bu kuruluşlarda görev alabilecek genç ve dinamik bir kuşaktan yoksun bırakılmasıydı. 12 Mart, dehşet ve baskılarıyla, yargı ve kararlarıyla, böyle bir solun kaynaklarından çoğunu eritmiş, öğütmüş, dağıtmıştı. Sahiplerinin 12 Mart'tan bekledikleri başlıca işlerden biri de buydu zaten.

12 Mart'ı izleyen ve 1973 genel seçimiyle başlayıp günümüze ulaşan zaman kesiti, Türkiye'nin gelişme ve büyüme, demokratikleşme süreçlerine yeniden koyulduğu bir dönemdir. Ne var ki, çeyrek yüzyılın bu son yılları, olumlu özelliklerinin yanı sıra, 12 Mart'ın güçlendirdiği çarpık gelişmenin yansımalarını da yaşamaktadır... Türkiye, sağlıklı siyasal gelişmelere, 12 Mart anlayışının "resmi" görünümde alışılmış olmasına da tanıktır ama, geçirmiş olduğu sarsıntılar nedeniyle, neredeyse, "sürekli" bir rejim sorununa, baskı ve dehşetin uzantılarına, çağdışı özlem ve yönelişlere de sahnedir.

Toplum, 12 Mart şokundan sonra henüz toparlayamamıştır kendini. Sağcı terörist gruplar, hele milliyetçi olduğunu iddia eden cephenin kuruluşundan sonra, 12 Mart anlayışının sokaktaki uzantısı olarak yaşamaya devam etmiş; kendilerine yakın bir hükümetin kurulmasından sonra memlekete kavga, şiddet ve ölüm saçmışlardır. Yaratılan bu baskı ve korku ortamında, bizzat kimi Sayın Bakan'ın, hattâ bâzı örneklerde Sayın Başbakan'ın, taraftarı ve teşvikçisi olarak gözüktüğü şiddet hareketlerinde, toplum, rejim bunalımlarının eşiğinde dolaşmaya başlamıştır. Dış etkenlerin de destekleyebileceği benzer oluşumların tehlikesinde, sağlıklı ve uygar bir siyasal ortama Türkiye hâlâ kavuşamamıştır.

Günlük yazı yazmanın önündeki tuzaklardan biri de, yazarın olaylara fazla yakından bakıp geniş açının sağlamlığından, bütünü görebilmek önceliğinden yoksun kalabilmesi.

Evet, bir 12 Mart yaşanmıştır, halk kitlelerinin bâzı gelişimleri engellenmiştir, günümüz iktidarı ülkeyi kargaşa ve cinayetlere sürükleyen özellikler taşımaktadır, Türkiye'den yoksulluk yok edilememiştir, eşitsizlik toplumda kol gezmektedir, vb.

Ancak, her şeye ve her şeye rağmen, son çözümlemede, çeyrek yüzyıldan Türkiye'de galip çıkan halktır, kitlelerdir, Türkiye'nin çoğunluğudur, demokrasidir.

Türkiye'nin, 1950'lerde gerçekleştirdiği büyük dönemeç onu ne batısındaki bir İspanya yahut Portekiz'in halk düşmanı diktalarına götürmüştür ne de doğusundaki askeri diktaların bir kopyası olmak

yanlışlarına: Türkiye'nin insanı, bu dönemi, bütün kesintilere ve olumsuz etkenlere rağmen, kendi demokratikleşme ve gelişme sürecinin en büyük adımı yapabilmiştir.

Her şeye, evet her şeye rağmen, önümüzde açılan yeni dönem, 20. yüzyılın son çeyreğidir. Ve kimsenin kuşkusu olmasın, bu dönemin kapanışında yazı yazabilecek olanlar, çok daha aydınlık bir dünyadan, pırıl pırıl bir Türkiye'den söz edeceklerdir...

Politika, 31 Aralık 1975

Faşist Sağ, Şimdi Mezhep Kavgasını Körüklüyor

Dünkü gazetemizde yer alan ve Sivas valisinin sözleriyle de doğrulanan "... Divriği'de üç yüz kadar köylü, istasyonda duran trene girip Ülkü Ocaklı altı komandoyu trende arayıp buldu, sonra dövdü" haberi, hem üzücüdür hem de düşündürücü. Benzer nitelikteki huzursuzluk ve çatışma haberlerinin özellikle Sivas, Çorum, Kahramanmaraş gibi illerden gelmesi, aşırı sağ tahriklerinin Orta Anadolu'da yeni ve tehlikeli özellikler kazandığını göstermektedir.

Önce belirtmek gerekir: Bir kovboy filminin Teksas kasabasındaki gibi insanların durmuş trende "genç avcılığına" çıkması, sonra da bu gençleri dövmesi, karşılaşmış oldukları tahrik ne ölçüde büyük olursa olsun, kabullenilir iş değildir. Ülkenin MC iktidarınca ve aşırı sağ unsurlar tarafından nasıl bir anarşiye, nasıl bir ilkel düşmanlık ve kin ortamına sürüklendiğinin en açık, en acı belirtilerindendir.

İkincisi, iktidarca kollanıp teşvik edilen aşırı sağ unsurların genellikle benzer kavgalara girmeyen köylüleri bile çığrından çıkaracak bir tahrikçiliğin içinde bulundukları, Divriği olayı tarafından, görmesini bilmeyen gözlere bir kez daha gösterilmiştir.

Nihayet ve en önemlisi, Orta Anadolu ve Divriği'deki son olaylar, MHP yanlısı örgütlerin kendi güçlenme ve bütünlenmelerinde mezhep ayrılıklarından kaynak aradıklarını, kulakları hâlâ sağırlaşmamış iktidar sorumlularına tehlike çanlarını çalarak duyurmuştur.

Aşırı sağ örgütlerinin özellikle Orta Anadolu ve kimi Doğu Anadolu kentinde bir süredir izledikleri yöntem, vatandaşın bir bölümünü salt dinsel inanç özelliklerinden ötürü "düşman" ilân etmek, böylece, faşizmin alışılagelmiş taktikleri uyarınca, kendi çevrelerinde düşman duyguların "birliğini" sağlamak olmuştur. Hedef aldıkları zümre ise, bu kentlerdeki

Alevi vatandaşlardır. Aşırı sağ, kendi ırkçı ve faşist öğretisinin eşliğinde, Türkiye'nin elli yıl önce tarihe terk ettiği mezhep ayrılıklarını, bir baskı ve bölünme aracı olarak kullanmaktadır. Uyguladıkları yöntem hem basittir, hem de benzerlerinin elinde dünyanın çeşitli ülkelerinde denenmiştir: Tarihsel farklılıkların izlerine rastlanılan ortamlarda, faşizm, bu ayrılığın kavgasını sürdürmek isteyen en yobaz çevrenin içine yerleşir, onunla bağlantı kurar, hattâ bütünleşmeye çalışır. Sonra, geçmişin ayrıcalıklarını körükleyerek, ilkel ayrımlara dayanan düşmanlık ve ikilik havası yaratarak, bu düşmanlığın sahiplerini kendi bayrağı altında toplamaya yönelir. Hitler Almanya'sında, Güney Afrika Birliği'nde, günümüz Amerika'sının Güney eyaletlerinde ve yeryüzünün çeşitli noktalarında uygulanagelmiş faşist güçlenme yöntemleridir bunlar.

Sivas ve Çorum'dan gelen son haberler, bir süredir izlenen gelişmenin, yansıtıldığından da önemli olduğunu ortaya koymuştur. Türkiye gibi tarihinde çeşitli ayrılıkçı akımlara sahne olabilmiş, bunları bir imparatorluk potasında birleştirip engellemeye çalışmış bir ülkede faşist militanlara yeniden ayrılıkçı ilkel yöntemler uygulama fırsatı verilmesi, onların tahrikçiliğine hem de destek olunması, Türkiye'nin başına en acı olayları açabilir. Sorumlu görevde bulunup en sorumsuz işlemlerin peşinde olan, bunlardan medet umanlar, sorumsuzluklarının ne yazık ki bilincine ancak benzer acı olaylarla farkına varabileceklerdir. O da varabilirlerse...

Politika, 3 Şubat 1976

Biz, Sade ve Sıradan Vatandaşlar Olarak...

Cephe iktidarı döneminin genç kurbanları hızla artıyor. Dört gün önceki gazetemizin on ayda öldürülen gençlere ilişkin manşeti, hemen o gece "34"ten "35"e yükseltilmişti. Aradan geçen üç günde, bu sayı "37"ye tırmanıverdi. Türkiye'nin en kanlı iktidar dönemi, bu gidişle, kurbanlarını daha da arttıracak, inanılmaz bir beceriksizlik ve acımasızlığın eşliğinde Türk halkının bir bölümünü ötekine hedef, diye gösteren, çağdışı "... solculara ölüm" çığlıklarıyla ve bizzat iktidarca yaratılan bir dehşet, kin, nefret ortamında sergilenen, tarihte çok kez sergilenmiş bir oyunu izliyoruz sanki. Hitler'in elinde oyuncak olan Mareşal Hindenburg'uyla, SS'leri, "panzerleri," Göring'i, Franko'su, Mussolini'siyle tarihin çöp sepetine fırlatılmış nice özellik, küçük ya da büyük farklılıklarla Türkiye'de yeniden canlandırılmış gibi. Aynı şekilde, bu kanlı oyunlara tarihte isteyerek ya da

istemeyerek âlet olmuş insanlar, Türkiye'de de benzerlerini bulabiliyor; insanlar, bir kanlı ve sonu olmayan gidişin, destekçisi durumuna düşebiliyor.

Türkiye'nin içine sürüklendiği bu kanlı oyunun tarih önündeki sorumluları, sırf kendi iktidar tutkuları uğruna ve derme çatma birleşmelerini sürdürmek uğruna toplumu nefret ve kin ortamına sürükleyenlerdir; bu ortamda yer alan cinayetleri birlik bozulmasın diye görmezden gelenlerdir ve bu birliği, şu ya da bu şekilde destekleyenlerdir. Belki bunların destekçi bölümü ne yaptığını, ne yapmakta olduğunu fark edecektir ama, artık çok geç kalmış olacaklardır. Hem Türkiye için, hem de kendileri için.

Biz, sade ve sıradan vatandaşlar olarak, bir bölümümüze şiddet ve nefret yağdıran, tehdit yağdıran, gözü iktidar hırsıyla kararmış bir Başbakan istemiyoruz.

Yarımızı vatan haini diye suçlayan bir Adalet Bakanı istemiyoruz.

Devraldıkları gül gibi bir Türkiye'yi, kendi olağan çelişki ve mücadeleleri içindeki bir Türkiye'yi on ayda cehenneme çeviren, anne ve babaları evlatsız, öğrencileri eğitimsiz bırakan bir iktidar istemiyoruz.

Ülkede her gün içsavaş körükleyiciliği yapanlara, iktidar hırslarıyla sorumsuzluklarının birleşiminden doğan girişimleri ve müseccel beceriksizlikleriyle Türkiye'yi bu kara günlere getirenlere; namuslu ve doğru olanı, kişiliği olanı ezip, yolsuzluklara, cinayetlere prim verenlere "dur" denmesini istiyoruz.

Biz, vatandaş olarak, kanunsuzluğun ve silâhın hüküm sürdüğü bir Teksas kasabasına dönmesini istemiyoruz ülkemizin.

Bu gidişin planlayıcılarına ve suç ortaklarına artık söyleyecek sözümüz yok. Ama Türkiye'nin bu duruma düşmesine oylarıyla ve destekleriyle yardımcı olanlara, bir iktidar hırsı için Türkiye'yi felâkete sürükleyenlere yol açanlara, son bir sözümüz var.

Vakit çok geçmeden ve dönüşü olmayan yol hepimizi uçuruma sürüklemeden.

Türkiye'yi bu duruma düşürenlere destek olanların, verdikleri desteği, ne yaptıklarını ve ne yapmakta olduklarını bir kez daha düşünmelerini istiyoruz.

Biz, sade ve sıradan vatandaşlar olarak, her sabah bir gencimizin daha öldürüldüğü haberiyle güne başlamak istemiyoruz.

Politika, 20 Ocak 1976

1976: Benzerinin Bir Daha Gelmemesi Umuduyla

Bugün tarihe terk etmekte olduğumuz 1976 yılı, Türkiye açısından tümüyle bir olumsuzluklar silsilesidir. Toplum, çok az örnekte bu yılki kadar acılara, darlıklara, ahlâksızlıklara, bağnazlıklara hedef yapılmıştır.

1976, özet olarak bir "reaksiyon" yılıdır. Toplumdaki gelişmeleri bastırmayı ve durdurmayı amaçlamış güçler, siyasal iktidarın özelliklerinden de yararlanarak, kendi egemenliklerini kurmuşlardır. Son çözümlemede, sermayenin ideolojisini baskılarla kabul ettirmeye dönük dizi dizi eylem, genç ölülerini bir rekor düzeye çıkarmıştır. Eğitim kuruluşları zorbaların emrinde kapılarını kapamıştır. Anayasa çiğnenmiştir. Mahkeme kararlarıyla iktidar alay etmiştir. Aynı iktidar binlerce memur ailesini perişanlığa sürüklemiştir, okul kitaplarını kendi sapıklığının yansımalarıyla doldurmuştur. "Ünlülerin" ismi geçen bir "Lockheed skandalı" bütün dünyada açıklığa kavuşurken bir tek Türkiye'de olayın örtbas edilmesine özel çabalar harcanmıştır.

Gene bütün bir yıl boyunca, toplum ilkel düşmanlık şartlanmalarına, vuruculuk ve kincilik yönlendirmelerine hedef tutulmuştur. Sanki görülemeyen bir el 1976 Türkiye'sinin üzerinden geçmiş, Türkiye'yi her alanda durgunluğa, geriliğe ve acılara zorlamıştır.

Etki-tepki ilişkileri içinde oluşan bir gelişme sürecinde, 1974'teki özgürlük ve çağdaşlığa, hızlı toplumsal büyüme belirtilerine bir tepkidir 1976 yılı.

Türkiye'nin demokratikleşme yolundaki ilerlemesi karşısında paniğe kapılan güçler, çok yönlü bir saldırıya 1975'te geçmişler, saldırıyı 1976'da en geniş boyutlarına ulaştırmışlardır. Komando baskılarından dgm kanunu hayâllerine, yobaz ve ırkçı girişimlerden muhalif belediyelerin cezalandırılmasına kadar bir dizi uygulama, sınıfsal iktidar ve onun uzantısı siyasal iktidar tarafından planlanıp gerçekleştirilmiştir.

Sonuç, Türkiye'nin bir genç ölüler, pahalılık, eğitimsizlik, hoşgörüsüzlük ve acımazlık ülkesine dönüştürülmesidir.

Türkiye, 1976'da bir büyük hesaplaşmaya sahnedir. 1977, bu hesaplaşmanın sonuç yılı olacaktır. 1977 ve seçim, Türkiye'yi demokratikleşme sürecinin önemli bir aşamasına ulaştıracaktır, ya da ilkellikler ve demokraside 12 Mart benzeri yeni bir parantez açma çabaları devam edecektir.

Bütün demokratik güçler, 1977'yi ve getirdiği imkânları çok iyi değerlendirmek durumundadır. Günümüzün siyasal iktidarı 1977 seçiminde de kendini sürdürebilirse, hiç kuşkusuz, ne demokratik mücadele sona erer, ne demokratik gelişmeler önlenebilir. Ancak, daha zor, daha acılı ve daha uzun bir yoldan geçilmesi gerekir. Bu bakımdan 1977 demokratik güçlerin mutlaka dikkatle kullanması gereken bir fırsattır.

Hesaplaşma yılı 1977'ye, egemen tutucu çevreler çok hazırlıklı girmektedir. Ekonomik baskı organlarından devlet mekanizmalarına, vurucu komanda güçlerine kadar çarkın bütün dişlilerini harekete geçirmiştir.

Hesaplaşma zorlu geçecektir, istenmez ama belki de acılı geçecektir.

1976, Türkiye'yi bu noktaya getirmiştir. 1977, onu buradan uzaklaştıran ya da aynı noktaya uzun bir süre için mıhlayan yıl olacaktır.

Politika, 31 Aralık 1976

50 Yıldır Uygulanan, Zaten Faşizm Benzeri Bir Eğitimdir

Milli Eğitim Bakanlığı bütçesi görüşülürken, konuşmacılar haklı olarak uygulamayı eleştirmiş, MC döneminde uç noktalarına, düpedüz faşist ve bölücü sloganlara varan bir anlayışı ve öğretmen kıyımını suçlamışlardır.

Ancak, Türkiye'nin eğitim sorununu bu yaklaşım tek başına açıklayamaz; sorunlara ve çözümlere ışık tutamaz.

Görülmesi ve araştırılması gereken, Türkiye'de eğitim düzeninin zaten faşist benzeri bir anlayış üzerine bina edilmiş olduğudur. Yer yer yürekli girişimlere ve tek tek öğretmenlerin mücadelesine rağmen, bu faşizm benzeri anlayış geçerliliğini hiçbir dönemde kaybetmemiştir. Bugün tanık olduğumuz, temeldeki yarım yüzyıllık anlayışın MC sayesinde olağanüstü imkânlara kavuşarak kendini bütün çıplaklığıyla ortaya koymasından ibarettir.

Eğitim düzeninin temellerine inildiğinde, görülen şudur: Bu temeller, tek parti, "tek sınıf," tek hakikat döneminde, bir tek şef yönetiminin ihtiyaçlarınca biçimlenmiştir. Demokrasiye, demokratik hoşgörüye ve çoğulculuğa kesinkes karşıt olan bir anlayışla, eğitim düzeninin mayası yoğrulmuştur. Bu özün çerçevesini çizerek yetiştirilmesini amaçladığı "insan tipi," yaratıcı değil, uygulayıcı olacaktır. Buyruk alacak, düşünmeksizin onu yerine getirecektir. Tartışmayacak, kabullenecektir. Sloganlarla çerçevelenecek, araştırmayacaktır. Sonuçta, sermaye ve bürokrasiden oluşmuş egemen sınıfsal gücün tek partisince, tek şefince tek

ideolojisince verilen komutları algılamak ve uygulamakla yükümlü, hoşgörüsüz ve tek boyutlu insan olacaktır.

Eğitimdeki bu öz, biçimi belirlemiştir. Küçücük çocuklar, “kasket” takacaktır, ilkokullar, her gün, fanatizm ve şovenizm söylevleriyle güne başlayacak, çocuklar, anlayamadıkları sözcüklerle ve hep bir ağızdan bu söylevlere katılacaktır. Faşizme özgü bir hoşgörüsüzlük, eğitim görevlilerinin korku ve dehşet saçan tavırlarıyla çocuklara aşılanacaktır. O çocuk için, artık, okul bir yaşamı sevme, yaşama alışma yuvası olamayacaktır. Büyük ve ürkütücü sözlerin, yalan yanlış bilgilerin kafalara çakıldığı, “... döverim ha, atarım ha, sınıfta bırakırım ha” tehdidinin ve ezberin kural olduğu, sevilen değil korkutulan bir yer olacaktır.

Çünkü bu eğitim anlayışının oluştuğu dönemin düzeni, bu insan tipine ihtiyaç duymaktadır.

Daha sonraları, 1950’lerde, sermayenin tek başına egemenliğe yönelmesiyle beraber, sermayenin özel yararları bu eğitim sistemine daha fazla yansımaya başlamıştır. Ancak, temel, aynı temeldir. Aynı tek boyutlu insan tipi, aynı hoşgörüsüzlük, ezbercilik, şovenizm ve aynı söylevler, ant içmeler, devam etmiştir. Eskiden var olmayan bir yeni unsur, “rekabet” de eğitimi etkilemektedir artık. Sermaye rekabet kuralları içinde gelişirken, küçücük ilkokul çocukları, yarış atları misali, ortaokula girebilmek için amansızca birbirleriyle yarışmaktadır. Olağandışı zorluklara katlanmakta, kendilerini, başarısızlığın getireceği ruhsal bunalımlara, yarışın yarattığı kişilik dengesizliğine hazırlamaktadırlar.

Bu temeller, MC eğitim anlayışını kabule, benimsemeye zaten elverişlidir. Öğretmen kesiminin yıllardan beri sürdürdüğü mücadeleye rağmen, temeller aynıdır, temelleri değiştirmek tek başına öğretmenlerin gerçekleştirebileceği bir görev değildir.

Dolayısıyla, eğitim düzeninin MC döneminde aldığı özellikler, temeller göz önünde tutulduğunda, şaşırtıcı değildir. Fikirsizlik, hoşgörüsüzlük, slogancılık, şovenizm, tehdit ve korku düzeni, elbette MHP’nin ideolojisini kabullenmeye hazırdır. Zaten, bu eğitim düzeninin oluştuğu dönemdeki hâkim ideoloji, günümüzün siyasal partileri arasında en çok MHP’nin anlayışına yakındır.

Konu, özetle budur. Bu olduğu için de, adı geçen kitaplar yayınlanmaktadır; ırkçılık ve Turancılık teşvik edilmektedir. Öğretmenlerin aydınlığı karartılmaktadır. Gene konu bu olduğu için, bizim çocuklarımız mutsuz yetişmektedir, halsiz yetişmektedir, kötü yetişmektedir. Dünyadaki

yaşıtları artık “dershane” kavramından, ilkokulda ev ödevi uygulamasından bile kurtarılmış, çağdaş eğitimin önlemlerine kavuşturulmuşken, bizim çocuklarımız, hem çocuk, hem aile, hem öğretmen, hem de toplum açısından bir işkenceye dönüştürülmüş eğitim çarklarına küçücük kurbanlar olarak takılmış, toplumun içinde savrulacakları günü beklemektedirler. Çocukluklarını yaşayamadan büyümektedirler.

Politika, 6 Ocak 1977

Gençler Ölürken Büyükler Ne Yapıyor?

Türkiye’nin insanları, genç ölülerinin gazetelerdeki haberleriyle güne başlamaktadır. Şu ya da bu inançta, ama mutlaka genç olan, çevresince, ailesince umut bağlanmış bir insanın, birkaç insanın kaybıyla doğmaktadır gün. Nereden başlayıp nerede biteceğini şaşırmış, hiçbir pratik sonucu olmayan silâhlı vuruşmalar her gün bir başka genci gazete sayfalarına gömmektedir. Ardından, gene genç insanların, morg önündeki resimleri, bayrağa sarılmış tabut ve bir uzak Anadolu kentine doğru yola çıkarılan cenaze fotoğrafları.

Yaşamı ve hareketi, geleceği simgeleyen “genç” ile ölümü ve durgunluğu, sonu simgeleyen “tabut” sözcüklerinin bir araya getirilmesinden oluşmuş bir bütün ve bu bütün karşısında eli kolu bağlanmış, çaresiz seyirci durumundaki bir ülke. Bu ülkenin garip büyükleri durumundaki bizler. Artık kendi gençlerine yabancılaşmış, genç ölüleri üzerinde bile “vatansever”, “vatan haini” ayrımı yapabilecek kadar insanlığından uzaklaşmış, kafası geceden izlediği televizyondaki içkili aile gazinosu programlarının rehavetinde, düşüncesi önündeki günün küçük kazançlarına takılmış, sözde “büyükler...”

Bu tablo, Türkiye’nin artık çoktan aşmış olması gereken bir görüntüdür. Türkiye, çoğulcu bir topluma doğru evrilen sistemiyle, sanayileşme yolunda atılmış adımlarıyla, elli yılı aşkın cumhuriyet, yirmi beş yıllık demokrasi deneyiyle, bundan çok başka türlüsüne lâyıktır.

Ve kabahat, en az, vuruşan gençler kadar, toplumun sözde büyüklerindedir...

Türkiye, toplumsal karar merkezlerine egemen olmuş güçler tarafından, adetâ şiddete, silâha, vuruşmaya yönlendirilmektedir. Hoşgörü, bu güçlerin lügatinde yoktur. Tam aksine, acımasızlık, şiddet ve sadizm, siyasetçi

nutuklarından televizyon ve sinemalardaki iğrenç cinayet ve seks filmlerine kadar her alanda, insanlara nerdeyse zorla şırınga edilmektedir.

Bir çeşit ruhsal bunalıma girmiş gibidir toplum. Toplumun güven duyabileceği tüm ölçüler altüst olmuştur. Değer yargıları karmakarışıktır.

Bu kargaşanın içinden, Türkiye hızla kurtulmalıdır. Olağan toplumsal ve sınıfsal mücadelelerin insanca ve çağdaş bir düzeyde gerçekleşeceği bir ortama, Türkiye ulaşmak zorundadır.

Aksi durumda, yitirilmekte olan, gençlerdir. Toplumsal gelişmenin günleri ve toplumun sağlığıdır. Yitirilmekte olan, büyüğü ve genciyle, Türkiye'nin insanlarıdır.

Politika, 18 Ocak 1977

Lafı Bırakıp, Silâhın Ardındaki Eli Aramak...

Olay (1 Mayıs 1977 katliamı) on binlerce kişinin gözleri önünde cereyan etmese, insanın Demirel'ce saptanmış "tarafsız" İçişleri ve Adalet Bakanlarının ortak açıklamasına inanacağı gelir: Sayın Bakanlar, İstanbul'da emniyet yetkililerinden aldıkları bilgilere dayanarak, 1 Mayıs'ın uğradığı saldırıyı öyle bir anlatmışlardır ki, olayların tanıkları, ya da, 2 Mayıs'ın sağ basın dahil tüm gazetelerini okuyanlar, kulaklarına inanamamışlardır. İki Sayın Bakan'a göre, olaylar bir saldırı falan sonucu değildir. Bakanlara göre, neden ve başlangıç sadece şudur: "... Saat 19:05 civarında ve disk Genel Başkanı konuşmasını sürdürürken, toplantı alanında gittikçe yoğunlaşan silâh sesleri duyulmuş ve taraflar önceden hazırladıkları anlaşılan sopalarla birbirine girmişlerdir..." Taraflardan, Sayın Bakanlar, "disk mensupları" ile "disk yürüyüş kolunu takip eden ve disk mensuplarıyla aralarında sürtüşme olan" bir grubu kastettiklerini daha önce belirtmektedirler. Yani, sayın ve sorumlu bakanlara göre, olay disk'li işçilere on binlerce insanın gözü önünde yapılmış bir saldırıyla değil, bu işçilerle onları sevmeyenler arasında "karşılıklı" çatışmayla başlamıştır...

Yüz bin dolayında insanın tanık olduğu bir saldırıyı Sayın Bakanların hangi amaçla böylesine çarpıtarak verdiğini, bundan ne gibi hesaplar beklediğini kavramak zordur. Ancak, ya Sayın Bakanlar gerçekleri bilhassa çarpıtmaktadır ya da onlara olayları hikâye edenler, açık bir aldatmacayı kendilerine kabul ettirmişlerdir.

Sayın Bakanların ortak açıklaması, insanı kuşkuya düşürecek başka sözlerle de doludur. 1 Mayıs günü Taksim Alanı'nda olan herkes –ve olayı

ertesi gün hikâye eden sağcılar dahil tüm basın– bir noktayı açıkça görmüş ve yazmıştır: disk'li işçilere saldırı, tümünü bir araya getirseniz 150-200 kişilik iki silâhlı grup tarafından yapılmış, bunların silâhlarına, bâzı otel tepelerinden ve yüksek noktalardan katılanlar olmuştur. Sayın Bakanlara göre, bu saldırgan yahut kendilerinin deyişiyle "çatışmaya taraf olan" grup, 15 bin kişi kadardır... Sayın Bakanların bu grup da dahil olmak üzere o gün Taksim Alanı'nı dolduran kişileri toplam 70 bin olarak belirttikleri düşünülürse, yaptıkları açıklama büsbütün gerçekten uzaklaşmaktadır.

Sayın Bakanların dikkatinden kaçan bir nokta daha vardır: 1 Mayıs günü, gözü dönmüş ajan ve teröristlerce dev bir kalabalığa sıkılan kurşunları polis tümüyle önleyemezdi. Ama polisin "harika" ve "çok başarılı" bir davranış gösterdiğini savunmak için de, ancak Başbakan Demirel'in tarafsız bakanı olmak gerekir. Bilâkis, polisin benzer gösterilerde çıkabilecek olaylar karşısında ne ölçüde zayıf bırakıldığını göstermiştir 1 Mayıs. Olay çıktığında, Toplum Polisleri ne yapacağını şaşırmış, meydandaki panzerler ise aynı şaşkınlığı paylaşarak rasgele halkın içine dalmış, paniğin artmasındaki nedenlerden, ezilmelerin çoğalmasındaki etkenlerden biri olmuştur. Polisin kötü niyeti demiyoruz ama, benzer olaylar karşısındaki hazırlıksızlığını, Niksar, Şiran, Erzincan'dan sonra Taksim acı olarak göstermiştir.

Sayın Bakanlar, on binlerce tanığı olan bir olayı yanlış anlatmak yerine, yok yarım saat gecikildi, yok gruplara davetiye çıkarıldı diye birtakım sonradan yakıştırma nedenler aramak yerine, işçiye kimlerin kurşun sıktığını, onların eline silâhı kimin verdiğini, bu silâhları Türkiye'ye hangi ünlü milyoner ve muhterem kaçakçıların soktuğunu, yabancı ve yerli kışkırtmacıların o saldırgan grupları nasıl etki altında tuttuğunu, saldırının demokrasiye yönelik iç ve dış faşizm özlemcilerinin eseri olarak mı düzenlendiğini araştırsalar, otel tepelerine kimlerin hangi silâhlı nişancıları neden ve nasıl yerleştirdiğine baksalar, herhalde, Türkiye adına çok daha yararlı bir görevi gerçekleştirirlerdi.

Vatandaş hikâye dinlemek değil, iki yıldır öğrencilere, geçen hafta Ecevit'e, önceki gün disk'in işçilerine yönelik tabancaların ardında hangi gizli ellerin bulunduğunu öğrenmek istemektedir.

Politika, 4 Mayıs 1977

II
İLK MC’DEN GÖRÜNTÜLER

MC’nin Yedi Ayı: Getirdikleri ve Götürdükleri

Milliyetçi Cephe hükümetinin yedinci ayını doldurduğu şu sıralarda, Koalisyon liderlerinin bir “Durum Muhakemesi” yapmaları, buna ihtiyaç duymaları, olağandır. Zira MC hükümeti, kendi kuruluş gerçeklerinden hattâ varoluş nedenlerinde önemli bölümü yitirmiş durumdadır. Varlık nedenleri azaldıkça, MC’yi oluşturan partilerin, hükümetin sürekliliği konusunda yeni değerlendirmeler yapmaları doğaldır. Üstelik Türkiye’nin çetin koşullarla çerçevelendiği ve hükümetin yıpranma olasılığının büyüdüğü bir zaman kesitinde, koalisyonu devama yönelten etkenler, bir ölçüde zayıflamıştır.

Önce, MC hükümetinin “neden” kurulduğuna bakmak gerekir. Dört parti, hangi somut gerekçeler ve ihtiyaçlarla bir araya gelmiş, yedi ay süresince bunları ne ölçüde gerçekleştirmiştir.

MC hükümetinin kuruluş hazırlıklarında, dört parti Genel Sekreteri, ortaklıklarının varlık nedenini “komünizmle mücadele” diye açıklamaktadır. Bir de, “TRT yönetiminin değişmesi.” Bu sloganlar, hükümetin programında da yer alan başlıca unsurlardır. Bunlar ve “milliyetçilik”, “ahlâk” gibi MC uygulaması hayli tartışma götüren unsurlar.

Hükümetin varoluş nedenleri arasındaki bu öneri ve eğilimlerden daha somut olanları, belli ölçüde gerçekleşmiştir: TRT, MC felsefesine koşut bir duruma getirilmiştir. “Milliyetçilik,” faşist bir yorumlama ile, özellikle eğiticiler, öğretmenler arasında büyük bir kıyım hareketine dönüşmüştür; aynı faşist yorumun temsilcileri devletin çeşitli görevlerine getirilmiştir. “Komünizmle mücadele,” bu tür uygulamaların genel ve tarihsel maskesi olarak ve Demirel’in öteki sağcı liderleri kendi peşine takmasında “ortak payda” olarak kullanılan soyut bir “düşmanlık” kavramıdır. Cephe açısından, özellikle Demirel açısından, görevini yapmıştır.

Cephe’nin doğuşundaki daha önemli etkenler, parti liderlerinin kendi açılarından başlangıçta yaptıkları hesaplardır. Bu hesaplar ikiye ayrılabilir: 12 Ekim seçimine (1975 Kısmi Senato Seçimi) kadarkiler ve ondan sonrakiler.

Cephenin kuruluşundan en kazançlı çıkanlar, hiç kuşkusuz, Demirel ve Türkeş olmuştur. Demirel, siyasal yaşamının en ustalıklı manevrasını MC'yi kurarak gerçekleştirmiştir. MC'den Demirel'in beklediği, belli ve somut işlevlerdir: Önce, Demirel, "yeniden Başbakan olabileceğini" göstermek istemiş, bunun için MC'yi kullanmıştır. Sonra, Demirel'in siyasal çizgisi 12 Mart'tan beri sürekli düşüş kaydeder ve Demirel'in liderliği bile tartışılmaya başlanırken, MC, Demirel'i kurtarmıştır. Nihayet, Demirel MC'yi kendi partisini sağın tartışılmaz öncüsü yapmak için bir araç olarak görmüş ve bunu da başarmıştır. Özet olarak, MC, yıldızı kaymakta olan bir Demirel'in yeniden canlandırılmasındaki büyük ve tartışılmaz etken olmuştur. 12 Ekim seçim sonuçlarının da gösterdiği gibi.

MC'nin öteki lideri Türkeş, ortaklıktan kazançlı çıkan ikinci kişidir. Türkeş, kendi ideolojisini ve militanlarını devlet kademelerine yerleştirmek, özellikle Milli Eğitim'i ele geçirmek, güvenlik kadrolarında etkinliğini arttırmak ve kendisini "başbuğ" bilen faşist hareketleri güçlendirmek için, MC'den fevkalâde yararlanmıştır.

Bu iki lidere karşın, Feyzioğlu'nun CGP'si, koalisyonun potasında eriyip gitmiştir. Feyzioğlu, Demirel'in; CGP ise AP'nin uydusu durumundadır artık...

Cephe hükümetinde umduğunu bulamayan ise, MSP'dir. MSP hem önerdiği ve özlediği işlerin AP kanadınca engellemeleri durumundadır, hem de bu ortaklık, MSP'nin siyaset sahnesinden silinmesine yol açabilecek oluşumları başlatmıştır. Varoluş nedeni sağın egemen kesitine "sağın adına" karşı çıkmak olan MSP, bu egemen kesitle MC potasında özdeşleştiğinde, dayandığı tabanı kaybetmeye başlamıştır. Son seçimde MSP'nin yüzde 50 oranındaki kaybının başlıca nedeni budur.

Gerek MSP gerekse AP açısından, son günlerdeki değerlendirmelerin ortaya koyduğu soru, koalisyonun devamının yararlı olup olmadığıdır. Feyzioğlu zaten kaderini MC'ye bağlamıştır; Türkeş ise durumunu biraz daha kuvvetlendirmek için MC'nin devamından yanadır. Buna karşılık, MSP, ancak kendi geleceğini somut çözümlerle güvenceye bağlarsa, MC'nin devamına rıza gösterebilir. Parti içinde Müftüoğlu'nun liderliğini yaptığı kanat ise, bu devamlılığa kesinlikle karşıdır.

Demirel ve AP, MC'nin ve sağdaki liderliklerinin sürekliliğinden yanadırlar kuşkusuz. Ancak, bu hükümetin sürekliliği, Demirel açısından "vazgeçilmez" değildir artık.

Vazgeçilmez değildir, çünkü, koalisyon bozulsa da Demirel sağdaki yerini sağlamlaştırmıştır. Partisinin oylarını arttırmıştır. Siyaset sahnesinde aşağılara düşerken, yeniden yükselmeye başlamıştır. Eğer MC'nin sürekliliği için kendisinden beklenen çok şey varsa, hükümeti bırakmak Demirel'e çok şey kaybettirmeyecektir.

Yedi aylık MC döneminin Türkiye açısından değerlendirilmesi ise, çok değişiktir. MC, Türkiye'de faşist bir iktidarın yer yer örneklerini vermiş; öğrenciler arasında kan dökülmesine yol açmış, bir kanadıyla bunu desteklemiştir. Kıbrıs konusundaki sorumsuzluğu, her geçen günün aleyhimize işlemesine, varılması kaçınılmaz bir uzlaşmanın bu gecikmelerden ötürü gene her geçen gün biraz daha bizim aleyhimize koşullar getirmesine yol açmıştır. Milli Eğitim kurumunu, MC, açıkça faşist bir kuruma dönüştürmüş, taşlı sopalı saldırıların Türkiye'sini yeniden yaratmıştır.

Bu, sadece bizim kişisel görüşümüz değildir. Asıl önemli olan, halkın yaptığı değerlendirmedir. Bu değerlendirme, son olarak, 12 Ekim'de seçim yapılan 27 ilde ortaya çıkmıştır. MC'yi oluşturan partiler ve aynı sağ potanın içinde bulunan DP, 1973'te toplam oyların yüzde 63'ünü almışken, bu oran, iki yılda, yüzde 55'e düşmüştür.

MC, uzun bir süreç içinde ele alındığında, Türkiye adına büyük yıkımlara yol açmış, namuslu insanları perişan etmiş, ahlâksızlığın ve kanunsuzluğun, yolsuzluğun örneklerini vermiş, öncelikle tek bir kişinin, Demirel'in ihtirası yüzünden ülkeyi yeniden 12 Mart öncesinin kargaşasına getirmiş bir dönem olarak, nitelenecektir.

Politika, 6 Kasım 1975

Dr. Jekyll-Mr. Hyde: Süleyman Demirel-Demirel Süleyman

Yazar R.L. Stevenson'un ünlü bir eseri vardır:

Dr. Jekyll ve Mr. Hyde. Daha sonra filme de alınan bu eserde, bir bilimadamının hikâyesi anlatılır. Çok uysal, çok iyi bir kişi olan Dr. Jekyll, insanı yeni ve güçlü bir yaratığa dönüştürecek ilacı elde eder. Sonra bunu kendi üzerinde dener. Ve birdenbire, görülmemiş güçte bir canavara dönüşür. Bu canavar, insanla goril arası yaratık, ağaçları kökünden söker, insanları öldürür, vb. Dr. Jekyll, çok iyi bir kişidir, söylediğimiz gibi. Ancak, kendi üzerinde ve kendi elleriyle yarattığı canavarın esiri olmuştur. Her gece o uğursuz ilaçtan içer, yeni saldırılara girişir. Sonra evine dönüp

bitap biçimde yatağına uzandığında, ertesi sabah, normal bir insan olarak uyanır. Pişmandır yaptıklarına. Fakat gün batıp karanlık çöktüğünde, dayanamaz, yeniden ilacı içer ve gece saldırılarına girişir.

Kişiliğinde beliren bu ikilik, perişan etmektedir Dr. Jekyll'i. "Mr. Hyde" ismini verdiği canavara dönüşmekten kendini alamamakta, tekrar Dr. Jekyll olduğunda ise, pişmanlık duymaktadır. Sonunda, bu ikili karakterine dayanamaz Dr. Jekyll; Mr. Hyde'i öldürmeye karar verir. Ve bir gece, kendini canavara dönüştüren ilacın yerine, zehir içer...

Dr. Jekyll ile Mr. Hyde'in hikâyesinin, siyasal nitelikteki bu sütunda yeri ne, denebilir. Ancak, Sayın Demirel'in sadece üç saat arayla verdiği iki demecin metni okunduğunda, bu ünlü hikâyeyle çağrışım yapmamak mümkün değil. Sayın Başbakan, Cumhurbaşkanı ile görüşmesinden sonra bir açıklamada bulunmaktadır. Konu, son öğrenci olayları ve öldürülen gençlerdir. Sayın Demirel, neredeyse gazetemizin önceki günkü yayınının doğrultusunda konuşmaktadır; daha doğrusu, "ilk demecinde" böyle konuşmaktadır: "Üniversitelerimizde ve yüksekokullarımızda barış istiyoruz. Birbirimizin hayatına kıyarak nereye varırız? Memleketin iyiliği, ilerisi için herkes bize yardımcı olsun. Devletin tesis etmesi gereken barışı, devlet tesis etmeye bütün gücü ile gayret ediyor. Gençlerimizin birbirini kırıp geçirmeleri fevkalâde hazindir, acıdır. Üzüntü ile ifade edeyim bunlar bizi yaralamaktadır. Bunların ortadan kalkması için herkesten rica ediyorum ve herkesin birbirini anlayışla, sevgiyle karşılamasını istiyorum..."

Bu demecinden üç saat kadar sonra, konuşan aynı Demirel'dir. Konu da aynıdır, gençler ve son olaylar. Demirel, şunları söylemektedir:

"CHP muhalefeti, hükümeti müşkül duruma sokmak için kargaşa tahrikçiliği yapmayı metot olarak benimsemiştir. Bugün Türkiye'de, üniversitelerde, işyerlerinde ve sokaktaki huzursuzluğun tek sebebi, CHP'dir. Cumhuriyete, devlete, devletin güvenlik kuvvetlerine silâh çekmiş anarşist ve komünistleri yeniden memleket huzurunu bozmak üzere ortaya salanlar kendileridir. Bugünkü huzursuzluğun sebebi de budur..."

İki konuşmanın farklılığına bakınca, aradan geçen üç saatte neler olup bittiğini merak etmeden yapamıyor insan. Acaba çok yetenekli istihbarat örgütleri, Sayın Demirel'e taze bilgiler sunmuş da, ondan mı konuşma birdenbire üslûp değiştirmiş, "barış"tan söz edilirken, gene "anarşistler" edebiyatına girilmiştir. Hele bu ikinci konuşmanın, "özgürlükleri koruma kanunu" ismini taşıyan ve aslında "özgürlükleri kaldırma kanunu" olan bir

tasarı tozlu raflardan indirilirken yapılması, ikinci demecin önemini bir kat daha arttırmıştır.

Gerçekten, ne olmuştur arada geçen üç saatte?

Aklımıza ilk gelen, bu süre içinde Sayın Demirel'in Başbakan Yardımcısı Sayın Türkeş'ten bilgi almış olması, Türkeş'in yorumuyla, son olayları yeniden değerlendirmesi. Belki de, hükümet ortağının bu konudaki taleplerini ciddiye almak zorunluluğunu duyması.

Demirel-Türkeş ilişkilerine girersek, bu kez "ruhunu şeytana satan Faust'un" romanından söz etmemiz gerekecek. Sonunda bu yazının yeri birinci sayfa olmaktan çıkıp, Sanat-Edebiyat sayfamız olacak. Onun için, Demirel'i sayın yardımcısıyla, Dr. Jakyll ve Mr. Hyde ile Faust'u edebiyat dünyasıyla baş başa bırakıp, yazıyı burada keselim...

Politika, 9 Kasım 1975

MC Birleşmiş Milletler'de: "... Bu Bir Rekordur"

Türkiye, dünya forumunda bir kez daha ve en ağır biçimde hezimete uğratılmıştır. Daha doğrusu, bizim buna "Türkiye" hezimete uğratılmıştır demeye hem dilimiz varmıyor, hem de aslında gerçek bu değil: Hezimete uğrayan, nasıl olmuşsa Türkiye'nin kaderini ellerine geçirmiş, dış politikadan da, dünyadan da habersiz bir avuç beceriksizden oluşan iktidardır. Bütün dünya şunu iyi bilsin: Türkiye, bu iktidarın dünya forumunda yarattığı izlenimdeki gibi "gayri ciddi" değildir ve gayri ciddi insanlardan oluşmuş değildir. Amerika'dan Yunanistan'a, Sovyetler Birliği'nden Mısır'a kadar, Akdeniz ve Kıbrıs sorununa eğilmiş ülkeler zinhar şu yanlışa düşmesinler: Bizi temsil etmekte olanlara bakıp da, Türkiye'yi ve insanlarını bu temsilcileri kadar güçsüz, beceriksiz ve akılsız sanmasınlar. Bırakın Türkiye'nin rahatlıkla dünya ölçülerine vurulabilecek Marksist olan ve olmayan solunu, Türkiye'nin aklı başında sağı bile bizi dünya forumunda sözde temsil eden iktidardan kilometrelerce ötede ve ileridedir.

Dünya önünde bizi rezil edenler, aslında, "sui generis" bir iktidardır. Hiçbir iktidar, öncelikle temsilcisi olduğu çıkarların dahi böylesine gerisinde kalmamış, sosyolojik tahlillere, sınıfsal tahlillere sığamayacak ölçüde anlamsız, tutarsız, akılsız davranmamıştır.

Yüz on yedi ülke karşısında Türkiye lehine tek oyu bizzat Türkiye'nin kullanmasını, Türkiye'nin en zararına Kıbrıs politikasını bizzat Türkiye

iktidarının izlemesini, dünya ülkeleri bir gösterge gibi sakın almasın, hesaplarını bu iktidara bakıp da yapmasın. Sonra bu hesapları çok yanlış çıkar. Çünkü bu beceriksizlik ve bilgisizlik timsali iktidar, Türkiye'nin gölgesini bile temsil etmek gücünde ve yapısında değildir. Bu gerçek, Türkiye'nin dostunca da düşmanınca da böyle bilinmelidir.

Bir nokta daha var bilinmesi gereken. Yahut hatırlanması gereken. Özellikle, "Üçüncü Dünya Ülkeleri" tarafından. Şimdi "yabancı askerlerden Kıbrıs'ın alınması" ve benzeri tezlerin "samimi" ve ateşli savunucusu olan pek çok ülkenin, bizzat üçüncü dünyaya, kendilerine yaptıklarını unutmasınlar: Bir İngiltere değil midir, insanlığın büyük bölümünü yüzyıllar boyu inim inim inleten; koskoca Hindistan'ı bir paryalar cehennemine dönüştüren, halkların yüzlerce yıllık zaman kaybına uğramasına sebep olan? "Üzerinde güneşin batmadığı imparatorluk," askerleriyle fiilen işgal ettiği topraklar üzerinde yükseltmemiş midir bu imparatorluğu? Bir Afrika'nın büyük parçalarını iliklerine kadar sömüren, bir Cezayir'de kendi askerleriyle Cezayir kızlarının işkencelerle ırzına geçen Fransa; Çin'de yüz binlerce insanı ordularıyla kesip biçen Japonya; milyonlarca Yahudi'yi toplama kamplarında yok eden Almanya; dünyanın en büyük uygarlıklarını, hazinelerini yağmalayarak kitle halinde askerlerine öldürten Portekiz ve İspanya; Kongo'nun madenleri için Lumumba'yı asitle yaktırtan Belçika ve hele Vietnam vahşetinin, katliamının üzerindeki günahını tarih boyunca silemeyecek olan Amerika ve bütün bunların temelinde yatan ekonomik düzenin ve emperyalizmin temsilcileri, bir anda ne kadar insancıl oluverdiler... Kıbrıs'ta şu ya da bu yanlışı olabilir Türkiye'nin ama, "Yabancı askerin bir başka ülkenin toprağında bulunmasını" bu bulunmanın bir sürü nedeni olmasına rağmen, büyük bir heyecan içinde nasıl da kınayıverdiler... Meğer ne kadar insansevermiş Vietnam'ın, Yahudilerin, Cezayirlilerin, Hintlilerin, Çinlilerin ve tüm insanlığın yüzlerce yıllık kıyıcıları... Kendi işgal orduları aracılığıyla tüm insanlığın geri kalmasını kendi rahat yaşamları için meşru görmüş ve üstelik "biz onlara medeniyet götürüyoruz" yalanıyla bunu örtmeye çalışmış olan Batı'nın küstah, kendini beğenmiş ve bencil yanı, meğer kendi insanseverliğini kanıtlamak için karşısında Türkiye'nin olmasını beklermiş...

Yeniden Türkiye'ye dönelim. Dörtlü koalisyonun harika dış politikası sayesinde, dünya ülkeleri önünde ve dünya forumunda aldığımız yenilgiler, bunların Türk insanının günlük yaşamına, ekmeğine yansımaya başlayan

sonuçlarıyla, gerçekten eşi benzeri olmayan bir oluşumdur. Ne demektir, daha iki ay önce Türkiye aleyhine bire karşı seksen birle karar alınması? Ve hele önceki günkü büyük karardan önce, “İnsan Hakları Komisyonu’nda,” gerçekten insancıl bir amaçla verilmiş önergeye karşı çıkmak ve orada da doksan sekiz ülke “evet” derken bir tek Türkiye’nin “hayır” demesi, daha doğrusu, Türkiye’yi sözde temsil eden iktidarın talimatı uyarınca “hayır” denmesi, hangi aklın ve mantığın hizmetindedir? Nihayet, Kıbrıs konusundaki son ve önemli oylamada, yüz on yedi ülkenin kararına karşılık, bir tek Türkiye iktidarını temsil edenin Türkiye lehine oy kullanması ne demektir? İnsan utanır da, hiç oy kullanmazdı bari...

Ve bütün bu oluşumlara yol açan, bunları etkileyemeyen, çaresiz ve beceriksiz kalan iktidar. Dünya Forumu’nda uğradığımız, sayelerinde uğradığımız bu yüz kızartıcı yenilgilerin, Kıbrıs davasında bizi her geçen gün daha güçsüz bıraktığını, son çözümün Türkiye’nin biraz daha aleyhine çıkmasına yardımcı olduğunu görememekte midir?

Birleşmiş Milletler tarihinde, böylesine farklı yenilgiler yoktur. Seksen altıya bir, doksan sekize bir ve nihayet yüz on yediye bir... MC iktidarının Türkiye’yi düşürdüğü bu durum, geçmişin ilgi toplamış bir reklam sloganını hatırlatıyor: Gerçekten, “... bu bir rekordur...”

Politika, 22 Kasım 1975

Kutu İçinde Kutu, Var mı Bunun Çıkış Yolu?

Çizgi çizgi küçücük kutular içine çok yönlü ok işaretlerinin yerleştirilmiş olduğu bir bilmeceyi andırıyor, Türkiye’nin siyasal görünümü. Hani gazetelerin çocuk köşelerinde verilen bilmecelere... “Oku izleyerek, bir kutudan ötekine geçin, bakalım sonuç nereye varacak” diyen bilmecelere. Ya da, “... noktalı bölümleri karalayın, hiç beklemediğiniz bir resim çıkar ortaya” tarzındaki bulmacalara.

Karalandıkça bir bölümü beliren genel görüntüden bir şey anlamak yahut kutuların içinden çıkmak, hiç de kolay değil. Aslında, bilmeceyi hazırlayan ya yanlış yapmış ya da kimse çözmesin istemiş bilmeceyi. Siz kendinizi ne denli usta sanırsanız sanın, aşamıyorsunuz o küçük, dar kutuların çerçevesini.

Bir yanda, kendi iktidarının aczini, orduyu siyasetin içine çekmek anlamındaki bir sıkıyönetim ilânı ile örtmeyi amaçlayan bir Başbakan var. Önce, “olağandır”, “çareyi bunda görüyor” diye düşünürsünüz. Sonra,

sıkıyönetimin aslında sivil iktidarın yetkilerinden bir bölümünün askerlere bırakılması anlamını taşıdığını, savaş ve benzeri durumlar dışında söz konusu edilmemesi gerektiğini hatırlarsınız. Bir de, sıkıyönetim özleyen Başbakan'ın, çok değil, dört yıl önce iktidarın sivil kesiminden asker kesimine geçmesiyle devrildiğini, bu el değiştirmeye ise karşı çıktığını düşünürsünüz. Ve bir kutu, kapanıverir önünüzde.

Bulmacanın bir başka köşesinde, öncelikle temsil ettiği sınıfsal ve toplumsal yararlar için kendini feda etmeye hazır, fedakâr bir Başbakan vardır. "Beynelmilel komünizmin" (bu ne demekse) sözde şerrinden hür teşebbüsü –sanki ihtiyacı varmış gibi– kurtarmanın çaresini, artık ülkede bir yarı-askeri rejimin kurulmasında görmektedir. Varsın kendi Başbakanlığı tehlikeye girsin, ama bu muhayyel tehlikeden başkaları kurtulsun.

Yok, gene olmadı, böyle bir "fedakâr" Başbakan tipi Demirel'e uymuyor ve küçük kutu gene üzerimize kapanıyor.

Sayın Başbakan, diyelim ki Kıbrıs'ta akıldışı tavizler verip bu sorunu çözmek düşüncesinde. Olağan bir demokratik ortamda bu planlarının karşılaşacağı engelleri ve büyük tepkileri bildiğinden, bir sıkıyönetim düzeyinde ve sorumluluğu bir ölçüde askerlere yükleyerek sıyrılmak istiyor açmazdan. Olmayacak iş değil ama bu tür planlara kolaylıkla kim kendini âlet edebilir? Bir de, sonrası var: Vatanseverliği kimselere bırakmayıp neden Kıbrıs'ın tümünü almadık diye hayıflanan iktidar ortağı, ne der bu işlere? Üstelik kutu içinde bir başka kutu da var: MSP sıkıyönetim ortamından kendisini ortadan kaldırmak amacıyla AP'nin yararlanmaya çalışacağı kuşkusunu içinden atabilmiş değil henüz.

Sonra, bununla da bitmiyor bilmecenin zorlukları. Türkiye'nin her köşesinden, çatışma, öldürme, kavga haberleri geliyor. Bir ülke bu durumdayken, başta Başbakan ve Adalet Bakanı olmak üzere, bütün iktidar yetkilileri bu olayları açıkça tahrik ederse, "siz aslansınız, ötekiler vatan haini, cesur olun, acımasız olun" derse, o küçücük kutu gene üzerinize kapanmaz da ne yapar? Ya da bu adamlar gerçekten çıldırmış, gerçekten toplumun yarısını vatan haini olarak görüyor ve gerçekten toplumun yarısını yok etmek istiyor, diye düşünmek zorundasınız. Ama yok, bu kadar da değil, bulmacadaki bu oku da izlesek, bir yere yaramıyoruz.

Peki, tam aksi yönde düşünsek ve desek ki, Sayın Başbakan hemen olaylara vaziyet etmeli, tahrikçileri susturup kimliği belli saldırı şebekelerini dağıtmalı. Bu kez de, iktidar bileşimi karşımıza çıkıyor. Bunu yapsa Sayın Başbakan, iktidarın en küçük ortağı ayaklanacak ve "o

aslanlara dokunmayın, onlar, devletin güvenlik kuvvetlerinin gönüllü yardımcılarıdır" diyecek. Hem böyle bir girişim Koalisyon'un varoluş nedeniyle de pek bağdaşmaz. Malûm, dört sağcı partiyi bir araya getiren "sol tehlikesiyle" mücadeledir. "Beynelmilel komünizmi önlemektir," vb. Yani, bir korku ve dehşet varsayımından kaynaklanan, kendi devamlılığını ancak gerginlikte bulan bir Koalisyon var karşımızda. Öyleyse, öyleyse bulmacayı çözmek için hareket noktası diye denediğimiz bu kutu da kapanıverir üzerimize.

Biz bu bulmacayı çözemedik. Okuyucunun da çözebildiğini sanmıyoruz. Hangi noktadan hareket etmeye kalkmışsak, o küçücük kutu birden açılmaz duvarlara dönüşüverdi.

Galiba en iyisi, bu bilmeceyi hazırlayarak Türkiye'yi bunun içine sokanı bulup ona sormak, çıkış yolu nerede diye...

Politika, 7 Aralık 1975

CHP'nin Kuracağı Bir Koalisyonun Yarar ve Sakıncaları

Ankara'dan gelen haberlere göre, (ilk MC'nin kuruluşundan yedi ay sonra, 1975 Aralığı'nda) CHP ciddi olarak yeni bir hükümet üzerinde durmaktadır. Sayın Ecevit'in işaret ettiği önemli ekonomik darboğazlara ve çetin siyasal sorunlara rağmen, CHP, Türkiye'nin bu zor döneminde sorumluluk almayı görev saydığını açıklamıştır.

CHP liderinin yeni bir hükümet alternatifi üzerinde durmasını bir rastlantı ya da sadece bir özlem diye nitelemek mümkün değildir. Muhalefet liderinin bu konudaki tavrı, ülkede ciddi bunalımların oluşmakta olduğunu görmesinden ve Meclis aritmetiğinin kendisine yeni imkânlar sunmasından doğmuşa benzemektedir. Gerçekten, Demok-ratik Parti ve bir grup bağımsızla, bâzı CGP'lilerle CHP'nin temasta olduğu; son günlerde ise MSP'lilerin de bu temaslara katıldığı haber verilmektedir. Sorun iki açıdan ele alınabilir: Önce, böyle bir hükümetin gerçekleşme şansı açısından, sonra, kitlelerin, kitlelerden yana güçlerin ve CHP'nin açısından.

Başkentin ve Meclislerin son günlerde görüntüsü, gerçekten, her türlü tahmine ve spekülasyona açık bir ortam yaratmıştır. Hükümet, kendi iç çelişkilerini çözememiş, adetâ zorla yarattığı bir Meclis Başkanlığı bunalımına kendisiyle beraber ülkeyi sürüklemiştir; sonuçta, CHP'li Güven'in bu göreve seçilmesiyle yenilgiye uğramıştır;

Cumhurbaşkanlığıyla ve yargı organlarıyla kendi arasında bilhassa yaratıldığı izlenimini veren yeni sorunlara yol açmıştır.

Bu ortamda, yaşanılan ekonomik sorunları hükümetin göğüslemesi ve kendisine siyasal düzeyde puan kaybettirecek zorunlu ekonomik girişimlerde bulunması, giderek güçleşmiştir. Örneğin, Türkiye'de devalüasyon yapılması için çeşitli iç ve dış baskılar vardır, ithalat ve döviz sorununa, iç ve dış ekonomik çevreler sürekli işaret etmektedir. Son alınan kararlarla daha da hızlanacağı anlaşılan fiyat artışları, sadece orta gelir gruplarını değil, dar gelirlileri de büyük ölçüde etkilemeye namzettir.

Bu koşullarda, hükümet etmek ne kadar zorsa, yeni alternatifler aramak da o ölçüde kolaydır. Nitekim iktidar partilerinin bileşimi aleyhine sonuçlar yarattığı inancındaki bâzı MSP'liler, CHP ile yeniden bir hükümet kurmayı bile düşünür olmuştur. Öte yandan, DP, kendi varlığını hükümette sürdürürse, AP'nin saldırılarından korunacağı görüşündedir. CGP milletvekilleri, önümüzdeki seçime CGP'li olarak katılmanın seçimi önceden kaybetmek olduğu düşüncesindedir, vb.

Görüldüğü gibi, ekonomik ve siyasal ortam, bir hükümet değişimine açıktır; en azından bu konu da ciddi tahminler yürütülmesine açıktır. Sorun, böyle bir değişimin Türkiye'ye ve CHP'ye neler sağlayacağı, neler götüreceğidir.

Sayın Ecevit'in Başkanı olacağı bir koalisyon hükümeti belirli koşulların dikkate alınmaması halinde topluma ve Türkiye'ye beklenen yararı sağlayamayacağı gibi, uzun vadeli umutların dağılmasına ve CHP'nin önümüzdeki seçime zayıflayarak girmesine yol açabilir.

CHP, her şeyden önce, uzun vadeli çözümleri tehlikeye atmayan bir koalisyon örneği düşünmek durumundadır. Muhtemel koalisyon ortaklarından DP'nin belirli konularda CHP'den tamamen zıt düşüncede olduğu, MSP'nin ise CHP'ye ve AP'ye "geçimsiz" bir ortak izlenimi bıraktığı, bilinmektedir. Bu partilerle kurulacak bir koalisyon, eğer koşulları ve süresi önceden kesinlikle saptanmamışsa, CHP için hattâ bir tuzakmışçasına sonuçlar yaratabilir. Sayın Ecevit'in çetin ekonomik sorunlar ve Kıbrıs sorunu karşısında alacağı tavırlar engellenebilir; CHP-MSP koalisyonunun dağılmasına yol açan koşullar yeniden doğabilir. Oysa bir hükümet deneyinden "istifa" yoluyla yeniden ayrılmayı, günümüz Türkiye'sinde ne CHP kaldırır ne de CHP'ye oy veren geniş kitleler.

Bu koşullarda kurulacak bir hükümet, ancak bir "geçit" hükümeti olursa, amaçladığı hedeflere kısa ve belirli sürede varırsa, MC iktidarının

baskısında bunalan öğretmenin ve CHP tarafından “devlete sahip çıkmayan” çağrılıp bile bile kendini feda eden, sürülen dar gelirli memurun durumunu hızla düzeltebilirse, faşizm eğilimlerini, kavga ve çatışmaları önleyebilirse, en önemlisi, kendine bir “son” tarihi saptayıp erken seçime ulaşabilirse, Türkiye’ye yararlı olabilir.

Yok aynı koalisyon hükümeti, bir yandan bâzı zorunlu sıkıntıların sebebi gibi gözükürse, baskı altındaki kitlelerin CHP’den acilen beklediklerini başında Sayın Ecevit’in bulunduğu bir hükümet (koalisyon bile olsa) gerçekleştirmezse, koalisyonun doğal anlaşmazlıkları aylarca, ta 1977 sonbaharına kadar sürüp Ecevit çok dar bir hareket alanıyla sınırlanırsa, sonuç, CHP’ye umut bağlayanların da, CHP’nin de yararına olmayabilir.

Koalisyon, zor bir hükümet biçimidir. Eğer CHP, bu zor yönetim biçimini kendine ve kitlelere yararlı koşullarda, kesin koşullarda oluşturabilirse, Türkiye’nin “günü” uğruna yarınları ikinci planda tutmakta hesap olabilir. Yok eğer günü kurtarmak için yarınını tehlikeye sokabilecek koşulları böyle bir koalisyon zorunlu kılıyorsa, o zaman, zaten çekilmekte olan sıkıntılara daha bir süre katlanmak ve geleceğin sorumluluğuna daha ciddi biçimde hazırlanmak, belki en doğru tercihtir.

Politika, 25 Aralık 1975

“Koltukta Bulunmakla” Başbakan Olunmaz...

Sayın Demirel, geçen hafta bütün gazetelerin başlıklara çıkardığı bir cümle kullandı. Sayın Ecevit’in iktidarın değişmesi gerekliliği üzerinde duran sözlerini, “ilânat vermekle hükümet olunmaz” diyerek cevaplandırdı. Sayın Demirel’in kendine özgü üslûbu içinde hem gerçekliği olan hem de okuyanları gülümseten bir cevaptı bu. Gerçi Sayın Ecevit hükümet olmak için “ilânat” vermemekteydi ama, “ilânat” verilerek hükümet olunmayacağı da açıktı.

Ancak, en az bunun kadar açık olan, Başbakanlık koltuğunda oturmakla Başbakan olunmayacağı.

Sayın Demirel, bu koltuğunda otururken belki pek fark edememektedir ama, günümüz Türkiye’sinde bir “hükümet boşluğu” doğmuştur.

Üstelik bu boşluk, öyle aşırı muhalif demeçlerin abartılmış görüşlerinden, yeminli karamsarların şifa bulmaz karanlıklarından

doğmuyor: Açık açık, objektif gerçeklerden, mantık çerçevesinde herkesle ve her zaman tartışılabilecek olgulardan ileri geliyor.

1) Eğer bir ülkede, gençler gün ortasında kimliği ve niteliği bilinen saldırgan fanatik gruplar tarafından kurşunlanmaktaysa, bu fanatik gruplar bizzat Başbakan Yardımcısı tarafından övülmekteyse; aynı gruplar, kendilerinin hükümetin kanadı altında olduğunu rahatlıkla söyler ve hükümet buna karşı hiçbir tepki göstermezse, o ülkede hükümet boşluğu vardır; Başbakan kendi koltuğunda oturmaktaysa da, o koltuğa oturmakla Başbakan olabilmiş değildir.

2) Eğer bir ülkede, o toplumun en "adil" mercii olmak zorundaki Adalet Bakanlığı'nın koltuğunda oturan kişi, "Kavga edenler, vatanseverlerle vatan hainleridir. Vatanseverler bu mücadelede cesur olmalı, desteklenmeli" demekteyse, adetâ insanları suça teşvik etmekteyse, o ülkede Adalet Bakanlığı koltuğu, bir insan tarafından doldurulmuş gözükse bile, boştur. Ve aynı ülkenin Başbakan'ı, kendi halkını "Komünistlerle-Milliyetçiler" diye iki kampa ayırmaktaysa, cıa tarafından azgelişmiş yöneticiler için uydurulan bir "beynelmilel komünizm" kavramına sığınıp bütün olayları bununla açıklıyorsa, o ülkedeki Başbakanlık koltuğuna oturmakla, Başbakan olunmaz.

3) Eğer bir ülkede, Anayasa hiçe sayılıyorsa, Anayasa çerçevesinde görev yapan yüksek mahkemelerin kararları, bu kararları uygulamakla yükümlü Başbakan tarafından sayfa sayfa çiğneniyorsa, Başbakan'ı örnek almış öteki Bakanlar da, mahkeme kararlarını istiskal etmekteyse, o ülkenin Başbakanlık koltuğunda oturmakla, Başbakan olunmaz.

4) Eğer bir ülkenin polisine, iktidarın partizanları tarafından el konmuş, bu polis, bir yandan katillerin serbestçe dolaşmasını önleyememiş, öte yandan, kendi halkının gençlerini, "makineli tabancayla" taramışsa, çağdaş olmaya doğru acılı fakat umutlu adımlar atan, gelişmenin olumlu çelişkilerini kendi özellikleri içinde yaşayan bir Türkiye, o Başbakan'ın iktidar döneminde ve birdenbire bir cehenneme dönüşmüşse, can güvenliği kalmamışsa, gençler üzerinde güpegündüz saldırganlar nişangâh talimi yapabilmekteyse, üniversiteye çocuğunu yollamak anne ve babalar için günlük bir dram halini almışsa, o ülkenin Başbakanlık koltuğunda oturmakla, Başbakan olunamaz.

5) Eğer bir ülkenin Sosyal Güvenlik Bakanı, o ülkenin Sosyal Sigortalar Kurumu'nda çalışanlarla alay etmekteyse, bir yandan, "Sizi memur yapmayacağız, siz işçisiniz" derken öte yandan kendisine bağlı ssk aynı

işçilerin hukuki toplusözleşme çağrısına, “Siz memursunuz, sizinle sözleşme yapmayız” diyebilmişse, işçileri bu ölçüde tahrik ettikten sonra, işçileri direnişe kendi elleriyle ittikten sonra, aynı işçiler “direndi” diye onları kış ortasında sokağa atacak ölçüde, aileleri ve çocuklarıyla birlikte perişan edecek ölçüde acımasız, beceriksiz ve ne yaptığını bilmez bir durumdaysa; genel müdürü devlet tarafından atanan bir başka kuruluşta, komandoların işe alınması uğruna yüzlerce işçi kapı dışarı edilmişse, o ülkede, Başbakanlık koltuğunda oturmakla Başbakan olunmaz.

6) Eğer bir ülkede, Milli Eğitim Bakanı kendi ideolojisini zorla kabul ettirtmek için tüm öğretmen okullarında ve okullarda “temizlik” yapmaktaysa, saldırgan gruplar aracılığıyla bütün üniversite ve yüksekokullarda bir sürekli tedhiş ve güvensizlik ortamı yaratılmış, o ülkenin eğitimi tümüyle felce uğratılmışsa, genç kuşakların tam bir yılı hedef edilmekteyse, öğretmenler, keyfi ve indi kararlarla ceza niteliğinde sürgünlere uğratılmışsa, o ülkede, Başbakanlık koltuğunda oturmakla Başbakan olunmaz.

7) Eğer bir ülkede, o ülkenin yüz akı olan yazarlarının kitapları birkaç kişi tarafından okullarda yasaklanmaktaysa, evrensel insan kültürünün ürünleri yasaklanmaktaysa, tiyatro oyunları, televizyon yapıtları en indi, keyfi, yobaz uygulamalarla yasaklanmaktaysa, “hür demokratik nizam” tepelenmekteyse, o ülkede, Başbakanlık koltuğunda oturmakla Başbakan olunmaz.

8) Eğer bir ülkede yolsuzluklar gazetelerden sayfa sayfa dökülmüş, hayâli mobilya ihracatından döviz kaçakçılığına kadar bir sürü olay belge belge açıklanmışsa ve eğer bu yolsuzlukları ortaya çıkardı, devletin parasını açıkgözlere yedirmedi diye memur ve yöneticiler cezalandırılarak sürgünlere gönderilmekteyse ve eğer bu sürgünler karşısında Başbakan, sadece seyirci kalmaktaysa, o ülkede, Başbakanlık koltuğunda oturmakla Başbakan olunmaz.

Evet, “ilânat verilmekle” hükümet olunmaz tabii. Ama, Başbakanlık koltuğunda oturmakla da Başbakan olunmuyor.

Politika, 10 Ocak 1976

İnsanın Yücelişi, MC’ye Rağmen Devam Edecektir

Ender de olsa, kimi zaman kesitinde çağdışı anlayışların ve anlayış sahiplerinin bir topluma egemen olması, kuraldışı değildir. Günümüzün

Türkiye'sindeki gibi... Böyleleri, kendi kafalarındaki örümcek ağlarının bir toplumu çepeçevre sarabileceği hayâli ile yaşarlar, bunu gerçekleştireceğini sandıkları girişimlerde bulunurlar. Günümüzün Türkiye'sinde yaşanan olaylardaki gibi...

Ancak, sadece kendilerinin değil, zaman zaman toplumun da unuttuğu nokta, "dur" demekle dünyanın durmayacağıdır.

Şimdi "okullardaki ders kitaplarını MC hükümetinin anlayışı doğrultusunda" yeniden yazacak olanlar, atomun çekirdeğini bu kitaplardan çıkaracaklar, Darwin teorisinin kanıtlarını yok sayacaklar, belki dünyanın döndüğüne bile gölge düşüreceklerdir de, dünyayı ve Türkiye'yi mi değiştireceklerdir?

Ya da, 31 Mart ayaklanmasının ardındaki İngiliz sermayesini, son Osmanlı paşalarının hattâ kimi sultanının yabancılardan aldıkları "hediyeleri," Alman borsalarındaki oyunlarını "yok" sayacaklar, kitapları yasaklayacaklar, böylece bunları tarihten mi sileceklerdir?

Sayın Demirel, Erbakan'la Türkeş'i, bir de Milli Eğitim Bakanı'nı karşısına alacak, sonra, Erbakan'ın biyoloji, fizik, kimya üzerine teorileriyle, insanlığın Adem'le Havva'dan türediği, "zerrenin parçalanmayacağı," atomun çekirdeğinde ruh bulunduğu varsayımlarıyla oturup "müfredat" hazırlayacak; Türkeş'in sosyolojisi ile kuramlar oluşturup Erbakan'ın tarih ve toplumsal gelişme tezlerini kitaplara geçirecek, böylece, "gayri milli" olarak niteledikleri toplum ve Türkiye'yi, kendi kafalarındaki "milli" Türkiye yapacaklar.

Bu girişimleri ciddiye bile almak, belki ilgililere fazla pay tanımak oluyor...

Sanayileşme yönünde adımlar atan, yüzyılların birikimi olan bilgeliğine şimdi çağdaş bilgi ve hüner ekleyen, toplumsal gelişimin en çarpıcı örneklerini dizi dizi yaratmış halkımıza, en büyük ve en temel, en acılı ve en umutlu gelişimi, topraktan kurtulup fabrikalara gelerek, Almanya'ların dev sanayi dişlilerine takılarak yaşamış, anlamış olan kitlelere, şimdi bunlar çağdışı beyin yıkamalarıyla mı egemen olacak? Yoksa kentleri boşaltıp insanları köylerine mi gönderecek; fabrikaların işçisini yeniden ırgatlığa mı yollayacak? Kitapları toplatacak, yasaklayacaklar; peki bunları okumuş olanları ne yapacaklar acaba?

Hele hele, o sözde "güvenlik tedbirleriyle" beceremedikleri "askeri" sıkıyönetim yerine kendi "sivil" sıkıyönetimlerini mi kuracaklar? İşçinin, memurun hakkını gasp ederek ve gelişimini önleyerek kendi iktidarlarını mı

uzatacaklar? Gerçekten, inanmaktalar mı buna? Hukuk kitaplarını yok saydılar diye, hukuk mu ortadan kalktı zannediyorlar, hukuk bilimi de mi Demirel'in elinden yeniden yazılacak yoksa?

Eğer kendi kafalarındaki Türkiye'yi yaratmaya gerçekten azmetmişlerse, bunun bir tek yolu vardır. O da okul kitaplarını yeniden kaleme almak, hukuku dinlememek, baskı kanunlarından medet ummak değildir. Kendi zihniyetlerinin yansıttığı yüz yıl öncesinin Türkiye'sine yeniden dönebilirlerse, hattâ dünyayı da yüz yıl öncesine getirebilirlerse, o zaman gerçekleşir rüyaları: Çağdaş fizik ve biyolojinin daha kurulmadığı, bilimsel rasyonelin gelişmediği, Türkiye'de sanayinin bulunmayıp feodalizmin tümüyle egemen olduğu bir zaman kesitine, üretim düzeyine döndürebilirlerse Türkiye'yi, o zaman başarılı olabilirler. Yoksa günümüzde yapmak istedikleri, halkı yapmakla tehdit ettikleri şeyler, çağın gerçeğine de, eşyanın tabiatına da aykırıdır.

İlginç olan, sadece ahlâkdışı, hukuk dışı ve akıldışı değil, aynı zamanda "bilimdışı" olan bir anlayışın Türkiye'ye uygulanması girişimlerinin nelere mal olup neler yaratacağıdır. Sonuç vermeyecek bile olsa, eşyanın tabiatına zıt gitmenin, Türkiye'yi çağının gerisine itmeye çalışmanın mutlaka acıları ve yansımaları olacaktır. On aylık MC iktidarında ve MC'nin yarattığı nefret ve bölücülük ortamında kırka yakın vatandaşımızın faili meçhul cinayetlere, anlamsız çatışmalara kurban gitmesi gibi.

Şimdi giderek dozu arttırılmaya çalışılan bir çağdışılık ortamında, sanayinin bundan nasıl etkileneceği, kentleşmenin, büyümenin, ekonomik canlılığın ne gibi değişimlere uğratılacağı merak konusudur. Bakalım toplum, kendisine zorla giydirilmek istenen dar elbiseye nasıl katlanacaktır. Yeniden hurafelere, hakkını almamak ve aramamak uysallığına, keyfi yönetime, nasıl alıştırılacaktır. Örneğin, iktidarın son günlerde vurgulanan bu özelliğinin ilk sonuçları televizyondan yansımaya başlamıştır bile. İnsanlığın ortak bilim tarihinin en yüce başarılarını anlatan bir "insanın yücelişi" yasaklanabilmiş; köye, işçiye, halka ait olan ne varsa, zaten sayıları az olan bu tür yayınlar, bir anda yok edilmiş; McCarthy'nin ünlü "... ABD Dışişleri Bakanlığı'nda 200 komünist var, işte listeleri" konuşması, bir cadı kazanına dönüştürülen bu talihsiz kuruluş içinde, iktidarın bir simgesi olarak yeniden canlanmıştır.

Aslında, gençlerin kanına mal olmasa, Türkiye'de böyle bir dönemin yaşanması uzun süreçte belki faydalı bile olabilir. Görelim bakalım milli eğitim hurafelerle ırkçılara teslim edildiğinde, kafalardaki yobazlık sayfa

sayfa okul kitaplarına yansıdığında, ortada hak ve hukuk diye bir şey bırakılmadığında, kitleler baskının karanlığında boğulduğunda, bundan en büyük zararı kimler görür ve sonuçları neler olur.

Büyük aydınlıkların, yıkıntılar üzerinde yükselen güneşlerden doğduğu, tarihin dersini alabilmiş olanların unutmadığı bir gerçektir...

Politika, 24 Ocak 1976

Türkiye, Bu Dönemeci de Mutlaka Aşacaktır

Karamsarlıkla iyimserlik arasında bir bütünlük olduğu, birinin ötekinin vazgeçilmez parçası hattâ tamamlayıcı olduğu söylenebilir. Gerçekten en umutsuz gözüken koşulların, aslında çok daha güzel dünyaları yaratma sancıları olduğu, en büyük kargaşaların özünde yeni ve düzenli bir ortama geçişin işaretlerinin bulunduğu, tarih sayfalarında belge belge yazılıdır.

Tarihin engin derslerine rağmen, insanlar, çevredeki güncel olayların ağırlığı altında ve yaşanılan kısa süreli acılarda, uzun süreli olan gerçekleri yeterince fark etmeyebilir. Bir çeşit karamsarlığa, değişmezlik kuşkusu ve umutsuzluğa kapılabilir. Oysa güncel olan ne denli karanlık; acıları bizzat yaşayanların trajedisi ne ölçüde insafsız olursa olsun, insanlığın büyük yürüyüşündeki amaçlar ve dönemeçler o kadar belirgindir: Kimi toplumun yaşadığı büyük karanlıklara, kiminin dönemsel sorunlarına ve acılarına rağmen, sürekli olarak daha güzel, daha eşitlikli, daha özgür bir dünyanın koşullarını yaratıyor insanlık.

Tohumun özünde ölümle yaşamın, iç içe barındığı gibi, toplumların gelişme yasalarında karanlık ve aydınlık birlikte yaşar. Bu beraberliğin tek bir kuralı vardır; sürenin uzunluğu ya da mücadelenin şiddeti toplumuna göre değişse bile, sonuç aynıdır: Aydınlık mutlaka ve her an karanlığı azaltmaktadır; sonuçta zafer mutlaka aydınlığın olacaktır.

Türkiye’nin özelliği ve talihsizliği, aydınlıkla karanlığın mücadelesinin son derece ilkel hattâ acımasız koşullarda yapılmasıdır. Yoksa Türkiye de bir istisna değildir genel kurala. İstisna olmak şöyle dursun, kuramsal modellerle en uyumlu biçimde gelişen toplumlardan biridir Türkiye.

Ne var ki, bizim ülkemiz, yeryüzünün “marjinal” ülkelerindendir. Başka bir deyişle, gerek stratejik konumu, gerekse siyasal özellikleri ve tarihsel nitelikleriyle, “sınırda” bir ülkedir. Ve yaşanılan acılardan çoğu, bu özelliğinden doğmaktadır: Doğu ile Batı’nın, sosyalist dünya ile kapitalist

dünyanın, yeraltı kaynakları ile sanayilerin arasından geçen çizgi üzerindedir Türkiye.

Bu özelliğiyle, bütün zıtlaşmaların çözümünde ve büyük mücadelelerin akışında, Türkiye'nin tavrı son derece önemlidir. Türkiye'nin bir zamanlar Ortadoğu'ya karşı kullanılması, korkunç füzelerin ve ABD üslerinin topraklarımıza yerleşmesi, Türkiye'nin tarihsel bir öncülüğe sahip olduğu Ortadoğu'dan adetâ bilinçli şekilde koparılarak bu bölgedeki etkinliğinin silinmesi, bir 12 Mart'ın Türk dış politikasındaki gelişmeleri en az birkaç yıl altüst etmesi, Türkiye'nin söz konusu özelliğiyle yakından ilişkilidir. Kendi çevresinde ve kendi üzerinde yürütülen yarar hesapları, doğal olarak Türkiye'ye yansımaktadır, Türkiye'nin iç gelişmelerini etkilemektedir. Hattâ zaman zaman belirleyici faktör olabilmektedir.

Türkiye, bu evrensel önemini kendi yararına denetim altına alabilecek ve kullanabilecek iç gelişmeyi henüz tamamlamamıştır. Dolayısıyla, dünya konjonktüründeki sarsıntılar hem de yıkıcı darbeler biçiminde Türkiye'ye zaman zaman yansıyabilmektedir.

Benzer dış koşullarla çerçevelenmiş Türkiye'de, iç gelişmeler de zorlu olmaktadır. Feodal özelliklerinden sıyrılıp kapitalist gelişme sürecine geçişin acıları yaşanmaktadır Türkiye'de. Bu süreç, altyapı ve üstyapının karşılıklı etkilenmeleri çerçevesinde ama kesinkes tamamlanmamış bir durumdadır. Feodalizmin altyapıdaki gücü yok olurken bu olgu, insanların tavır ve düşüncelerine aynı hızla yansımamakta ya da insanların tavırları, altyapıdaki değişimleri geciktirebilmektedir. Gerek yapı gerekse siyasal çizgi bakımından henüz feodal etkilerden tümüyle sıyrılmamış olan kapitalizm, ortaya, çıkara çıkara, "Milliyetçi Cephe" denen ve ilkellikle, feodalizmin izleriyle bezenmiş ama kapitalist gelişmeyi hızlandırmayı da amaçlamış bir iktidar modeli çıkarabilmiştir. Çıkarmıştır ve kent halkının, aydınlığın, hattâ uygarlığın karşısına dikmiştir.

Günümüzdeki karanlığın başlıca nedeni, belli bir zaman kesitinde toplumsal yapının oluşturduğu siyasal iktidar modelinin artık toplumsal koşullarca, halk kitlelerince ve ülke gerçeklerince aşılmaya başlanmış olmasıdır. Türkiye'nin kapitalistleşme sürecinde vardığı nokta ile üretim güçlerinin gelişmesi ve halk kitlelerinin kendi ağırlığını duyurma tutkusu ile çağın ve Türkiye'nin demokratik özellikleriyle, bu siyasal iktidar bağdaşamamaktadır. Toplumun her kesiminde ve her alanda oluşan küçük birikimler, siyasal iktidarın hem "geride" kalmasına yol açmış hem de onun "değişmesi" olan nitel dönüşümü yakınlaştırmıştır. Dolayısıyla,

mücadeleler daha kırıcı olmaktadır, daha ilkel olmaktadır, daha acımasız olmaktadır. Çünkü önemli bir değişimin eşiğindedir Türkiye. Dış koşullarca büsbütün insafsız kılınabilen ama bütün toplumsal göstergelerin "kaçınılmaz" olduğuna işaret ettiği bir siyasal dönemeçtir bu. Türkiye, bunu da mutlaka aşacaktır...

Politika, 15 Şubat 1976

Yahya Demirel, MSP'den Aday Gösterilmelidir...

Türkiye'nin ne kadar milliyetçi, ne kadar ahlâklı bir ekiple yönetilmekte olduğu, son "mobilya" olayında bir kez daha anlaşılmış; Demirel-Erbakan ikilisinin fazilet timsali davranışları, vatandaştan haklı bir saygı ve hayranlık ile karşılanmıştır.

"Büyük" ve "iffetli" iktidarımız, ta Avrupa'lara kadar mobilya ihraç ettirebilen bir düzeye yükseltmişlerdir ülkeyi. Milliyetçiliğin bundan güzel örneği olabilir mi? Birtakım solcu münafıklar kalkıp da bunun mobilya değil tahta levha olduğunu söylermiş, belgeler açıklanırmış, becerikli işadamı bir çırpıda 20 milyon lirayı havadan, daha doğrusu tahtadan kazanırmış, bunun ne önemi var. Milliyetçiliğin ve ahlâklı olmanın gereği, devleti soygundan korumaya çalışan memurları hemen işinden alıp sürgüne yollamak, böylece, iktidarın iffetine toz konduranlara gerekli cezayı vermektir.

Pek ahlâklı ve iffetli ve de milliyetçi Demirel ile Erbakan'ın yaptığı da budur zaten. Koskoca bir başbakanın yeğenini devleti dolandırdı iddiasıyla içeri atmak, Türkiye'nin hariçteki ismine gölge düşürmek değil de nedir zaten? Böyle bir davranış milliyetçilikle bağdaşmaz. Olsa olsa Türkiye'yi yıkmak isteyen beynelmilel "komünizmin" bir tertibidir, bütün bunlar. Hem bu Yahya Demirel, sakın beynelmilel komünizm mihraklarının Türkiye'yi küçük düşürmek, milliyetçi ve de ahlâkçı Demirel-Erbakan yönetimini yıkmak için görevlendirdiği bir ajan olmasın?

Kanaatimizce, meseleye bu açıdan bakılmalıdır. Solcu basının belgelerine hiç aldırmaksızın, Ereğli Cumhuriyet Savcısı da, Durugönül gibi, İsviçre Sefareti'ndeki ataşeler gibi acilen cezalandırılıp Kızılçakçak'a sürgüne gönderilmelidir. Gitsin de o da öğrensin, milliyetçi hem de pek ahlâklı iktidarımızın üzerine gölge düşürmek neymiş. İktidar bu. İstediğini cezalandırır, istediğini kayırır. Bizim iktidarımız da, çok ahlâklı ve de milliyetçi olduğundan, becerikli işadamı Yahya Demirel'i kayırmak ve

savunmak için seferber olmuştur. Yahya'ya toz konduran memurları sürmüş, Meclis Araştırmalarını en dâhiyane taktiklerle atlatıp, köşeye pek fazla sıkışınca da soruşturma komisyonuna "lütfen" aday göstereceğini açıklamıştır. İktidar bu. Zeytinburnu'ndaki bir eve kapanmış 18-19 yaşındaki üç çocuğun üzerine alev kusturur, köy evinde kapana kıstırılmış olanlar üzerine bombalı-helikopterli "operasyonlar" düzenletir de, Bakan'ı ve Başbakan'ı ile Yahya Demirel'i pek fazla sevebilir.

Demirel-Erbakan ikilisi gibi ahlâkı mücessem, milliyetçiliği ise müsellem kişiler yönetiminden başka bir şey beklemek, ancak "komünist" tahrikçilerin işidir; bu konuda ek bilgi çok pek çok milliyetçi Türkeş'ten alınabilir.

Hem ne olmuş yani, Yahya isimli çocukcağız tahtaları mobilya niyetine satmışsa? Hangimiz yapabiliriz böylesine başarılı bir satışı? Düpedüz kıskanılıyor Yahya Demirel. Kırk milyon vatandaşın içinde kaç tane becerikli vardır tahtayı mobilya diye satıp devletten 20 milyon lira vergi iadesi koparmakla suçlanabilen? Hakkında tutuklama kararı alındıktan sonra yazıhanesinden gazetecilere telefon edip sonra elini kolunu sallayarak sokağa çıkan ve sırra kadem basan?

Sıradan vatandaş bir kurşunkalem alsa o saniyede polis yakasına yapışır, "tutuklama emri" varmış, yokmuş ne fark eder, gazetelerde çıkan "kalem hırsızı yakalandı" fotoğraflarıyla ve de "suçunun itirafı" için belki de hedef tutulacağı uygulamalar yanına kâr bırakılaraktan, bir güzel hesap verdirtilir.

Diyoruz ya, herkes birlik olmuş ve Yahya Demirel'i kıskanmıştır. Nazar değdirmiştir başarılı işadamımıza ve onun başarılarıyla iftihar ettikleri tüm davranışlarından belli olan iktidar büyüklerimize.

Bize göre, Meclis'te bir soruşturma yapılacaksa bunun yönetimi Sayın Erbakan'a verilmelidir. Malûm ya, kendisi bir ahlâk ve iffet timsalidir. En küçük bir "ahlâksızlık" görse, olanca heybetiyle ortaya çıkar. "Din elden gidiyor, ahlâk kalmadı, namus kalmadı, gençlerin ahlâkını bozuyorlar" diye feryat eder. Bu Yahya Demirel'in Sayın Erbakan'ın iktidar ortaklarınca nasıl kollanıp savunulduğu iddialarını, bizzat Erbakan cevaplandırmalıdır. Hayâli mobilya ihracının hangi ahlâki esaslara göre yapılabileceğini, 20 milyonluk vurgunun zekâtı ödenmek şartıyla haram sayılmayacağını, yolsuzlukları ortaya çıkaran memurları cezalandırmanın bir ahlâk ve milliyetçilik gereği olduğunu, Sayın Erbakan, o inandırıcı ve hoş üslûbuyla televizyondan bir bir anlatmalıdır millete.

Hem biliyoruz, bir-bir buçuk yıl sonra Sayın Erbakan halkın önüne çıkıp partisinin ve kendisinin ne kadar iffetli, ahlâklı olduğunu söyleyerek “oy” isteyecektir. Bu bir antrenman olur kendisi için.

Ayrıca, biz Sayın Erbakan ve partisinin önümüzdeki seçimlerde nasıl iktidar olabileceğinin yolunu da biliyoruz. Rakibi Sayın Demirel belki kızar ama, açıklamadan yapamayacağız:

Erbakan, Yahya Demirel’i Milli Selamet Partisi Başkan Vekilliği’ne getirerek onunla beraber çıkmalıdır bütün seçim gezilerine. Sonra, ikisi birlikte namus, ahlâk, iffet, milliyetçilik nutukları vermeli, namuslu ticaretin haram olmayıp sadece faizin haram olduğunu anlatmalı; Yahya Demirel, hem ahlâk ve namusun hem de Milli Selamet Partisi’nin bir timsali olarak, bir örnek vatandaş olarak halka tanıtılmalıdır.

Böylece, hem Milli Selamet Parti’mize iktidar yolları açılır, hem de bizim gibi cahiller, bir çırpıda nasıl 20 milyon kazanıldığının yollarını en yetkili ve kudretli ağızlardan dinlemiş oluruz.

İlmimiz irfanımız artar...

Politika, 2 Mart 1976

Bu Mobilya Olayı Özünde Kimin Sorunu?

Yahya Demirel olayı hukuk düzeyinde belli bir aşamaya ulaşıp noktalanırken, ardında siyasal ve toplumsal gerçeklere düşürülen soru işaretleri bırakmaktadır.

Olayın asıl önemi, bir işbilir tacirin çeşitli yollardan devlet eliyle zengin edilmesi iddialarından ve belgelerinden çok, içinde yaşadığımız düzeni yansıtması, hattâ simgelemesidir. Gerçekten, bu olay neleri bir kez daha hatırlatmış ve hangi hastalıklara işaret etmiştir?

Önce, kamuoyunun nasıl bir yanlış şartlanma içine sokulmuş bulunduğu, Yahya Demirel’e gösterdiği ilginin onda birini Zeytinburnu’nda öldürülen 20 yaşındaki çocuğa gösterilmemiş olmasıyla belgelenmiştir. Ya da, Malatya’da sürek avı misali öldürülmüş üç gencin topladığı ilgi ve uyandırdığı merak, bir Yahya Demirel olayının onda birine varmamış; üç günde unutulup gitmiştir.

Yahya Demirel olayı kuşkusuz çok önemlidir, işin içine Başbakan ve iki bakanının olayı örtbas etme çabaları karışmıştır, sansasyonel yanları, kitlenin ilgisini çeken özellikleri vardır son olayın. Ancak, “bu çerçevede” sansasyonel olmayan genç ölülerinin, on ayda sayısı kırkı aşan vuruşma

kurbanlarının toplumdan gördüğü duyarsızlık ve sağırlık karşısında, son olayın yankıları sadece dengesizlik işaretleri değildir. Aynı zamanda toplumsal bünyedeki çürümenin de belirtileridir.

Bugün ister Batı ister Doğu dünyasındaki herhangi bir toplumu alalım. Başbakanın yeğeni yolsuzluk yapmışsa, bu büyük olaydır hiç kuşkusuz. Ama peş peşe gençler kurşunlanmış, öldürülmüşse, bu on kere, yüz kere daha büyük bir olaydır.

Yahya Demirel'in ünlü mobilya-sunta macerası, Türkiye'nin henüz çağdaş kapitalizme bile uzak olduğunun, bu sistemin kendi çıkarları açısından yarattığı kendine özgü ahlâk anlayışına bile Türkiye'de varılmamış olduğunun son göstergesidir.

Kapitalist sistemin sosyalist açıdan eleştirisi bir yana, Türkiye'deki uygulamalar kapitalizmin kendi açısından getireceği eleştiriler karşısında bile tutunamayacak bir zaaf içindedir. Kapitalizmin kendi mantığı çerçevesinde, hayâli ihraç yolları gibi, bunu ortaya çıkaran memurları sürgüne göndermek gibi yöntemler yoktur. Bir sanayicinin düzenin yasal kuralları içinde kazanabildiğinden çok fazlasını bir "ihracatçının" devleti kullanarak ve karanlık yollardan elde etmesi, kapitalizmin mantığına ve sağlığına aykırıdır her şeyden önce. Böyle bir uygulama kendi ölçüleriyle sağlıklı olan bir toplumda yer alsa, uygulamaya ilk karşı çıkacak olanlar, kıyametleri koparıp hükümetin istifasını isteyecek olanlar, bizzat o düzenin sahibi olan kapitalistlerden başkası değildir.

Yahya Demirel olayının bir İngiltere'de sahnelenmiş olduğunu düşünelim. Daha ertesi günü Economist'inden Financial Times'ına kadar düzenin bütün yayın organları kıyameti koparır, İngiliz Sanayi ve Ticaret Odası, hattâ Liberal ve Muhafazakâr Partilerin milletvekilleri yeri göğü inletir. Söz konusu Başbakan ve Bakanlar kendilerinden olsa bile, onları istifaya zorlar. Bunu mutlaka elde etmedikçe, kendi yararlarına bir sistemin kanserleşmiş belirtilerini koparıp almadıkça durdurmazlar çabalarını.

Bir de Türkiye'nin Yahya Demirel olayına bakalım. Olayı ortaya çıkarıp üzerine giden, solcu yahut sola yakın gazetecilerdir; olayı büyüten gene aynı kanattaki gazetelerdir. Takip eden gene onlardır. Meclislere getirip mesele yapan gene sol doğrultudaki parti ve milletvekilleridir.

Özünde sağın ve kapitalizmin bir iç meselesi olan Yahya Demirel olayının ya da benzeri bir olayın, sağ tarafından böylesine ilgisizlikle karşılanacağı bir ülkeyi yeryüzünde bulup çıkarmak gerçekten zordur.

Yahya Demirel’in olayı, toplumun kimi özelliğini hatırlatması ve yeniden vurgulaması yönünden gerçekten yararlı olmuştur.

Toplumların sosyal düzeyini ve hastalıklarını ortaya koyan, çoğu kez, sayfalarca yazıdan çok, buna benzer olaylardır...

Politika, 5 Mart 1976

Mobilya Kurdunun (CIA) Büyülü Sesi...

Dışişleri Bakanı Çağlayangil, Amerikan Merkezi İstihbarat Örgütü’nün (cıa) Türk siyasetindeki yeri üzerine yeniden ilginç açıklamalar yapmıştır.

Hatırlanacağı gibi, Sayın Çağlayangil’in 1974 başlangıcında bize verdiği ve ses bandına kaydettirdiği uzun bir mülakat bir süre önce gazetemizde yayınlanmış, Çağlayangil önceki gün Bütçe Komisyonu’nda söylediklerinin çok benzerini bize anlatmıştı.

Çağlayangil, 1974’te “... adam içimize girmiş, dibinizi oyar da fark etmezsiniz bile” diyerek tanımladığı ve “12 Mart’ta büyük ölçüde vardır” dediği cıa için, önceki gün bir “mobilya kurdu” benzetmesini yapmıştır. “cıa’nın 12 Mart gibi 27 Mayıs’ta da varlığının bir ABD dergisince öne sürülüp tekzip edilmediğini” hatırlatan Türk Dışişleri Bakanı, şöyle demiştir Bütçe Komisyonu’nda: “12 Mart’ta cıa’yı geniş ölçüde görüyorum. cıa hissedilir... cıa bir mobilyaya girer. Tahtayı kemirdiğini duyarsınız, sesi duyulur, fakat nerede olduğu bilinmez...”

Sayın Çağlayangil’e bu önemli gözlemlerinden ötürü teşekkür ettikten sonra, başta Sayın Demirel olmak üzere bütün hükümet üyelerine ve Türkiye’nin sorumlularına sormak gerekir: Peki, cıa içinize girer dibinizi oyarken, onun sesini işitip kendisini görmezken sizler ne yaptınız? Türkiye’nin en “mahrem” işlerine karışan bu “yıkıcı yabancı ajanın” peşine düştünüz mü?

Bir yabancı casusluk örgütünün, devletin içişlerine karışmış hattâ hükümeti devirmek üzere o dillerden düşmeyen “yıkıcı eylemlere” girişmiş olmasına karşılık, Sayın Demirel, Sayın Çağlayangil ve öteki sorumlular mobilya kurdunun sadece “sesini dinlemekle” mi yetinmiştir? Yoksa aralarından bir bölümü bu mobilya kurdunun sesini dinlerken kendinden mi geçmiştir? Hele her yıl milletin vergilerinden milyonlarca liralık özel fon alan Türkiye’nin gizli istihbarat kuruluşu, neden bu yabancılarla mücadele etmemektedir? O da mı mobilya kurdunun sesiyle büyülenmiştir? Ünlü Odysseia efsanesinde gemicilerin bir kez duyunca etkisine kapılıp

sürüklendikleri tılsımlı şarkılar gibi, bu mobilya kurdunun sesi de nasıl olmuş bütün Türk yetkililerini büyüleyivermiştir? Bir yandan ondan yakınırlar, oyulan diplerden ve kemirilen mobilyalardan söz ederler, öte yandan ellerini kollarını bağlayıp, çaresiz ve sorumlu izleyiciye dönüşüverirler...

Sayın Başbakan'ın, Sayın Dışişleri Bakanı'nın, Hükümet üyelerinin, mit Müsteşarı'nın mobilya kurdunun sesiyle ilişkilerini ve bu sesten ne ölçüde şikâyetçi olduklarını bilemeyiz. Ancak, biz vatandaş olarak bu konunun hem de çok acilen ortaya çıkarılmasında, üzerine yürünmesinde, büyük yarar görmekteyiz. Bir hükümet yetkilisinin yaptığı bu resmi açıklamadan sonra, Meclis'in konuyu komisyonlarla araştırmaya koyulmaması, ancak bir ağır sorumluluğu paylaşmak anlamınadır.

Türkiye'nin Meclis'i ve milletvekilleri, cıa konusunda, ABD Kong-resi kadar haysiyetli olmak zorundadır.

Politika, 2 Ocak 1977

Tozlu Tarih Sayfalarından Bir Yaprak: 12 Mart

Olaylar vardır, yıldönümlerinde şenlik yapılır, onları geçmişte yaratmış kişilere sevgi, saygı gösterileri düzenlenir. Olaylar vardır, insan anımsamak bile istemez. Gömülü oldukları tarih sayfalarında bir daha canlanmamak üzere kalmaları umulur. Bu olaylar, ancak acı derslerinden ve tecrübelerinden ileriye dönük sonuçlar çıkarılması için, benzerleriyle karşılaşılmasın diye ele alınıp yeniden irdelenirler.

12 Mart, bu türden bir olaydır.

İç ve dış egemen sınıfsal güçlerin çıkar birliğiyle Türkiye'nin demokratik gelişimine vurulan bir darbenin ismidir, 12 Mart. 1970'lerin Akdeniz konjonktüründe Türkiye dış politikasını güvencesiz bulanların, kendi prestijleri için haşhaş ekimini mutlaka yasaklatmak isteyenlerin etkisinde, içteki egemen güçlerin ise demokratikleşen Türkiye karşısında ürkmesi çerçevesinde gerçekleşmiştir, 12 Mart. Bu sonuca varılmasında kimi sol çevrenin bâzı yanlışları, maceracılık eğilimleri de gerekçelerin hazırlanmasını kolaylaştırmıştır. Ne var ki, bu çevreler yanlış yapmamış olsalardı bile 12 Mart'ın sahipleri herhalde yanlışı "yaptırtırdı." İlk kez gazetemizde yayınlanan sonra aynı sözcüklerle Meclis'te tekrarlanan Çağlayangil'in açıklamalarında belirttiği gibi "12 Mart'ta cıa vardır" ve değerlendirmelerde mutlaka hatırlanması gereken bir etkendir bu.

Bir tarih açısından 12 Mart'a bakıldığında, olayın zaten ortadaki "nedenlerinden" çok, niye "kalıcı" olamadığına eğilmek gerekir. Bir de, gelecekte kendisini tekrarlama olasılığı önemlidir.

12 Mart, sendikaların mücadelesini durdurmuştur, sosyalist parti tip'i kapatmıştır. CHP'nin soldaki ekibinin yönetimden ayrılmasını sağlamıştır, aydın ve ilericileri baskı altına almış, basını denetiminde tutmuştur. Öte yandan, ABD'ye istediklerini sağlamış, iş çevrelerine rahat nefes aldırtmış, en büyük "vergi iadesi" "teşvik" kararnameleri, bu dönemde gerçekleşmiştir. Ve buna rağmen, kalıcı olamamıştır 12 Mart.

Bunun bir nedeni, bürokrasi ve burjuvazi arasındaki tarihsel çelişkinin giderek azalmakla beraber süregelmiş izleridir. Bir başka neden, Avrupa'da ve dünyada değişen ilişkilerle dengelerin Türkiye üzerinde demokratik bir etki yaratmasıdır. Ama en önemli neden, bünye ve yapı olarak Türkiye'nin 12 Mart olgusunu reddetmesidir. Türkiye'nin bünyesi, otoriter bir rejime direnmiştir. İşçisiyle, aydınıyla, ayakta kalabilmiş yazarları ve siyasetçileriyle, hattâ sağda olmasına rağmen otoriter düzenle çıkarları bağdaşamayan kişileriyle, 12 Mart'ın kalıcılığını engellemiştir.

12 Mart, Türkiye'nin demokratikleşme sürecinde belli bir gecikmeye yol açmıştır ama, benzer deneylerin Türkiye'nin gürbüz bünyesine uymayacağını da ortaya koymuştur. Ve ileriye dönük bir ders de getirmiştir: Türkiye'nin bünyesindeki demokratik unsurlar gücünü ve bu konudaki duyarlılığını, bütünlüğünü koruduğu, arttırdığı sürece, geçmişin deneyimlerinden gerekli sonuçları çıkarıp önlemlerini aldığı sürece, dikta rejiminin günümüzdeki özlemcileri, karşılarında bu güçlü bünyeyi bulacaklardır.

Altı yıl önceki 12 Mart deneyiminden çıkan ikinci büyük ders, "maceracılık eğilimlerinin" günümüz siyasal mücadelelerinde ve özellikle solun içinde dikkatle sakınılması gereken bir hastalık olduğudur.

Bir erdem olan cesaret, bu erdem niteliğini kaybetmeksizin maceracılık tuzağına düşebilir. Geçmişte düşmüştür de. Cesaretin mantıkla, sağduyuyla, uzun süreli düşünce ve dikkatli değerlendirmeyle bütünlenmemesi, onu maceracılığa dönüştürebilmektedir.

Türkiye'nin solu, maceracılıktan kesinlikle uzak durmak yönünde, 12 Mart'ın bâzı deneyimlerinden ciddi değerlendirmeler çıkarmıştır. Günümüzde bu tür maceracılık özlemleri ya çok zayıftır ya da, aşırı sağın sürekli ve silâhlı tahrikleri karşısında istenmeyerek başvurulan bir kendini koruma olgusudur. Başka bir deyişle, klasik tanımıyla maceracılık, bugün

Türkiye’nin ciddi sol çevrelerinin, sol ve sosyalist partilerinin yerdiği, kendi dışına ittiği bir eğilimdir.

12 Mart’ın dersleriyle günümüz solunun uygulamaları arasında bir dersten yararlanmak söz konusuysa, bu, ancak solun belli konulardaki ortak tavrı ve kısa süreli-uzun süreli planları üzerinde olabilir.

12 Mart öncesi bin bir parçaya bölünen sol ve özellikle sosyalist sol, o dönemde örgütlü parti anlayışını simgeleyen tip’i zayıflatmak, bölmek için elinden gelen her yanlışı yapmıştı. Birtakım solcuların tip merkezlerini basıp daktilo makinelerini pencerelerden aşağı yuvarladıkları “devrimci eylem” fotoğrafları hâlâ akıllardadır.

Günümüzde, bu ölçekteki yanlışlar söz konusu değildir. Ancak, soldaki bütünlüğe Türkiye adına ihtiyaç duyulan bir dönemde, başka olumsuzluklara yol açabilecek bölünmüş tavırlardan dikkatle sakınılması gerekir.

Soldaki durum, bugünkü görünümüyle, şöyledir: CHP, sosyalist solun dışındaki bir parti olarak, 1977’nin en güçlü iktidar adayıdır. Solun sendikal kuruluşları ve kimi sosyalist parti, seçimde CHP’yi destekleyecektir. Sağcıların “CHP gelirse biz de rahat rahat at oynatırız” demagojisindeki nedenlerden değil, Türkiye’nin ve demokrasinin geleceği yönünden, CHP’nin önemli işlevler taşıması açısından bu kararı vermişlerdir. Böyle bir destekte değişik kuruluşların ya da kişilerin değişik düşünceleri olabilir; CHP’nin getireceği iktidar programını günümüzün maddi koşullarında, üretim güçlerinin gelişme düzeyinde mümkün ve akılcı olan en ileri program gibi niteleyenler de vardır, CHP’yi solun asgari ölçüsünde görenler de.

Bu değerlendirmeler sosyalist sol tarafından yapılarak seçimlere ilişkin bir tavır alınırken, tercihin kolay olmadığını da bilmek gerekir: Bütün sosyalist partilerin ve güçlerin seçim sonrasında muhtemelen tek başına sivrilecek sosyalist partiyi oluşturmak iddiasını taşıdığı, bunun da herkesin kendi açısından en haklı bir düşünce olduğu, seçimlerde alınan tavrın bu oluşumu şu ya da bu yönde etkileyebileceği, tartışılmaz bile.

Böyle bir çerçevede, birtakım kesin önerileri sosyalist partilere kişisel olarak yöneltmek, fazla iddialı olmaktır. Değerlendirmeyi ve tavrını belirleyecek olan, bunun sorumluluğunu taşıyacak olan, kendileridir. Ancak, bu değerlendirmenin ve alınacak tavrın önemi, 12 Mart deneyimi tarafından bir ders olarak yaşanmıştır.

Türkiye'nin günümüz ortamında, birtakım kısa vadeli hesaplarla değil, sağcıların çıkardığı demagojik nedenlerle değil, ama Türkiye'nin ve demokrasinin esenliği açısından, solda bölünmüş tavırlara yer vermemek, en doğru davranış gibi gözükmektedir.

Politika, 12-13 Mart 1977

Erken Seçime Erken Bir Tahmin

Türkiye erken seçim havasına girer girmez, kimin kazanacağı, kimin kimle koalisyon yapacağı üzerine tahminler de başladı. Aslında keyifli iştir bu tür tahminleri yürütmek, bilimsel kamuoyu yoklamalarına dayanarak bâzı varsayımlar ortaya koymak. Fakat iş bu tahminleri kâğıda dökmeye gelince, bundan herkes çekinir. Gazeteciler kendilerini ileride mahcup düşürebileceği kuşkusuyla, kesin bir şey yazmaktan dikkatle sakınır. Fakat okuyucu, meraklıdır; her gün düşüncelerini izlediği yazardan bir şeyler bekler, işaretler arar.

Ünlü şair ve yazar Aragon, bir konuşmasında, "... Düşüncesini yazıya dökenler en talihsiz kişilerdir" der. "Çünkü" diye devam eder Aragon, "... her insan yanlış düşünebilir, zamanla bu yanlışı düzeltebilir, ancak yanlış düşünmüş olduğunu kimse bilmez ve bir gün ona hatırlatamaz. Oysa yazar, herkes gibi yanılabilir bir insandır. Ancak yanılgıları kâğıt üzerindedir ve günü geldiğinde, bu yanılgılar ona belgeleriyle hatırlatılır..."

Erken seçime erken bir tahmin yapmayı bir çeşit yazarlık sorumluluğu diye alırsak, bâzı şeyleri öne sürmek mümkündür. Toplumun genel evrimine, kentleşme hızına bakarak, günümüzün koşullarını objektif biçimde değerlendirerek, gazetemizin İstanbul ilini kapsayan kamuoyu araştırmasını ve başka araştırmaları dikkate alarak, tecrübeye dayanarak tahminde bulunulabilir. Böyle bir tahmine bizi götüren bir özel neden ise, 1973 seçimi öncesindeki tahminlerimizin hemen tümüyle doğru çıkmasıdır: 1973 sonucunda CHP'nin mutlaka en fazla oyu alan parti olacağını, sağ oylarda ise MSP ve DP'nin AP'ye çok şey kaybettireceğini öne sürmüştük. Bu deneyimden de cesaret alarak düşünelim: 1977 seçimi nasıl bir sonuç verecek, ortaya nasıl bir tablo çıkacaktır?

Bizim 1977'ye ilişkin tahminimiz, CHP'nin 1973'teki yüzde 33'lük oy oranından günümüzde yüzde 43 dolaylarına varmış bulunduğudur. Adalet Partisi'nin ise yüzde 35'lik bir orana bu seçimde yaklaşacağı öne

sürülebilir. Geriye kalan yüzde 22’nin ise MSP ve öteki sağ partilerle bağımsızlar arasında nasıl bölüşüleceğini tahmin etmek çok zordur.[1]

CHP’nin alacağını varsaydığımız yüzde 43 dolaylarındaki oy, seçim sisteminin özelliklerinden ötürü, bu partiye 215 ile 235 arasında değişen sayıda milletvekili çıkarmak imkânını sağlar. (1973’te, oyların yüzde 33’ünü alan CHP, seçim sisteminin en büyük parti yararına sonuç vermesi nedeniyle, milletvekilliklerinin yüzde 42’sini kazanmıştı.)

Tahmini biraz daha ileri götürelim: CHP çoğunluğu alırsa, sonuç bellidir. Peki, CHP sadece 210-215 milletvekilliği kazanarak en büyük parti niteliğini korumuşsa o zaman ne olacaktır? Gene koalisyonlar dönemi başlayacak, anahtarı MSP mi tutacaktır? Bizim tahminimiz, 215 civarında milletvekili olan CHP’nin hükümeti tek başına kuracağı biçimindedir. Aynen MC’nin kuruluşunda Demirel’in izlediği taktik gibi, CHP de hükümeti kuracak, hükümet olarak göreve başlayacak ve bâzı değişimleri gerçekleştirecek, sonra güvenoylamasında bağımsızların yahut küçük bir partinin desteğini arayacaktır. Yani, önce 226’yı bulup sonra hükümeti oluşturmak, ardından güvenoyuna gitmek yerine, Demirel’in 1975’te yaptığı gibi, önce hükümetini kuracak ve güvenoyunda yeterli sayıyı daha sonra arayacaktır.

Bütün bunlar birer tahmindir. Her tahmin gibi yanlış çıkabilir. Ama yazarlık meslek olunca, yanlış çıkabilecek düşünceleri de kâğıt üzerine dökmenin gereği ve sorumluluğu vardır.

Şair Aragon’un ne kadar haklı olduğunu ileride hatırlamamak umuduyla, biz de erken seçimin bu erken tahminine burada son verelim...

Politika, 1 Nisan 1977

Değerlendirme

Yaklaşık iki yılı kapsayan I. MC dönemi, Türkiye’yi derinden etkileyecek izleri bu kısa sürede bırakabilmiştir. Bunların en önemlisi, faşizm benzeri akımların daha 1960’larda “Komünizmle Mücadele Cemiyetleri” ve koşut kuruluşlarda başlattıkları örgütlenme çabalarını, yeni bir aşamaya ulaştırmaları olmuştur. 12 Mart döneminde kendilerine uygun bir ortam bularak bundan yararlanmış olan aşırı sağ akımlar, MC iktidarına MHP’nin de ortak olması gerçeğinde, birçok devlet kuruluşunda etkinlik kazanmıştır. Bu etkinlikten, kendi örgütlenmeleri ve kökleşmeleri için faydalanmıştır. II. MC döneminde kendini sürdürecek bir oluşum içinde,

faşizme yatkın örgütler, sistemli olarak devletin mekanizmalarına ve ekonomik kuruluşlarına yayılmış, bunlardan bir bölümüne egemen olmuştur. Devlet İstatistik Enstitüsü, TRT, çeşitli bakanlıklar, aşırı sağın militanlarıyla doldurulmuştur. kit'lerde aynı eğilimli kişiler işçi olarak ve çok sayıda göreve alınmış, öncelikle metal, petrokimya, makine sanayii dallarında örgütlenilmiştir. Bu örgütlenme koşutunda, Ülkücü Öğretmenler Derneği, Ülkücü Memurlar Derneği, misk gibi kuruluşlar güçlenmiştir. Sağın en dinamik ve militan kesimini oluşturan faşizm benzeri akımlar, koalisyondaki ve güç dengelerindeki küçük ağırlıklarına rağmen, MC'den kendi doğrultusunda en fazla yararlanan taraf olabilmişlerdir.

Söz konusu sağ akımların kendilerine kitle tabanı oluşturmak çabası da, MC döneminde ileri boyutlara varabilmiştir. 1977 seçimi, iki milletvekillik MHP'yi 15'e götürerek, bu gelişmeyi kanıtlamıştır. Ne var ki, aşırı sağın gelişmek amacıyla uyguladığı kimi yöntem, 1975 sonrasındaki büyük çatışmaların, vuruşmaların bâzı temel nedenlerini oluşturmuştur: Faşizm benzeri sağ, dünyanın birçok ülkesinde geliştirdiği model uyarınca, toplumdaki ırk ve mezhep farklılaşmalarını vurgulamak, öne çıkarmak işine koyulmuştur. Bu çabanın ikinci aşaması, dinsel ve etnik farklılıkları kendilerine ısrarla hatırlatılmış toplulukları, birbirlerine karşı tahrik etmek olmuştur. Daha sonra, gene faşist sağın evrensel taktiği doğrultusunda, birbirine karşı tahrik edilmiş gruplardan bir tanesiyle "özdeşleşme" aşamasına gelinmiştir. Özdeşleşme, büyüyen çatışmalar eşliğinde, "koruyuculuk" görevinin üstlenilmesiyle bütünlenmiştir. Tabii, bu durumda başka "koruyucular" da ortaya çıkıp benzer görevleri öteki gruplar adına kendilerine yaratmıştır. Böylece, en trajik örneği 1978 Aralık ayında Kahramanmaraş'ta yaşanacak bir dehşet tırmanışı başlamıştır. I. MC'nin yarattığı ortam sayesinde hızla geliştirilip uygulamaya konan bu taktik sayesinde, faşizm benzeri sağ, kendi açısından başarılı olmuş ve bir kitle tabanı oluşturma yolunda dehşet yönteminden yararlanmıştır.

I. MC'nin bir başka sonucu, o güne dek hükümet ve devlet çevrelerinden hiç değilse "resmi olarak" dışlanmış bulunan faşizm benzeri sağa, bir çeşit "meşruiyet" getirmesidir. Dehşet ve şiddet sözcüklerini dilinden düşürmeyen, liderlerinin yazılarında kaba kuvvet kullanımını olağan görebilen, hattâ kendi yandaşlarının bile "davadan dönerlerse" vurulabilmesini öngören, yan kuruluşlarıyla silâhlı eylemler içinde bulunan bir akım, Parlamento düzeyindeki temsilcileriyle hükümet içinde

meşrulaştırılmıştır. Ve tabii, etkinliğinin artmasına böylece hizmet edilmiştir.

MC deneyleri, 1970'lerin yeni siyasal kuruluşu MSP açısından belirleyici olmuştur. Kendi bünyesi gereği, olumlu ve ilerletici eğilimleri de beraberinde taşıyan MSP, MC bileşimine girdiğinde, demokratik özelliklerinden kaybetmiştir. Tutucu ve akılcılık dışı politikalara kaynaklık etmiştir. CHP'nin koalisyon ortağı MSP ile MC'nin içindeki MSP arasında, dağlar kadar fark vardır.

İlk MC döneminin bir başka özelliği de, Türkiye'deki sol akımlara karşı sistemli bir saldırının kaba kuvvete dayanarak başlatılması olmuştur. Ecevit ve Irmak hükümetlerinde silâhlı çatışmalar neredeyse yok olmuşken ve 12 Mart'ın açtığı yaralar sarılmaya başlanabilmişken, MC ile beraber, yoğun saldırılar her düzeyde sahnelenmiştir. Özellikle üniversiteler ve yüksekokullarda, Anadolu'nun küçük kentlerinde acımasız baskı ve terör yöntemleri uygulanmıştır. Sol görünümlü şiddet hareketlerinin büyük bölümüyle bu saldırılara bir karşı-tepki olarak geliştiği o dönemde gözlenebilmiştir.

Sonuç olarak, MC, Türkiye'yi faşizm benzeri akımların gelişmesine açan, bir şiddet tırmanışına sahne yapan, 1975-80 döneminin tüm olumsuzluklarına kapıları aralayan bir zaman kesiti olmuştur. MC'nin bileşimi, AP, MSP ve CGP'nin tek başlarına alındıklarında olumlu sayılabilecek kimi özelliğini de yok etmiştir. AP'nin ekonomiyi büyütücü özellikleri, MSP'nin demokratik yanları, CGP'nin "biçimsel" de olsa uygar görünümü, bu MC potasında erimiş, üç partinin de en ilkel ve gerici özellikleri MHP'ninkilerle birleşerek garip bir halita oluşturmuştur.

MC yönetimlerine damgasını vuran ve ondan en büyük yararı sağlayan parti, hiç kuşkusuz MHP'dir. Türkiye'de şiddet tırmanışının, demokrasideki ve ekonomik gelişmedeki duraklamanın dönemeç noktası olan MC'nin yaratılmasında Demirel ne kadar sorumluysa, CHP-MSP koalisyonunun dağılmasına neden olarak iktidar yolunu MC'ye açanlar da, hiç değilse manevi bir sorumluluk payını aynı ölçüde taşımışlardır.

III
II. MC’DEN GÖRÜNTÜLER

1977 Haziranı’ndaki genel seçim, beklenen sonucu yaratmaya yetmemiştir. Ne CHP ne de AP, yandaşlarının ve çoğu güçlü çevrenin umudu doğrultusunda tek başına iktidar olmuştur. Buna karşılık, CHP, gelişmekte olan siyasal güç görünümünü sürdürebilmiştir. AP ise Demokratik Parti’yi yok etmesine ve bir ölçüde gelişmesine rağmen, MSP’nin varlığını kendisine katamamış, MHP’nin on beş milletvekillik güce erişmesini önleyememiştir.

1977 sonrasının siyasal görünümü, sosyoekonomik altyapıyla siyasal üstyapı arasındaki ilişkilerin ve çelişkilerin en açık biçimde ve ilginç örneklerle sergilendiği dönemdir. Adetâ bir sosyoloji dersi niteliğindedir. Dönem, üstyapı özelliklerinin kısa sürelerde kendini altyapıya kabul ettirmesi, ama sonuçta hep ona teslim olmasıyla yaşanmıştır. Kıbrıs harekâtı ile sarsıntı geçirmiş Batı-Türkiye ilişkilerini düzeltmek, Türkiye’nin Batı uzlaşmasını gerçekleştirmek, iç ve dış egemen güçlerin 1977’deki temel sorunudur. Çeşitli problemler, iç içe geçen halkalar gibi, bu noktada birleşmekte, bu ortak payda çevresinde çözümlerini aramaktadır: ABD’nin “silâh ambargosu” sürmekte ve Türkiye’nin askeri gücünü etkilemektedir. Özellikle ordu çevreleri bundan şikâyetçidir. Bu, “cezalandırmanın” eşliğinde, bir de, Batı’nın ilân edilmemiş ekonomik ambargosu söz konusudur. Türk ürünlerinin özellikle sanayi mamullerinin dış pazarı, bilinçli olarak daraltılmaktadır. Batılı kredi kuruluşları ve ünlü IMF, açık bir olumsuzluk içindedir. Kıbrıs sorunu askıdadır ve bir çözüm belirtisi görünürde yoktur. Dış güçler, bu konulara kendi doğrultularında eğilecek bir siyasal oluşum beklemektedir; Türkiye’nin iç egemen güçleri ise, kendi ekonomik problemlerini, döviz sorunlarını dünya kapitalizmiyle bütünleşme ve onun dış siyasal güvencesinde kalma hesaplarını, Batı uzlaşmasında aramaktadır. Sosyoekonomik altyapının, sınıfsal güç dengelerinin işaret ettiği çözüm, bu sorunların üstesinden gelebilecek bir hükümet modelidir.

Ne var ki, 1977 seçimiyle oluşan üstyapı, bu doğrultuda umut vermemektedir. Çözüm getirmesi beklenen CHP, tek başına iktidar olamamıştır. Matematik olarak mümkün gözüken MC ise, söz konusu problemlerin üstesinden gelemeyeceğini, daha önce kanıtlamıştır. Hemen bütün egemen çevrelerin ortak özlemi olan ve her belirsizlikte yeniden

gündeme getirilen “Büyük Koalisyon”a ise, ne CHP ne de AP eğilimlidir. Peki, ne olacaktır?

Toplumsal altyapının önerdiği, CHP’nin tek başına hükümeti kurarak, başka partiden milletvekillerinin onayını (kendi programını bir hayli sulandırmak pahasına) alarak Türkiye’yi yönetmesidir. Bu çevrelerin temel sorunu olan Batı uzlaşmasını gerçekleştirmesidir. Bu amaçla, büyük basında kampanyalar başlatılmakta, büyük ekonomik tekellerin sahiplerince milletvekili pazarlarının kurulduğu öne sürülmekte, sanayi odaları oluşumu desteklemekte, Meclis’te, “... kumar borcu olmayan” ap-MSP milletvekillerine, partilerine ihanet etmeleri için çağrılar yapılmaktadır. Türkiye’nin etkili sol güçleri de, yeni bir MC’den sakınabilmek için, biraz da çaresizlik içinde bu arayışı desteklemektedir. Sonuç, Ecevit hükümetinin, bir azınlık hükümeti olarak kurulması, altına AP’nin de rahatlıkla imzasını atabileceği bir programı hazırlayıp halkın ve Meclis’in önüne çıkmasıdır.

Ecevit’in azınlık hükümetinin kurulmasıyla güvensizlik oyu arasındaki süre, gerek Ecevit gerekse CHP için bir talihsizlik olmuştur. Önce, iktidar olabilmek için sermayenin tüm güçlerine muhtaç bulunulduğu, üstelik böyle bir işbirliğinin kabullendiği izlenimi yaratılmıştır. Sonra, yıllardan beri kavgası verilen bu parti programında yer alan inançlardan bir hükümet programıyla tümden vazgeçilebileceği görülmüştür. Ayrıca, kısa uygulama döneminde bile, halka verilmiş bâzı sözlerden dönüldüğü, söylenenlere tamamen ters uygulamalara girilebildiği görülmüştür. Başka bir deyişle, bu kısa hükümet deneyi, muhalefetteyken başka iktidardayken başka olunabileceği ve verilmiş sözlerden dönülebileceği kaygısını yaratmıştır.

Toplumsal altyapının zorlamalarıyla gerçekleşen azınlık hükümeti, etkili ekonomik ve bürokratik güçlerin desteğine rağmen, Demirel’in “Çankaya hükümeti” suçlamaları arasında, güvensizlik oyu almış ve düşmüştür. Bundan sonrası, eski bir filmin yeni bir sinemada seyredilmesi gibidir. Demirel, II. MC’yi kurmaktadır. AP, MSP, MHP bir araya gelmektedir. Ne var ki bu bileşim, özellikle ülkenin kurulu düzenince inkâr edilen tek parti olan MSP’yi içermesi bakımından, düzenin beklediklerini gerçekleştirecek nitelikte değildir. Siyasal üstyapı, toplumsal altyapıya galebe çalmış gibidir. Ne var ki, II. MC, ABD, Kıbrıs, Batı uzlaşması gibi alanlarda hiçbir çözüm getiremeyecek ve söz konusu temel çelişki, II. MC süresince kendini duyuracak, sonuçta, MC’nin yıkımına başlıca bir neden olacaktır.

Akla Son Çağrı...

1977 Haziran seçiminden sonra CHP’nin kurduğu azınlık hükümetinin programını tek bir amaçla özetlemek mümkündür: Akıldışına taşmış bir Türkiye’yi, yeniden akılcılığın çerçevesine sokabilmek.

Program, bir sınıfsal ve siyasal tercihler bütünü olmaktan çok uzaktır; daha acil, daha zorunlu olarak gördüğü “rasyonel çerçeveyi” gerçekleştirmek iddiasındadır. İflâs halindeki bir ekonomiyi iflâstan kurtarmayı, içsavaş eşiğine sürüklenen bir ülkeyi bu sondan sakınmayı, her akılcı düşüncenin üzerinde uzlaşmak zorunda olduğu bir çeşit “asgari müşterek” yaratmayı amaçlamıştır bu program.

Programın bir yönü, CHP’yi ve CHP hükümetinden beklentileri olan kitleleri ilgilendirmektedir. Öteki yönü ise CHP’nin karşısında yahut dışında olan, ama demokrasinin ve Türkiye’nin sorumluluğunu duyan çevrelere dönüktür.

CHP, kendi imzasını taşıyan bu hükümet programıyla, kendi temsil ettiği değer yargılarından ve kendisini desteklemiş bulunan kitlelerden, daha doğrusu bizzat CHP’nin kendisinden büyük fedakârlıkta bulunmuştur. Koşulların yarattığı zorunluluklar çerçevesinde, demokrasi ve barış uğruna, toplumun esenliğe çıkabilmesi uğruna, bir siyasal partiden beklenebilecek fedakârlığın azamisini yapmıştır. Bu programın da ötesine CHP’den fedakârlık beklemek partiye karşı haksız bir tavır olabileceği gibi, güdülen demokratik ve barışçı temel hedefler açısından da yanlış olabilir; mutlaka yeniden tartışılması gereken bir davranış niteliği taşır. Ne var ki, bütün bunlar, nihayet CHP’nin kendi sorunudur; CHP’den beklentileri bulunan kitlelerle CHP arasında çözülecek bir sorundur.

Cumhuriyet Halk Partisi’nin karşısında yahut dışında olan çevrelere gelince: Program, bu çevrelere yönelik bir barış ve uzlaşma çağrısı, demokrasiyi, ekonomiyi kurtarma çağrısıdır.

Başka bir tanımla, program, akla son çağrıdır.

Bu çağrı cevapsız bırakılırsa, en büyük tehlikelere kendilerini açanlar, çağrıyı cevapsız bırakanlar olacaktır. Çünkü CHP, en anlamsız en kısır, en saçma nedenlerle Türkiye’nin bir kargaşa ve iflâslar ülkesine dönüşmesini durdurmak çabasındadır. Bir kargaşa ve iflâs ortamından elbette kitlelerin kaybedecek çok şeyi vardır. Ama en fazla kaybedecek olanlar, bu sarsılan yapıda kendilerine öncelikli yerler ayrılmış bulunan toplumsal güçler ve onların politikacılarıdır.

Kapkara bir faşizmin özlemcisi olmayanlar, ekonominin ve ülkenin iflâsından yararı bulunmayanlar, demokrasinin maceralara hedef tutulmasını

istemeyenler, sadece bir hükümet bunalımı değil var olan koşullarda bir "toplumsal bunalım" yaratabilecek tercih ve oylarını kullanmazdan önce bir defa iki defa değil, on iki defa düşünmek zorundadırlar: Ecevit hükümetinin güvenoyu alması, "akılcı" bir çerçeveye doğru ve sadece buna doğru bir ilk adım niteliğindedir. Bu adımın önlenmesi, elbette CHP'nin içinde var olacağı yeni hükümet biçimlerinin aranışını engellemez; hele kitleler açısından, kitlelerin demokrasi, barış ve özgürlük mücadelesinin noktalandığı anlamına gelmez. Ama Türkiye olarak çok daha ağır faturaların ödenmesini gerektirir; sorunları bir kat daha çetinleştirir; acıları arttırır.

Kitlelere gelince, eğer halk kitleleri kendi üzerlerine kapanan her karanlık dönemi bir noktada mutlaka aşabilecek ve yeniden kendi yarınlarını yaratabilecek güce sahip olmasaydı, tarih, yaşanmamış olurdu...

Politika, 29 Haziran 1977

Cephe, Kime Karşı Açılıyor?

Bugünlerde eski bir cephenin yeniden kurulmasına çalışılıyor Türkiye'de.

Halka ve Anayasa'ya karşı, doğruluğa, insan değerlerine, uygarlığa karşı açılan bir cephedir bu.

Cephenin temellerinde, kin ve nefret yatmaktadır; kendinden olmayanları ezmek, karşı çıkanlara saldırmak, kendi görüşlerini taş ve sopayla kabul ettirmek özlemi yatmaktadır.

Cephe bir kez kurulabilse, bakanlıklar hemen parsellenecektir. Bir taraftan partizanlar yerleştirilirken, öte taraftan alabildiğine bir kıyım başlatılacaktır. Tatlı işler, tahsis ve vergi indirimi düzenleri hemen kuruluverecektir. Ardından kitleleri biraz daha soyup zenginleri biraz daha zengin etmenin ve bu arada komisyonlar almanın hesapları başlayacaktır.

Bunlar yoluna girerken, kitlelerin demokrasi mücadelesini engellemenin planları yapılacaktır. Terör birlikleri öğrencilerin üzerine, memurların üzerine, işçilerin üzerine salınacaktır. Fabrika ve okullarda, devlet dairelerinde o pek özledikleri faşizm benzeri düzeni kurmaya çalışacaklardır. Ardından, baskı yasaları hazırlanacak, bunların gerçekleşmesine uğraşılacaktır. Bu arada, kin ve nefrete dayanan, ilkel bölünmelere dayanan insan düşmanı ideolojilerini devlet aracılığıyla yaymaya girişeceklerdir. Türkiye'yi çağın gerisine, ırkçılığa, mezhep

düşmanlığına, korku ve dehşet ortamına sürüklemek için ellerinden geleni yapacaklardır.

Bu arada, ekonomi biraz daha çökecektir. Fabrikalar hammadde darlığına düşecektir. Ekonomik yokluk silâhlı kuvvetlerin ihtiyaçlarını bile etkilemeye devam edecek, bu durumdan yararlanmak isteyenler, Kıbrıs sorununu Türkiye için büsbütün zorlaştıracak, hattâ Kıbrıs'ta eoka faşistlerinden yeni maceralara kalkışanlar bile olabilecektir.

Ve Türkiye'nin çağın dışına sürüklenmesi için kendi cephelerinin dolması, militanların taşlarla ve sopalarla ülkeye egemen olması için halka karşı bir kutsal ittifaka girmiş olanlar, kitleleri biraz daha sömürmek ve sömürtmek uğruna ellerinden geleni yapacaklardır.

Kurulmakta olan cephe, halk kitlelerine karşı açılan bir savaş cephesidir. Her biri nihayet yasal birer siyasal parti olan AP, MSP ve MHP ile "cephe" olgusunu birbirine karıştırmamak gerekir. Cephe, bu üç partiden oluşan ama bu üç partiden çok farklı bir kavramdır. Kurmakta oldukları Cephe, bir savaş aracıdır. Anayasa'yla, demokrasinin kurallarıyla ilgisiz girişimlerin, halkı Anayasa çiğnenerek ezmenin, ilkel bölücülüğün, kin ve nefretin, baskı ve cinayetin aracıdır, kurulmakta olan "cephe."

"Cephe," temelde bir savaş kavramıdır. Birbiriyle savaşan ordular cephe kurar. "Cephe" kuran, kendi karşısındakileri aynı şekilde "cephe" kurarak savunmaya, yani savaşa zorlar.

Şimdi oluşturmakta oldukları, bir barış ve demokrasi cephesi değildir; kitlelere karşı, doğrulara, insan kavramına, demokrasiye, ahlâka, Anayasa'ya karşı bir savaş cephesidir.

Kurulmakta olan cephenin iki yıllık bilançosu ortadadır. Bundan sonra getirecekleri de açıktır. Menfaat ve savaş cephesi, yeniden oluşmaktadır.

Halk kitlelerine karşı savaş cephesi açanlar, üstelik bunu 20. yüzyılın son çeyreğinde ve Türkiye gibi bir ülkede denemeye kalkanlar, açtıkları Anayasa'yı ve halkı ezmek savaşında ancak kendileri kaybederler.

Halka karşı girişilen cephe hareketlerini kim kazanmış ki, bunlar kazansınlar...

Politika, 10 Temmuz 1977

Tarih Açısından Demirel'in Çıkmazı...

Son günlerde Türkiye'nin içine sürüklendiği bunalım, fabrikaların üretimi yavaşlatmasına, otomotiv sanayiinde bini aşkın işçinin işine son

verilmesine, hammadde darlığı ve enerji eksiğinin korkunç üretim kayıpları yaratmasına kadar varmıştır. Bir yandan fiyatlar tam bir anarşi içinde ve Türkiye'yi yönetenlerin genel laubalilikleriyle koşut olarak artarken, artık, toplum ve ekonomi dengeyi tümüyle kaybetmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde, egemen sınıfsal gücün ekonomik sistemi olan kapitalizm, büyük bir kriz içindedir. Kapitalizm artık gelişmemekte, kapitalistleşme sürecindeki Türkiye tökezlemekte, egemen sınıfın ekonomik geleceği tehlikeler arasında bocalamaktadır. Oysa kapitalizmin temel kuralı, olmazsa olmaz koşulu, büyümektir. Bu sürecin sonu, ancak kapitalizmin kendi yol açtığı gelişmeler ve yarattığı yeni toplumsal güçler tarafından getirilebilir. Yoksa, yapay nedenler, kişisel beceriksizlikler ve doğal olmayan sorunlar yüzünden, yapısal değil konjonktürel engeller yüzünden kapitalizmin tökezlemesi, bu sistemin asla izin veremeyeceği bir olgudur.

Doğal çizgisini izleyen bir kapitalizmin mantığı, büyümek ve gelişmektir. Başbakan Süleyman Demirel'in çıkmazı ise, bu noktada başlamaktadır.

Türkiye'deki bunalımın temelindeki neden, egemen sınıfın ekonomik sistemi olan kapitalizmin büyümek ve gelişmek zorunluluğunu engelleyen en önemli etkeni bizzat MC hükümeti ve başkanı Demirel'in yaratmasıdır.

Demirel'de ifadesini bulan bir iktidar anlayışı ve hükümet koalisyonu, beraberinde taşıdığı zorunlu tercihlerle, kapitalizmi son yılların en ciddi bunalımına sürüklemiştir. Bunalımın başlıca ekonomik nedeni, Amerika ve Batı Avrupa'nın Türkiye'yi bilinçli olarak dış kaynaklardan yoksun bırakmasıdır. Türkiye Kıbrıs konusunda yapıcı bir tavır içine girmedikçe, Batı, cendereyi daraltmaktadır. Türkiye, elinde döviz olarak ne var ne yoksa savunma gereksinmelerine ayırmakta, ekonomide kullanabileceği dış kaynağı bulamamaktadır. Dış kaynak olmayınca da, zaten montajcı özellikler taşıyan sanayinin hammadde ve parça gibi dıştan alınan girdileri eksilmekte ve bir ekonomik bunalım oluşmaktadır. Bu hammadde ve parçaların resmi olmayan yollardan ve bizzat ihtiyaç sahiplerince sağlanması ise giderek zorlaşmıştır ve yer yer tıkanıklık belirmiştir.

Oysa MC koalisyonu başta kaldığı sürece, Kıbrıs'ta bir çözüm bulunması imkânsızdır. Demirel'in elinde olsa tavizin en genişi belki verilebilir ama gerek MSP gerekse MHP bu alanda en küçük bir hareket alanını Demirel'e tanımaz, tanıyamaz. Dolayısıyla dış kaynaklar açılmaz, dolayısıyla sanayinin içine düştüğü bunalım her geçen gün biraz

yoğunlaşarak kapitalizmin mantığıyla düşülen çelişki her gün biraz daha büyür.

Çelişkiyi başka alanlarda da izlemek mümkündür: Sistem, siyasal iktidardan elindeki kaynakların rasyonel biçimde kullanılmasını istemektedir. Oysa Demirel'in koalisyon zorunlulukları onu, kapitalizmin mantığını çılgına çevirecek girişimleri yapmaya ya da yapılmasını kabullenmeye mecbur etmektedir. Büyüyen kapitalizmin iç kaynak ve devlet sübvansiyonuna ilişkin talepleri artarken, aynı devlet, elindeki imkânları en boş ve en verimsiz işlerde, siyasal propagandaya dönük gösteri harcamalarında tüketebilmektedir. Örneğin, MSP'nin kaprisi niteliğindeki bir dizi "ağır sanayi" yatırımı için, daha ortada yatırım falan yokken, milyonlarca lira sadece yatırım sahibi şirketlerin kuruluşuna, bürolarına, personeline ayrılabilmektedir. Öngörülen yatırımları gerçekleştirme oranı yüzde 0.5 (yüzde yarım) olan böyle bir şirket, sadece kuruluş masrafı olarak, devletin 70 milyon lirasını harcayabilmektedir, vb. Demirel ise, koalisyon ve siyasal hesaplar uğruna bunlara sadece seyirci kalmaktadır. Aynı hesaplar, öteki koalisyon ortağının militanlarına iş bulunması için bir çırpıda Gümrük ve Tekel Bakanlığı'na 1.000 memur kadrosu verdirtmekte, bu ve benzeri girişimlerle memur kadroları şiştikçe şişmekte, kapitalizmin rasyonelleriyle alay edercesine, milyonlarca liralık kaynak har vurup harman savrulmaktadır.

Demirel, giderek, Türkiye'de "irrasyonel" alanın simgesi durumuna düşmüştür. Onun MC çevresinde başbakan olması ve başbakan kalmasının zorunlu olan koşulları, Türkiye'de kapitalist sistemin büyüme ve gelişiminde en ciddi engeli yaratmıştır. Üstelik böyle bir iktidar bileşiminde Demirel'in o çok ünlü becerileri de kaybolmakta, ortakları, ona en küçük hareket imkânı tanımamakta, son zam furyasındaki gibi, Demirel kontrolü tümüyle elinden kaçırmaktadır.

Kurulu düzenin bu duruma ve bu engele uzun süre katlanabilmesi hayli zordur. Çelişki, bir noktada ve belki yakın bir gelecekte çözülecektir. Çünkü başlıca nedeni Demirel olan bir durum, Türkiye'deki egemen sistemin mantığını işlemez duruma getirmektedir. Egemen düzenin çarkları, yeniden dönebilmenin yolunu bulmak ya da tümüyle durmak tercihi karşısında gözükmektedir.

Başbakan Demirel'in çıkmazı, budur.

Politika, 14 Ekim 1977

Demirel ve “İp” Üzerine...

Başbakan Demirel’in AP Senato grup toplantısında söylediği “... ben ipten falan korkmam, beni iple korkutamazlar” benzeri sözler, gerçekten ilginçtir. Hem de birkaç yönden ilginçtir: Önce, ipten korkmamak marifet değildir, her insan doğal olarak böyle bir sondan korkar ve bu da ayıp sayılamaz. İkincisi, Demirel, geçmişteki davranışlarıyla, ipten korktuğunu, hem de açıkça korktuğunu ortaya koymuştur. Üçüncüsü, bu ip konusuna değinmek Demirel’e yakışmaz; kendisi her şeye rağmen olumlu kalabilmiş çoğu özelliğini, insan yaşamına son vermemiş üç genci ipe göndermek için Meclis’te kullandığı “evet” oyu ile bir daha aklanmamak üzere lekelemiştir. Nihayet, bir Başbakan eğer “ipten” söz etmeye başlamışsa, bu hayra alamet değildir...

“İpten korkmamak,” akla yaraşan bir tavır olamaz. Ancak çok ilkel özellikler taşıyan, zekâsı ve kavrama yeteneği gelişmemiş insanlarda ipten korkmamak söz konusudur.

Demirel, herhalde, bir “geri zekâlılık” durumu ile inançları uğruna kendini ölüme atabilen insanları karıştırmaktadır: Böyleleri bile bile ölüme ya da “ipe” gidebilmekteyse, bu, ipten “korkmayışlarından” ötürü değildir. Bilâkis, ipin ve ölümün alabildiğine bilincinde olmalarına rağmen bâzı sonuçları göğüsleyebilmelerindendir. Zaten onların özverilerini vurgulayan da, budur.

Sayın Demirel’e gelince, Demirel kendi yetersizlikleri nedeniyle ipten korkmayanlardan olmadığı gibi, kendi inançları uğruna –ve ipten korkmakla beraber– bu korkuyu yoluna engel yapmamış olanlardan da değildir.

Demirel, 12 Mart 1971 günü, bir “muhtıra” almıştır. Sayın Demirel’in 12 Mart 1971 tarihli istifa dilekçesinde “... Muhtıra ile Anayasa ve hukuk devleti anlayışını bağdaştırmak mümkün değildir” diye yazmaktadır. 23 Mart 1971’de TRT’ye verdiği demeçte de Demirel, aynen şunları söylemektedir: “... Bu fiili durum nedir? Silâhlı Kuvvetler Anayasa’daki yerinden, yani emrinde bulunduğu Parlamento’nun ve hükümetin emrinden çıkmıştır. Bu bir gerçektir.”

Peki, bu bir gerçekse, o zaman Sayın Demirel neden istifasını hemencecik vermiştir, neden “milletin iradesiyle” yüklenmiş bulunduğu Başbakanlık sorumluluğundan bir anda sıyrılıvermiş ve meydanı “Anayasa’daki yerinden çıkmış” olanlara terk edivermiştir? 12 Mart muhtırası, açıkça Anayasa’nın çiğnenmesi ise, hukuk devletinin çiğnenmesi

ise, Demirel de bu görüşte ise, neden kendisi görüşlerini açıklamak için önce istifasını verip Başbakanlığı terk etmiş olmayı beklemiştir? Neden meşru Başbakan sıfatıyla bu muhtırayı elinin tersiyle itmemiş, hemen halka ve basına çağrıda bulunmamış, milletin ona verdiği meşruiyete ve emanete sahip çıkmamıştır?

Cevap, Demirel'in "ipten falan" korkmasıdır, kendisinin "iple korkutulabilir" olmasıdır. Hemen ekleyelim, bundan ötürü de kendisi suçlanamaz. Ancak, şimdi kalkıp ipten korkmamaktan söz edecek olan, önce, pek uzağa değil altı yıl gerideki davranışına bakmalıdır.

Sayın Demirel, ip konularına hiç değinmemesi gereken bir siyasetçidir. Çünkü Demirel'in siyasal kişiliğindeki en büyük leke, üç genci 12 Mart döneminde ipe gönderen kararı onaylamak amacıyla havaya kalkan eli tarafından düşürülmüştür. Bu lekeyi Demirel açısından büsbütün acımasız kılan ise, o elin, bir bağnazlık ve gözü kararmışlık sonucunda değil, hesap sonucunda havaya yükselmiş olmasıdır. Yoksa Sayın Demirel kalkıp da söz konusu gençlerin idamını onaylayacak kadar adalet duygusundan yoksun değildir. Ama Demirel, kendi siyasal geleceğinin hesaplarında birtakım çevrelere yaranmak, onlara ters düşmemek için böyle bir tavır takınmıştır. Kendi siyasal yaşamındaki hiçbir yanlışla kıyaslanmayacak kadar ağır olan bir sorumluluğu, üç genci ipe yollamak konusunda yüklenmiştir.

Nihayet, bir Başbakan'ın, samimi olmasa bile "... ben ipten korkmam, beni iple korkutamazlar" mealinde sözler söylemesi, yakışık almaz. Bir an için düşünelim, ABD Başkanı Carter yahut İngiltere Başbakanı Calaghan, Sovyetler Birliği Cumhurbaşkanı Brejnev buna benzer bir demeç verse ve kendilerinin ipten korkmadığını birdenbire açıklasa, bu sözler dünyada ve ülkelerinde nasıl karşılanırdı? Carter çıldırmış diye düşünülür, Calaghan'ın, Brejnev'in derhal görevden alınmasından söz edilirdi. Öylesine tutarsız, öylesine anlamsız ve öylesine saçmadır, bir ülke sorumlusunun "ipe" karşı cesaret söylevleri vermesi.

Düşündürücü olmaktan, umut kırıcı olmaktan, ürkütücü olmaktan da öte, gayri ciddidir...

Politika, 27 Ekim 1977

Değerlendirme

II. MC gerçi beş ay kadar sürmüştür ama birincinin yarattığı gelişmelerin çok daha ağır ve yaygınına yol açabilmiştir. MHP'nin

hükümette artan etkinliği koşutunda, devlet kuruluşlarına ve bürokrasiye aşırı sağın militanları doldurulmuş, birçok silâhlı eylemin buralardan kaynaklandığı sonraki gelişmelerde ortaya çıkmıştır. Faşizm benzeri akımların örgütlenme ve yayılma süreci en hızlı boyutlara varmış, silâhlı çatışmalarda büyük artış olmuştur.

Dönemin genel düzeydeki niteliği ise, çözümsüzlüktür. Hükümet ortaklarından MHP sadece kendi yayılması açısından sorunlarla ilgilenmiştir. MSP ile AP arasındaki çelişkiler ise, ABD ilişkilerinde, Kıbrıs sorununda ve genel olarak Batı probleminde gelişme sağlanmasını engellemiştir. Oysa II. MC, ekonominin giderek daraldığı ayları kapsamaktadır. Sanayi, hammadde darlığından yakınmaya başlamıştır. Kalkınma hızı düşmekte, işsizlik artmaktadır. Silâh ambargosu ve ekonomik ambargo yürürlüktedir; kredi kaynakları ise kapılarını kapamak üzeredir.

Bu ortamda, gerek iç gerekse dış egemen çevreler, giderek telaşa kapılmıştır. Sosyoekonomik altyapının daha başından kuşkuyla karşıladığı II. MC, giderek, bu kuşkunun egemen güçler açısından haksızlığını kanıtlamaktadır. Bu güçlerin beklediği, artan bir ihtiyaç duyduğu çözümlerden hiçbiri gerçekleşmemiştir. Siyasal üstyapının kendine özgü kurallarında oluşmuş hükümet, çaresiz kalmıştır.

Bu koşullarda, altyapı ile üstyapı arasındaki çelişki giderek büyümüş, sonuçlarını her düzeyde duyurmaya başlamıştır. Sermayenin hemen bütün etkili kesimleri, hükümet aleyhine dönmüştür. Büyük basın, hükümet ve özellikle MSP için en ağır eleştirilere girmiştir. Bürokrasi, birçok kesimiyle adetâ direnişe geçmiştir. Dış çevrelerin görüşünü yansıtan Batı basını, Türkiye’deki vuruşmaları, ekonomik darlığı büyük haberlerle vermekte, bir hükümet değişimi olmazsa Türkiye’nin çıkmazdan kurtulamayacağını ısrarla yazmaktadır. Bu arada ilginç bir gösterge, sonradan Demirel’in de açıkladığı gibi, IMF’nin kendisine hükümetçe verilen Niyet Mektubu’nu uygulamaya koymayarak adetâ hükümetin değişmesini beklemesi olmuştur.

Bütün bunlara ek olarak, sol kuruluşlar, sendikaların büyük çoğunluğu ve kamuoyunda etkinliği bulunan sol güçler, II. MC’nin yıkılması için seferber durumdadır. Türkiye tarihinde hemen hiçbir hükümetin, böylesine bir toplumsal tepkiyi –farklı nedenlerle bile olsa– değişik çevrelerden üzerine toplamasına, daha önce tanık olunmamıştır...

Durum böyle olunca, kumar borçlarının bulunup bulunmadığı bilinmez ama partilerinden istifa ederek bakan koltuğuna oturmayı uygun gören on

AP milletvekiliyle onların akıl hocası görünümündeki on birinci milletvekili ortaya çıkıvermiştir.

Türkiye’nin Batı ile arasındaki sorunları çözmesi, ambargonun kalkması, ekonomiyi darboğazdan kurtarması için, şimdi Ecevit hükümetine umut bağlanmaktadır. Ancak aynı hükümete, bambaşka nedenlerle ve beklentilerle halk kitlelerinin bağlamış bulunduğu umutlar da vardır.

Bu farklı beklentilerden hangilerinin karşılanacağını, zaman gösterecektir...

İKİNCİ BÖLÜM
SOSYAL DEMOKRASİ DENEYİ: CHP

1975-80 döneminin kapsadığı beş yılın belki en ilginç olayı, 1978 başında Ecevit hükümetinin kurulmasıdır. Yeni hükümet, AP'den ayrılan 11 bağımsızın, iki CGP ve bir DP milletvekilinin güvenoylarıyla çoğunluğu sağlamaktadır. Bu desteğin ve güvenoyunun karşılığı, yeni hükümette 13 bakanlık koltuğudur. Böylece, yakın geçmişin kendi kişiliğine özgü hükümetlerinden biri daha kurulmaktadır. 12 Mart hükümetleri, Irmak hükümeti gibi, bakanlık karşılığı sağlanmış güvenoylarıyla, bu hükümet de, demokratik geleneklere bir istisna olarak doğmuştur.

Hükümetin bu özelliği, iktidarı süresince tartışılacaktır. Muhalefet, onun bir pazarlık hükümeti olduğunu, temelinde "hile ve desise" bulunduğunu, Demirel'in sözleriyle ve ısrarla vurgulayacaktır. Aynı özellik, hükümet uygulamalarının değerlendirmesi yapılırken de sürekli gündeme gelecektir: Ecevit hükümetinin yapamadıklarını, ekonomik sağın beklentilerine uyumlu icraatını, kitlelerin umudunu pekiştirmeyen davranışlarını bu bağımsız bakanlara bağlamak ne ölçüde doğru olacaktır? CHP örgütünün önemli bölümünü ve partiye oy vermiş kitlelerin özellikle işçi ve kadın kesimini hayâl kırıklığına uğratan uygulamaların sorumlusu sadece on bağımsız bakan mıdır? Yoksa bu bakanlar salt bir mazeret olarak mı kullanılmaktadır?

Bu sorulara kategorik, kesin bir cevap getirmek zor ve yanlış gözükmektedir. Bağımsızların hükümetteki varlığı, elbette gözden uzak tutulmaması gereken bir faktördür. Ne var ki, bu etken, aynı hükümetin ideolojik tavrını, kitlelerden kopuk uygulamalarını, yetersizliklerini ve siyasal davranışlarını açıklamaya tek başına yetmemektedir. Kimi alanda bu bağımsız, DP'li ve –ilk yılda– CGP'li bakanlar elbette belirleyici olmuşlardır. Örneğin motor sanayiinin kurulması, Bakanlar Kararnamesi'nin hazırlanışı gibi. Ama aynı etkiyi hükümetle işçi sınıfı ve sendikalar arasındaki ilişkilerde, dış politika kararlarında, IMF uzlaşmasında, ekonomideki devlet varlığının ihmal edilmesinde, sansür kararnamesi ve birçok olayda, hele "yapılmayan" işlerde bulabilmek, zordur.

1978'in Ecevit hükümetini değerlendirirken, bir yandan bu bağımsız bakanların varlığını –onların etkisini abartmaksızın– göz önünde tutmak

gerekir. Bir yandan da, ülkenin gerçekten zor ekonomik koşullar içinde bulunduğunu. Ne var ki, bu etkenleri objektif bir değerlendirmede dışlamak ne kadar yanlışsa, onları her alanda bir mazeret olarak öne sürmek de o denli yanlış olacaktır.

CHP hükümeti 1978 başında kurulurken, karşıt sınıfsal güçlerin ve Batı'nın ortak desteği söz konusudur. Bunun nedenlerini yeniden hatırlamakta yarar olabilir: NATO, Ortak Pazar, ABD çevreleri açısından, Ecevit ve CHP, askıdaki sorunları Batı'yla çözebilecek tek hükümet modeli olarak görülmektedir. Sermaye kesimi, Ecevit'in Batı'yla uzlaşarak kredi kaynaklarını açtıracağı ve sermayenin alışageldiği Batı kaynaklı siyasal güvenceyi yeniden sağlayacağı umudundadır. Ayrıca, sermaye, "devalüasyon" gibi bir dizi sevimsiz kararı bu hükümetin daha kolay alacağı görüşündedir. Genel olarak sol ve işçi sınıfı, aydın kesimleri, yeni hükümetin sağcı teröre son vereceği, demokrasiyi yaygınlaştırıp etkinleştireceği, çalışmayla ilgili yasaları düzenleyeceği, özgürlükleri geliştireceği umudundadır. Bu umuda, kitlelerin, hem düşünsel alanda, kültür ve eğitim alanında hem de maddi alanda kendilerini daha hızla geliştirecekleri bir ortamın kurulması özlemleri, beklentileri eklenmektedir. Kitlelerin ve solun yeni hükümetten beklediği, daha demokratik ve barışçı bir ortam, insanların kendilerini ve çocuklarını daha etkin biçimde geliştirebileceği maddi koşullardır.

Bu beklentilerin nasıl karşılandığını yahut karşılanmadığını araştıran bölümlere girmeden önce, 1978 iktidarına yönelmiş bir CHP'nin hangi aşamalardan geçerek bu noktaya ulaştığına bakalım.

I
1976 SONBAHARINDA TÜRKİYE

Doğadaki yaratıklar kabuk yahut deri değiştirme sürecine girdiklerinde, yaşamlarının en tehlikeli bir kesitinden geçerler. Eskimiş derinin, eskimiş kabuğun çatlamasıyla yenisinin oluşup güçlenmesi arasındaki süre, bu yaratığın tüm saldırılar karşısında korunaksız, hattâ çaresiz kaldığı dönemdir. Eski olan, işlevini yitirmiş olan geride bırakılırken, doğa, o yaratık için yeniyi oluşturmaktadır. Sıvı halindeki zerrecikler pelteleşecek, kemikleşecek ve bir kabuk olacaktır. Ya da incecik, saydam zar giderek sertleşecek ve deriye, yaratığı tümüyle kaplayan bir zırha dönüşecektir.

Eskiyenden sıyrılıp yeniyi oluşturmak sürecindeki yaratıklar, bu tehlikeli dönemde kendilerini içgüdüleriyle düşmanlarından sakınmaya çalışırlar. Eğer başaramazlarsa, kendi korunaksızlıklarından bir düşmanın yararlanmasını önleyemezlerse, asla derilerini değiştiremeyeceklerdir. Eskiden yeniye geçişin bu sancılı ve alabildiğine tehlikeli dönemecinde, kendilerini yitirmiş olacaklardır...

I

Toplumların gelişme sürecinde, ekonomik, sosyal ve siyasal birikimlerin büyük değişimleri hazırladığı dönemler vardır. Tarihin görünmez eli tarafından geçmiş yıllarda, geçmiş on yıllarda bir araya getirilen, oluşturulan koşullar, toplumu önemli bir sıçramanın eşiğine ulaştırmıştır. Toplum, yarınlara doğru yeni bir atılıma gebedir; dönemeç, gözükmüştür.

Benzer atılımların eşiğindeki toplumların görüntüsü, çokluk, bir kargaşadır. Değişimin bünyesindeki zıtlaşma, toplumu bütünüyle kapsamıştır. O döneme ilişkin son mücadelelerini veren ilerletici ve tutucu güçler, amansız bir çekişme içindedir. Atılımın önemi ve mücadelenin boyutları oranında, kargaşa da büyüktür. Kargaşa, bir bakıma, toplumdaki doğum sancılarının, zıtlaşmanın yüzeye yansıyan görüntüsüdür, ilerletici güçler, tarihsel zaman kesitinin sağladığı imkânlardan sonuna kadar yararlanmak ve dönemeci alabilme amacındadır. Tutucu güçler ise, o belirli zaman kesitine ilişkin tüm kozlarını sonuna dek oynamak zorundadır. Eğer gecikirlerse, eğer beceremezlerse, bu kozların geçersiz kalacağı yepyeni bir

ortam doğacaktır; toplumsal güçlerini ve çıkarlarını, ancak, bu yeni ortamın değişik koşullarında, daha sınırlı bir alanda sürdürebileceklerdir.

1976 sonbaharının Türkiye'si, böyle bir atılımın, zorlu bir dönemecin eşiğinde gözükmektedir. Dönemecin sonunda, toplumun demokratikleşme sürecinin yeni bir aşaması vardır. Çoğulcu demokrasinin gelişeceği, kitlelerin siyasal katılma sürecinde yeni boyutlar kazanacağı, sınıfsal iktidar dengelerinde kitle ağırlığının artacağı bir dönemin eşiğindedir Türkiye. Görülebildiği kadarıyla, 1977 genel seçiminde Türkiye bu dönemeci almaya adaydır.

Durum, bir bakıma, 1946'yı 1950'yi andırmaktadır. 1950 dönüşümüne giden yollar topluma acılar da getirirken, dönüşüme karşı olan tutucu güçler büyük bir sınıfsal direnişe geçmişlerdir. Bu direnmelerinde kendi sınıfsal yararları doğrultusunda "haklı" olduklarını ise, tarih ortaya koymuştur: Dönemeç bir defa alındıktan sonra, o eski sınıfsal güçler kendilerinden çok şey yitirmiş, zaman zaman gösterdikleri parlamalara rağmen sınıfsal egemenliklerinden kaybetmişlerdir. Bürokrasi, 1950 sonrasında da vardır ama sınıfsal iktidardaki payı eskiye oranla neredeyse yok derecesindedir. 1950 dönüşümüyle birlikte, büyük toprak sahipliği de, bir kurum olarak, yavaş fakat mutlak bir sınıfsal gerilemenin ilk adımlarını atmıştır.

1976 Türkiye'sinin özelliği, toplumsal ve siyasal oluşumun sınıfsal iktidar dengelerinde yeni bir bileşim yaratma noktasına yaklaşmış olmasıdır. 1977 seçimi, kitlelerin kendi yararları doğrultusunda toplumsal yapıyı biçimlendirme gücünü arttırabilecektir. Dolayısıyla, bu gelişmelere karşı direnç de büyüktür. Gelişme sonucunda sınıfsal etkinlikleri ve iktidardaki payları bir ölçüde sınırlanacak olanlar, şimdi ellerinden gelen her çareyi deneyecektir: Silâhlı çatışmaları körükleyecek, şiddet yöntemleriyle karşısındakileri sindirmeye çalışacak, öncelikle kendi biçimlendirdiği hukuk normlarını, ahlâk kurallarını bile bir köşeye fırlatabilecektir. Hattâ zorunluluğuna düşüp yeterli gücü toparlayabilse, kendi iktidarını demokratik olmayan bir çerçevede dahi sürdürmeyi düşünecektir.

1977 seçiminin bir dönüşüm yaratma olasılığıyla, Türkiye'nin sokaklarına devrilen genç ölüleri arasında, şiddet olayları ve hukuk dışı davranışlar, faşizm özlemleri arasında bütünlük vardır. Hiçbir toplumsal sınıf, iktidardaki payının eksilmesini, öteki sınıf ve zümrelerin kendi zararına güçlenmesini ve bir dönemecin başlangıcını tiyatro seyreder gibi

izlemez. Gücüyle ve objektif koşullarla orantılı olarak, mümkünü yapmaya ve gelişimini engellemeye çalışır.

Doğadaki yaratık yeni ve daha güçlü bir deriye kavuşmadan, daha kalın ve sağlam bir kabuğu oluşturmadan, düşmanlarının onu ele geçirmeleri gerekir.

Aksi halde, vakit çok geç olacaktır.

II

Toplumun değişim sürecinde hızlanmasıyla ülkenin çok yönlü dış ilişkiler içine girmesi, aynı zaman kesitine rastlar. Kıbrıs harekâtının yansımaları Türkiye’yi son derece hareketli dış gelişmelere götürürken, bu gelişmelerin sonuçları da Türkiye’nin iç düzenini etkilemeye başlamıştır.

Dış ve iç gelişmeler arasındaki karşılıklı etki-tepki ilişkisini çok açık olarak görebilmek ve dış etkenlerin sonuçlarını saptamak, bir noktada, zaman işidir. Ancak, toplumların büyük dönemeçlere yöneldiği dönemlerin dış etkenlerle yakından bağlantılı olduğu da, çeşitli deneylerle ortaya konmuş bir gerçektir, özellikle çağımızın küçülen dünyasında, iç ve dış sorunların bir bütün yaratması olağandır. Gene 1946-50 örneğine dönersek, o dönüşümün İkinci Dünya Savaşı sonrasının koşulları ve “... demokrasilerin zaferiyle”, “ABD’nin kendine yakıştırdığı evrensel sorumlulukla” yakından ilişkili olduğu görülebilir.

İddialı varsayımlar ortaya koymaksızın rahatlıkla söylenebilecek olan, Türkiye’nin iç gelişmelerinde olduğu gibi dış ilişkilerinde de bir altüst oluş dönemini yaşadığıdır.

Geleneksel dış politika, Kıbrıs sonrasında, hem de en önemli noktalarından çatırdamaktadır: Günümüz iktidarının iradesini de aşan gelişmeler sonucunda, Amerika Birleşik Devletleri’yle tüm askeri ve ekonomik ilişkiler büyük bir bunalıma sürüklenmiştir; Türkiye’nin başbakanı ve yardımcıları bile, NATO’dan çekilmenin sözünü eder olmuştur; o bir zamanların çok bel bağlanan Ortak Pazar’ıyla ilişkiler kopma aşamasındadır; 1965-70 döneminde olumlu adımlarla yakınlaşılan Üçüncü Dünya ülkeleri Türkiye’yi açıkça istiskal etmiştir; Sovyetler Birliği ve Doğu Bloku, özellikle Türk hükümetinin Kıbrıs’ta “Bağımsız Devlet ilânına” ilişkin sözlerinden sonra kuşkulu bir bekleyişe girmiştir; ekonominin büyük dış finans kaynağı olan Batı, “ilân edilmemiş” bir

ekonomik ve askeri ambargoyu, gene Türkiye'nin Kıbrıs politikası nedeniyle uygulamaya koymuştur.

Dış ilişkilerde büyük bir altüst oluşun işaretleridir bunlar.

Bir toplumun dış ilişkilerinde "sınıfsal tercihin" önemi, tartışılmaz bile. Olağanüstü ve istisnai durumlar dışında, dünyaya dönük kararların öncelikle egemen sınıfsal çıkarlarca yönlendirildiği düşünülürse, çok ilginç ve önemli bir durumdur yaşanmakta olan.

Günümüz iktidarının, kendi sınıfsal çıkarları nedeniyle Amerika ve Batı'yla bunalım ilişkilerine sürüklendiğini söylemek mümkün değildir. Ancak, bu iktidarın bünyesindeki özellikler, akıldışı nitelikleri ve zor koşullar karşısındaki beceriksizlikleri, sadece Batı ile değil tüm dünya ile ilişkilerimize yansıyan bir tutarsızlık yaratmıştır. Türkiye'nin bir seçim öncesinde bulunması ise, bu tutarsızlığı daha da büyütmüştür. Siyasal uygulayıcıların sürüklendiği bu dışa dönük kararlar ise, herkesten çok, sınıfsal iktidar açısından çelişkiler hattâ tehlikeler yaratmıştır: Büyük sermayenin dıştaki doğal müttefiki NATO, Amerika, Batı gibi güçlerle Türkiye'nin arasını açan, aynı sermayenin –demokrasi çerçevesinde– öncelikli tercihi Demirel hükümetidir (I. MC). Doğal dayanaklardan uzaklaşmanın bedelini ödeyecek olan hattâ ödemekte olan ise, aynı büyük sermayedir. Kıbrıs politikası, silâh ambargosu, dış kredilerdeki daralma, döviz rezervlerinin askeri amaçlara ayrılması gibi olgular arasındaki bağlantıyı, bütün bunların "kendi" siyasal iktidarıyla ilişkisini, büyük sermaye, çaresizlikle izlemektedir.

Dış sorunların ve dış güçlerin Türkiye'deki toplumsal, siyasal gelişmeyi ne yönde etkilediği, ne ölçüde etkilediği günümüzden görülebilecek, kesinlikle saptanabilecek olgular değildir. Ancak, şimdiden ve kesinlikle söylenebilecek olan şudur: Türkiye'nin "kargaşası" sadece öldürülen gençlerinde, baskı ve şiddette, hukukun çiğnenmesinde değildir. Kargaşa ve altüst oluş, dış ilişkilerdedir aynı zamanda.

Dış etkenlerin içteki gelişme sancılarını bir kat daha acılı kılabildikleri ise, Türkiye'nin yakın geçmişinde yaşadığı tecrübeler arasındadır.

III

Yüzeydeki yansımaları kargaşa olan, baskı, şiddet, cinayet dizileri olan bu hızlı değişim sürecinde ve 1977 öncesinde, sınıfsal güçler kritik tercihler karşısındadır.

“Büyük” yahut “tekelci” sermaye açısından, tercih, şu ya da bu parti arasında olmaktan çok, demokrasi ile “güdümlü” demokrasi arasında gözükmektedir.

Türkiye üzerine siyasal değerlendirmelerde genellikle düşülen yanlış, Adalet Partisi’ni tekelci sermayenin kayıtsız şartsız tercihi sanmak, onu öncelikle böyle nitelemektir. Oysa Türk siyasal yaşantısının büyük özelliği, bütün tahlillerde ve her zaman dikkate alınması gereken özelliği, tekelci sermayenin güveneceği ve güçlü bir “demokratik” siyasal tercihten yoksun bulunmasıdır.

Türkiye’nin tekelci sermayesi, ancak kendini büyük bir güvende gördüğü ya da tercihini demokrasi çerçevesinde yapmak gereğinde olduğu zaman, Adalet Partisi’ni benimsemiştir. Yoksa bu benimseme sürekli değildir, yapısal değildir, kayıtsız şartsız değildir. Bir İngiliz büyük sermayesinin Muhafazakâr Parti’ye, İtalyan sermayesinin Hıristiyan Demokrat Parti’ye olan özdeşliği ve koşulsuz güveni, Türkiye örneğinde söz konusu olamamıştır.

Buna karşılık, Türkiye’nin tekelci sermayesi, kendi güvencesini özellikle asker bürokrasinin üst kademelerinde aramak eğilimine 1965 sonrasında girmiştir; 1971’de bunun en “başarılı” deneyini yaşamıştır; bugün de aynı özlem ve eğilimler içinde olması kuvvetle muhtemeldir.

Sermaye sözcüleri, 12 Mart öncesini andırır biçimde konuşmaktadır son günlerde. Başbakan Demirel’in sanayici ve işadamlarıyla İstanbul toplantısında uğradığı eleştiriler, bir muhalefet partisinin yöneltebileceklerinden yumuşak değildir. Büyük sermayenin önde gelen bir temsilcisi ise, “... İki büyük parti de özel sektöre üvey evlat muamelesi yapıyor, artık kendi başımızın çaresine kendimiz bakacağız” diyebilmektedir. Aynı sermaye sınıfı, büyük ölçüde yakındığı sendikal oluşumlar ve ücret talepleriyle demokratik çerçeve arasında zorunlu bir bağ bulunduğunu, hattâ sebep-sonuç ilişkisinin bulunduğunu görebilmektedir. Görebildiği bir başka şey ise, iktidara kendine “en yakın” AP de gelse, hattâ dgm ve benzerleri gerçekleşse, yakındığı gelişmelerin önlenemeyeceğidir. Meğer ki 12 Mart’ın kurtarıcıları yeniden sahneye çıksın...

1976 sonbaharının ve bir seçim öncesinin ortamını değerlendirirken, Türkiye’nin sınıfsal iktidarındaki en etkin gücün, demokrasi dışı tercihlere koşulların tanıdığı imkân oranında yönelebileceğini bilmek gerekir. Hele “demokratik” hükümetin, sermayenin dış müttefikleri NATO, ABD ve Batı Avrupa ile uzaklaştığı dikkate alınırsa, uzaklaşma nedeniyle sermayenin can

damarını oluşturan dış kaynakların kurumaya yüz tuttuğu düşünülürse, bir rahatsızlık daha iyi anlaşılır. Üstelik sermayenin bu rahatsızlığı öyle vergi iadeleriyle, teşvik tedbirleriyle giderilecek gibi değildir.

Türkiye'deki kargaşa ortamının sınıfsal güçler açısından incelenmesinde, sermaye kadar ilginç gelişmeler gösteren, yüksek bürokrasidir. Daha doğrusu, bürokrasinin asker kesimidir. Bu toplumsal gücün, kimi temsilcisi aracılığıyla, sadece sınıfsal değil siyasal iktidara da olağandışı ölçülerde bağlanması çabaları, günümüzün özellikleri arasındadır.

Bürokrasinin, bir bakıma, egemen sınıfsal gücün "yardımcısı" olduğu gerçeği, bâzı ayrıcalıklara rağmen, artık Türkiye'de de elle tutulur ve gözle görülür bir kuraldır. Bürokrasinin göreceli bağımsızlığından yitirme dönemi, 1950'de başlamış ve 12 Mart rejimiyle trajik bir biçimde noktalanmıştır. Şimdi, asker bürokrasinin siyasal iktidarın hesaplarına hattâ küçük manevralarına âlet edilmesi çabalarının belirtileri baş göstermiştir. Asker bürokrasinin kişiliği, bir Silâhlı Kuvvetler'de korunması gereken saygınlığı yitirir ölçülerde siyasal iktidarın çıkarları çerçevesine sürüklenmiştir. Özellikle Genelkurmay Başkanı'nın, orduyu temsil eden kimse olarak, bu dönemdeki kimi davranışı, üzerinde durup düşünülmesini gerektiren özelliktedir: Son ayların iki tartışmalı konusunun ilki olan Orgeneral İrfan Özaydınlı'nın Hava Kuvvetleri Komutanlığı sorununda, bu tayin teklifini imzalamış bulunan bir Genelkurmay Başkanı, Başbakan'ın siyasal hesapları nedeniyle, kendi imzasından, daha doğrusu, temsil ettiği Silâhlı Kuvvetler'in imzasından geriye dönebilmiştir. Öteki uygulamada ise, hukuki sıfatı yargı merciince geçersiz kılınmış bir genel müdüre, açıkça, hesaplı ve siyasal iktidar doğrultusunda bir destek çabası sergilenmiştir.[2] Bir başka yargılama kurulunun aynı genel müdüre ilişkin karar toplantısı öncesinde onu ziyaret ederek hem "ordunun desteğini" dolaylı bir izlenim gibi yaratmak istemiş, hem de, yargılama kuruluna bir çeşit baskı yapıldığı görünümünü vermiştir. Bu kurul başkanının asker olması, yani, Genelkurmay Başkanı'nın emrinde olması, davranışı büsbütün uygunsuz kılmıştır.

Örnekler çoğaltılabilir. 1976 sonbaharının değerlendirilmesi yapılırken dikkate alınması gereken nokta, silâhlı kuvvetlerin, başlıca temsilcileri aracılığıyla, siyasal hesaplara da, tarihlerinde rastlanmadık ölçüde ve geleneklere, hattâ yasalara ters gözüken biçimde bağımlı kılınmaya çalışıldığıdır.

Büyük sermayenin demokrasiyi mutlak bir zorunluluk diye görmediği, bürokrasinin üstteki bir kesiminde ise siyasal manevralarla uyumlu davranış örneklerinin belirdiği 1976 sonbaharında, halkın ve gelişmenin güvencesi işçi sınıfıdır, işçi, hem dönemsel hem de tarihsel işlevinin bilinciyle hareket etmektedir.

Günümüzün işçi mücadelelerinde başlıca itici güç ücret zamları değildir. 1971 rejiminin engin tecrübelerini yaşamış bulunan işçi, kendi sınıfsal varlığını üretmenin ve geliştirmenin vazgeçilmez koşulu olarak demokrasiyi görmekte ve demokratikleşme mücadelesinin en önünde yer almaktadır. İşçinin doğru biçimde ortaya koyduğu gibi, mesele, işçinin bir sınıf olarak gelişimidir; sınıfsal iktidar dengelerine ağırlığını koymasıdır; toplumun yeni bir aşamaya ulaşmasında kendisine ön safta düşen görevi gerçekleştirmesidir.

Kritik 1977 dönemeci yaklaşırken, işçi sınıfı, doğru tahlilleri ve hareket yöntemleriyle, giderek büyüyen bir güç olmuştur. Gerek sermaye ve bürokrasinin kendini kaptırabileceği antidemokratik özlemler karşısında, gerekse ilerici küçük-burjuvazinin düşebileceği yanlışlar karşısında, sınıfsal ve sağlam güvence, işçi sınıfıdır.

IV

Toplumların yeni aşamalar yaratmasıyla, insanın kendi varlığının devamını yaratması farksızdır bir bakıma; bütün yaratma süreçleri gibi sancılıdır, zordur ama kaçınılmazdır.

Kabuğunu çatlatmakta olan bir Türkiye'de yaşanılan güncel trajediler, toplumda değişime direnen güçlerin ilkelliğiyle orantılıdır. Aynı zamanda, ortadaki mücadelenin bu direnen güçler açısından taşıdığı önemle de bağlantılıdır. Günümüz iktidarının (I. MC) yönetim "tarzı," şiddet ve çağdışılıkla özetlenmekteyse, bu, gelişmeler karşısında düşünülen telaşın da bir sonucudur. Telaş, bir noktadan sonra, acımazlığa dönüşmüştür. Altyapıdaki gelişimin bir yeni Türkiye'ye yönelmesi, yönelişi geciktirmek için elden gelen her şeyin yapılması ve her türden araçla yöntemin kullanılması kararına egemen güçleri götürmüştür. Yaşanılan kargaşanın temelindeki direnme, rastlantı değildir; sınıfsal iktidarın bilinçle yaptığı stratejik bir seçmedir.

İzlenen stratejinin hangi amaçlar peşinde olduğu ve ne gibi taktikler uyguladığı giderek açıklık kazanmaktadır. Görülebildiği kadarıyla, tüm

gelişmeleri durdurmaya ve halkın örgütlü gücünü kırmaya dönük yöntemler uygulanmaktadır şu sırada. İktidar, halk kitlelerine ve kitlelerin ekonomik, siyasal örgütlerine karşı olağanüstü sertlikte bir yıldırma harekâtına girişmiştir. Bilinenin tekrarı olacak ama, kısaca belirtelim: İktidar, bütün toplumu faşizme özgü bir "düşmanlık" şartlanmasından geçirmiş, kendi sürekliliğini insanın insana düşman olmasında, kinlenmesinde, aramıştır. Düşmanlık ve kin temelleri üzerine, karşı görüşleri sindirmeye, yok etmeye yönelik baskı ve şiddet girişimleri, cinayet dizileri bina edilmiştir. Gözü kararmış, hukuk, anayasa, ahlâk gibi kurumlarla ilgili olmayan bir anlayışın iktidarıdır bu. Devletin mekanizmalarına ve odaklarına kendi gücü oranında egemen olabildikçe ve onları kendine kayıtsız şartsız bağımlı kılabildiği oranda, şiddetin dozu artmıştır. İktidarın çıkarlarından ve anlayışından, özelliğinden kaynaklanan şiddet girişimleri, antidemok-ratik özlemlerin eşliğinde, giderek hedeflerini arttırmış, korumasız öğrencilerden, işçilerden yola çıkarak, disk'e, CHP'ye yönelmiştir.

Eğer halk kitleleri sindirilir ve korkutulursa, devlet mekanizmalarından sonuna dek yararlanılırsa, eğer CHP büyük bir yargısal suçlama kampanyası ile (belki dgm önünde) karalanır ve "ortada" vatandaş ondan uzaklaştırılırsa, eğer disk kapatılır, toplumsal içerikli sendikacılık engellenir, işçi sınıfı, kendisine yakışmayan bir başka ve garip sendikacılığın eline teslim edilebilirse, bütün bu hayâller gerçekleşirse, yürürlükteki siyasal düzen, sınıfsal iktidara bir yük olmayabilecektir.

Yok eğer bu planlar siyasal iktidarın beceriksizlikleri sonucunda beklenen hedeflere varamamışsa, toplumun kabuk değiştirme süreci tamamlanacak gibi gözüküyorsa, gelişimin zorladığı yerleşik çıkarcılar panik içindeyse ve en önemlisi, sınıfsal iktidar, kendi gücüne ve objektif koşullara yeterince güveniyorsa, o zaman, o zaman gene başlar endişeyle ve sözde bir vatan kaygısıyla iki yana sallanacak ve "... bize otoriter bir idare lâzım..." tezlerine hız verilecektir...

V

disk'e bağlı sendikalara üye işçilerin giriştiği son hareketler, her şeyden önce bu toplumsal çerçevenin ürünüdür; egemen güçlerin demokrasiye ve işçi sınıfına yönelik tehditlerinin ışığında değerlendirilmelidir.

1976 sonbaharı, disk dahil olmak üzere halkın tüm siyasal ve ekonomik kuruluşlarını, şu durum karşısında bırakmıştır: İktidar, özlemleri ve

uygulamalarıyla ya baskıyı, şiddeti yoğunlaştırarak, antidemokratik gelişmeleri hızlandırarak kitleleri yıldıracak ve seçime öyle gidecektir, ya da, gücüne güvenebilirse, sıkıyönetimlere hattâ 12 Mart benzerlerine yönelecektir.

disk'li işçilerin girişimi, bilinçli sezgilerin, içgüdülerin oluşturduğu bir seçme sonucunda bu ikili oyunu bozmaya dönük bir eylemdir. Bir tür "nefis müdafaası"dır. Demokratikleşme sürecinin sınıfsal öncüsü olan işçi, kendi büyük gücünü ortaya koyarak, bu sürecin önüne dikilen çift yönlü engele ciddi bir tepkide bulunmuştur. Toplumsal iktidarın günümüzdeki ifadesi olan MC'deki faşizm benzeri eğilimlere ve aynı iktidarın yarınki siyasal ifade biçimi olabilecek 12 Mart tarzı bir yönetime karşı halk, kendine düşen uyarma görevini yerine getirmiştir.

Ve bu işçi, tek tek bakıldığında, işini ve her şeyini kaybetmeyi göze alarak, ailesinin ekmeğini tehlikeye koyarak söz konusu eylemlere girişmiştir. İşçi halkın ve sınıfının kurtuluşu adına, yarınların esenliği adına, kendi yararlarını ateşe fırlatabilmiştir.

İşçilerin 16 Eylül (dgm) direniş eylemlerinden sonra Türkiye, "önceki" Türkiye'den farklı olacaktır. Çünkü işçi sınıfı, kendi gücünü, disiplinini ve ağırlığını, toplumsal yaşamın tümünü kapsayan biçimde ve bir anda ortaya koyabilmiştir. Bu gerçeği, ne MC, ne de MC ötesi hesapları bulunanlar görmezlikten gelemez. Antidemokratik özlemler karşılarında bir CHP'nin bulunduğunu nasıl bilmekteyseler, siyasetteki CHP faktörü onları nasıl frenliyor ve sınırlıyorsa, şimdi bir disk ve işçi faktörü de toplumsal alanda onların karşısına geçmiştekinden çok daha güçlü biçimde dikilmiş durumdadır.

CHP'nin siyasal düzeyde verdiği mücadele gibi, işçi sınıfının gerçekleştirdiği son eylemler de, antidemokratik gelişme ve girişim özlemcilerine karşı büyük bir uyarıdır.

Bu ülke, halk düşmanlığı yarışına çıkan süvarilere ve onların müşterek bahisçilerine terk edilmiş bir koşu alanı değildir.

VI

Tarih, "tekerrürden ibaret" olmamıştır kuşkusuz. Hattâ, tarihte dar anlamıyla tekerrürün bulunmadığı bile söylenebilir.

Egemen çevreler de, faşizm özlemcileri de Türkiye'nin 12 Mart öncesinin Türkiye'si olmadığını bilmek zorundadır: Kargaşa ortamıyla

faşizm benzeri yönetim özlemleri, siyasal iktidarın kimi sınıfsal dayanağıyla içte ve dışta düştüğü çelişkiler, 12 Mart öncesini andırabilir. Andırır hattâ. Ama köprülerin altından çok su akmıştır; siyasal ve sınıfsal güç dengeleri de, toplumsal kurumlar da, dünya da çok değişmiştir son beş yılda. Ve halk kitleleri, toplumun önünde beliren yeni bir demokratikleşme aşamasına doğru hızla ilerlemektedirler.

Bu ilerleyişin baskı ve şiddet yöntemleriyle, dgm'lerin kullanılmasıyla, Bizans oyunları ve saray entrikalarıyla engellenmesi, mümkün değildir. Toplum, kendi gürbüz bünyesine artık dar gelen bir kabuğu çatlatmaktadır. Kendisiyle daha uyumlu, daha tutarlı bir yeni çerçeveyi oluşturmasına ise, hiçbir demokrasi dışı özlem ve uygulama engel olamayacaktır.

Türkiye'nin tarihi, toplumsal gelişmelerin geçici olarak önlenebileceğini yazar ama, sürekli bir engellemeyi, asla kaydetmemiştir.

Özgür İnsan, Ekim 1976

II
1976-1977'DE CHP

Bütçe Eleştirisi ve CHP'nin İktidar Modeli

Türkiye'nin daha hızla gelişebileceği, bu gelişmenin kitlelere daha yaygın biçimde ulaşabileceği güçlü bir varsayımdır.

Nitekim ana muhalefet partisi olan CHP bu varsayımdan hareket etmekte, "düzen değişikliği" şeklinde ifade ettiği girişimler sonucunda, hem Türkiye'nin daha hızla büyüyeceğini hem de bu büyümenin sosyal içeriğinin daha ileri olacağını belirtmektedir.

Şimdi CHP'den beklenen, bu önerilerini ete ve kemiğe kavuşturarak mevcut programını geliştirmesi, çok ayrıntılı ve çok kapsamlı bir bütün haline getirmesidir. Özellikle yaşanılan dönemin nitelikleri, böyle bir çaba için son derece elverişlidir. CHP hem gelecekteki iktidarın başlıca adayı durumundadır, hem de, şu anda bir iktidar sorumluluğu yoktur. Dolayısıyla, gücünün ve zamanının büyük bölümünü böyle bir iktidar programının oluşmasında kullanabilir.

İktidar programları, çok temel ve teorik noktalardan harekette, uygulamanın en küçük ayrıntılarına inen yapıtlardır.

Bu programların girişinde, söz konusu parti önce sınıfsal tercihlerini ortaya kor. Kendi doğrultusundaki bir uygulamada değişik sınıfların nasıl bir işlev taşıyacağını, önceliklerini ve sınırlarını saptar. Onlardan neler beklediğini açıklar. Bir çeşit teorik sınıfsal denge modeli kurar.

İkinci aşama, bu sınıfsal denge ve amaç bütünüyle tutarlı sosyoekonomik gelişme modelini yaratmaktır. Sözgelişi, eğer bir parti "neden" işçi sınıfının kültürel düzeyinin mevcut düzende adetâ zorla düşük tutulduğunu araştırmaktaysa, neden bir sanat galerisini, bir konser salonunu, bir operayı yığın yığın işçilerin doldurmadığını, neden şiir kitaplarının işçilere yönelmediğini incelemekteyse, bunun çözümünü hem sosyal hem de ekonomik alanda arayıp her ikisinin de somut çözüm önerilerini getirmek durumundadır. Ya da, eğer aynı parti özel sanayi kesiminin belli bir yaratıcılık işlevi taşıdığı görüşündeyse, bu kesimin Türkiye'nin üretim güçlerini işçi sınıfı dahil olmak üzere geliştirdiği inancındaysa, özel sanayinin bu işlevinde nasıl güçlendirilebileceğini gene ayrıntılarına kadar inen programlarla saptamak durumundadır.

Gene aynı iktidar programı çerçevesinde, ekonomik büyüme modelinin sadece anahatları değil, sektör sektör ayrıntılı planlaması yer alabilir. Sözgelişi, CHP, haklı olarak, ekonomik büyümenin yavaşlığından yakınmakta ve örnekler getirmektedir. Bir iktidar programında, gelişmenin nasıl hızlanacağı, hangi kaynaklardan yararlanılacağı, kaynakların nasıl büyütülebileceği de yer alır. Bir bakıma, önce teorik amaçları saptanılan, sonra kademe kademe bir kaneviçe gibi işlenen belgelerdir iktidar programları. Böyle bir çalışmaya girmek bile, partileri daha derinlemesine düşünmeye zorlar, yeni ufuklar açabilir, ileride karşılaşılacak sorunların şimdiden görülebilmesini ve çözümün aranmasını mümkün kılar.

Türkiye’de hiçbir partinin çok geniş, kapsamlı ve ayrıntılı bir iktidar programı olduğunu sanmıyoruz. İki büyük partiden Adalet Partisi, zaten mevcut sosyal ve ekonomik çarkları aynı yönde döndüren, sosyal gelişmelerin bu çarklar doğrultusunda ve kendiliğinden oluşmasıyla yetinen bir anlayışa sahiptir. Gene önceki örneğimize dönelim; “neden” sanat galerilerini işçiler gezmez diye bir sorunu yoktur Adalet Partisi’nin.

İktidar programı sorunu, CHP açısından çok daha önemlidir. Zira, bu parti hem mevcut çarkların yönüne değişiklik getirmek görüşündedir, hem de aynı çarkların bir muhtemel CHP iktidarına belirli noktalarda direnç göstermesi her zaman söz konusudur.

Sayın Ecevit’in bütçe eleştirisi, bir bakıma, böyle bir programı oluşturmaya yönelişin ilk adımı sayılabilir. Şimdi CHP’den beklenen, geniş ve ayrıntılı eleştirisinin üzerine de kendi iktidar modelini oluşturmasıdır. Bütün teorik seçmeleri, ekonomik ve sosyal hedefleri, bu hedeflere giden yolları ve tüm ayrıntılarıyla programını saptaması, ortaya koymasıdır.

Politika, 24 Şubat 1976

Sol İktidarı Sol Düşünüyor mu?

Türkiye’de mevcut iktidar bileşiminin alternatifi kısa sürede belki gene bir karma koalisyon tipidir. Uzun sürede ise, bu sol bir alternatiftir. Daha doğrusu, önümüzdeki ilk seçimi izleyen iktidar, muhtemelen bir sol iktidardır.

Gene günümüzün koşulları çerçevesinde bakıldığında, bu solu yakın gelecekte iktidarda temsil edecek olan, CHP’dir. Türkiye’de sosyalist solun gelişmesi, bir yandan küçük-burjuva radikallerinin yanıltmaları öte yandan 12 Mart muhtırası tarafından siyasal düzeyde engellenmiştir. Bir 12 Mart

dönemi yaşanmasaydı, günümüzün Türkiye'si belki bir sol koalisyonca yönetiliyor olabilirdi. 12 Mart dönemi, sosyalizmin yetişen kuşaklarını dağıtarak ve partisini kapatarak onu kaçınılmaz bir duraklamaya mahkûm etti. 12 Mart'ın amaçlarından biri de buydu zaten.

Günümüzün özgül koşullarında, bu dönem aşılmış değildir henüz. Ve solun siyasal düzeydeki temsilcileri arasında bir iktidar yarışmasında olan, sadece CHP'dir. Bu özelliği CHP'ye ayrı bir sorumluluk daha getirirken, tüm sol adına da birtakım sorunların artık gündeme getirilme zamanını haber vermekte; solu temsilen CHP'nin kuracağı iktidarın teorik ve pratik yönden tartışmalarının başlatılması gerekmektedir. Bu iktidar, kuşkusuz, bugünden yarına gerçekleşecek bir dönüşüm değildir. Ancak, sol tanımı içeren bir iktidarın en azından düşünsel hazırlıkları çok önceden başlatılmamışsa, aynı iktidarın gene sol adına başarısızlığa uğraması olasıdır.

Cumhuriyet Halk Partisi de dahil olmak üzere, tümüyle solun günümüzdeki objektif koşullar çerçevesindeki bir siyasal iktidar için önerileri nelerdir? Her şeyden önce, böyle bir iktidarın hangi sınıf ve zümrelere ne ölçüde dayanacağı, sınıfsal öncelikler sıralaması, iktidarın kapsamında görmediği sınıf ve zümrelere karşı tavrı nedir, ne olmalıdır? Sözgelişi, Türkiye'de sol tanımını taşıyan bir iktidar kurulursa, özel sanayi kesimini nasıl değerlendireceği en azından tartışılmış mıdır? Sanayici, yaratıcılığı ölçüsünde böyle bir iktidar içinde işlev sahibi olacak mıdır? Artık-değerin varlığı, işçi sınıfı dahil olmak üzere tüm üretim güçlerini geliştiren bir özel sanayi kesiminin büyütülmesinde engel mi sayılacak, yoksa günümüzün gelişme düzeyinde bu sanayi kesimine solun mümkün olduğu ölçüde yardımcı olması mı önerilecektir? "Aracı" tabir edilen ve genellikle solun karşı olduğu zümrelere, eğer bir sol iktidar gerçekten karşı çıkmalıysa, o zaman onun yerinin nasıl doldurulacağı düşünülmüş, alternatif modeller saptanmış mıdır? Yoksa ben bâzı şeylere karşıyım demekle yetinilen bir rahatlıkta, o bâzı şeylerin muhtemel bir sol iktidarı nasıl engelleyip köstekleyeceği hiç hesaplanmamış mıdır? Türkiye'de sol açısından işlevi olan bir iktidar, köylülük karşısında nasıl bir yol izleyecektir? Köylünün kendi küçük ve küçüklüğü nedeniyle verimsiz toprağının "efendisi" olmasını ya da henüz yerleşmemiş kooperatifçilik anlayışında birleşmesini mi önerecektir sol, ya da köylüyü hızla toprağın çilesinden kurtarıp kentleştirmeye, işçileştirmeye mi yönelecektir? İşçi sınıfına gerek günlük yaşantısında gerekse tarihsel gelişimi açısından ne

gibi öneriler getirmektedir sol, daha doğrusu, onun kendi önerilerini kendisinin yaratmasında ne ölçüde yardımcı olabilmektedir?

Bütün bunların ötesinde, uygulamaya ve uygulama modellerine ilişkin öneriler nelerdir? Hangi pratik çözümlerin kitlelerin yaşantısını genişleteceği, ya da, hangi somut hedefler için kitlelerden ne gibi darlıklara katlanmasının isteneceği, hesaplanmış mıdır?

Bizim görebildiğimiz kadarıyla, Türkiye'nin solu, partileri, sendikaları ve basınıyla tehlikeli bir rahatlık içindedir. Ya güncel ve yüzeysel konuları –örneğin bir Yahya Demirel olayını– eleştirmenin keyfini sürdürmektedir ya da sanki sol iktidar ayda kurulacakmış gibi teorik tartışmaların Bizans örneklerini vermektedir. Ama ücret-fiyat spiralinin işçi sınıfının ağırlığı olan bir iktidardaki gelişmesi ya da taban fiyat politikasıyla kentli tüketicinin ilişkisi üzerinde, üretim araçlarının büyük bölümüyle özel olduğu bir toplumda sol siyasal iktidarın karşılaşabileceği engellerin giderilmesi üzerinde kimse düşünmeyip kimse yazamamaktadır. Hem de, sunni olarak yaratılan margarin darlığının 1974'te Ecevit hükümetinin dağılmasında etken olabildiği, bu en basit engellemenin bir tecrübe olarak yaşandığı toplumumuzda.

Dünyadaki büyük denge değişimleri ve Türkiye'nin özgül koşulları çerçevesinde, ülkemizde yapılacak ilk seçim muhtemelen bir sol partinin iktidarıyla sonuçlanacaktır. Bu iktidar, sadece kendi içerdiği solun değil, tümüyle Türk solunun sorumluluğunda olacaktır bir bakıma. Başarı ve başarısızlığı, gene sadece kendi içerdiği kesimi değil solun tümünü etkileyecektir.

Bu varsayımlar değerlendirildiğinde, bütün sorunların sol tarafından son dakikaya ertelendiği görülmektedir. Oysa sol iktidar, her şeyden önce sorumluluktur; gerekleri çok önceden düşünülmesi gereken bir sorumluluk.

Politika, 7 Mart 1976

CHP ve İktidar Sorunu

Türkiye'nin son yirmi beş yıllık siyasal tarihi, bâzı işaretlerin neyi ve neleri gösterdiğini, hangi doğrultudaki siyasal gelişmelerin beklenebileceğini, kesine yakın bir olasılıkla ortaya koyabilir. Türkiye'de seçim tahmini yapmak ya da kısa süreli siyasal gelişmeleri önceden görebilmek, hiçbir zaman zor olmamıştır. Siyaset biliminin ve sosyolojinin

temel kurallarıyla genellikle uyumlu gelişmeler göstermiştir Türkiye’nin siyaseti.

Son yılların eğilimleri dikkate alındığında, ilk genel rejimde (1977) siyasal iktidarın köylerden kentlere doğru kayacağı gözükmektedir. Kentlerin büyüdüğü, köyün ekonomi içindeki yerinin küçüldüğü bir aşamada, bu doğaldır. Gene doğal olan, kentlerdeki güçlü partilerin ilerlemesi, köylerden güç alan partinin ise gerilemesidir.

Bu sosyoekonomik gelişmelerin ışığında, köy ve kent arasındaki tavır farklılaşmasını somutlaştıran iki büyük partinin dengesi de oynamaktadır. 1973 ve 1975 seçimleri, büyük kentlerin partisi olmak yolundaki CHP’nin bu çevrelerde tartışmasız bir üstünlük sağladığını, AP’nin ise kırsal kesimde önceliği koruduğunu gösteriyor. Gene mantık çerçevesinde, büyüyen kentin siyasal partisi küçülen köyün siyasal kuruluşuna yakın bir gelecekte üstün çıkmaya namzettir. Siyasette, gelişen sosyal güçlere dayanan akım ve partilerin, gerileyen sosyal güçleri yenmesi, kuraldır.

Asıl mesele, bu noktada başlar. Sosyoloji ve siyaset biliminin, ekonomik gelişmenin doğrultusunda, kentleşmenin koşutunda, CHP normal olarak iktidara gelecektir. Mesele, geldikten sonra ne yapabileceğidir.

Bir iktidarın, hele kentlerin büyüyen kitlelerinde umut yaratmış, “Sol” sıfatını kendine uygun gören, düzenin kimi yerleşik değer yargısıyla çelişen bir iktidarın Türkiye’de başarılı olması, bu dönem Türkiye’sinde gerçekten zordur. Hele belli önkoşulların gerçekleşmemesi ve hazırlıkların yapılmaması durumunda, başarı, sadece zor değil, imkânsızdır aynı zamanda.

CHP’nin böyle bir arayış ve çalışma içinde olduğunu gösteren belirtiler, henüz yeterli bir düzeyde değildir. Genel Başkan Ecevit’in CHP ile işçilerin organik bağlar kurmasıyla ilgili çok önemli arayışları ve düşünceleri, dış ilişkilerin bir CHP iktidarında alacağı biçimler ve sağlayacağı yeni imkânlar üzerindeki temaslarıyla çalışmaları dışında, CHP’nin bir iktidar hazırlığı içinde olduğunu söylemek zordur.

Bu hazırlık, MC’nin devlet mekanizmalarını tümüyle kendi partizanlarına teslim ettiği bir dönemin bitişi için, hayati önemdedir. Bugün, Milli Eğitim’inden Sanayi Bakanlığı’na, Ticaret Bakanlığı’na, bütün ilgili genel müdürlüklere kadar, fırsatçı, oportünist ve gerici anlayışın elemanları egemen kılınmıştır. CHP, iktidar olduğunda, hangi kadrolarla işbaşına gelecek, hangi kadroları oluşturacak ve devleti nasıl yönetecektir? Devlet çarklarının halkın yararı doğrultusunda harekete geçirilmesi bir yana, içine

düşürüldükleri oportünizm ve çıkarcılık keşmekeşinden kurtarılmaları, rasyonel bir işleyişe kavuşmaları bile, daha bugünden gerekli kadroların saptanmasını, plan ve programların yapılmasını zorunlu kılar. Aksi durumda, hazırlıksız ve kadrosuz bir CHP iktidarı, kısa sürede çok şey kaybedebilir.

Türkiye'de bir siyasal iktidar değişimi olacaksa, bu değişimin ekonomi politikasının daha şimdiden ve ayrıntılarına kadar saptanamamış bulunması, o iktidarın en zorlu ayak bağını yaratacaktır.

Bir AP iktidarıyla bir CHP iktidarının durumu, bu konuda son derece farklıdır. Sosyal ve ekonomik çarkların dönüşü doğrultusunda "hızlanmalar yaratmak" başka şeydir, bu doğrultuyu alışılmışın az da olsa dışına yöneltmek, ayrı şeydir. Hele büyük kentlerdeki kitlelerin umutlarını cevaplamak iddiasındaki bir partinin iktidar görevi, son derece zordur. Yaratılacak iş sayısının gerektirdiği sermaye yatırımlarıyla ileri teknoloji kullanımı zorunluluğu arasındaki çelişkiden ücret-fiyat dengelerine, ekonominin karar merkezlerinin kullanımından gerçekleşecek büyük projelere kadar, çok sayıdaki konunun daha şimdiden ele alınması, karara bağlanması gerekir. CHP, adetâ bir "planlama teşkilâtı" gibi, gölge bakanlıklar gibi çalışırsa bunları saptayabilir. Kendini iktidara hazırlayabilir, iktidar olabilirse, sürprizlerle karşılaşmaz, köstekleme çabalarını boşa çıkarır.

CHP, bu tür ideolojik ve pratik çalışmaları hızlandırdığı ölçüde, geleceğin iktidarını sağlam olarak kurabilir. Hazırlıksız bir iktidarın sonucu ise, ancak yeni engeller ve yeni güçlüklerdir.

Politika, 28 Mart 1976

Mücadele, İdeolojiyle ve Örgütle Olur...

II. MC'nin kurulduğu şu günlerde, "... mücadelenin süreceği; MC'nin bilinen uygulamalarına direnileceği" solun bütün kesimlerince tekrarlanmaktadır. Ancak, burada şunu unutmamak gerekir: Eğer mücadele geçen dönemdeki özelliklerini taşıyacaksa, sonuç, şimdikinden gene farklı olmayabilecektir...

Geçen dönemde, gerek CHP gerekse demokratik kuruluşlar ve basın, sendikalar ve yazarlar, MC'ye karşı gerçekten yürekli bir mücadele vermişlerdir. Yer yer büyük başarılar kazanılmış, bir "dgm direnişi" altın harflerle işçi sınıfı tarihine yazılmış, gençler ve öğretmenler, demokratik

kuruluş üyeleri göğüslerini faşist saldırılara karşı siper yapabilmiş, Anadolu'nun ücra köşelerindeki Halk Partililer canlarını, evlerini, işyerlerini sağcı talancılara hedef tutmak pahasına bir mücadeleyi sürdürmüşlerdir.

Ne var ki, sonuç, meydandadır, II. MC kurulmuştur.

Şimdi eğer yeniden geçmişin yöntemleriyle yetinilecekse, solcu yazarlar aynı türden yazılar yazacak ve benzer konularla uğraşacaksa, demokratik kuruluşlar geçmişteki dağınıklıklarını sürdürecekse, CHP aynı ideolojik yetersizlikleri yaşatacaksa ve örgütün harekete geçirilmesiyle aktif mücadeleye sokulması unutulup her şey tek bir insanın, Genel Başkan'ın olağanüstü çalışmasına bırakılarak onun omuzlarına yüklenecekse, sonuç gene değişmeyebilecektir.

Toplumsal ve siyasal muhalefet, ancak ideolojik sağlamlıkla ve örgüt çalışmasıyla başarılı olur; kitlelerden yana bir hareketin iktidar yolu, ancak ideolojinin ve örgütün öncülüğünde açılabilir. Demokrasi mücadelesi veren kuruluşların her biri, kendi ideolojik yaklaşımı çerçevesinde son derece sağlam ve tutarlı olmak zorundadır. Gene her biri, zaferin ancak örgütün çalışmasından doğacağını, siyasal ve toplumsal hareketleri örgütlerin ve örgütlerdeki isimsiz kahramanların başarıya götüreceğini bilmek durumundadır.

Bugün, demokrasi mücadelesi veren, II. MC'ye direnmekte kararlı olan çoğu kuruluşun önünde güncel bir görev vardır: Kendi yapısı ve toplumsal işlevi çerçevesinde kendi ideolojisini yeniden gözden geçirmek. Kimsenin kuşkusu olmasın: Son yıllardaki bütün yanlışlar, ideolojik hastalıklardan, belirsizliklerden, güçsüzlüklerden kaynaklanmıştır. Ve demokratik bir iktidarın kurulmasını bu yanlışlar engellemiştir. Herkesin istediği yöne çekileceği esneklikteki ideolojik yapılar üzerine yükseltilen siyasal mücadele, mücadelenin her aşamasında ve bir iktidara mal olan yanlışlar yaratmıştır. Başta CHP olmak üzere çoğu demokratik kuruluş kendi ideolojik temellerini sağlamlaştırmazsa, yanlışlar sürekli olur; sağlam olmayan temellerden hareket etmiş muhalefet güçsüz kalır, dört yıl sonra yeniden bir MC karşımıza çıkarsa artık kimse şaşmaz buna.

II. MC döneminde mücadeleye giren ve etkin bir muhalefeti amaçlayan çoğu demokratik kuruluş, şimdi örgüt anlayışına yeniden dönmek zorundadır. Eğer birtakım kuruluşlar sadece liderleri aracılığıyla meydanlara insan toplayabiliyorsa, bu kalabalıklar ne kadar büyük olursa olsun, ancak zaafa işarettir. Lider belki çok güçlüdür ama örgüt yeterince

güçlü olamamış demektir. Kimi kuruluşun yönetici kadroları, kendileri ile örgütleri arasında var olan boşluğu hızla kapatacak köprüleri derhal kurmak, mücadeleye örgütleri sokmak, siyasal ve toplumsal kuruluşlarda gerçek liderliğin örgütlere ait olduğunu, yönetim kadrolarının ise ancak “örgütler adına” hareket ettiğini yeniden düşünmek durumundadır.

II. MC’ye karşı mücadele etmek, geçmiş dönemdeki gibi özverili olmayı, onurlu olmayı, yürekli olmayı zorunlu kılar. Ama sonuç olarak amaç iktidara gelmekse, bu herkesin kendi ideolojisi çerçevesinde kendine çekidüzen vermesiyle, mücadeleleri zafere götüren gücün örgütler olduğu gerçeğini yaşama geçirerek uygulamaya sokmasıyla mümkün olacaktır.

Bu iki noktayı atlayan her hareket, sonuçta başarısız kalmaya mahkûmdur.

Politika, 22 Temmuz 1977

Kitleler, CHP ve İktidar Alternatifi

Dünkü yazımızda, özetle şunu belirtmeye çalışmıştık: MC’nin demokrasiye getirdiği tehlikelerle mücadeleye başlamak üzere olan kitle örgütlerinin bu girişimi, son çözümde bir iktidar alternatifi görülebilmekteyse çok daha kapsamlı ve başarılı olur. İktidar olmaya yönelik bu mücadeleyi siyasal düzeyde bütünleyebilecek olan CHP’dir. Dolayısıyla, CHP’nin tavrı olağanüstü bir değer taşımakta ve CHP büyük bir sorumluluk karşısında bulunmaktadır.

Hemen belirtmek gerekir ki, CHP’nin bu aşamada iktidar olması bir seçim sonrasına oranla daha zordur. Ama imkânsız değildir. Mücadelenin çok kısa sürede sonuçlanmayacağı bilinciyle, dikkatle ve gerekli güç birlikleri sağlanarak davranılması durumunda, MC’nin getirdiği antidemokratik tehlikelere, yer yer faşist sızmalara son vermek mümkündür.

CHP’yi iktidara götürebilecek yol, her şeyden önce, partinin kendi sosyal demokrat özellikteki ideolojisini yeniden gözden geçirmesiyle, günlük siyasal taktiklerinin bu temel yaklaşımdan ve tezlerden uzaklaşmamasını sağlamakla mümkündür. CHP’nin seçim sonrasında bir “ödün” olarak sağa yönelttiği her girişim, boşlukta kalıvermiştir (1977 seçiminin ardından kurulan ve ılımlı bir program hazırlayan CHP hükümeti, bu yaklaşımına rağmen güvenoyu alamamış ve ancak bir ay görevde kalabilmişti). Kendi savunduklarından uzaklaşan her adım, partiyi hükümet yapamadığı gibi, onun gücünden eksiltmiştir.

İdeolojik tavırdaki eksikler, güncel yanlışların kaynağıdır. Ancak itiraf etmek gerekir ki, CHP'nin sosyal demokrat bir yapıya yönelişte belli talihsizlikleri vardır; bu yönelimin öncülüğünü yapan Ecevit'in önünde zorlu engeller yükselmiştir: Dünyadaki sosyal demokrat partilerin hemen hepsi, sosyalist bir dünya görüşünden sapmalar yahut yeni düzenlemeler üzerine kuruluyken, CHP, kendi sosyal demokrat anlayışını, tek parti döneminin tek partisinin tek parti ideolojisinden sapmalar ve yeni düzenlemeler üzerine kurmak zorunluluğuna düşmüştür. Bu farklılık, yani, dünyadaki sosyal demokrat hareketlerin kaynağında sosyalist ideoloji varken CHP sosyal demokrasisinin kaynağında tek parti ideolojisinin bulunması, CHP'nin demokratlaşması sürecinin bayraktarı Ecevit'i zor durumlarda bırakabilmiştir. Bunun son somut örnekleri, seçim sonrasında bürokratik çevrelerin "MSP gericidir, ona yaklaşmayın" yollu önerilerinin CHP içinde kolaylıkla yankılanabilmesidir; sermaye çevrelerinin, CHP açısından mümkün olabilecek en sağda bir hükümeti ve hükümet programını gerçekleştirmek yolunda etkin bir kampanyayı geliştirebilmesidir. Yaratılan bu havanın etkisindeki CHP sadece güvenoyu almamakla kalmayıp kendi kişiliğinden, savunduklarından ve tezlerinden ödün veren bir duruma düşünce de, bunu en insafsızca ve Ecevit'in kişiliğinde suçlayan, saptırıcı önerilerin sahibi çevrelerden başkası olmamıştır...

Şimdi, gerek demokratik kitle örgütleri gerekse CHP açısından yeni bir mücadele dönemi başlamaktadır. Eğer CHP hem ideolojik hem de pratik önlemlerle kendini yeterince iktidara hazırlayabilirse, önümüzdeki aylarda önüne mutlaka çıkacak fırsatları iyi değerlendirebilir. Demokratik kitle örgütleriyle bir dirsek teması çerçevesinde ve demokratik güç birliği anlayışıyla geliştirilecek mücadele platformları, zaten bin bir sorun karşısındaki derme çatma MC'yi hem antidemokratik girişimlerinde frenler hem de, eğer CHP somut ve tutarlı bir iktidar alternatifi yaratmaktaysa, MC'nin sonunu yakınlaştırır. CHP, bir yandan kendi ideolojik temel tavrını sağlamlaştırırken bir yandan da örgütünün siyasal işlevini güçlendirirse, kendi temel tezleriyle tutarlı bir iktidar programını sadece ideolojik olarak değil somut davranış biçimleri olarak da belirleyebilirse, yani, iktidara geldiğinde bütün yapacakları, tek tek ve her konuda saptanmış olup bütün bunlar sağlam bir ideolojinin ve güç birliklerinin üzerinde yükseltilebilirse, önümüzdeki dönem, sanıldığından daha az yıkıcı ve daha kısa olur.

Bitmiş gibi görünen, yenilgiyle noktalanmış gibi görünen her mücadele, bağrında, yenisinin tohumunu taşır. Önemli olan bu tohumu sezebilmek ve onun serpilip yeşereceği ortamı hazırlayabilmektir. Temelde kitlelerin yararına dayanan ve kitlelerin mutluluğuna yönelik mücadelelerin noktalanmasına ise, tarih, tanık değildir.

Politika, 30 Temmuz 1977

Hükümet Sonrasında CHP ve Sorunları

Seçimi (1977) izleyen hükümet gelişmeleri II. MC'nin güvenoyuyla noktalanırken, Türkiye'nin ilerici kesimleri, yeni dönemin stratejik ve taktik çalışmalarına koyulmaktadır. Son günlerin en önemli oluşumu, hiç kuşkusuz, tarihsel bir kavram olan Ulusal Demokratik Cephe girişiminin Türkiye'de gündeme alınmasıdır. Demokratik kitle örgütleri düzeyinde başlatılan bu hareket gelişirken, Parlamento'daki siyasal demokratik güç olan CHP, kapsamlı bir değerlendirmeyi başlatmıştır. Geçmişe ve ileriye dönük bu değerlendirme çalışması önce parlamenterler arasında yapılacak, sonra da, anlaşıldığı kadarıyla, "Küçük Kurultay"ın toplanmasıyla daha geniş bir çerçeveye aktarılacaktır.

CHP'nin değerlendirme girişiminde sakınılması gereken nokta, birtakım yanlışları aşırı ölçülerle kişilere yahut ekiplere bağlamaktır. Davranışlar, elbette onları somutlaştırmış olanlardan ayrı düşünülemez. Ancak, sadece bu etkeni önemsemek, ölçüsüz bir basitleştirmeye ve aceleci bir kolaylığa sapmaktır. Kalıcı çözümler, eksiklerin temelindeki nedenlere inilerek bulunur. Aksi halde, yanlışlardan sorumlu tutulan topluluklar her zaman değiştirilebilir ama yanlışlar sürekli kalır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu sanayileşme sürecinin ve üretim güçlerindeki gelişme düzeyinin "mümkün kıldığı" bir demokratik siyasal iktidar, gerçekleşmemiştir. Onun yerine, faşizme açık bir cephe işbaşına gelmiştir. Bu durumda, CHP, elbette kendi davranışlarını gözden geçirmek ve yanlışlarını araştırmak, çözümlerini oluşturmak gö-revi karşısındadır. Nitekim parti Genel Başkan'ının harekete geçirmeye çalıştığı oluşum da budur. Ne var ki, ortak görevler yerine getirilirken, yanlışların temelindeki başlıca iki neden gözden uzak tutulursa, bütün çabalar boşa gidebilecektir. Bu iki nedenin ilki ideolojik eksikliktir; ikincisi, CHP'nin, kendi örgütünü yeterince harekete geçirememesidir.

Önce ideolojik soruna eğilerek somutlaştırmaya çalışalım: CHP, sahip çıktığı sosyal demokrat ideolojiyi sağlamlaştırmak, bunun üzerine düşünüp geliştirmek, ideolojiyle davranışlar ve tercihler arasındaki bağı kurmak işlevini yeterince başaramamıştır. Bu ideolojik belirsizlik, seçim öncesi ve sonrasındaki çoğu hatâlı davranışta yahut eksikte somutlaşmış, sonucu etkilemiştir:

1) İdeolojik yapının yeterince önemsenmemesi sonucunda, CHP, taraftarı çok, ama militanı az bir parti görünümü vermiş, bu, seçim öncesini ve oyları olumsuz yönde etkilemiştir. Sosyal demokrasinin bütün örneklerinde rastlanan bu bünyesel zaaf, CHP'de uç noktalara varabilmiştir. Toplumun dinamik kesimlerini oluşturan işçi, gençlik ve aydınlar arasında, CHP sadece "taraftarlarının" desteğine bağlı kalmıştır. Sağlamlaşmamış bir ideolojinin militanları da, haliyle, az olmuştur. Militan eksikliği, sandık listelerinin hazırlanmasından, siyasal kahvehane toplantılarına kadar, çoğu yerde üstünlüğün MHP militanlarına kaptırılmasına, CHP'ye oy verebilecek toplulukların sağdan etkilenmesine yol açmıştır. Temelinde ideolojik yetersizlik yatan militansızlık durumu CHP'yi ancak Genel Başkan'ı aracılığıyla ve büyük meydan mitinglerinde "taraftarlarına" seslenmek durumunda bırakmıştır. Militanlar aracılığıyla yürütülmesi gereken küçük topluluklarla çerçevelenmiş çalışmalar, kimi ilde, 1973'ün canlılığına bile erişememiştir.

2) İdeolojik yapının zayıflığı, CHP'nin seçim sonrasındaki kritik "koalisyon" yaklaşımını da olumsuz yönde etkilemiştir. Kararsızlıklara ve yanlışlara yol açmıştır. Birtakım bürokratik güçler ve "eski" CHP ideolojisinin kalıntıları, MSP karşısında sağlıklı bir tavrın izlenmesini engellemiştir. Seçim sonucunun bir kez açığa çıkınca zorunlu kıldığı ve en azından Ecevit'e kolaylıklar sağlayabilecek böyle bir girişimden, elindeki böyle bir imkândan, CHP, kendini yoksun kılmıştır. Sağlam bir ideolojiye sahip bulunmuş olsaydı, politikasını rahatlıkla bu girişime yöneltebilecek –ve belki de sonucu değiştirebilecek– CHP, bürokratik çevrelerin tepkisine hemen duyarlı oluvermiştir. Cumhurbaşkanının hükümeti kurmak görevini veren mektubunda "MSP ile kurmayınız" görüşünün üstü pek kapalı biçimde olmayan dikte edilişini, CHP pek rahat kabullenmiştir. Kuracağı hükümetin güvenoyu şansını, böylece, kimi milletvekilinin "iyi niyeti" ve "vatanseverliğiyle" sınırlamıştır. MSP karşısındaki tavrın, daha doğrusu MSP'nin temsil ettiği akım karşısındaki ideolojik tercihin önceden ve sağlam biçimde yapılmamış bulunması, giderek, Erbakan'ın kişisel

sorunlarının, kardeşinin hukuki durumunun etkilenebilmesine kadar varmış ve MC'nin kuruluşunu bile kolaylaştırmıştır. İdeolojik eksikler sayesinde, MHP ile koalisyon bile kimi CHP'li tarafından ciddi olarak savunulabilmiştir.

3) İdeolojik yapıdaki eksiklerin bir başka sonucu, kurulan CHP hükümeti ve onun programı olmuştur.

Eğer CHP kendi ideolojisi üzerinde çalışmış ve onu sağlamlaştırmış olsaydı, 1977 seçim sonrasında Ecevit'in kurduğu hükümette partinin sağ kanadı bu ölçüde ağır basamazdı: Ortaya konmuş sağlam ilkeler çerçevesinde, bu kadar zayıf bir program kaleme alınmazdı. Burada akla ilk gelen, bu yanlışlar yapılmasaydı hiçbir şeyin değişmeyeceği, gene güvensizlik oyu alınacağıdır. Ama meselenin başka uzantıları da vardır:

Bir defa, eğer başka partiden milletvekilleri CHP'ye güvenoyu vermeyi, dolayısıyla kendi partilerinden kopmayı göze almışlarsa, hükümetin ve programın niteliği onların kararını etkilemezdi. İkinci ve daha önemlisi ise, hükümetin ve programın niteliğiyle CHP'ye olan güvenin ve CHP imajının yara almasıdır. CHP'ye verilen oyların önemli bir nedeni, CHP'nin kararlılığına, mertliğine, açıksözlülüğüne, temel yaklaşımlarda ödün vermeyeceğine olan inançtır. Nitekim CHP'den beklenen bir hükümet kurulup bu hükümetin gene CHP'ye yakışan programı Meclis'te reddedilmiş olsaydı, bir güven sarsılmayacak ve CHP'nin kaybı bu kadar fazla olmayacaktı. Oysa ideolojideki yetersizlik yüzünden rahatça ortaya çıkabilmiş bir tavır sadece 219 oyda kalmamış, güveni ve umudu, CHP'nin en büyük avantajı olan bir görünümü gölgelemiştir.

4) İdeolojik soruna yeterince eğilinmemiş olunmasının günümüzdeki bir sonucu, Ulusal Demokratik Cephe'ye ilişkindir. CHP'nin kendi dışında başlatılmış, fakat demokrasiden yana bir oluşum karşısında tavrını ortaya koyabilmesi, bu ideolojik eksikler yüzünden, zorlaşmaktadır. CHP'nin sosyal demokrat anlayışı, ittifaklar sorununa yeterince ve ideolojik düzeyde eğilebilmiş değildir. Bu durum, CHP'nin doğal yandaşlarından uzak kalması tehlikesini beraberinde getirmektedir.

Sonuç olarak söylenebilecek olan şudur: CHP'nin son dönemde yanlış olarak beliren, eksik olarak gözüken davranışlarının çoğunun temelinde, bir ideolojik hazırlıksızlık ve yetersizlik vardır. Şimdi geçmiş değerlendirilir ve geleceğin düşünceleri oluşurken, ilk yapılacak iş, ideolojiyi sağlamlaştırmak şeklinde belirmektedir. Her değişik ideoloji, kendi doğrultusundaki başarıya kendi tutarlılığından hareketle ulaşır. CHP vakit

kaybetmeksizin ideolojik sorunlarına eğilirse, gelecekte daha güçlü ve karşısına çıkacak fırsatlara yahut tehlikelere daha hazırlıklı olacaktır.

Politika, 6 Ağustos 1977

Mücadelenin Asli Unsuru, Örgüttür

Bir siyasal hareketin gücünü pratiğe aktaran, o hareketin örgütüdür. "Teşkilât" kavramı, özellikle sol partilerde çok şeyden önde gelir. Sol partilerin tarihi göstermiştir ki, bir ideoloji ne kadar tutarlı olursa olsun, lider ve yönetim kadroları hangi güçte bulunursa bulunsun, eğer ideoloji örgüt tarafından hayata geçirilememişse ya da örgütün parti yönetimindeki etkinliğini güncelleştiren ve somutlaştıran önlemler alınamamışsa, sonuç, ancak sınırlı bir başarı olabilir.

Türkiye'nin siyasal kuruluşlarındaki genel eğilim, her zaman yönetici kadronun dengesiz bir ağırlık taşıması yönünde olmuştur. "Örgüt," çoğu kez, dört yılda bir hatırlanan, kongreden kongreye toplanan ve başlıca işlevi milletvekili adaylarını belirlemek olan bir organ durumundadır. Yönetici kadroların örgütlere bakış açışı genellikle budur. Açı bu olunca da, örgütün siyasal kararların oluşumundaki yararlı rolü ve hareketliliği ikinci plana bırakılmıştır. Yönetimi kongrelerde belirlemek örgütün işlevi olmuştur.

Ne var ki bu durum sağ partilerin özellikleri çerçevesinde bağışlanabilir bir durumsa da, sol partilerde son derece tehlikelidir. Örgütün bir anlamda "devre dışı" kalabilmesi çeşitli yanlışlara neden olabilir, sonucun bıçak sırtında belirlendiği mücadelelerin sırf bu nedenle kaybedilmesine yol açabilir.

Yeni bir değerlendirmenin içinde olan CHP, örgüt sorununa ne kadar önem verse azdır. Partileri etkin kılan, örgütlerdir. Her çeşit yanlış zaman içinde giderilebilir ama örgütü işlevini yapamayan kuruluşların gelişmesi imkânsız gibidir.

CHP'nin örgüt anlayışı geçmiş dönemde iki özellik içinde gözükmüştür: Bunlardan ilki, partinin önemli kararlarında ve güncel yaşantısında örgütün yeterince kendini duyurmamasıdır. İkincisi, çeşitli etkenler altında örgütün bir çeşit hareketsizliğe itilmesidir. Bir siyasal parti, alacağı her önemli karar için elbette kongre toplamaz. Ancak, örgütteki eğilim ve titreşimlerin kendini her an duyuracağı yöntemleri yaratmak da, parti yönetimlerinin görevidir. Sözgelişi, CHP örgütünün bir erken seçim konusundaki eğilimi, koalisyon ve ittifaklar hakkındaki görüşleri, yönetim

kadrolarınca ne ölçüde araştırılmış ve çıkan sonuç bu kararları ne ölçüde etkilemiştir? Bunlar ve benzeri konular örgütün alt kademelerindeki toplantılarında tartışılmış, parti militanlarınca görüş oluşturulmuş ve yönetime yansıtılabilmiş midir? Partilere canlılık kazandıran ve onları yanlışlardan sakınan böyle bir demokratik işleyiş, sağlanabilmiş midir?

Geçmiş dönemde sezilebilen bir başka özellik, örgütün bir çeşit pasifizme sürüklenmesidir. Partiye hâkim olan hava, her şeyi Genel Başkan'dan bekleyip siyasal kavgayı bir seyirci gibi dışından izlemektir. Bir parti için son derece tehlikeli olan bu anlayış sonucunda her görev haksız biçimde Genel Başkan'a yüklenmiş, CHP ise kendi Genel Başkan'ının mücadelesini kendi dışındaki bir kavgayı izlercesine seyretmek durumunda kalmıştır. Bu anlayışın doğal sonucu, örgütün hareketsizliğidir, kavgaya ancak sınırlı ölçüde katılmasıdır, kararların onsuz alınması ve ona dikte edilmesidir, hattâ örgüt tercihlerinin rahatlıkla ikinci plana itilebilmesidir. Nitekim seçim öncesinde çok sayıda aday adayının veto edilmesi, örgüt kurullarının kolayca feshedilebilir olması, bâzı görüşlere göre, sonucun 213'te kalışının önemli nedenleri arasındadır. Örgüt bir kez mücadelenin asli unsuru olmaktan çıkarılıp seyirciler yanına oturtulunca hem örgütün kararlardaki etkinliği azalmıştır hem de birtakım tercihler ona daha kolay kabul ettirilir olmuştur. Sonuç, örgütün partiyi geliştirici işlevini engelleyen bir kısırdöngünün doğmasıdır: Siyasal kararları temelden oluşturmak ve tabanın tercihlerini yansıtmak işlevi taşıyan örgüt bunu yapamayınca hareketsizliğe girmekte, hareketsizlik ise onu hem işlevsiz bırakmakta hem de büsbütün devre dışına itmektedir. Böylece, örgüt, parti içindeki kararlardan da, partinin dışa verdiği kavgadan da adetâ tecrit edilmiş olmaktadır.

Genel bir değerlendirmenin içinde olan CHP, öncelikle ideolojisini sağlamlaştırmaya ve örgütüne yeni bir işlerlik kazandırmaya yönelmelidir. 1977 seçiminin ve sonrasının getirdiği büyük tecrübe budur. Başarının beklenen ölçüye varmayışının nedenleri bu iki alanda araştırılmalıdır. Yetersiz başarının temel nedeni nasıl kişilerin ve ekiplerin günlük davranışları değilse, CHP'nin güçlenip gelişmesi de kişilerle ekiplerin davranışlarından asıl hızını alamaz. Bu hızın kaynağı ideolojidir ve örgüttür. CHP bu iki kaynağına eğilebilirse, kendisinden beklenenleri kısa sürede ve başarıyla gerçekleştirebilir.

Politika, 7 Ağustos 1977

Hile İddiaları ve CHP Yönetimi

Belediye seçimlerindeki parti adaylarının saptanacağı gün yakınlaşırken CHP çevrelerinden gelen haberler, umut verici değildir. Partide ciddi bir güvensizlik ortamı göze çarpmakta ve olumsuz sonuçlarını sergilemeye başlamaktadır. Kimi milletvekilinin partiden istifanın eşiğine geldiği verilen haberler arasındadır. CHP yönetimi güven verici önlemleri kısa sürede gerçekleştiremezse, durum, daha da ciddi sorunlar yaratmaya adaydır: CHP'de artık öyle bir hava doğmuştur ki, seçimi kaybedecek hiçbir aday adayı, bunu rakibinin haklı ve meşru üstünlüğüne bağlamayacaktır; kendi yenilgisini, doğrudan doğruya, rakibinin delegeler ve oylar üzerindeki "becerisine," parti içi iktidarının tüzük dışı davranışlarına ya da karşıt görüşteki il başkanının yasadışı oyunlarına bağlayacaktır. Üstelik bu yorumunda gerçeğin oranı büyük de küçük de olsa, inanarak böyle düşünecektir. Partisine olan güveni sarsılacak, seçimi partisinin kazanması yolunda yeterince çalışamayacaktır, vb.

Konunun olumsuzluğu, belediye seçimi sınırını da aşmaktadır. Böylesine sağlıksız bir iç kavganın bir kez gelişince partinin tüm organlarını ve faaliyetlerini etkilemesi, kimseyi şaşırtmayacaktır.

Bu güvensizlik ortamı, maalesef, giderek büyümekte ve en "hayâli" gibi gözüken iddialar, gene maalesef demek gerekir, inandırıcı olmaya başlamaktadır. Bir belediye başkanının CHP'de yeniden aday olması, onun başarısı yahut başarısızlığı, parti örgütünün ona karşı tavrı, halkın genel eğilimleri gibi ölçülerin neredeyse dışına çıkmış gibidir. Kararlaştırıcı etken daha çok, ilçe yönetim kurullarının feshedilmiş olup olmamasıdır, sahte delegelerin yaratılıp yaratılmadığıdır, delege oylarının sağlıklı bir biçimde sandıktan çıkıp çıkmayacağıdır.

Bu konuda İzmit'te olup bitenler sadece düşündürücü değil ürkütücüdür de: Eğer basının ve herkesin gözü önündeki bir İzmit'te ve genellikle başarılı diye tanımlanan bir Belediye Başkanı'na böylesine açık ve ayıp oyunlar düzenlenebilmekteyse, Türkiye'nin başka bölgelerinde neler olabileceğini tahmin etmek bile zordur.

İzmit'teki mücadele, bir yönüyle son derece sağlıklıdır: CHP'li Belediye Başkanı, arsa spekülasyonunu önleyerek büyük toprakları kamulaştırmış ve burada 30 bin konutluk bir projeyi başlatmıştır. Bunu yaparken de, arsa spekülatörlerini, sermaye çevrelerini hem bu kamulaştırmadan hem de bunu izleyecek yeni kamulaştırmalardan ötürü ürkütmüştür. Aynı şekilde, kentin ekmek sorunu ve un sorunu için mücadele

vermiş, tekelin gücünü kırmış ve İzmitlilere daha elverişli koşullarda bu temel besini sağlamıştır, vb. Bunları yaparken, bâzı güçleri karşısına almıştır. Bu, doğaldır. O güçler, CHP içinde ve Belediye Başkanı'nın karşısında mücadele vermektedir, bu da doğaldır: Örsan Öymen arkadaşımızın yazdığı ve bizim de araştırdığımıza göre, İzmit Ticaret ve Sanayi Odası Başkanı olan eski bir CHP milletvekili, belediyeyle un mücadelesinde yenik düşen bir un fabrikatörüdür ve CHP'nin içindedir. Aynı şahsın oğlu, İl Yönetim Kurulu'ndadır. CHP Kocaeli İl Başkanı Hâl'de komisyoncudur ve İzmit Sanayi ve Ticaret Odası Yönetim Kurulu'ndadır. Eski CHP milletvekili, un fabrikatörü ve Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı'nın eski avukatı şu anda Belediye Başkanlığı'nın adayıdır. Mevcut Belediye Başkanı'na karşı mücadelede öncülük eden Merkez İlçe Başkanı ise, aynı eski CHP milletvekili, un fabrikatörü ve İzmit Sanayi ve Ticaret Odası Başkanı'nın muhasebeciliğini yapmıştır.

Sözü uzatmaya gerek yoktur. Ve bütün bu kişilerin CHP içinde olabilmesi de, kendi çıkar mücadelelerini sürdürmesi de, belki doğaldır.

Doğal olmayan, İl Kadın Kolu yöneticilerinin istifaya zorlanıp (dolayısıyla delegelikten düşürülerek) "müteşebbis" kurulun oluşturulmasıdır. Merkez İlçe Kadın Kolu yönetiminin "düzenli toplantı yapmıyor" gerekçesiyle feshedilmesidir.

Doğal olmayan, oluşturulan yeni müteşebbis kurullara, İzmit Sanayi ve Ticaret Başkanı ve eski CHP milletvekili ve un fabrikatörünün iki kızının, şoförünün karısının ve Sanayi Ticaret Odası'nda yanında çalıştırdığı altı hanım memurun "atanmasıdır."

Doğal olmayan, örgüt toplantısında bir Kocaeli milletvekiline ağır konuştular diye dört delegenin delegeliğini askıya alan "disiplin" uygulamaları yapmaktır.

Bu yöntemlerle oluşturulmuş delegelerin yapacağı önseçime halkın, İzmitlilerin, CHP'lilerin güvenmesini beklemek de, herhalde, doğal değildir.

Meselenin İzmit ya da herhangi bir kentin boyutlarını aşan yanı ise şudur: Kendi içinde bu tür uygulamalara sahne olabilen bir CHP, Türkiye düzeyinde ve genel olarak verdiği güveni kaybetmeye başlar. CHP'nin doğal iç çelişkileri demokratik ve sağlıklı sonuçlar yerine arasına hile karışmış sonuçlar yaratırsa, sadece şu ya da bu aday değil, tümüyle CHP çok şeyini yitirir.

CHP yönetimi, CHP çevrelerinin hemen her yerde yükselttiği yakınmalara kulak vermek ve hileyi kaynağında kurutmak zorundadır. Falanca il başkanının ya da filanca ilçe başkanının, koskoca CHP'yi böylesine küçük düşüren işler karıştırma yetkisi ve hakkı yoktur; CHP yönetimi, bu duruma ciddi olarak eğilmek ve partiyi kuşkulu biçimde seçilmiş Belediye Başkanı adaylarından sakınmak zorundadır.

NOT: Bu yazıdaki kaygıları sonraki olaylar doğrulamıştır: CHP'nin İzmit Belediye Başkanı Erol Köse karışık uygulamalarla önseçimde kaybettirilmiş, yerini alan CHP adayı ise, seçimi AP'li rakibi karşısında kaybetmiştir.

Politika, 28 Ekim 1977

III
CHP YARININI ARIYOR

1 Tutarlı Bir İşlev...

Gazetelerde, CHP'nin "demokratik sol" diye tanımladığı çizgisinin artık gelişmediği yazıyor, giderek kesinleşen eleştiriler yer alıyordu. Kişisel gibi görünen çekişmelerin altında ideolojik yol ayrımlarının yattığı, partinin sürekli bir gelişimi öngören kitlelere açılma ilkesinin dondurulduğu, partinin atalete yöneldiği ileri sürülüyordu. Ankara'nın tecrübeli gazetecileri, genç CHP milletvekillerinin, "Meclis'e ve Ankara'ya bomba gibi geldik, mantar tabancasına döndük" dediklerini bize nakletmekteydi. Görüşme fırsatını bulduğumuz çok sayıda CHP'linin bir bölümü kalıcı ve bünyesel sorunlardan söz etmekte, bir bölümü ise geçici, konjonktürel, hattâ bilinçli bir durgunlukla durumu açıklamaktaydı.

Gerçekten, CHP'de birdenbire su yüzüne çıkan bir bölük sorunu ve bu partiye soldan yöneltilen eleştirileri sadece parti içi mücadelelere ya da seçim sonrasının umut kırıklığına bağlamak, şu ya da bu yöneticinin eksikleriyle açıklamak, ancak gerçeklere gözleri kapamak anlamı taşıyabilir. CHP, bâzı ciddi sorunlar karşısındadır; bu sorunların temelinde, değişim ve oluşum içindeki bir Türkiye'nin gereksinmelerini kendi açısından karşılamakta CHP'nin yeterince başarılı olmadığı endişesinin yer yer varlığı bulunmaktadır. Bu durum, CHP'nin işlevini yitirdiği, gelişiminin durduğu, yeni atılımlar yapamayacağı demek elbette değildir. Ancak, Genel Başkan Ecevit'in Ankara'da (Ekim 1977) bize belirttiği gibi, CHP, "... gücünü Türkiye'deki değişim, oluşum ve gelişimle tutarlı olmaktan almış bir partidir." Dolayısıyla, sorun, dün olduğu gibi bugün de bu "değişim, oluşum, gelişimin" gerisine düşmemektedir. Eğer böyle bir kuşku göze çarpmaktaysa, yapılması gereken, kuşkunun temellerini araştırmak, oluşumları ve partinin bu oluşum süreciyle tutarlılığını yeniden ve kritik bir açıdan gözden geçirmektir.

Bu sorunlara eğilmeden önce, CHP'nin 1965 sonrasındaki sürekli gelişiminin hangi nedenlerden güç aldığını, nasıl bir işlevin partinin büyümesine yardımcı olduğunu incelemeye çalışalım... Unutulmaması gereken nokta, 1969-73 dönemi koşullarında Ecevit hareketinin taşıdığı özelliklerin ve işlevin CHP'deki 1973 ve 1977 büyümesini gerçekleştirdiğidir. Dolayısıyla CHP'yi bugün sorunlardan kurtaracak ve

gelişimini sağlayacak olan, aynı nitelikler ve işlevin 1977 koşullarıyla uyumlu olarak sürdürülmesidir. Yok eğer 1969-73 özellikleri yitirilmeye başlanmış ve 1977 koşullarında yenilenememişse, yani, 1977'nin Ecevit hareketi 1969-73 Ecevit hareketine yabancılaşmaya başlamışsa, o zaman, sorun ciddidir, üzerine eğilmek ve çözümlemek gerekir. Bir siyasal hareket, kendi varoluş nedenine ve gelişim dinamiklerine zaman zaman yeniden eğilerek değerlendirmeler yapmak durumundadır. Günümüz CHP'sinin incelenmesine, yakın tarihe bir göz atarak başlayalım...

CHP'nin resmi yayın organı Ulus, 10 Kasım 1969 tarihli başyazısında, CHP'nin 1923-50 arasındaki iktidar dönemini yorumlayarak şöyle demektedir: "... Devrimcilik, biçimsel bir devrimcilik; halkçılık, halka tepeden bakan bir halk patronluğu olmaktan öteye gidememiştir... (...) Ekonomik ve toplumsal altyapı gereğince ve yeterince değiştirilememiştir. Bu yapıda, geniş halk kitlelerinin yararına köklü değişimler gerçekleştirilememiştir. Kadro, kendini halkın dışında ve üzerinde gören aydın bürokratlarla bunların çoğu zaman ve çoğu yerde özdeşleştikleri mahalli eşraftan kurulmuştu. Atatürk'ün halkçılığına rağmen, çevresindeki aydın-bürokratlar halkı yalnızca güdülen bir sürü olarak görüyorlar; Atatürk'ün devrimciliğine rağmen, geleneksel feodal düzenden yararlanan mahalli eşraf, kendi durumlarını sarsacak altyapı değişikliklerini engelliyorlardı. Aydın bürokrat-eşraf ikilisinin bu tutumu gerçek bir halkçılık ve devrimcilik uygulaması yapılmasını önlemiştir."

CHP'nin o günlerde genç bir Genel Sekreter'i vardır: Bülent Ecevit. Genel Sekreter'in çevresinde oluşan dinamik bir kadro, ciddi arayışlar içindedir. Ne var ki ileriye dönük bu arayış, geçmişle hesaplaşmayı da zorunlu kılmaktadır. Halka yönelmeyi bu kadro deneyecekse, mutlaka göğüslenmesi gereken birtakım sorularla karşılaşacaktır: Jandarma baskısına neden ön verdin? Bizi tahsildar elinde neden perişan ettin? Bizi yoksulluğumuza neden terk ettin? Biz sömürülürken sen neredeydin? Bülent Ecevit'in o günlerdeki çeşitli konuşmalarında belirttiğine göre, halk gerçekten bu soruları kendisine sormaktadır.

Ne var ki, soruların cevaplanması, CHP'deki mirasın reddini belki gerektirmemektedir ama, mutlaka gözden geçirilmesini zorunlu kılmaktadır. Nitekim, Ulus gazetesinin söz konusu yazının yayınlandığı günler yoğun tartışmalara da sahnedir. Parti Genel Sekreteri'nin kimi konuşması partinin "eski kuşağı" tarafından ağır biçimde eleştirilmektedir. Nihat Erim, "Ecevit ve arkadaşlarının Atatürk ve CHP mirasını reddettiklerini" söylemektedir.

Bir bakıma da haklı gözükmektedir Erim: Yeni hareketin başarısı, ancak doğru çıkış noktalarıyla mümkündür; bunlar ise, geçmişe dönülmesini, geçmişin kalıtımının cesaretle değerlendirilmesini gerektirmektedir. 1969'un son aylarında, Ecevit, "üstyapı devrimi-altyapı devrimi" ayrımını vurgulamaktadır. Ecevit'e göre, geçmiş CHP iktidarlarının yaptığı çoğu iş, bir üstyapı devrimciliğinden, biçimsel ilericilikten başka şey değildir. CHP Genel Sekreteri "... fesi çıkarıp şapkayı giymenin ekonomik bünyeyi değiştirmediğini" söylemekte ve şunu sormaktadır: "Kadın eşitliği, köydeki kadının durumunda ne gibi bir eşitlik sağlamıştır? Başına şapkayı giymekle, köylünün üretim ilişkilerinde ne gibi değişiklikler olmuştur?"

Bu yaklaşım ve bu sözler, o günlerin koşullarında ve hele CHP çerçevesinde gerçekten son derece cesur ve önemlidir. Nitekim hem kıyametleri koparmaktadırlar hem de oluşan Ecevit hareketinin ilerideki başarısını sağlayacak özü yaratmakta, gecikmeyeceklerdir...

2 Halka Yöneldikçe, Temeller Sarsılıyor...

1960'lı yıllarda, yeni rüzgârlar esmektedir Türkiye'de. Yeni bir anayasa yürürlüğe girmiş, birçok demokratik hak güvence altına alınmıştır. 1950'lerde yaygınlaşan sanayileşme çabalarının ve hızlanan kentleşmenin sonuçları yeni bir sosyal yapıyı oluşturmakta, yeni özlemlerle yepyeni sorunlar Türkiye'nin gündemine gelmektedir. Grev hakkı kanunlaşmakta, yeraltı kaynaklarının ve bankaların, dış ticaretin kamulaşması tartışılmaktadır. Antidemokratik yasa maddelerinin yürürlükten kalkması için mücadeleler verilmekte, yeni kurulmuş Türkiye İşçi Partisi özellikle büyük kentlerde yepyeni bir ses getirmektedir. Dünyadaki soğuk savaş buzları çözülürken, Türkiye'nin NATO'ya ve ABD'ye bağımlılığı da artık tartışma masasındadır. Bu bağımlılıkların temellerini kuran ve yıllardır DP'nin dış siyasetini kayıtsız şartsız destekleyen CHP, Kıbrıs sorununun alevlendiği bir anda, İnönü aracılığıyla, "... yeni bir dünya kurulur ve Türkiye bu dünyadaki yerini alır" diyebilmektedir.

Bu dinamik ortam, CHP'yi etkilemekte gecikmeyecektir. CHP, "siyasal" nitelikteki bir muhalefeti 27 Mayıs darbesine kadar başarıyla sürdürmüştür. Ancak, şimdi CHP'nin 27 Mayıs öncesindeki hemen bütün istemlerinin gerçekleşmesine rağmen, Türkiye'nin asıl sorunları çözümlenmemiştir. Ekonomik ve toplumsal olan bu sorunların belirginlik kazanması ve tartışılır olması gerçekleşmiştir sadece. Üstelik CHP'nin geleneksel dayanaklarından küçük memur ve aydın zümreleri ülkedeki yeni ortamdan

fazlasıyla etkilenmekte, tip'in sloganlarını sempatiyle karşılamakta, CHP'yi yenilenmeye doğru zorlamaktadır.

"Ortanın solu" kavramı, işte bu ortamda CHP'nin gündemine girer. Bu, belki de, kimi genç partiliyi sakinleştirecek ve tip'in varlığını dengeleyecek bir taktiktir; belki sınırlı bir yenilenme ihtiyacının ifadesidir. Ne var ki, kimi siyasal oluşum, eğer tarihsel ve toplumsal dinamiklere dayanmaktaysa, sahiplerinin kendisinden beklemekte olduğunu fazlasıyla aşan noktalara varabilmektedir. Nitekim ortanın solu hareketiyle, son hesaplaşması 1972 kurultayında yapılacak bir büyük mücadele de başlamaktadır.

Ortanın solu nitelemesini izleyen dönemdeki kimi girişim, gerilere bakıldığında, oldukça tutarsız gözükmektedir. Eski kuşak CHP'liler ortanın soluna kaynak diye ortanın solunda değil sağın solunda bir siyasetçi olan ABD eski Başkanı F.D. Roosevelt'i göstermekte, zaten affedilmiş olup rahat evinde oturan Celal Bayar'ın siyasal affına da sahip çıkarak, CHP, halka yöneldiğini sanmaktadır. Bu arada aynı af merakı hapislerde çürüyen gazeteci, yazar, yayıncılardan esirgenmekte, sokaklarda vurulmaya başlayan gençlerin sorunlarıyla da, "halk onları tutmuyor" gerekçesiyle, ilgilenilmemektedir.

Ne var ki, ortanın solu hareketi, yeni Genel Sekreter Ecevit'in önderliğinde bu saplantıları aşacaktır. Ortanın solu hareketi, "halka yönelmek", "demokratikleşmek" gibi kavramların eşliğinde, düşünülmektedir. Nitekim genel sekreterin çevresindeki kadro, bir süre sonra, gerçekten halka yönelecek ve hem kadro olarak kendilerinin hem de CHP'nin gelecekteki desteğini kitlelerde aramaya başlayacaktır. Ancak bu arayışın, bir de bedeli olacaktır: Kitlelere yönelmek sözde kolaydır ama, hele CHP için, pratikte büyük zorluklar demektir. Ortanın solu kadrosu, halka yakınlaşabilmek için hem partinin ideolojik konumunu hem de geleneksel tezlerini yeniden ve kritik bir açıdan değerlendirmek zorunda kalacaktır; partinin alışılmış sınıfsal dayanaklarıyla ilişkilerini gözden geçirecektir.

Halka yönelmek kararıyla yayından çıkan oku geriye getirmek, artık, imkânsız gibidir. Bir çeşit demokratikleşme sürecine girmektedir CHP, bunun gereklerini yapmaktadır: Önce, halka yönelmenin önkoşulu olarak, "halk iyiden anlamaz", "halka rağmen halk için" gibi bürokratik tezler terk edilecektir. Başka bir deyişle, eğer halk CHP'ye oy vermemekteyse, bunu "geriliğinden" falan değil, CHP'nin yetersizliklerinden yaptığı kabullenilecektir. Sonra, CHP iktidarının uygulamaları gözden geçirilecek,

bunların, çoğu durumda eşraf-tüccar-bürokrat yararlarını gözettiğini, yaşamı pek etkilemeyen üstyapı girişimleri olduğunu, CHP ilericiliğinin, çoğu durumda, Mümtaz Soysal'ın deyimiyle, "köylülerin çarşaflarını yırtarak devrimcilik yaptığını sanan kadın kolları başkanlarının" sözde ilericiliği olduğunu, Orta-Sol kadro görecek ve dile getirecektir.

Basındaki ilerici yazarların ve ilerici kamuoyunun da desteğiyle bu hareket gelişirken, CHP'nin geçmişine ve sınıfsal konumuna ilişkin bu özeleştiriler ciddi rahatsızlıklar yaratmıştır. Hareket, CHP'nin sınıfsal temellerini yer yer sarsmaktadır. Bürokrasinin hamurunda yoğrulmuş, onun tezlerinden can almış, bürokrasi ile egemen sınıf arasındaki uzlaşımları sağlamak gibi tarihsel bir işlev yüklenmiş partideki bu oluşumlar, CHP'nin eşraf ve bürokrat kadrolarında giderek artan tepkiler yaratmıştır. Gerçekten, CHP yapısındaki bir partinin geleneksel yönetici kadrolarının kendi parti organlarını açıp da bir sabah "... bürokratların halka CHP döneminde güdülecek bir sürü gibi baktıklarını" okurken neler düşündüklerini tahmin etmek, zor değildir. Gerçekten, bir yol ayrımına yaklaşmaktadır CHP. Parti geleneksel yapı ve görünümünü koruyarak aydın-bürokratların alışılmış tezlerinde ısrar ederse, halka açılmak ve demokratikleşmek söz konusu olamayacaktır. Yok orta-sol hareket bu açılışı ve demokratikleşmeyi sürdürürse, o zaman, parti kadrolarında da partinin siyasal işlevinde de önemli değişimler olacaktır.

1970 kurultayının eşiğine gelindiğinde, parti ikiye bölünmüş gibidir. Bir yanda Ecevit ve arkadaşları, CHP örgütünün genç kadroları vardır. Öte yanda Kemal Satır'dan Nihat Erim'e uzanan, partinin geleneksel yapısı ve kişiliğinin koruyucusu durumundaki ekip vardır. Ecevit ve arkadaşları partiye işçi ve köylü kitlelerinden yeni dayanaklar aramıştır. Bu yoldaki çabalar ise bâzı ekonomik çıkarlara karşı gelinmesini gerektirmiş, egemen sınıfın yedek siyasal tercihi niteliğinden CHP'yi uzaklaştırmak "tehlikesini" yaratmıştır. Halka yönelmek uğraşısı, halk-bürokrat çelişkisine ve dolayısıyla "devrim" anlayışına, CHP'nin geçmişine yeniden ve değişik bir açıdan eğilmeyi zorunlu kılmıştır. Bu gelişmeler kaçınılmaz şekilde varlıklı zümrelerde ve bürokraside bâzı tedirginlikler yaratmış, onların temsilcilerini harekete geçirmiştir.

Artık, iki karşıt görüş kurultay meydanına getirilmiştir. Ecevit'i genel sekreterlikten uzaklaştırmak isteyenler, klasik muhafazakâr CHP tezlerini savunmaktadır. Buna göre, CHP devrimlerinin çerçevesinde kalmak yeterlidir; ne olmuşsa devrimlerin yeterince uygulanamamasından olmuştur.

Taviz verilmesinden olmuştur. Her şey, aydınlık yüzlü ilericilerle çember sakallı gericilerin mücadelesine bağlıdır, vb.

Kurultayı Ecevit kazanacaktır. Böylece, ortanın solu hareketi yeni bir aşamaya varmakta, “CHP iktidar alternatifi olmaktan çıktı” şeklindeki yorumları, artık, “CHP kimin için iktidar alternatifi olmaktan çıktı” sorusu, cevaplamaktadır.

Genel Başkan İnönü, bu kavgalar boyunca tarafsız bir tavır izlemiştir. Kimine göre bu tarafsızlık, aslında Ecevit’i desteklemek anlamındadır. Kimine göre, Ecevit hareketinin güçlülüğü böyle bir tavrı zorunlu kılmıştır.

Ne var ki, Türkiye’nin, CHP’nin ve Ecevit hareketinin gelişimi, kaçınılmaz olarak, partinin temel direğini de gündeme getirecektir. Bu temel direğin ismi ise, İnönü’dür...

3 Ecevit-İnönü Çelişkisi

Ecevit hareketi, artık, CHP içinde kök salmaktadır. Hareket, sınıfsal niteliği bakımından, küçük-burjuva temellerine dayanan bir partinin halk kitleleriyle uzlaşma deneyi görünümündedir. Bu deneyin boyutları genişledikçe, CHP, kendi geçmişinden ve tarihsel isteğinden uzaklaşmaktadır. CHP, artık, Batılılaşmayı kendine başlıca amaç edinmiş bürokratik güçlerin tümüyle güvenebilecekleri bir kuruluş değildir. Sınıfsal iktidarın gereğinde ve rahatlıkla kullanacağı güvenilir bir yedek tercih olmaktan da çıkmaktadır. 1970-71 Türkiye’sinin bunalımlı günlerinde, “Ordu artı CHP eşittir iktidar” formülünü düşleyenler, Ecevit hareketi partiye egemen oldukça bunun imkânsızlığını da görmektedir. Üstelik bir siyasal kuruluş bir kez halka açılıp önemli mesafeler aldı mı, bu açılışın nerede duracağını kestirmek de zordur.

CHP’de 1970 kurultayı tamamlanır ve gelişmeler sürerken, siyasal gözlemciler belki bir noktaya yeterince önem vermemişlerdir. İnönü’nün, partisinde olup bitenleri nasıl değerlendirdiğine. Gerçi İnönü’nün Ecevit hareketini engellemek ya da yavaşlatmak istediğini söylemek, en azından ortadaki somut deliller açısından, insafsızlık olur. Ne var ki, aynı İnönü’nün birtakım gelişmeler ve konuşmalar karşısında duyarsız kaldığını düşünmek de mümkün değildir. Çünkü Ece-vit hareketinin kıyasıya eleştirdiği CHP geçmişinin her anında, İnönü vardır; aynı hareketin teker teker çürüttüğü ve CHP başarısızlıklarına neden olarak sergilediği bütün davranışlar ve bütün ideolojik tavırlar, İnönü imzasını da taşımaktadır.

Yakın tarihimizin belki en önemli olayı olan 12 Mart rejimi başlarken, CHP’nin iki lideri arasında artık bir daha çözümlenemeyecek bir çelişki

doğmaktadır. Aslında, gerek İnönü gerekse Ecevit 12 Mart muhtırasına, rejimine ve 12 Mart'ın sonuçlarına aynı içtenlik ve kararlılıkla karşı olmuş iki siyasetçidir. Ne var ki, özünde aynı olan bu tavrın ifade biçimleri arasında, dünyalar vardır. İnönü'nün tavrı, meseleleri kapalı kapılar ardında ve siyasal ustalıklarla çözümlemeye alışmış satranç ustası bir insanın, bürokratik geleneklerde yoğrulmuş, şiddetli çıkışlar yerine zaman içine yayılan yumuşak darbelerle olayları istediği yöne sokan bir siyasetçinin tavrıdır. Ecevit ise, kitlelere alabildiğine güvenmenin coşkusunu, sabırsızlığını, sertliğini, uzlaşmazlığını içeren bir tavır koymuştur ortaya. İnönü, nihayet, tarihsel yeri bakımından Osmanlı bürokrasisinin belki son örneğidir; bir zamanlar kesin kontrolünde tuttuğu bir bürokrasinin artık elinden tümüyle çıkması olgusuyla karşı karşıyadır; 12 Mart bürokrasisi, artık, açıkça sermayeyle işbirliklerine girebilen ve İnönü'nün tanıdığı bürokrat modelini hayli geride bırakmış bir "yeni" bürokrasidir; sınıf ayrımları keskinleşmiş bir toplumun bürokrasisidir. Ecevit ise bir siyasal ömrün İnönü gibi sonlarında değil, başlarındadır. Gençliğin bütün özelliklerini taşımaktadır ve önünde, büyük kavgalarla hem de en çarpıcı biçimde kazanılması gereken mücadeleler vardır.

Başka bir deyişle, bürokrasiden ve bürokratik tezlerden biçimlenmiş 12 Mart oluşumuna karşı çok sert bir mücadele tarzını benimsemek, İnönü açısından belki bürokrat İnönü'nün geçmişini ve tarihsel varoluş nedenlerini reddetmek anlamınadır. Ecevit açısından ise 12 Mart'la bir diyalog içinde yumuşak mücadele yolunu seçmek, "Halkçı" Ecevit'i ve Ecevit'in geleceğini reddetmek anlamınadır.

Nitekim kurulmakta olan Erim hükümetine İnönü olumlu bir tavırla yaklaşma politikasını uygulamaya koyarken, Ecevit, 12 Mart'ı Yunan faşist cunta hareketine benzetmekte ve CHP Genel Sekreterliği'nden, Merkez Yürütme Kurulu'ndaki arkadaşları ise bu görevlerinden çekilmektedir. İnönü ve Ecevit, artık bir araya gelmeyecektir.

CHP içindeki ikilik, 12 Mart süresince büyümüştür. Bir tarafta partinin geçmişi, gelenekleri, geleneksel dayanak ve tezleri, İnönü vardır. Öteki tarafta Ortanın Solu ile başlayan kitlelere açılma hareketi, demokratikleşme çabası, örgütün yeni ve dinamik kesimleri, Ecevit vardır. Başka bir deyişle, CHP'nin geçmişiyle geleceği hesaplaşmaktadır bu kurultayda. CHP'nin dünü ve yarını kavga vermektedir.

Sanayileşme ve kentleşme sürecindeki bir Türkiye'de, hele 12 Mart deneyimleri içinde olan ve geleceğe dönük atılımların titreşimlerini duyan

bir Türkiye'de, bu mücadeleyi Ecevit hareketi kaçınılmaz olarak kazanmıştır. Tarihin akışıyla beraber olanlar, geride kalmış bir tarih aşamasının özelliklerinde kurtuluşu arayanları kaçınılmaz olarak mağlûp etmiştir.

Artık, CHP için yeni bir dönem başlamaktadır. Ecevit hareketi, iktidara tek başına ve kesin olarak sahiptir. Bu noktada kitlelere yöneliş biraz daha hızlanacak, parti, sola daha fazla açılarak ciddi sosyal demokrat özellikler almaya, kendi sol tezlerini oluşturmaya başlayacaktır. Nitekim bu yönelişin sonucu, 1973 seçiminden başlayarak yerel seçimde, 1975 ara seçiminde ve 1977 genel seçiminde, CHP'nin en büyük parti durumuna gelmesidir. 1974'te iktidar olmasıdır. Türkiye'nin siyasal yaşamında, giderek daha önemli bir ağırlığı yaratmasıdır.

CHP'nin yakın geçmişi böyle özetlenmektedir. CHP'nin günümüzdeki (1977 Ekim) durumuna ve sorunlara eğilmeden önce, bir noktayı daha araştırmak yararlı olabilir: Ecevit hareketinin gerçekten hızlı ve çarpıcı olan büyümesini, hangi siyasal tavırlar, tercihler, ittifaklar ve tezler mümkün kılmıştır? Bunların incelenmesi, günümüzün sorunlarına ve çözümlerine de ışık tutabilecektir.

4 Demokratikleşme ve Sınıfsal Tercih

Ecevit hareketinin daha ilk günden benimsediği ilke, "halkçılık" olmuştur. Ne var ki "halkçılık" eyleme değil söze dayanan ve içeriği boş bir popülizme dönüşebileceği gibi, somut ve tutarlı bir sosyal demokrat anlayışına, hattâ daha ileri bir sol görüşe kaynak yapılabilecek bir kavramdır. Ecevit hareketinin gelişiminde, halkçılığın doğru ve tutarlı biçimde yorumlanmasının önemli payı olmuştur. Bu halkçılık kaynağından çıkarak, hareket, şu özellikleri taşımaktadır:

CHP içinde ve önderliğinde geliştirilen, her şeyden önce, bir "demokratikleşme," hareketi olmuştur. Bu önemli kavramın pratiğe aktarılmasını, hem Türkiye düzeyinde hem de CHP içinde izlemek mümkündür: Hareketin kaynağında, halk kitlelerinin yanlışı doğrudan ayırt edemediği varsayımına dayanan bürokratik ve geleneksel CHP tezlerinin reddi yatmaktadır. Kökleri Meşrutiyet dönemine, İttihat ve Terakki'ye, tek parti iktidarına kadar uzanan bu anlayışa göre, kitleler ancak iyi niyetli kurtarıcılar tarafından yüceltilebilir; kendi başlarına bırakılmaları onları ya din devleti kurmaya ya da sürekli aldatılmaya götürür. Zaten demokrasi gelince halk daha kolay aldatılmış ve doğruyu göremediğinden CHP iktidar olamamıştır, vb. Bu tezlerin sonucu aydın bürokrasinin her şeye egemen

olarak halkı kurtarmasında hattâ demokrasinin aşağılanmasında son bulmaktadır.

Ecevit hareketi, Türkiye'nin 1946'dan beri bir demokratikleşme sürecinde olduğunu, bunun olumluluklarını yaşadığını kabul ederek yola çıkmış, amaç olarak, demokratikleşmeyi daha ilerilere götürmeyi benimsemiştir. Bunun Türkiye düzeyindeki anlamı, kitleleri her konuda son merci kabul etmek, kitlelerin siyasal ve toplumsal süreçlere giderek büyüyen ölçülerde katılmasını benimsemek, her türlü görüşün ve akımın özgürce savunularak kitleler tarafından tartışmaya ve izlenmeye açık olmasını öngörmektedir. Üstelik bu demokratikleşme, o günlerin konuşmalarında bir "son" olarak değil bir "başlangıç" olarak nitelenmektedir. CHP değişen bir Türkiye'yle beraber sürekli gelişecek bir olgu olarak tanımlanmakta, kesin sınırlardan kaçınılmaktadır. "CHP solculuğunun sınırını halkın koruyacağı" bile, bir esnek yaklaşım çerçevesinde söylenebilmektedir.

Türkiye düzeyinde kitlelere ve demokrasiye olan bu engin ve sınırsız inanışın, parti içi ilişkilerinde de geçerli kılınması amaçlanmıştır. Ecevit hareketinin doğuşu döneminde, partide en fazla yüceltilen kavram "örgüt"tür; örgütteki "sade parti"dir. Gerçekten, CHP örgütü, o dönemde çok değişik bir yönetim anlayışı ile karşılaşmıştır. Genel Sekreter ve çevresi sürekli olarak örgüte başvurmakta, örgüte danışmakta, CHP üyesinin haklarını korumakta, yönetimle örgüt ve üyeler arasında sağlam köprüler, etkin mekanizmalar oluşturmaktadır.

Ecevit hareketinin hızla gelişmesinin bir nedeni demokratikleşme yönünde güçlü bir adım olmasıysa, ikinci neden de bu hareketin açık sınıfsal tercihleridir. CHP, uzun tarihi boyunca ilk olarak ciddi biçimde "işçi sınıfından, köylülükten, toplumun yoksul kesimlerinden" nasıl oy alabileceğini hesaplamaktadır. Bu hesabın getirdiği ise açıktır: CHP'nin ancak kararlı biçimde kitlelerin yanında yer almasıyla, sınıfsal tercihlerini ortaya koyup somut olaylarda doğru tavır saptaması ve bu kitlelere güven vermesiyle destek sağlanabilecektir.

Gerçekten, 1970'li yıllarda CHP söz konusu güveni vermiş ve kitlelerden destek bulmuştur. Bu güven nasıl verilmiştir? CHP, bu dönemde, öncelikle emekçilerin yararını savunacağını, kurulacak bir CHP iktidarında amacın işçi ve köylülere, memurlara en büyük payı dağıtmanın olduğunu açıklamaktadır. Ne var ki bu yönelim, sadece sözde kalmamaktadır.

1970'in 15-16 Haziran olaylarından sonra, CHP'nin Genel Sekreteri Ecevit ve çevresindeki yöneticiler işçilere arka çıkmakta, sendikal hakların gelişimini savunmakta, işçileri saldırılar karşısında desteklemektedir. O dönemin yaygın toprak işgallerinde jandarmanın ağır tepkisine uğramış köylüleri, yanılmıyorsak Atalan olayında, Ece-vit'i aralarında görebilmektedir. Bütün 12 Mart süresince, Ecevit kanadı işçilere ve kitlelere yönelik her girişimin karşısına dikilmekte, klasik özgürlüklere ve sola, demokrasiye yönelik tüm baskılara elinden geldiğinde karşı koymaktadır.

Böylece, Ecevit hareketinin içtenlikle işçi ve köylü kitlelerini, memuru savunduğu inancı yaygınlaşmış, bu kitlelerin ilk olarak toplu biçimde CHP'ye oy verme eğilimleri belirmiştir.

Hareket, her şeyden önce ilerici aydınlara dayanmaktadır. Ne var ki, kendi sınıfsal ittifaklarını işçi sınıfıyla ve yoksul köylü kitleleriyle oluşturmakta, sermayeden gelen sert eleştirilere pek aldırmamaktadır. Gelişen hareket, bilimsel tanımıyla, bir tür "sol sosyal demok-rat" niteliğindedir. Kendi geleceğini tekellere ve sermayeye hoş görünmekte değil, kitlelerin özlemlerinde, işçi sınıfının ve onun sendikal örgütlerinin güveninde aramaktadır. Aynı şekilde, dönemin önemli bir tercihi, bürokratik tezlerin terk edilmesiyle yapılmaktadır. CHP, artık düzenin geleneksel sahiplerinden olan yüksek bürokrasinin gözünde akıllı uslu bir çocuk değildir. Değildir ama CHP'nin değişmekte olan tarih ve Türkiye yorumu ona bir zamanlar hiç de iyi gözle bakmamış bâzı yığınların ilgisini çekmektedir: İslamcı-halkçı akımlar açısından, artık, yaygın bir demokratikleşmenin savunucusu CHP, başlıca boy hedefi değildir. CHP'nin izlediği bu yeni politika, ileride kurulacak MSP koalisyonunun da yolunu açmaktadır.

Dönem CHP'sinin gelişiminde bir büyük etken, bu "demokrat" tavrın hem parti içindeki hem de partinin dışındaki sola karşı izlenmesidir. CHP, o dönemde, "şu kişi aşırı solcudur, aramızda yer alamaz" gibi, ölçüleri de afaki olan ayrımlardan dikkatle uzak durmuştur. İleride 12 Mart'ın imzacı ve uygulayıcılarına bile kapıları açabilen bir anlayış, kendi içindeki sola karşı, sadece "demokratik olmak ve şiddet yöntemlerini kesinlikle reddetmek" ölçülerini uygulamaktadır. Bu tavır, bir sosyal demokrat partinin başarılı olmasının evrensel koşulları arasındadır ve Ecevit hareketinin gelişiminde, partililere karşı izlenen bu demokrat tavır hem partiye dinamik unsurların katılmasını sağlamış hem de parti dışındaki ilerici çevrelerin desteğine yol açmıştır.

Aynı demokrat tavır, parti dışındaki ilerici akımlara karşı da izlenmiştir. Demokratik bir siyasal çerçeveyi benimseyen solla, genel olarak çok iyi ilişkiler kurabilmiştir. Parti dışındaki solun hem nitel hem de nicel desteği, CHP'nin başarısına, 1973 ve 1977 seçiminde önemli katkılar sağlamıştır.

CHP'deki Ecevit hareketi, toplumun belli bir tarih kesitinde sanayileşme ve kentleşme sonucu ortaya çıkan yeni özlem ve ihtiyaçlarına, tutarlı cevap getirebilmiştir. Hareketin başarıya ulaşmasının temel nedeni budur. Öteki nedenleri ise, Türkiye'nin ve CHP'nin demokratikleştirilmesi işlevine Ecevit hareketinin sahip çıkmasıdır. Hareketin, ittifaklarını Türkiye'nin en dinamik ve en hızla gelişen kesimleriyle kurması, bunda köşeli tercihler yapabilmesi, başarının bir başka unsurudur. Nihayet, Ecevit hareketi, parti içindeki ve dışındaki sol karşısında tutarlı bir demokrat tavır alabilmiştir. Bütün bu özelliklerin 1970'ten başlayarak 12 Mart döneminde ve sonrasında uygulamalarla somutlanması partiye kitlelerin umut bağlamasına, umudun büyümesine yol açmıştır.

***

1977 seçiminden sonra CHP çevrelerinde ciddi eleştiriler yükselmiştir. Yer yer huzursuzluktan, kaybolan umutlardan bile söz edilebilmektedir. Bütün bunların bir seçim sonrasında, üstelik CHP'nin çok büyüdüğü bir seçimin ardından oluşması, ilk bakışta şaşırtıcı gelmiştir. İktidar olamamanın kırgınlığına, seçim sonuçlarının sayısal değerlendirmesinde yapılmış yanlışların yarattığı şok etkisine ve benzer geçici nedenlerle yüzeysel yanlışlara bu eleştirilerin bağlanması, eksik ve kolay bir davranış gibi gözükmektedir.

Anlaşıldığı kadarıyla, CHP, köklü bir sosyal demokrat partiye dönüşebilmenin sancılarını çekmektedir. Son yılların kimi oluşumu böyle bir adımın atılmasını zorlaştırmış; CHP, Ecevit hareketine güç katan kimi özellikten yer yer uzaklaşmıştır. Buna karşılık, Türkiye'deki ve CHP'deki bâzı yeni oluşumlar, CHP'de ileri bir adımı, ciddi bir sosyal demokrat parti olmaya doğru yönelimi kolaylaştırıcı niteliktedir.

CHP'deki Ecevit hareketi, artık on yaşını tamamlamıştır. On yıl, bir "dönem" demektir. Bir dönem dolusu deneyime kritik açılardan yaklaşmak, eksikleri ve sapma eğilimlerini ortaya çıkarmaya çalışmak, CHP'nin kitleler doğrultusundaki bir işlevde güçlü adımlar atabilmesi için ne gibi yaklaşımlara ve yeniden düzenlemelere ihtiyacı olduğunu araştırmak,

kitlelerin yararına bir işlevde CHP'ye yardımcı olmaya çalışmak anlamınadır.

Ciddi ve kitlelerden yana bir sosyal demokrat parti olmanın ne kadar zor bir iş olduğunu yineleyerek, konuya ilişkin araştırmamızı sürdürelim:

CHP Genel Başkanı Ecevit'in bu yazılara ilişkin olarak sorduğumuz soruları cevaplarken üzerinde en fazla durduğu ve vurguladığı nokta şu olmuştur: CHP, belli bir süreç sonucunda Demokratik Sol görüşünü oluşturmuş, teorik açıdan kendini yenilemişti. Şimdi sorun, bu yenilenmeyi kurumsallaştırmaktı. (CHP lideri, demokratik solun henüz kurumsallaşmamış olmasına rağmen oyların yüzde 41.4'ünü aldığına dikkati çekiyor, bu görevin de üstesinden gelindiğinde CHP oylarının doğal olarak artacağı yolunda görüşünü belirtiyordu.)

Ecevit'e göre, içinde bulunduğumuz dönemde CHP'nin büyük öde-vi şudur: Bir demokratik sol parti olmanın kaçınılmaz gereği olarak, toplum içindeki örgütlenmesini yaygınlaştırmak. Çağdaş demokrasilerde, bir sol parti salt bir parti örgütü olarak kalamaz. Kalırsa, Ece-vit'in deyişiyle, "örgüt, bir aygıta dönüşebilir." "Bir demokratik sol partinin siyasal ve toplumsal işlevleri iç içedir; bu nedenle, CHP, içinde bulunduğumuz dönemde toplumsal örgütlenmesine hız vermek durumundadır."

Gerçekten, CHP'nin kitleler doğrultusundaki bir gelişmeyi bundan sonra da başarıyla sürdürmesi, her şeyden önce demokratik solun kurumsal hedeflere ve temellere kavuşmasıyla mümkündür. Bu görevin başarılması ve kitlelerin yararı yönünde gerçekleşmesi, CHP'ye sosyal demokrat bir niteliği kesin ve kalıcı olarak kazandırabilecektir. Ancak, kurumsallaşma yönünde sağlam adımlar atılabilmesi için, Ecevit hareketini on yıldır başarılı kılan işlevin ve özelliklerin kritik bir açıdan gözden geçirilmesi, hangi noktalarda zaman içinde eksiklerin ortaya çıktığının, bunların nasıl giderilebileceğinin incelenmesi gerekir. Zaten CHP'ye son zamanlarda yönelen eleştirilerin çoğu, temeldeki işleve ve tercihe değil, bu işlevi gerçekleştirme yöntemlerine ilişkin olmuştur. Yöntemlerdeki yanlışların yahut sapma eğilimlerinin temel işlevi tehlikeye düşürebileceği öne sürülmüştür.

5 CHP'nin Önemli Bir İşlevi: Demokrasi

Ecevit hareketindeki önemli bir işlev ve dinamiği Türkiye'yi demokratikleştirme görevinin meydana getirdiğini daha önce belirterek bunun parti içine yansımalarını araştırmıştık. Konuya Türkiye düzeyinde baktığımızda, bâzı varsayımları saptamak mümkündür:

Türkiye’nin son otuz yılı incelendiğinde, Türk toplumunun gelişme dinamiğini iç içe geçmiş başlıca üç olgunun yarattığı söylenebilir. Bunlar, sanayileşme, kentleşme ve demokratikleşmedir. Tüm siyasal ve toplumsal hareketlerin, tüm değişimlerin ve özlemlerin çıkış noktasında bu üç olgu yatmaktadır.

Demokratikleşme süreci, çok genel çizgileriyle, şöyle tanımlanabilir: Ekonomik, sosyal ve siyasal hakların giderek yaygınlaşması ve artan sayıdaki topluluklarca paylaşılması; kitlelere ait hak ve özgürlüklerin sürekli olarak genişlemesi; toplumsal, ekonomik, siyasal oluşumlarla kararların kitlelerin artan etkinlikteki katkısıyla gerçekleşmesi.

Türkiye’de demokratikleşme sürecinin Demokrat Parti’nin kurulması ve gelişmesiyle hızlandığı, söylenebilir. İkinci Dünya Savaşı’nın “demokrasiler” cephesince kazanılması ve faşizmin kesin yenilgisi sonucunda hızlanan evrensel oluşumlar dönem Türkiye’sini de etkilemektedir. Bir yığın karmaşık iç neden, Türkiye’nin egemen sınıfını bürokrasiye daha az bağlantılı olacağı yeni bir aşamaya yöneltmekte, bu aşamaya varmak ise, ancak, kitlelerin desteğiyle mümkün gözükmektedir. Oy hakkının etkinleşmesi, daha doğrusu ilk kez böyle bir hakkın gerçek anlamda kullanılması, sanayileşme çabaları ve kentleşme hızıyla birlikte, demokratik hakları genişletmiştir. Yol, su, elektrik, ekonomiden daha büyük bir pay gibi özlemler, giderek, sınıfsal özü daha belirgin taleplere, sendikalaşmak, siyasal hareketlilik gibi amaçlara yönelmiştir. Ve zaman zaman kesintilere uğratılmasına rağmen, her dönemde biraz daha gelişmiş, biraz daha kökleşmiştir.

Demokratikleşmenin bir özelliği, çok unsurdan oluşan bir bütün yaratmasıdır: Demokratikleşme süreci, siyasal katılmanın boyutlarından her tür siyasal özgürlüğe, işçi ve köylü haklarından basın, ifade özgürlüklerine, toplumsal refahın giderek artan bir eşitlikle paylaşımına kadar çok geniş bir alanı kapsar. Demokratikleşme sürecinin ikinci özelliği ise, sürekli olmasıdır; her dönemde kendini yenilemesidir.

Şimdi, CHP’ye dönelim: Daha önce de belirttiğimiz gibi, Ecevit hareketinin önemli özelliği ve başarı nedeni, demokratikleşme sürecini hızlandırıcı bir işlev taşıması olmuştur. Hareket, demokratik haklara konmuş sınırların kaldırılmasını, çoğulcu demokrasi çerçevesinde her türlü siyasal akımın özgürlüğünü, köylü ve işçi kitlelerinin kendilerini doğrudan ilgilendiren ekonomik kararlara katılmasını savunmaktadır. CHP, demokratikleşme konusundaki bu tavrını partinin yeni programında (1976)

daha da açıklığa kavuşturmuş ve bu alanda somut öneriler de getirmiştir. Zaten bu programın en belirgin niteliği, bir "demokratikleşme" programı olmasıdır.

CHP, demokratikleşme sürecindeki işlevini her dönemde yeniden değerlendirmek, parti içi ilişkilerde ve Türkiye düzeyinde bu işlevin gerekleriyle sürekli tutarlılığını korumak durumundadır. Çünkü bu işlev, demokratik sol hareketin hem önde gelen özelliğidir hem de başlıca varoluş nedenlerinden biridir. CHP'nin iç sorunlarına değinirken, bu alandaki bir endişeye yer vermek gerekir: CHP örgütünün karar oluşturma sürecine katılmak ve yönetimin davranışlarını belirlemek görevinden giderek uzaklaşmakta olduğunun belirtileri vardır: Çoğu CHP milletvekili, bu durumdan yakınmaktadır. CHP'nin bir süredir dışa yansıyan görünümü, kararların üst kademelerde saptandığı, fesihler, müteşebbis heyetler, disiplin uygulamalarıyla örgütün sessizliğe ve hareketsizliğe yöneltildiği, örgütten beklenen asli görevin şu ya da bu hizipteki insanları yönetim birimlerine seçmek olduğu izlenimini vermektedir.

Sorunu Türkiye düzeyinde aldığımızda, CHP'nin demokratikleştirme işlevine günümüzde daha değişik açılardan bakabileceğini ve bu görevini daha kararlı, etkili biçimde sürdürebileceğini söylemek mümkündür. CHP, demokratik hak ve özgürlükleri, ekonomik kararlara kitlelerin katılma yöntemlerini "iktidara gelince" genişleteceğini belirtmiş, bunları parti programına almıştır. Ne var ki, hükümeti kurmak deneyimini izleyen aylarda, demokratikleşme mücadelesinin muhalefet olarak da hem de etkin sonuçlar alarak sürdürülebileceği gerçeğine yeterince eğilinmemiştir. İşçinin genel grev hakkı, kamu kuruluşlarında çalışanların yönetime katılması, düşünce ve ifade özgürlüğüne, siyasal özgürlüklere, örgütlenme özgürlüğüne konmuş antidemokratik sınırların kaldırılması, lokavtın yasaklanması, kooperatifçiliğin etkinleştirilmesi CHP programının içerdiği konulardır. Ancak bu konular hayata geçirilmediği gibi, geçirilmesi yolunda hazırlık yapıldığının da belirtileri yoktur. Oysa CHP programını hayata geçirmek amacıyla kampanyalar düzenlemek, somut sorunlar ortaya koymak, yasa önerileri hazırlamak, toplantı ve gösteriler yapmak, CHP'nin taşıdığı işlevin doğal gerekleridir. Gerçi CHP iktidarda değildir ama kendi işlevi doğrultusunda benzer girişimlerde bulunmak CHP'nin tezlerini yaygınlaştırır, kamuoyu oluşturur, iktidara gelinmesi durumunda neyin nasıl yapılacağının önceden saptanmış olmasını sağlar, hem de demokratikleşme sürecini hızlandırır.

Burada, bir noktanın altını özenle çizmek gerekir: Bir toplumda demokrasinin gelişmesi ve demokratikleşme sürecinde yol alınması salt iktidarda olunmasına ve yasal değişimlerin gerçekleşmesine bağlı değildir. Bir yasal değişimin, bir kesin sonucun doğrultusunda yapılan sürekli girişimler, sadece girişim olarak kalsalar bile, kendi sonuçlarını bir "vakıa" olarak gerçekleştirebilirler: Toplumsal düzene kabul ettirebilirler. Demokrasi doğrultusunda olan ve toplumun benimsediği çoğu gelişme, yasalarda yer almasa bile kendini topluma ve düzene kabul ettirmiştir. Yasaların yorumlanmasını ve toplumun bakış açısını etkilemiş, somut sonuçlar yaratmıştır. Bunun örneklerini sendikal mücadele alanından özgürlüklerin kullanımına kadar çoğu durumda izlemek mümkündür. Kamuoyunun benimsediği demokratik kazanımların yadsınması, bunların yasal dayanaklarının yetersizliğine rağmen imkânsız gibidir. Nitekim CHP, 1965-77 döneminde Türkiye'nin demokratikleşme sürecine en büyük katkıları sağlamanın onurunu taşır; aynı CHP, bu dönem süresince sadece yedi ay iktidar olabilmiştir...

Gerek Ecevit hareketinin gerekse CHP'nin gelişiminde, demokratikleştirme işlevinin başarıyla sürdürülmesi büyük pay sahibidir. Dolayısıyla, bu konu üzerinde ne kadar durulsa azdır. CHP ne gibi çetin güncel sorunlarla uğraşırsa uğraşsın, demokratikleştirme işlevinin yüklediği sorumlulukları kendisine sürekli olarak "dert edinmek" zorundadır. Kaldı ki, bu işlevin son aylarda yeterince önemsenmemesini bir çeşit isteksizlik, hattâ partinin çizgisinde bir değişiklik olarak yorumlamak eğilimleri vardır. Bu yorumlar, CHP'nin kendi içindeki ve dışındaki sola karşı tavrına da dikkati çekmektedir.

CHP'nin gerek demokratikleşme sürecindeki işlevine gerekse sola yaklaşımı açısından ciddi bir değişim geçirdiğini öne sürmek için yeterli neden gözükmemektedir. Ancak, bunlar, bir demokratik sol partinin varoluş nedenlerini yaratan, onun gücünü ya da güçsüzlüğünü oluşturan etkenler arasındadır. Dolayısıyla, bu konuları canlı tutmak ve sürekli bir sınanmayla kendi tutumunu gözden geçirmek CHP'ye zarar değil, yarar getirebilir...

6 Sosyal Demokrat Partilerde "Cadı Kazanı" Kaynatılmaz...

Dünyadaki hemen bütün sosyal demokrat hareketler parti içi ve parti dışı sol konularında benzer sorunlarla karşılaşmıştır. Günümüzün dünyasında, bir sosyal demokrat yahut CHP'nin tanımıyla demokratik sol hareketin, hattâ Fransız Sosyalist Partisi benzeri bir sosyalist hareketin kesin sınırlarını çizmek son derece zordur. Bir zamanlar kasıtlı da olsa ölçü

diye öne sürülen “demokratik yoldan iktidara gelip iktidardan gitmek” kavramı, bilimsel sosyalist düşüncenin çoğulcu demokrasilerde getirdiği yeni yorumlar karşısında zaten tartışmalı olan anlamını tümüyle yitirmiştir. Çoğulcu demokrasilerde sosyal demokrasinin soldaki sınırını çizen başlıca ölçü, komünist partileridir. Bu partinin yahut bir başka partinin üyesi olmanın dışında bütün sol düşüncelere sosyal demokrat partiler kapılarını açık tutmaktadır.

Türkiye’de sosyal demokrasinin ya da demokratik solun soldaki sınırını belirleyebilecek gelişmiş bir siyasal çerçeve olmadığından, mesele hem zorlaşıp karmaşıklık kazanmakta hem de parti içi mücadelelerde istismara elverişli bir durum yaratabilmektedir. Bu koşullarda, CHP’nin kendi demokratik sol anlayışını belirlemesi zorlaşmaktadır. Bütün sosyal demokrat partiler için çok önemli bir konu olan kendi içindeki ve dışındaki sola karşı tavırların saptanması CHP açısından daha da kritik bir seçmeye dönüşmektedir.

Sosyal demokrat partiler, kendi tarihsel işlevleri ve konumları gereği, çok geniş bir siyasal yelpaze oluşturmak durumundadır. Bunlar, sağdaki sınırlarını iki ölçüye göre çözümlemektedirler: Daha ilerici olanlar, tekelci sermayeyle tüm yandaşlıkları ve işbirliklerini, ittifakları reddetmeyi bir koşul olarak getirmektedirler. Fransız Sosyalist Partisi, bu anlayışa örnek gösterilebilir. Daha gerici sosyal demokrat partiler ise, salt bir “reformcu” anlayışın varlığını kendi sağ kanat üyeleri için yeterli görebilmektedir. Soldaki sınır ise, hemen her zaman, komünist partileri olmaktadır.

Ne var ki, bütün bu tür partilerin ortak eğilimi, bu geniş çerçeve içinde alabildiğine hoşgörülü ve demokrat davranmaktır. Sosyal demokrat partilerin en tutucularından biri olan Alman Sosyal Demokrat Partisi’nde, gençlik kolları hemen tümüyle bilimsel sosyalizmi benimsemiş gençlerin yönetimindedir. İngiliz İşçi Partisi’nde gene her zaman güçlü bir Marksist kanat bulunmuş ve bâzı hükümetlerde temsil edilmiştir, vb.

Sosyal demokrat partilerin bu değişik eğilimli kanatları arasında her zaman mücadeleler sürmüştür. Partinin birlik ve bütünlüğü açısından gerçi ters gözüken bir durumdur bu. Ne var ki, sosyal demokrasinin varoluş nedeni, gücü ve güçsüzlüğü, bünyesinde bir çeşit uzlaşma niteliği taşımasıdır. Dolayısıyla, benzer çelişkiler ve mücadeleler sosyal demokrat partilerde her zaman var olacaktır. Bunların yadsınması ve sosyal demokrat nitelikteki bir partiyi kesinlikle tek renge dönüştürmek girişimi, ancak bu partileri bölmek sonucunu verir. Cadı kazanının kaynatılmasına en az

dayanıklılığı olan kuruluşlardır, Sosyal Demokrat Partiler. Bunların ayakta kalması ve bir siyasal işlev görmesi, ancak engin bir hoşgörüyle mümkündür. Daha kesin ölçüler getirilip köşeli kurallar konduğunda, sosyal demokratların bir bölümü daha soldaki partilere öteki bölümü liberal partilere kaymakta, kala kala İtalyan sosyal demokrat hareketinde yaşandığı gibi elde küçücük bir parti kalmaktadır.

Türkiye'de CHP'nin yapacağı seçmeler daha da zordur. Zorluğun ilk nedeni, sosyal demokrat hareketin ya da demokratik solun henüz yeni olması, geleneklere ve yılların oluşturduğu ölçülere sahip bulunmamasıdır. İkinci zorluk, bilimsel anlamıyla sosyalist bir partinin Türkiye'de güçlü olmaması ve komünist partisinin yasaklanmasıdır. Ne var ki, bütün bu zorluklara rağmen, CHP, kendi içindeki sola karşı çok dikkatli ve tutarlı bir yaklaşım oluşturmak durumundadır. Benzer nitelikteki partilerin kendi çerçeveleri içinde itici bir tavır almaları ciddi sorunların başlangıcı olabilmektedir.

CHP'nin siyasal çerçevesini oluşturan ölçüleri, genel başkan Ece-vit'in konuşmalarında ve partinin son programında (1976) araştırmak mümkündür. Hemen belirtmek gerekir ki, bu ölçüler son derece esnektir; bir sosyal demokrat anlayışın gereksinmelerini ölçü olarak karşılamaktadır. CHP solculuğunun sınırını "halkın çizeceği" şeklinde Ecevit'in kullandığı tanım ve partinin "toplumdaki değişimle birlikte gelişmesi" kavramı, çok geniş bir çerçeve getirmektedir. CHP'nin programı için de aynı şeyler söylenebilir. Program, sağ sınırını çizerken tekelci ve büyük sermayeye karşı ortaya bir tavır koymaktadır; solda ise, çoğulcu demokrasiye inanmak başlıca ölçü gibi gözükmektedir. Programın kendisi ise, çok değişik sol görüşlerin genelde rahatlıkla birleşebileceği ve hareket alanı bulabileceği bir niteliktedir. Başka bir deyişle, partideki değişik renkte sol görüşlerin hangisi yönetimde ağırlık kazansa, bu program çerçevesinde harekette zorluk çekmeyecektir.

Ne var ki, CHP'nin kendi içindeki sol anlayışa karşı bir sosyal demokrat özle tutarlı olan teorik yaklaşımı, uygulamada bâzı eleştiriler almaktadır. Özellikle 1977 seçim öncesinde adaylar belirlenirken "şu parti üyesi fazla solcudur, öteki bizim gibi düşünmeyen solcudur" benzeri ölçülerin kullanıldığı, yaygın bir iddiadır. Anlaşıldığı kadarıyla, kimi durumda, hizipçilik, kendisine gerekçe olarak karşıt görüştekilerin "solculuğunu" kullanmıştır.

Bu olaylar bir istisnai durum bile olsa CHP'nin üzerinde önemle durması ve benzer eğilimler gelişmeden onları kontrol altına alması gerekir. Bir sosyal demokrat harekette şu ya da bu üyenin solculuğu bir suç olarak yorumlanmaya başlanırsa, bunun yol açabileceği sakıncalar son derece ürkütücüdür. Sosyal demokrat partilerin tarihi, bütün dağılmaların, kopmaların ve küçülmelerin böyle başladığını yazar. Kaldı ki, CHP'nin solculuğu, Türkiye'nin özel koşullarında, çoğu sosyal demokrat partiden daha ileridedir. Ecevit hareketinin gelişimi, açıkça sol olan sloganların ve önerilerin eşliğinde, kitlelerden yükselen eşitlik özlemlerinin doğrultusunda olmuştur.

7 CHP, Sağ ve Sol

CHP'nin kendi içindeki sola karşı tavrını tartıştığımız kimi partili bu konuda CHP'nin tutucu güçlerin etkisinden sakınması gerektiğini belirtirken, partinin durumuna ilişkin ilginç yorumlar da getirmişlerdir: Bu yorumlara göre, CHP hayli ileri ve tutarlı bir sol örgüte sahiptir. Ne var ki örgütteki bu özellikler, parti mekanizmalarının iyi çalışmaması nedeniyle, yönetim kademelerine yansımamaktadır. Sonuçta, ilçe yöneticileri üyelere oranla, il yöneticileri ilçe yöneticilerine oranla, Meclis grupları ve Parti Yönetim Kurulu üyeleri ise il yönetimlerine oranla ilericilik ve solculuklarında sınırlanmış olmaktadır...

CHP'nin iç mekanizmalarının nasıl işlediği konusu bu yazı dizisinin çerçevesine girmez. Ancak, CHP'nin gelişimi ve yarınları açısından, geçmiş yıllarda olduğu gibi, bugün de kendi içine tutarlı bir demokrat anlayışla eğilmesi gerekir. Eğer bu konuda sapma eğilimleri varsa, bunlarla hemen mücadele edilmelidir. Dünya örneklerinde, üyelerin görüş açıklamaktan çekindiği, sessiz ve durgun sosyal demokrat partiler, cadı kazanlarının kaynatılabilip hoşgörünün azaldığı suskun ortamlar, genellikle, bir işlevin yavaş yavaş yitirilmesi ve sağlıksız patlamalara koşulların hazırlanması işaretidir.

Sosyal demokrat partileri canlı ve güçlü kılan, hele bunlar CHP gibi ilerici nitelikler de taşıyorsa, kendi iç dinamizmleridir. Geniş bir siyasal yelpazeyi içeren bu partilerde, özellikle soldan gelişen tartışmalar ve eleştiriler, değişik kanatlar arasındaki görüş farklılaşması ve mücadeleleri, partinin gelişimine, canlılığına ve güçlülüğüne imkân verir. Partinin, toplumsal değişiminden kopmamasını sağlar.

Sosyal demokrat öz taşıyan bir siyasal hareketinin en kritik seçmelerinden biri, kendi dışındaki sola bakış açısıdır ve bu solla

ilişkileridir. Partinin oluşturacağı sınıfsal ve siyasal ittifakları belirlemek, onları geçici yahut kalıcı kılmak yönünde ayrıca çok önemli bir noktadır bu.

Sosyal demokrasinin dünyadaki tarihi, bu konuda değişik uygulamalar ve önemli dersler getirmektedir. Sosyal demokrat partiler, genellikle, sınıfsal ittifaklarını ya tekelci ve büyük sermayeyle ya da işçi sınıfıyla kurmaktadırlar. Bu tercih, kimi durumda, tarihsel yanlışlara ve sorumluluklara da yol açabilmektedir: Örneğin, Hitler'in doğru gelişen bir Almanya'nın koşullarında sosyal demokrat partinin kendi dışındaki sola karşı soğuk bir tavır alması ve işbirliğinden kaçınması, Nazizmin gelişini mümkün kılan başlıca etkenlerden olmuştu.

Sosyal demokratların sınıfsal ittifaklara yaklaşım biçimi, çoğu Batı Avrupa ülkesinde tek parti iktidarlarının tarihe karışmış olması nedeniyle de önemlidir: Bu ülkelerin çoğunda en fazla oy almak durumunda bulunan sosyal demokrat partiler, iktidar koalisyonlarını ya komünist partileriyle ya da sağdaki liberal yahut muhafazakâr partilerle oluşturmak durumundadır. Kaldı ki, sınıfsal ittifaklar sorununa yaklaşım biçimi sadece iktidar koalisyonunu değil, bir sosyal demokrat hareketin muhalefetini hattâ siyasal konum ve kişiliğini büyük ölçüde biçimlemektedir.

CHP, kendi sınıfsal yönelimlerini belirleyen programında ve genellikle davranışlarında, desteklerini ve kendi dışındaki işbirliklerini sınıfsal olarak solda olan kitlelerde aramış; büyük ve tekelci sermayeyle arasına mesafe koyan bir tutum izlemiştir. CHP'nin bu tercihlerini, onun kitlelerden oy almasının da başlıca nedenleri arasında yer alan bu özelliğini her zaman dikkatle koruyup sakınması gerekmektedir. Bu özelliğine gölge düşürebilecek ve hem kendi içinden hem de kendi dışından kaynaklanabilecek gelişmeler karşısında CHP son derece duyarlı olmak zorundadır.

Türkiye'nin egemen sınıfsal güçleri açısından, tekelci ve büyük sermayesi açısından, CHP, "bitmiş" bir sorun değildir. Bu güçler, CHP'yi kendi saflarına mümkün olduğunca çekmenin umut ve deneyi içinde her zaman olmuşlardır; kendi yararları açısından bundan doğal bir davranış da düşünülemez. Bütün sosyal demokrat hareketler gibi CHP'nin de geniş bir yelpaze oluşturması, benzer güçlerin etkinliğine açık kapılar bırakmakta, bu güçlere eğilimli yahut yandaş unsurlar CHP içinde var olabilmektedir. Nitekim CHP'nin "herkesin" partisi olduğu gibi görüşler ya da CHP'nin kendi özünü boşaltabilecek eğilimler yer yer göze çarpabilmektedir.

Sınıfsal, dayanışmalar, işbirlikleri ve ittifaklar konusunda sonuç olarak şu belirtilebilir: CHP'nin on yılda böylesine büyümesinin başlıca nedeni, onun sosyal demokrasiyi sola doğru geliştirmesidir; bu tavrın doğal sonucu olan seçmeleri yapabilmesidir; kendi dışındaki solla sürekli iyi ilişkiler içinde olmasıdır. Bu siyasetin, Türkiye'nin değişen koşullarına göre geliştirilmesi, soldaki güçlerden uzaklaşıp sağa yanaşıldığı görünümünü vermekten dikkatle kaçınılması gerekir. Büyük önemi nedeniyle, bu konunun sürekli tartışmaya ve özeleştirilere açık tutulması partinin yararınadır.

CHP'nin kendi dışındaki solla ilişkileri konusunda sık sık karşılaşılan sorun, "hangi solla, hangi ölçülerle, hangi koşullarda" olmaktadır. Gerçekten, Türkiye solunun çok farklı görüş, yapı ve işlevleri olan çeşitli kuruluşlardan oluştuğu dikkate alınırsa, bu, çetin bir sorundur. Nitekim CHP'nin de küçük-burjuva sınıfsal kökeninden gelmiş üyelere çok sayıda sahip olması nedeniyle, aynı sınıfsal kökenin oluşturduğu kimi anarşik özellikteki hareketle ve bâzı kentlerde yakınlaşmalar bulunduğu, bunun partiyi zor durumlara düşürdüğü söylenegelmiştir. Bu tür sağlıksız ilişkilerden partiyi sakınacak ama onu soldan tecrit edip sağın etkisine sokmayı özleyenlere de imkân yaratmayacak başlıca ölçü, herhalde, CHP'nin öncelikle işçi sınıfı kökeni olan sol hareketlerle diyalog ve dayanışmaya yönelmesidir; bu ölçünün hemen yanına, kitle tabanı olan aydın ve memur kuruluşlarını koymasıdır. Bu iki ölçü, CHP'nin bu alandaki çıkış noktası olan "demokrasiye inanmış olmak" önkoşuluyla birlikte, soruna yeterli açıklık getirebilir. Dayanışmanın ve işbirliğinin sınırlarıyla biçimlerini koşullara göre doğru saptamak, karşılıklı ilişkiler ve diyaloglarla her zaman mümkündür. Kuruluş yahut hareketlerin kendi işlevlerinin dışına taşmaması ve birbirinin iç ilişkilerine karışmaması durumunda, demokratik dayanışma ve işbirliğinin gerçekleşmesi zor bir şey değildir.

CHP'nin dışındaki solda demokrasiye bağlı, kitle tabanı olan, sürekliliği ve tutarlılığı bulunan kuruluş yahut akımlarla CHP'nin diyalog ve dayanışma içinde, ittifaklar içinde olması sadece Türkiye'de estirilen faşizm özlemcisi havalara ve iktidarların antidemokratik davranışlarına karşı bir güvence değildir. Bu diyalog ve işbirlikleri, aynı zamanda, CHP'nin doğru olan temel seçmelerini ve işlevini güçlendirici unsurlardır.

8 Parti İçinde Demokrasi

Ortanın solu hareketinin gelişimini izlerken, "demokratikleştirme" işlevinin önemiyle katkısını vurgulamaya çalışmıştık. Hareketin başarısı,

öncelikle CHP'de parti içi demokrasinin gelişmesinden hız almıştı. Oysa bugün, görüşebileceğiniz tüm CHP'lilerden önemli bölümü, parti içi demokrasinin yetersizliğinden yakınacaktır.

Siyasal kuruluşlarda disiplin elbette önde gelen bir ilkedir. Ancak, önemli sayıda CHP'li disiplin kavramının parti içi mücadelelerde istismar edildiğini savunmaktadır. Delege seçimlerinin sağlıksız yöntemlerle yapılması, seçilmiş kurulların görevine çoğu tartışmalı nedenlerle son verilebilmesi, disiplin uygulama ve cezalarının artması, yeni üye kayıtlarının parti içi denge hesaplarından etkilenmesi, adayların tartışmalı ölçülerle veto edilebilmesi, sık sık dile getirilmektedir.

Bu durumu belki abartmamak gerekir ama, yok saymak, yahut olağan görmek de yapılabilecek en ciddi yanlışlar arasındadır. Ciddidir, çünkü Ecevit hareketinin varoluş nedenlerinden biriyle, onun işlevini oluşturan başlıca kavramlardan "demokratikleşme" ilkesiyle çelişmektedir.

Bu çelişkinin yaratabileceği sakıncalar ortadadır: Parti içindeki demokratik yükselme mekanizmalarının işlemediği, yahut engellendiği düşüncesi bir kez yaygınlaşırsa, bu, örgüt çalışmalarının ve örgütsel etkinliğin de büyük ölçüde azalması demektir. Aynı şekilde, seçilmiş parti kademelerine güvensizlik ve giderek bir otorite bunalımı yaratabilir: Sözgelişi seçiliş biçimi güven vermeyen bir ilçe yöneticisinin örgüt üzerinde saygınlığa dayanan bir otorite kurması zorlaşır. Nitekim görüştüğümüz çoğu CHP'li, temelinde demokratikleşme sorununu görseler de görmeseler de, CHP'de bir güven ve otorite eksikliğinden söz ettiler. Parti kademelerinde yer alan yöneticilerdeki otorite yetersizliğini, CHP'nin başlıca problemleri arasında saydılar.

Gerçekten, demokratikleşme işlevine parti içinde yeterli önemin verilmediğine ilişkin görüşler, 1977 seçiminde yarattıkları kimi olumsuzluklarda dikkatleri çekmiştir: CHP örgütünün birçok ilde isteksiz çalıştığı, bir zamanların "kahvehane toplantılarında" somutlaşan örgüt canlılığına birçok il ve ilçede rastlanmadığı, vetoların küskünlük yaratıp oy gelişmesini sınırladığı, örgütteki isteksizlikler sonucunda, bütün görevin aşırı biçimde Genel Başkan'ın omuzlarına yüklendiği, bu durumun ise, CHP'yi ulaşabileceği düzeyin gerisinde bıraktığı, rahatlıkla öne sürülmektedir.

CHP, Ecevit hareketinin gelişiminde "demokratikleşme" kavramının son derece önemli bir etken olduğu bilinciyle parti içi demokrasi sorununa yeniden eğilmek durumundadır. Bu, geciktirmeye tahammülü olan bir sorun

değildir. 1973'teki dinamizmini, CHP örgütü, 1977'de tekrarlayamamıştır. Önce, sorun, tüm kişiselleştirmelerden kurtarılmalıdır; bir anlayış ve onu mümkün kılan koşullar var oldukça, şu ya da bu kişinin değil herkesin olumsuz yöntemlere başvurabileceği bir gerçektir. Bu durumda, yeni üyelerin kabulünden delege seçimlerine, veto yetkilerine, fesih uygulamalarına ve disiplin kararlarına kadar tüm mekanizmalar gözden geçirilmeli, saptırmaya elverişli yöntemler ayıklanmalıdır. "... Ben ne kadar çalışırsam çalışayım, ipler başkalarının elinde oldukça bu partide yükselemem" anlayışı mutlaka yenilerek parti üyelerinin dinamizmi arttırılmalı, kademelere seçilmiş olanlara haklı ya da haksız bir biçimde yönelen güvensizlik ortadan kaldırılmalıdır. Kendi içindeki demokrasiye yeterince güvenmeyen bir örgütle büyük işler başarmak, kişilerin seçimini ve kararların oluşumunu kendi dışındaki olgular gibi niteleyen üyelerle büyük mücadeleler vermek, imkânsızdır. Kaldı ki, demokratikleşme hem Ecevit hareketinin başlıca özelliğidir hem de bunun parti çerçevesindeki somutlaşması, parti içi demokrasidir; üyenin, partideki temel birim olduğuna güvenmesi ve bu güvençle aktif katkılar getirebilmesidir.

Yaygın bir örgütlenmeyi gerçekleştirmek ve aktif militan partililere sahip olmak, dünyadaki sosyal demokrat hareketlerin ortak ve özel sorunudur. Örgütlenmek ve militanlık konularında, hemen belirtmek gerekir ki, sosyal demokrat hareketlerin bâzı bünyesel zorlukları vardır; dolayısıyla, bu hareketlerin hem örgütlenmelerinde hem de militan üyelere sahip olmalarında ciddi çalışmalar gerekir.

Gerek örgütçülük gerekse militanlık, büyük bir heyecan, idealizm, özveri isteyen görevlerdir. Oysa sosyal demokrat partiler, yapıları gereğince daha çok sakin ve heyecansız kuruluşlardır; bunların yaygın niteliği daha ağırbaşlı ve temkinli olmalarıdır. Ayrıca, sosyal demok-rat hareketin yapısı ve işlevi gereği değişik görüş ve unsurlardan oluşması, onun etkin örgütlenme biçimleri yaratmasını zorlaştırır. Başka bir deyişle, bir siyasal hareketin özü ne kadar katıksızsa ve ne ölçüde kesinse, örgütlenmesi ve özverili bir dayanışmayı gerçekleştirmesi o kadar kolaydır. Buna karşılık, hem müteahhidin hem işçinin kendi sınıfsal yararları doğrultusunda yer arayabildikleri siyasal kuruluşlarda, sermayenin ciddi temsilcileri ile aynı şekilde ciddi sol görüşleri savunanların yönetim mekanizmalarında birlikte olabildikleri partilerde, etkin örgütçülük yapmak zordur.

Aynı şekilde, genellikle sosyal demokrat hareketler ve CHP, oy vereni çok, militanı az partilerdir. Bu militan azlığı üzerine Batılı sosyal demokrat

partiler çok düşünmüş, çok uğraşmıştır. Aynı militan azlığı, CHP'de de göze çarpmaktadır. Bu duruma maddi koşullar çerçevesinde mümkün olabilecek çözümlerin getirilmesi, önce sorunun açıkça kabullenilmesi ile mümkündür: Siyasal militanların en büyük kaynağı, işçiler, gençler ve aydınlardır. Oysa bir siyasal militanlığı yüklenecek dinamizme ve özveriye sahip işçiler, gençler ve aydınlar, dünyanın hemen her yerinde ya işçi sınıfı ideolojisinin örgütlerine, ya küçük-burjuvazinin anarşik ve aceleci kuruluşlarına, ya da aşırı sağın romantizmine öncelikle yönelmektedir. Bu durumda, sosyal demokrat partilere, genellikle, daha ılımlı, daha heyecansız, daha "ortada" olanlar üye yazılmaktadır ki, bu nitelikleri taşıyan çevrelerden çok sayıda parti militanının çıkması kolay olmamaktadır.

Bir örgütün başarılı olabilmesi için, önce kendi etkinliğine, kendi işlevine inanması, bu inancın sarsılmaması gerekir. İkinci koşul, örgütün ve partililerin benimsediği yakın ve uzak amaçların canlı tutulması, bu amaçlara yönelik bir mücadelenin her kademede ve aynı biçimde sürekli kılınmasıdır. Bir partide çalışanlar kendi varlıklarının etkinliğine ve rolüne olan güveni kaybetmekteyse ya da amaç olarak benimsedikleri sadece seçim meydanlarında dile getirilip sonra bir köşede bekletiliyorsa, o partililerin yaygın ve güçlü örgütlenmeyi gerçekleştirmesi ya da militan niteliğini arttırması, düşünülemez.

CHP örgütünün kimi sorununa, partideki "demokratikleşme" ve ilişkin bölümde değinmiştik. Gerçekten, bir partinin yaygın ve güçlü bir örgütlenmeyi gerçekleştirmesi, her şeyden önce, örgütte çalışanların siyasal kararların oluşumuna katılmasıyla, seçme ve seçilme mekanizmalarının kusursuz işlediğine inanmasıyla, kısaca, kendi işlevine ve kendi önemine güvenmesiyle mümkündür. Aksi durumda, birtakım insanları belirli kademelere seçmekle ve bu seçilen insanlardan kaynaklanmış öncelikleri paylaşmakla parti üyeliği amacının sınırlandığı sakat bir anlayış oluşur ki, bu anlayışın yapabileceği etkilerden bütün partiler dikkatle sakınmak zorundadır.

CHP Genel Başkanı Ecevit, bu çalışmaya ilişkin sorularımızı cevaplarken, en fazla örgütlenme konusu üzerinde durmuştur. Ecevit, CHP'nin büyüme nedenlerinin doğal bir parçası olarak örgütlenmeyi nitelemekte, bu gelişmenin günümüzde varmış bulunduğu aşamada, artık, CHP'nin toplumda "kurumlaşmak" açısından da örgütlenme sorunlarına eğilebileceğini belirtmektedir. Yani, toplum içindeki örgütlenmeyi de

yaygınlaştırmak, toplumsal örgütlenmeye de hız vermek CHP'nin gündemine girmektedir.

Ecevit'e göre, CHP'de 1966'da başlayan ve önce Ortanın Solu, sonra Demokratik Sol adıyla somutlaşan hareket toplumdaki değişimle tutarlı olarak partinin kendini yenileme sürecidir. Böylece, başka partiler toplumun gerisinde kalırlarken CHP, toplumsal değişim sürecinin içinde ve önünde olmuştur. Bu özelliğinden aldığı güçle, 1973'ten beri sürekli bir büyümeyi gerçekleştirmiştir. CHP'nin bu yenileme sürecinde partinin iç yapısı ve kadrosu 1973 seçimine doğru tutarlı bir hal almış ve partinin başarıları başlamıştır. 12 Mart döneminde belirginleşen rejimi tehdit edici tehlikelere ve sosyal değişimi engelleme girişimlerine karşı partinin direnmesi, CHP'nin güçlenmesini hızlandırmıştır. Ayrıca, halk ve aydınlar arasında var olan ve halkla bütünleşmiş bir CHP'yi de dolaylı olarak etkileyen kopukluk, 12 Mart'ın acı deneyleri ve o deneyler karşısında demokratik solun aldığı doğru bir tavır sayesinde giderilmiştir. Böylece halk-aydın beraberliğinin de CHP çerçevesinde sağlanması, partinin güç kazanmasında bir başka etken olmuştur.

CHP'nin güçlenmesindeki başlıca nedeni "CHP'nin toplumdaki gelişimin içinde ve önünde" olmasında gören Genel Başkan, 1976'da kabul edilen yeni parti programı ve tüzüğünü, ileriye dönük büyümenin ön adımları olarak nitelemektedir. Programın ve tüzüğün uygulamaya girmesi, CHP'nin toplum içinde örgütlenmesini kolaylaştıracak; CHP, iç içe olan toplumsal ve siyasal işlevini daha etkin biçimde gerçekleştirecektir.

CHP Genel Başkanı, seçim öncesindeki bâzı konuşmalarından başlayarak, yeni ve daha etkin örgütlenme modellerinin arayışı içinde gözükmüştür. İşyeri düzeyinde örgütlenme, işçilerin partide öncelikli etkinliğe sahip olması gibi düşünceler ortaya koymuştur. Ayrıca, 1977 seçiminden sonra da örgüt konusuna sürekli değinmiştir. Ecevit'in CHP Küçük Kurultayı'ndaki konuşmasında, bir partinin seçim sonucunu belirleyen başlıca iki etkenin "... partinin genel tutumu ve stratejisiyle toplumda uyandırdığı izlenim" ve "... örgüt çalışmalarının verimliliği ve etkinliği" olduğu belirtilmektedir. Eksiklerin bu alanlarda araştırılmasını öngören Ecevit, şunları söylemektedir:

"... Bir demokratik sol parti, yalnız kendi içinde değil toplumda da kurumlaşmak, yalnız siyasal değil toplumsal çalışmalarda da etkinlik kazanmak zorundadır. Örgütlenişinde, bir siyasal aygıt çerçevesini aşarak,

bir toplumsal güç olmanın gereklerini yerine getirmekle yükümlüdür. Bu konuda henüz büyük eksikliklerimiz olduğunu itiraf etmeliyiz.

(...) Örgüt çalışmaları –seçim dönemlerinde büyük canlılık kazanmakla birlikte– seçimler arası dönemlerde tavsamıştır; yer yer tümden durmuştur. Öylelikle örgüt çalışması, bir demokratik sol partinin işlev ve yükümlülükleriyle bağdaşamayacak kadar kesintili olmuştur, gereken sürekliliği de yaygınlığı da kazanamamıştır."

Umut, 4 Ekim 1977

9 Çelişkilerden Korkmamak

Bir siyasal kuruluşun örgütlenme sorunu onun sınıfsal yapısı ve ideolojisiyle yakından bağlantılıdır. Örneğin, bir partinin yönetici kadrosu o parti bünyesindeki önemli unsurların kabullenemeyeceği kadar ileri yahut değişik amaçlar güderse, problem çıkması kaçınılmazdır. Aynı şekilde, bir partide örgütün gerisinde kalan ideolojik tercihler oluşmaktaysa, sonuç, gene uyumsuzluktur. Siyasal kuruluşların sınıfsal yapısıyla bu kuruluşların üstlendikleri görevler arasında da uyum söz konusudur: Bir partinin tabanında ve örgüt kadrolarında sözgelişi tüccar, sanayici, büyük toprak sahibi etkin durumdaysa, o partiden emekçiler doğrultusunda ciddi davranışlar beklenemeyecektir.

Bu değerlendirmeler yapılırken iki yanlıştan sakınılması gerekir:

İlki, bir yapıya taşıyamayacağı kadar ilerici işlevler yükleyip, onu doğal olarak gerçekleştirmekte olduğu olumlu işlevleri de yapamayacak duruma düşürmektir. İkinci yanlış ise, "bu yapı daha ilerici görevler taşımaya dayanamaz" gerekçesini, tutuculuğa mazeret göstermek; yüklenebileceği işlevleri o partiden sakınmaktır. Her iki yanlışın da sonucu, uyumsuzluk ve problemdir.

Başka bir deyişle, partilerin sınıfsal yapısı, örgütü ve ideolojisi arasındaki diyalektik bütünlüğün çok dikkatle saptanması, politikaların buna göre oluşturulması gerekir. Bütünün bünyesinde elbette çelişkiler olacak, bunlar, çağın ve toplumsal değişimin gerekleriyle partiyi tutarlı kılan dinamizmi yaratacaktır. Çelişkilerin bir dinamizmi yaratamayacak ölçüde bastırıldığı ya da parti bütünlüğünün çerçevesini aştığı durumlarda ise, söz konusu siyasal kuruluş, giderek işle-vini yitirecektir.

Siyasal kuruluşların sınıfsal yapısı, örgütü ve ideolojisince yaratılan bütünün yol açabileceği sorunlar açısından, sosyal demokrat partilerin özel

ve hassas bir durumu vardır: Daha önce belirtmeye çalıştığımız gibi, bu partiler, sosyolojik konumları gereği, farklı unsur ve görüşlerden oluşmuştur; geniş bir siyasal yelpazeyi kapsarlar; yelpazenin sınırlarında ve içinde ölçüyü kaybederlerse, bu onları ya itici ve dağıtıcı bir bağnazlığa ya da parti niteliğinin kaybolduğu bir çokseslilliğe götürür.

CHP'nin örgüt sorunlarına bu açıdan da eğilmek mümkündür. Örgüt, sınıfsal yapı ve ideoloji arasında mutlaka var olan ve partilere geliştirici bir dinamizm de katan çelişkilerin CHP'deki canlılığın özel ve objektif nedenleri de vardır: Her şeyden önce CHP, kendi toplumsal işlevini zaman içinde büyük ölçüde değiştirmiş bir partidir. Önceki bölümlerde belirtmeye çalıştığımız gibi, 1920'lerin, 1950'lerin CHP'si ile günümüz CHP'si arasında çok büyük farklar vardır. Ayrıca, CHP, kendi varlığını ve işlevini "... toplumsal gelişmeyle tutarlı bir değişim sürecinde" bulduğunu açıklamakta, bunu ilke kabul etmektedir. Dolayısıyla, sosyal demokrat partilerde zaten bünyesel olarak var olan özellikler, CHP'nin sözünü ettiğimiz iki niteliğiyle birleşince daha da önem kazanmaktadır. Bu nedenle, CHP'nin sınıfsal dokusu da, ideolojisi de, örgütü de kendi içinde değişimler yaşamakta, bu üç olgu arasında doğal çelişkiler oluşmakta ve zaman zaman büyümektedir.

Bu, CHP açısından ürkütücü bir durum değildir. Ürkütücü olabilecek olan, yapay önlemler ve gerekçelerle çelişkileri, dolayısıyla dinamizmi bastırmaktır; böyle bir tavır sonucunda çelişkilerin parti çerçevesinin dışına taşmasına yol açmaktır; daha da önemlisi, CHP'nin ilerici ve kitleler doğrultusunda gelişimine dönük olan çelişkilerine tutuculuk doğrultusunda yön vermeye kalkışmaktır.

CHP'ye ilişkin herhangi bir soruna eğilirken, bir varsayımı hep göz önünde bulundurmak gerekir: CHP, toplumsal gelişim süreciyle tutarlı olarak sürekli değişmek ve bunu kitlelerin yararı doğrultusunda gerçekleştirmek iddiasını taşıyan bir kuruluştur. Gerçekten, CHP'nin günümüzdeki olumlu işlevine de, başarılarına da kaynaklık eden bu ilke ayakta kaldığı sürece, partinin örgütü, sınıfsal yapısı ve ideolojisinde değişim ve çelişki, sürekli biçimde var olacaktır.

Gelişim olgusunun bünyesindeki itici güç, çelişkilerden başka bir şey zaten değildir...

Bu çerçevede konuya eğilindiğinde, bâzı gözlemler ve sorunlar değişik bir açıdan da ele alınabilir: CHP'de çelişkiler her zaman var olabilecek, partiyi oluşturan temel olgulardan biri ötekinden daha ileride yahut geride

bulunabilecektir. Ne var ki, CHP, kendi özündeki “değişim” ve “kitle yararı” kavramlarını korudukça ve “demokratikleşme” gibi ilkelerden sapmadıkça, yani, kendi varoluş nedenlerine bağlı kaldıkça, çelişkiler, kaçınılmaz biçimde ileriye dönük çözümler yaratacaktır.

Kendi işlevini, ittifaklarını, örgüt yapısını, iç çelişkilerini gözden geçirirken, CHP’nin ileriye dönük gelişmesi açısından belki en önemli kavram, “iktidar modeli”dir. Bir partinin iktidar modeli, bütün teorik ve pratik çalışmaların kaynağıdır bir bakıma: Partinin bütün tezleri, kendi sonucuna bu teorik modelde ulaşır. Modelin eksikleri, aynı tezlere ve çalışmalara yeniden dönüp özeleştirileri ve ek çabaları zorunlu kılar. Sonra, bu yeni bulgularla modelin bütünlenmesine, yetersiz görülen yanlarının düzeltilmesine uğraşılır. İktidar modeli, böylece, partinin çalışmalarını hızlandıran, sürekli bir sınanmayı gerekli kılan, canlı ve gelişen bir olgu niteliğindedir.

Siyasal kuruluşların iktidar modelleri, o partinin sınıfsal ve ideolojik tercihleri üzerinde yükselir. Bu temel yaklaşımlar ve ilke düzeyindeki çözüm biçimleri, kademe kademe genişleyerek, teorik olandan somut olana doğru yayılır. Son aşamalarda, ayrıntılı ve teknik bir iktidar programına dönüşür.

Benzer modelleri oluşturmanın yararları saymakla bitmeyecek kadar çoktur: Bir defa, partilerin teorik ya da pratik yanlışları, temeldeki hareket noktalarıyla önerilen çözümler arasındaki uyumsuzlukları, teoride umut verip de pratikte cılız kalacak varsayımları, böyle bir model çalışmasında kendilerini daha kolay açığa çıkaracaktır. Hele CHP gibi hükümet görevini yüklenmesi her zaman mümkün olan bir kuruluş için, ayrıntılı iktidar modelini hazırlamış olmak, başarının bir önkoşulu önemindedir. Böyle bir model, bir CHP iktidarına karşı oluşabilecek engellerin önceden saptanıp teorik çözümlerinin şimdiden bulunmasına, ekonomik ve siyasal darboğazların belirlenip şimdiden üzerlerinde düşünülmesine, kısaca, bir iktidar oluşturmak durumunda neyin, nasıl ve kiminle yapılacağının bilinmesine imkân tanıyacaktır.

***

Sonuç olarak, bu çalışmanın CHP’ye ilişkin gözlemleri şöyle özetlenebilir: CHP kendisini bugünkü düzeyine ulaştıran özelliklerinin her zaman bilincinde olmak durumundadır. CHP’nin toplumsal değişimle tutarlı

bir gelişme içinde olması, demokratikleştirme işlevine hem Türkiye hem de parti düzeyinde sahip çıkması, sosyal demokrasiyi kurulu düzenin değil kitlelerin yararı doğrultusundaki bir yorumla geliştirmesi, kendi içindeki sola karşı bağnazlıktan kaçınırken kendi dışındaki solla iyi ilişkiler oluşturması, CHP'nin büyümesini sağlayan özellikler arasında sıralanabilir.

CHP, şimdi, bu temel özelliklerini korumak, onlardan ayrılmamak ve onları günün koşullarında geliştirmek görevi karşısındadır. Bu görevi üstlenirken, Türkiye'nin egemen güçlerinin CHP'den umudu kesmemiş olduğunu da unutmamak gerekir. Bu güçlerin, CHP'yi kendilerine doğru çekmek özleminde olduğunu, CHP'ye engeller dikmeye çabaladığını, CHP'nin ancak kendi özünden ödünler verirse iktidar olabileceği şartlanmasını da yaymaya çalıştığını, CHP, gözden kaçırmamalıdır.

İktidara yaklaşan bir parti olarak kendi iktidar modelinin teorik ve pratik unsurlarını bir araya getirmek, CHP'ye önemli uygulama kolaylıkları sağlayabilecektir. Aynı zamanda, CHP'nin birtakım engelleri ve tuzakları önceden görmesini ve hazırlıklı olmasını da kolaylaştıracaktır.

CHP, kendisini bugünlere ulaştıran doğrultusunu Türkiye'nin toplumsal değişim sürecinde geliştirerek ve sapmalardan kaçınarak sürdürdüğü ölçüde, kendi başarılarını da sürekli kılabilecektir...

IV
1978 SONBAHARINDA TÜRKİYE

Uzunca bir süredir, Türkiye'nin insanları her sabah güne karamsar haberlerle başlamaktaysa; MC'nin yaptıklarıyla, döviz darlığından eksilen üretimle, öldürülen gençlerle, ambargolar, yokluklar ve pahalılıkla dört kocaman yılın gazeteleri dolmuşsa ve artık insanlar, güne birlikte başladıkları bu haberleri görmekten, duymaktan usanmışlarsa, bütün bunların elbet bir nedeni vardır. Türkiye'nin toplumsal bünyesinde yarım yüzyıldır var olan hastalıklar sanki birbiriyle sözleşmişçesine son yıllarda en keskin biçimlerine bürünüp ortaya çıkmışlarsa; aklın ve rasyonel düşüncenin üzerine örtüler örtülmüşse ve son yıllarda eski dostlar düşman, eski düşmanlar dost olmuşsa; bir zamanlar geleceğin güneşini bağrında barındıran rengârenk karanlıklar şimdi bir ürkütücü karanlığa dönüşmekteyse ve güzel yarınların yaratıcısı olan çelişkiler, hiç değilse kısa vadede olumsuzlukların, hattâ bir kaosun işaretlerini vermekteyse; insanların kendilerine ve geleceğe olan güveni sarsılmakta, en bilinçli olmak iddiasındaki toplum kesitleri meleklerin cinsiyeti tartışmalarında birbirine girmekteyse; dört yıldan beri hızını arttıran bir yozlaşma toplumun çoğu kuruluşunu sarmışsa ve siyasal örgütlerin iş bulma kurumuna, siyasetçilerin iş takipçilerine dönüştüğü suçlaması başlamışsa; kimi sorumlu Türkiye'yi bu çıkmazdan kurtarmak için vargücüyle uğraşırken kimi sorumsuz, her vurulan gencin ardından "... bir baş daha düştü, bir baş daha düştü" diye tempo tutmaktaysa ve bütün bu özellikler toplumda kural olmaya başlamışsa, o zaman, Shakespeare'in ünlü bir trajedisinde söylendiği gibi, "... bir şeyler çürümüştür, şu Danimarka Krallığı'nda..."

1 Türkiye Neden Şirazesinden Çıktı?

Eğer mutlaka bir "enkazdan" söz edilecekse, bu enkaz, öyle beş-on yılda oluşamayacak kadar büyüktür, içinde on yılların molozları vardır. Ve aynı enkaz, sekiz ayda, on sekiz ayda kaldırılamayacak kadar ağırdır. Ne var ki insanoğlu, büyük yürüyüşünde önünü kesen moloz yığınlarını her zaman lâyık oldukları yere, tarihin karanlıklarına fırlatarak ilerlemesine devam etmiş, devam edecektir.

Türkiye'yi 1978 sonbaharında çepeçevre saran ağır sorunlar karşısında şaşırmamak için, bu sorunların uzun bir birikimin sonucu oluştukları gerçeğinden hareket etmek gerekir. Bunları tek başına MC hükümetleri

yaratmış ya da son Ecevit hükümeti kurulmuş da bunlar ortaya çıkmış değildir. Ne var ki, son dört yılın kimi özelliği, bir çeşit "katalizör-hızlandırıcı" görevi taşıyarak, bünyedeki hastalıkları 1977'den beri yoğunlaşan bunalıma dönüştürmüştür. Dolayısıyla, durumu doğru değerlendirip çözüm arayabilmek, hem hastalıkların hem de hastalığı bunalıma dönüştüren hızlandırıcıların teşhisini gerektirir.

1) NATO Başkomutanı'ndan Türk Genelkurmay Başkanı'na kadar bütün yetkililer Türk Silâhlı Kuvvetleri'nin araç ve gereç sorununu "ciddi" olarak nitelemekteyse, bunun nedeni, salt bir "ambargo" değildir. Türkiye'nin savunma politikasında on yılların getirdiği hastalıklar, son dört yılın Kıbrıs gelişmeleriyle bir bunalıma dönüşmüş ve "ambargo"da somutlanarak Türk kamuoyunu, neredeyse ABD senatörlerinin aile yaşamlarındaki Yunan etkileriyle ilgilenmek gibi komik ve küçültücü durumlara düşürmüştür.

2) Son dört yılda yer alan gelişmeler, Türk ekonomisinin sağlıksız bünyesindeki hastalıkları, dış kaynak ya da döviz yokluğunda, pahalılıkta somutlanan bir bunalıma dönüştürmüştür. Kuruluşundaki "montajcı" özelliklerden çeyrek yüzyıldır kurtulamayan, hammadde değil "mamul madde" ithalatına büyük ölçüde dayanan bir sanayi için, 1978 sonbaharında, "deniz tükenivermiştir." Son dört yılın gelişmeleri bu sonucu hazırlarken, artık üretim yer yer tehlikeye girmekte, toplu işten çıkarmalar gündeme getirilmektedir. Türkiye kapı kapı dolaşıp borç ararken, fiyat artışlarının 1977'deki yüzde 40'lık hızından 1978'de yüzde 45'e, 1979'da yüzde 50'ye varacağı öne sürülebilmektedir.

Tüm haberleşme araçlarıyla pompalanan ölçüsüz bir tüketim iştahının kitlelerde yarattığı "yükselen beklentiler," artık bu beklentilerin karşılanmadığı gerçeğinde, "büyüyen öfkelere" dönüşmekte, artan işsizlik ve karamsarlık, sokaklarda vuruşanlara yeni mangalar, yeni varoluş nedenleri ve yeni bir hız katmaktadır.

3) Bir toplumun insanları, eğer Senatör Rudy Jordash'ın televizyondaki ölümüne kendi gençlerinin sokaklardaki ölümünden daha fazla üzülmekteyse, o toplumda çok şey yitirilmiş ve çok şey çürümüş demektir. Türkiye'nin kültür bunalımı, on yılların faturasını 1978 sonbaharının toplumu önüne getirmiş gibidir: Geleneksel kültürün olumluluklarının da bağnazca yadsınması ve onun yerine sonradan görmeliğin tüm çarpık yargılarının getirilmesi çabası, değer ölçülerindeki inanılmaz yozlaşmaya yol açmıştır. Bu durum, 1978 sonbaharında, her zamankinden daha güçlü

olarak topluma yansımakta, ahlâk kavramından kişisel sorumluluğa, ticaretten siyasal kurumlara kadar her alanda, Türkiye, son dört yılda hızlanmış bir çürümenin sonuçlarını sergilemektedir.

4) Faşizme yatkın özelliklerin, çekirdek halinde de olsa, Türkiye'nin kimi kurumunda ve özellikle eğitim sisteminde elli yıldır var olduğu bir gerçektir. Bu çekirdekler, son dört yılda olağanüstü gelişme imkânlarına kavuşmuş, 1978 sonbaharında, kıyıma dönüşen siyasal cinayetlerin başlıca nedeni olmuştur. Türkiye'nin son dönemi, her şeyden önce, bu tür akımların güçlenmesine, devlet kadrolarındaki etkinliğini arttırmasına tanıktır. Öyle ki, 19. yüzyıl ortamında aşırı milliyetçi akımların imparatorluğun parçalanmasını kolaylaştırdığı gibi, günümüzde bu tür akımların yol açtıkları etki-tepki ilişkileriyle Türkiye'nin bütünlüğüne tehlike yarattıkları öne sürülebilmektedir.

Sözünü ettiğimiz bu gelişmelerin hızlanarak bunalıma dönüşmesi ve bir bakıma, Türkiye'nin şirazesinden çıkması, elbette rastlantı değildir. Bu sonuç, her alandaki olumsuz birikimlerin 1977 ve 1978'de patlama noktasına gelmesiyle, iç ve dış etkenlerin oluşumu hızlandırmasıyla açıklanabilir. Bu hızlandırıcı etkenlerin temelinde ise, dolaylı ya da dolaysız olarak, Türkiye'nin kendi açısından haklı biçimde gerçekleştirdiği bir Kıbrıs harekâtının yansımalarının bulunduğu, 1978 sonbaharında artık çok net görülebilmektedir. Türkiye'nin Kıbrıs Harekâtı, Türkiye'ye kabul ettirilmiş oyun kurallarına Türkiye'nin başkaldırması niteliğinde olmuştur. Kural dışına çıkan bir girişim Akdeniz'deki güç dengelerini etkilerken Türkiye'nin tüm yaşamına yönelik tepki ve sonuçları yaratmaması, düşünülemezdi. Söz konusu girişimin tepkileri Türkiye'de duyulurken, girişimi gerçekleştiren hükümetin artık işbaşında bulunmaması ise, durumu ağırlaştıran ek bir faktör ve Türkiye açısından bir talihsizlik olmuştur.

Türkiye'nin günümüzdeki bunalımını tek başına Kıbrıs olayına ve dış etkenlere bağlamak hem yanlıştır, hem de kolaydır. Bir büyük buzdağının sadece suyun üstündeki bölümüyle ilgilenmek anlamınadır böyle bir tavır. Ne var ki, Kıbrıs kararlarının, Türkiye'nin bünyesel hastalıklarını bunalıma dönüştürecek oluşumlardaki payını görmemek, mümkün değildir: Kıbrıs harekâtından iki ay sonra, yakın geçmişin belki en ileri hükümeti olan CHP-MSP koalisyonu, görünürde Kıbrıs'a ilişkin bir sorundan ötürü dağılmaktadır. Gene Kıbrıs'tan kaynaklanan bir silâh ambargosu ve ilân edilmemiş bir ekonomik ambargo Türkiye'yi etkilerken, dayanıksız Irmak

hükümeti, dev sorunlarla baş edememektedir. MC hükümetleriyle, faşizm, devlet kadrolarında etkinlik kazanmaktadır.

Faşizm eğilimleri ve şiddet eylemleri doruğa tırmanmakta, toplumsal ve ekonomik kargaşa genel bir çürümenin eşliğinde büyürken, uluslararası düzeydeki yalnızlık artmaktadır.

Son dört yıl değerlendirilirken, bütün gelişmelerin şu ya da bu biçimde, dolaylı ya da dolaysız olarak bir yerinden Kıbrıs'la ilişkili bulunduğunu söylemek, yanlış sayılmamalıdır...

MC'nin yıkılmasında ve CHP-Bağımsızlar Hükümeti'nin oluşumunda bile, belirleyici etken, ağır dış sorunların çözümsüz kalması değil midir?

2 Stratejik Önem Sorunu

ABD eski Başkanı Johnson'ın, 1964'te, dönemin Türkiye Başbakanı İnönü'ye yazdığı mektup, on yıl sonra konacak ambargoyu ve sonuçlarını adetâ haber vermektedir. O günlerde Kıbrıs'ta ciddi olaylar vardır ve İnönü hükümeti, bir askeri müdahaleyi düşünebilmektedir. Johnson, askeri yardım karşılığında Türkiye'nin kabullendiği yükümlülüklerin, taahhütlerin, kısaca bağımlılığın altını çize çize, 5 Haziran 1964 tarihli mektubunda şunları söylemektedir:

"... Aynı zamanda, yardım sahasında Türkiye ve Birleşik Amerika arasındaki iki taraflı anlaşmaya dikkatinizi çekmek isterim. Türkiye ile aramızda mevcut Temmuz 1947 anlaşmasının dördüncü maddesi mucibinde askeri yardımın, veriliş maksatlarından gayrı gayelerde kullanılması için hükümetinizin Birleşik Devletler'in muvaffakatini alması icap etmektedir. Hükümetiniz, bu şartı tamamen anlamış bulunduğunu muhtelif vesilelerle Birleşik Devletler'ce bildirmiştir. Mevcut şartlar altında Türkiye'nin Kıbrıs'a yapacağı bir müdahalede Amerika tarafından temin edilmiş olan askeri malzemenin kullanılmasına Birleşik Amerika'nın muvaffakat etmeyeceğini, size bütün samimiyetimle ifade etmek isterim..."

Gerçekten, 1974 yılındaki Kıbrıs harekâtı, Türkiye'nin bağımlılığı gerçeğinde, oyunun kuralları dışına çıkmaktır. Kıbrıs girişimi hem Akdeniz'deki güç dengelerini bozmuş, hem de birtakım müeyyidelerin Türkiye'ye uygulanmasına kaçınılmaz olarak yol açmıştır:

1) Kıbrıs sonrasında NATO'nun bir güneydoğu "kanadının" varlığından söz etmek bile zordur. 1974 Türk-Yunan zıtlaşması, bu kanadı parçalamış ve bu iki ülkenin ortak savunmasına dayanan bir strateji artık hayâl oluvermiştir. NATO'nun aldığı bu kalıcı yara, genel sonuçları bakımından,

Doğu Akdeniz'deki güç dengesini kaçınılmaz olarak karşıt blokun yararına etkilemiştir.

2) Geleceğin 50 milyonluk –ve belki de sanayileşmiş– Türkiye'sinin bir daha gitmemek üzere stratejik Kıbrıs adasına yerleşmesi ise, Ortadoğu'nun yarınlarını derinden etkileyebilecek olan ve hesapta bulunmayan bir oluşumdur. Petrol zengini Libya'nın, Türkiye'ye ısrarla yöneltiği NATO'dan ayrılıp Ortadoğu'da etkin bir rolü benimsemek önerileri, bugün için zamansız bile gözükseler, ileriye dönük bâzı olasılıkların ipuçlarını getirmektedir.

3) Mesele, bunlarla da bitmemektedir. ABD, dünya ölçüsünde ittifakları, müttefikleri, menfaatleri bulunan bir devlettir. Türkiye'nin Kıbrıs harekâtı, "bağımlı olanın" başkaldırabilmesine, kural dışına çıkabilmesine, NATO liderlerinden aldığı silâhlarla aynı liderin menfaatlerini vurabilmesine örnektir. Yanılmıyorsak benzeri bulunmayan, tek ve blok liderleri açısından "tehlikeli" örnektir.

Bu durumda, zaten beklenilir olması gereken müeyyideler, Kıbrıs sonrasında birbirini izlemekte gecikmemişlerdir: Silâh ambargosu getirilirken, öteki NATO ülkeleri, blok lideriyle uyumlu davranarak, Türkiye'yle aralarına ekonomik mesafeler koyuvermişlerdir. ABD'nin ve Batı ülkelerinin sermayesiyle oluşmuş bankalarla uluslararası ekonomik örgütlerden ise, Batı'daki genel siyasal tavırla açıkça çelişen davranışları beklemek, zaten mümkün değildir. Nitekim bu finansman çevrelerinin Türkiye değerlendirmesinde önemli ya da önemsiz ölçüde, ama mutlaka yeri olan "siyasal faktör" Kıbrıs öncesinde olumlu etken olabilmişken, Kıbrıs sonrasında değişmiş ve Türkiye'nin finansmanını salt ekonomik hesaplarla sürdürmeleri giderek zorlaşmıştır.

Burada, kısa bir parantez açarak, tüm dış ekonomik ilişkileri etkileyen dış siyasal çerçevenin Türkiye'yi ilgilendiren özelliklerine kısaca bakalım: Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'daki güç dengelerinde son beş yılda önemli değişimler vardır. Durum, dış dinamiklerin Türkiye'nin iç siyasal yaşamında doğrudan sonuçlar yarattığı 12 Mart öncesinden farklı gözükmektedir. ABD açısından, artık bir Vietnam savaşı yoktur; İsrail-Arap savaşıyla 1970'lerin ilk yarısında Doğu Akdeniz'de odaklaşan büyük gerginlik azalmış ya da daha doğuya kaymıştır. Bir zamanlar "ilerici" diye de tanımlanabilen Mısır, açıkça saf değiştirip bölgedeki Batı menfaatlerinin yanında yer almıştır. Irak'taki rejimin bakanları, artık ülkelerinde asılan komünistlerin sayısıyla övünür olmuşlardır. Suriye, Lübnan'daki Filistinli

Müslümanları öldürmeyi, “devrimcilik” açısından sakıncalı görmemiştir. Bunlar ve benzeri değişimler, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’yu, ABD için 1970’e oranla çok daha az kritik bir bölgeye dönüştürmüştür. Güneydoğu Asya’dan çekilmek zorunda kalan, yeni gerilim bölgeleri Asya ve Afrika’da, bâzı geri adımlar atan ABD, buna karşılık, Doğu Akdeniz ve Ortadoğu’da stratejik bir üstünlük sağlamış, bölgedeki gerilim, ABD yararına azalmıştır.

Şimdi, bu gelişmeler ve Ortadoğu dengelerindeki rahatlaması nedeniyle ABD’nin gözünde Türkiye’nin öneminden kaybettiğini, dolayısıyla, Türkiye’nin sorunlarına daha telaşsız, daha uzun vadeli hesaplarla eğilmesine koşulların imkân tanıdığını söylemek, ABD’nin ve Batı’nın son tavırlarını açıklamaya yardımcı olabilir, ama bir spekülasyondan öteye geçemez. Spekülasyon olmayan ise, Ortadoğu’daki gerilimin ABD yararına çevrildiği oranda, ABD açısından Türkiye’nin stratejik değerinden hiç değilse geçici ve ölçülü olarak kaybetmeye başlamasıdır. İran’ın dış politikasında beklenmedik bir değişim olmazsa[3] ya da ABD’nin çok uzun vadeli stratejisinde henüz ipuçları sezilemeyen hesaplar yoksa Türkiye’nin stratejik değerindeki konjonktürel azalma, bir varsayım olarak kabul edilebilir.

Dış dengelerdeki bu değişimi göz önünde tutarak, yeniden Türkiye’nin ekonomik sorunlarına dönüp kısaca özetlemeye çalışalım: Türk ekonomisinin bünyesel bir hastalığı, montajcı özelliklerden hâlâ kurtulamaması, sağlıksız orandaki bir ithalat ihtiyacının varlığıdır. Askeri ambargonun ve ekonomik mesafenin Batı tarafından getirildiği 1974 sonrasında, Türkiye, önce işçi dövizi kaynağından açığını kapatmıştır. Bu döviz kaynağı büyümeyip yetersiz kalırken, Hazine’deki rezervler bu açığın kapatılmasında kullanılmıştır. 1976’da, başka çare bulamadığından hükümet, ağır koşullarla dçm borçlanmasına gitmiştir. 1977’de ise, bütün çareler tükenmektedir, büyük özel sektör kuruluşları, kendi dövizlerini Federal Alman piyasalarından ve Batı’daki ana kuruluşlarından kendileri sağlamak çabasındadır. Bir özel sektör sözcüsünün deyişiyle, “kendin pişir kendin ye” usulü uygulanmaktadır. Nihayet, 1977 sonu ve 1978 başlangıcı, bunalım denebilecek bir durumdadır.

Türkiye ekonomisinin acil ihtiyacı olarak, 1978 sonuna kadar yaklaşık 750 milyon dolar “taze para”dan, 1979 için 2 milyardan söz edilmektedir. Buna karşılık, alışılmış finansör durumundaki Batı kaynaklarının bu imkânı yeterince sağlayacağı yolunda kesin bir işaret henüz yoktur. Dolayısıyla,

ithalatı aksayan bir sanayinin üretimi düşmekte, işsizlik oranı büyümekte, iç piyasadaki durgunluk eğilimleri güçlenmektedir. İktisatçıların son yıllarda sık sık söz ettiği bir kavrama, “stagflation”a, Türkiye sahne gibidir: Hem durgunluğun (stagnation) hem de hızlı fiyat artışının (enflation) bir arada gelişebildiği ender durumdan biridir bu...

Burada, herkesin aklına takılan soru, neden ABD’nin, IMF’nin, Batılı bankerlerin, özlenen ve beklenen hızla Türkiye’nin yardımına koşmadığıdır. Görüşler, değişiktir: Bir yoruma göre, ABD, Türkiye’deki üslerinin yeniden açılmasını ve Kıbrıs’tan taviz alınmasını kolaylaştırmak amacıyla IMF’yi ve Batılı bankaları kullanmaktadır. Türkiye kendinden beklenenleri yaptığı ölçüde, borçlanma imkânı yaratılacaktır. Karşıt görüş ise, IMF’yi ve bankaları tamamen teknik, ticari kuruluşlar olarak nitelemektedir. Türkiye ekonomisine çekidüzen verirse, parasını biraz daha “ayarlayıp” yeni zamlar getirirse, ücret ve maaş giderlerini sabit tutarsa, IMF ünlü “yeşil ışığını” yakacak ve kredi muslukları açılacaktır.

Görülebildiği kadarıyla her iki görüşte de gerçek payı vardır: ABD, her devlet gibi, kendi iradesine uygun gelişmeleri sağlamak için elindeki tüm imkânlardan yararlanır. Ancak ABD hükümetinin ABD ve Batı bankaları üzerindeki etkinliğini, çok özel durumlar dışında, fazla abartmamak gerekir. ABD kökenli finans çevreleri gerçi Allende Şili’sinden esirgedikleri kaynakları General Pinochet’ye derhal sunmuşlardır ama, bununla, Kıbrıs’ta yumuşak davranışlar içinde bulunan, çözümlerini öncelikle Batı’da arayan ve üsler konusunda katı bir tavır göstermeyen günümüz Türkiye’sini birbirine karıştırmamak gerekir. IMF ve Batı bankaları elbette rüzgârın hangi yöne estirildiğini kollarlar, ancak günümüzde sezilebilen, bu çevrelerin gönülsüz davranmasında teknik/ekonomik nedenlerin daha ağır bastığıdır. ABD hükümetinin ise, kendi siyasal beklentileri nedeniyle, borç kaynaklarını harekete geçirmek yönünde etkisini kullanmakta –bu etki sınırlı bile olsa– aceleci davranmadığıdır.

Bu gerçekler karşısında olan Türkiye’nin dış siyaseti, koşullarının da zorlamasıyla, bir süredir yeni arayışlar içindedir. Bir yandan, bağlı bulunduğu Batı’nın güvenini arttırmaya özen göstermektedir. Öte yandan, müttefiki Batı’yı ürkütmeyecek dozdaki girişimlerle, Üçüncü Dünya’da, ve Doğu’da yoklamalar yapmaktadır. Bu gelişimlere bakıldığında, sonuç çıkarmak için vakit henüz erkendir ama bâzı gözlemleri sıralamak mümkündür:

1) Bugün Türkiye'deki en Batı yanlısı çevreler bile, hükümetin yeterince Batı'ya yönelmediğini, çözümlerini Batı'da aramadığını söyleyemez. Hükümet, hemen her alanda, geçmiş hükümetlerin boyutlarını aşarak Batı'ya güvence vermeye çalışmıştır. Buna karşılık, ister ekonomik, ister siyasal nedenlere dayansın, Batı ittifakı, Türkiye'nin dış ekonomik bunalımının çözümü için beklenen katkıyı şu ya da bu yoldan yaratmamıştır.

2) Üçüncü Dünya'da ve Doğu ülkelerinde araştırılan destekler ise, kısa vadede sorunları çözmemişe benzemektedir. Yeni arayışlar niteliğindeki bu girişimlerin hemen sonuç vermesi, zaten beklenemez. (Petrol konusunda gerçekleşen başarılı anlaşmalar, yeni dış siyaset arayışlarından çok, var olan ikili ilişkilerin ürünü olmak görünümündedir.)

3) Geleneksel dış bağlantılar ya da bu bağlantıları rahatsız etmeyecek dozdaki yeni arayışlar, ciddi dış kaynak sorununa çözüm yaratacakları umudunu kısa vade için vermemektedir. Batı'nın şevksiz dostluğu, Üçüncü Dünya'nın ihtiyatlı komşuluğu, Doğu'nun renk vermeyen gözlemciliği arasındaki bir noktada, Türkiye kendi sorunlarıyla baş başa bırakılmış gibidir. Başka bir deyişle, sırf NATO üyesi olmasından ve Kore harbi hatıralarından ötürü ya da Üçüncü Dünya'ya açılış deneylerinden ötürü Türkiye'nin yardımına koşmak için, kimse acele etmemektedir.

Türk sanayiinin 1978 sonbaharındaki hesabını buna göre yapması, herhalde daha gerçekçi olacaktır.

3 Dehşetin Tırmanışı ve Yapısal Nedenler

Günümüz Türkiye'sinin güncel, çarpıcı ve çok önemli sorunu can güvenliğidir, sokaklardaki, meydanlardaki bitmek tükenmek bilmeyen vuruşmalardır, her gün kaldırımlara devrilen genç ölüleridir.

Giderek anlamı ve boyutları daha tehlikeli nitelikler kazanan bu şiddet tırmanışı karşısında, doğru teşhisleri koyabilmek için bütün çabanın yapılıp tüketildiğini söylemek zordur. Bilâkis, yapısal (structurelle) nitelik taşıyan bir şiddet olgusuna, genellikle, sanki bu olgu geçici ve dönemselmiş (conjoncturelle) gibi eğilinmiş, sonuç, olayın özüyle ve boyutlarıyla kavranamaması olmuştur. Son derece karmaşık ve çok yanlı, çok yönlü olan bir dehşet çemberini anlamaya çalışabilmek için toplumun bünyesine yerleşmiş bu hastalığın özelliklerine bakalım:

1) Faşizm benzeri bir diktanın özlemcisi akımların beslenebileceği ideolojik ve tarihsel özellikler, Türkiye'nin yapısındaki kimi unsurda mevcuttur. İmparatorluktan cumhuriyete dönüşmenin zorunluluklarından ve

koşullarından güç alan bâzı özellikler, kendi varlıklarını uzun süre koruyabilmişlerdir. Toplumsal kurumlardan çoğunun temelleri, “Tek şef, tek parti, tek sınıf, tek ideoloji” anlayışının geçerlikte olduğu 1945 öncesinde ve bu anlayışın ihtiyaçlarınca biçimlenmiştir. Özellikle eğitim sistemi, demokrasiye, demokratik hoşgörüye ve çoğulculuğa karşıt olan ilkeler ışığında geliştirilmiştir.

Böyle bir anlayışın ve eğitimin oluşturmayı amaçladığı insan tipi, yaratıcı değil uygulayıcı olacaktır, üstünden buyruk alacak, düşünmeksizin onu yerine getirecektir; tartışmayacak, araştırmayacak, kabullenecektir. İlkokullar, fanatizmi ve şovenizmi yansıtan bir öğrenimle çocukları yaşama başlatacaktır. Vatan, millet, kahramanlık gibi kavramlar yozlaştırılacak, ciddiyetlerinden kaybettirilecek, tarih yanlış öğretilirken bu kavramlara başka milletlerin horlanması, ırkçılık gibi renkler de katılacaktır. Sonuçta, sermaye ve bürokrasinin tek partisi tarafından ve tek ideolojinin ışığında verilen komutları algılamak ve düşünmeksizin uygulamakla yükümlü, hoşgörüsüz, tek boyutlu, faşizm eğilimlerine yatkın insanlar yetiştirilecektir.

Türkiye, bu geçmiş dönemin izlerini hâlâ taşımaktadır. Bünyesinde yer yer var olabilmiş bu çekirdekler, başka koşullar denk düştüğünde, boy verebilmektedir. Nitekim söz konusu bünyesel özelliği de taşıyan bir toplumda kimi unsurun, “kaba kuvvete tapınmaya”, “otoriter düzen özlemlerine”, “herkesin aynı adımı atıp tek şeften buyruk beklemesine,” kısaca, faşizm benzeri özelliklere yer yer eğilimli olabileceğini, CHP-MSP koalisyonunun dağılışını izleyen dönem açıkça ortaya koymuştur.

2) Türkiye’nin toplumsal ve ekonomik düzeni, hem sol görünümlü küçük-burjuva maceracılarını, hem de faşizm özlemcilerini yaratmaya elverişlidir. Düzenin inanılmaz boyutlardaki eşitsizliği, milyonlarca işsizi, yoksulluğu ve artan umutsuzluğu, küçük-burjuva kökenli maceracılığın sol bir görünüm altında gelişmesini ve yer yer terörist özellikler almasını kolaylaştırmaktadır. Bütün kapıların üzerlerine kapandığını varsayanlar, bu siyasal düzende hiçbir şeyin değişmediği ve değişmeyeceği görüşünden hareketle, sınıfsal bünyelerinden gelen bir yeniklik duygusu ve acelecilikle, çözümü maceralarda arayabilmektedir. Bunların bir bölümü de, terörist yöntemlere yönelebilmektedir. Aynı toplumsal yapı, bir başka bölümüyle, bugünkü ve yarınki güvenliğini sağın silâhlı bekçiliğinden beklemektedir. Buna göre, gelişen sol “tehlikesi” karşısında gerçek güvence, “mülkiyete, milliyete ve ahlâka” sahip çıkan vurucu faşist güçlerdir. Dolayısıyla, düzen, bir yanıyla bu vurucu gücü yaratmakta, beslemekte ve kullanmaktadır.

3) 12 Mart'ta yaşanan devlet terörü, gençliğin bilinçaltına isyankâr duyguları ve bir başkaldırı eğilimini yerleştirmiştir. Son şiddet hareketlerinde, bu dönemin kaçınılmaz biçimde yarattığı bir karşı-tepkinin payını görmemek mümkün değildir.

4) "Dehşet şartlanması," gerek 12 Mart döneminde, gerekse MC yönetimlerinde adetâ resmi bir devlet ideolojisi gibi topluma yöneltilmiştir. "Vatanseverlerle vatan hainleri" ayrımı resmen yapılabilmiş, "ahlâk düşmanları" yaratılmış, toplum, kendi içinde kin tutmaya ve nefrete alıştırılmıştır. Gazetelerde boy boy ve rengârenk yayınlanan vurulmuş "anarşist ölüleri," devlet radyo ve televizyonundan 12 Mart süresince eksik olmayan anarşist edebiyatı, sadist duyguların sömürülmesine dönük ticari şiddet yapımlarının sinemalarda ve televizyonda sorumsuzca sergilenmesi, bir şartlanma niteliğiyle dalga dalga topluma yayılmıştır. İnsanlar, daha kavgacı, daha acımasız, daha hoşgörüsüz olmaya, kısaca şiddet hareketlerini benimsemeye, en azından mazur görmeye şartlanmışlardır.

5) Türkiye, farklı etnik özellikteki ve değişik dinsel inançtaki insanların cumhuriyetin potasında bütünleşmesiyle oluşmuş bir yapıya sahiptir. Toplumun bu özelliği, imparatorluk geçmişinin, çok sayıda ırkı, dini, mezhebi yüzyıllarca bir arada yaşatmasının doğal bir ürünüdür. Ne var ki, böyle bir yapı, dikkatsiz ya da kasıtlı davranılması durumunda, bâzı tehlikelere açıktır: Aşırı ve şoven bir milliyetçiliğin faşizm benzeri davranışları yaygınlaştığında ve yer yer baskıya dönüştüğünde, toplumu bölücü ve parçalayıcı sonuçları yaratabilmektedir. Ayrıca, bu tür faşist baskılara ve kışkırtmalara hedef tutulan topluluklar da, çareyi kendi özelliklerine sarılmakta arayabilmekte, ırkçılığa ırkçılıkla, mezhepçiliğe mezhepçilikle karşı koymaya zorlanmış olmaktadır.

Özellikle 1975 sonrasında, Türkiye'nin faşizm özlemcisi vurucu kuvvetleri, MC iktidarlarının yapısından da yararlanarak, ülkenin toplumsal bölünmesi yönünde ürkütücü gelişmeler yaratmışlardır.

Öte yandan, ciddi sol tavırlar açısından sadece "Goşist" olarak nitelenebilen ve maceracılıkla tedhişi kendilerine ilke edinmiş gruplar, yoksun bulundukları kitle tabanını yaratabilmek için, bölgeci ve ayrılıkçı kışkırtmalara girebilmişlerdir. Kitlelerin yararına da solun öğretisine de ters tavırlar alarak, solun sınıfsal yaklaşımlarıyla değil, çağın gerisinde kalmış anakronik ırkçı-ayrılıkçı ölçülerle kendilerine bir yer sağlamaya kalkışmışlardır. Başka bir deyişle, sorunlarının çözümü ancak çağdaş çelişkiler çerçevesinde araştırılabilecek insanlara, çözümün ırk ve mezhep

çelişkileri olduğunu sürekli telkin edebilmiş ve kendi maceracı-terörist eylemlerini böyle bir dayanak üzerinde geliştirmeye çalışmışlardır.

Türkiye'de olağandışı bir ortam yaşanmasaydı, bu çabaların etkisiz ve güdük kalacağı açıktır. Ne var ki, faşist kışkırtmaların, baskının ve terörün hedefi yapılmış, MC ile birlikte adetâ saldırıya uğratılmış insanların, devletten hiçbir yardım göremedikleri koşullarda, sol görünümlü maceracı-terörist telkinlere ve ırkçı-ayrılıkçı önerilere açık olmaları doğaldır. Böylece, çok tehlikeli ve sağlıksız bir durum ortaya çıkmaktadır: Bir yandan, faşist baskı, insan topluluklarını onların etnik ve dinsel özellikleri nedeniyle horlamakta, ezmekte, saldırılara hedef tutmaktadır. Böylece, kendi kitle tabanını, şoven sloganlarla kışkırttığı öteki etnik ve dinsel özellikli topluluklarda aramaktadır. Öte yandan, maceracı ve tedhişçi goşist akımlar, kendi kitle tabanlarını oluşturmak için bu ortamdan yararlanmakta, etnik ve dinsel özelliklerinden ötürü baskı altındaki toplulukların yanına geçerek, onlara, söz konusu özelleri öne çıkarmakla, ırkçı-ayrılıkçı çözümlerle kurtuluşlarını yaratacaklarını söylemektedir. Böylece, kendi maceracılık ve tedhişçiliklerini üzerinde geliştirebilecekleri bir kitle tabanı bulmaya çalışmaktadırlar. İki ayrı yönden kışkırtılan ırkçı-ayrılıkçı dinamikler, bu durumda, hem boyutları büyüyen çatışmalara yol açmakta, hem de çağdaş toplumsal ölçülerin çok gerisindeki tehlikeli çelişkilere ülke sürüklenmektedir.

6) Faşizmin evrensel bir taktiği, kendisini belli nitelikteki bir toplulukla özdeşleştirmek, sonra, farklılık unsurlarını vurgulayarak, özdeşleştiği topluluğu bir başka topluluğa karşı kışkırtmaktır. Türkiye'de de 1975'ten beri uygulanan taktik budur.

Özellikle Orta Anadolu ve Güneydoğu'da, bu şekilde güç kazanılmıştır. Bölünme ve gerginlik arttıkça, faşist akımın oradaki uzantıları, kendilerine bir çeşit "koruyuculuk" işlevi yaratmış olmakta, kök salabilmektedir. Ne var ki, bu durum, karşıya alınan toplulukta da tepki oluşturmaktadır. O da, hem ayrıcalıkları öne çıkarmakta hem de korunma içgüdüsüyle, çözüm aramaktadır. Bu kez, sol görünümlü maceracı akımların da, baskı altındaki toplulukla özdeşleşmesinin, o topluluğun "koruyuculuğu" biçimindeki bir işleve sahip çıkmasının imkânı doğmuş olmaktadır. Devlet mekanizmalarının çalışmadığı ya da yanlış çalıştığı bir ortamda, faşist akımlar, salt kendi güçlerinin ve potansiyellerinin çok ötesindeki büyük ve tehlikeli oluşumlara böylece yol açabilmektedir.

7) Vuruşmanın, görünürdeki müttefiklerinin ötesindeki güçlerle ilişkili olup olmadığı, Türkiye'de her zaman göz önüne alınması gereken bir sorudur. Küçük belirtilerden hareketle senaryolar yazmamak gerekir ama bir ülkenin içinde böylesine vuruşulurken, ülkenin içindeki ve dışındaki başka güçlerin en azından kayıtsızlığı beklenemez. 12 Mart öncesinde dış güçlerin istihbarat örgütleri aracılığıyla gelişmeleri çok yakından, hattâ içinden izledikleri, bu konuların ortaya çıkabileceği açıklıkla görülmüştür. Bâzı devlet kuruluşlarının da benzer durumları, mahkemelerde ve gazete sayfalarında, Meclis komisyonlarında hikâye edilmiştir. Günümüzdeki silâhlı eylemlere ilişkin somut kanıtlardan söz edilemezse de, Türkiye'deki vuruşmaları değerlendiririrken, dış siyasal ortamı ve dış gelişmeleri gözden hiç uzak tutmamak gerekir.

8) Türkiye'deki vuruşmaların ve yaşanılan günün tehlikeli özelliği, hem ölü sayılarından hem de silâh bolluğundan gözükmektedir. Dehşet, sürekli bir tırmanış içindedir. Türkiye, İspanya'yı Federal Almanya'yı, İtalya'yı, hattâ İrlanda'yı bu konuda geride bırakmışa benzemektedir. Toplumdaki silâhlanma ise, inanılmaz boyutlara varmıştır: Son sekiz ayda 16 bin silâhın polisçe toplandığı açıklamasına bakarak, bu rakamın 15-20 katı kaçak silâhın halen ellerde bulunduğu rahatça öne sürülebilir.

Görüldüğü gibi, Türkiye'deki vuruşlar, son derece karmaşık ve çok sayıda nedene dayanmaktadır. Böylesine ciddi bir durum ne salt yüzeysel nedenlerle, dünden bugüne oluşmuştur ne de, bugünden yarına sihirli formüllerle sona ermesi beklenebilir.

***

Şimdi, vuruşmaların çok yönlü girift ve köklü yapısına bakarak eller kollar bağlanıp çaresizlik içinde seyirci mi kalınacaktır? Ne yapalım, bunlar önlenemiyor denip, insanların öldürülmesi, dehşetin tırmanması ve faşizmin gelişmesi, tevekkülle mi izlenecektir? Durumun kritik, çözümünün zor olduğu açıktır. Ancak bu gelişmeler karşısında toplumun en akılcı tavırları alıp koşulların çerçevesindeki en doğru önlemleri yarattığını söylemek de mümkün değildir.

4 "12 Mart" Öncesi ve 1978 Sonbaharı

Şiddet olaylarındaki hızlı tırmanış, "... bunların sonu nereye varacak" sorusuna ve 12 Mart'taki rejim değişimine benzer durumlarla

karşılaşılabileceği kaygısına yol açmaktadır. Bununla beraber, 12 Mart öncesiyle yapılacak benzetmelerde ihtiyatlı davranmak gerekir:

12 Mart hareketini, dış dinamiklerinden soyutlayarak değerlendirmek mümkün değildir. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu'da, NATO/ABD açısından çok kritik günlerin yaşandığı, dengelerin henüz kurulamadığı, Arap-İsrail çatışmasının "sıcak" niteliğini koruduğu bir zaman kesitinde, dış siyaseti ABD ve NATO'yu hayli rahatsız eden bir Türk hükümetinin döneminde gerçekleşmiştir 12 Mart.

Benzer bir harekete hız katacak dış dinamikler, hiç değilse bugün için mevcut gözükmemektedir. Doğu Akdeniz ve Ortadoğu, giderek 1970'in "çok kritik" niteliğinden kaybetmeye başlamıştır. ABD, Mısır'ı da yanına çekerek, Arap-İsrail sorununa doğrudan müdahale imkânını bulmuştur. Bölgedeki denge yeniden kurulurken Batı'nın sağladığı öncelikler, Türkiye'nin dış politikasında yer alabilecek oynamaları, stratejik bir önemden şimdilik yoksun kılmıştır. 1971 öncesinde Türk hükümetinin Araplarla yakınlaşma politikası, ABD üslerinin kullanımını sınırlama düşünceleri, hattâ bir haşhaş ekimi konusundaki tavrı o günün konjonktüründe çok önemliyken, bugün benzer davranışlar aynı öneme sahip olamamaktadır, kaldı ki, ABD'nin, günümüz Türk hükümetinde son dönemin en anlayışlı bir muhatabını bulduğunu söylemek bile mümkündür. Ortadoğu gerginliğinin azaldığı ölçüde, Türkiye'nin stratejik değeri ve Türkiye'nin dış siyaset davranışlarının önemi azaldığından, rejime yönelik muhtemel bir müdahalenin dış dinamikleri de kaybolmaktadır. 12 Mart müdahalesinde önemli yeri olan dış etkenler, bugün pek gözükmemektedir. İran'da, çok köklü dış politika değişimleri olmazsa, gözükeceğe de benzememektedir.

Günümüz ortamı rejim açısından değerlendirilirken, 12 Mart öncesinden gene farklı bir durumla karşılaşılmaktadır: 12 Mart öncesinde, bir yandan gelişen sol düşünceleri önlemek, öte yandan silâhlı girişimleri durdurmak için, askeri bir müdahaleye kolaylıkla ve tehlikesizce çağrılar yapılabilmiştir. Oysa 12 Mart'ın da katkısıyla günümüzde oluşmuş bulunan ortam çok daha tehlikeli ve boyutludur. Türkiye, insan topluluklarının birbirine kıyasıya düşman edildiği, ırkçı kışkırtmaların yapılageldiği, bu kışkırtmaya ve baskıya karşı-tepkilerin oluştuğu, silâhlı örgütlerin çoğalıp ülkenin bir silâh deposuna dönüştürüldüğü yıllardan geçmiştir. Rejime yönelebilecek bir müdahale, bu ortamda çok ağır ve beklenmedik sonuçlara da yol açabileceğinden, öyle her umudu kırılanın ya da düzeni darda

görenin “otoriter idare” çağrılarında bulunması zordur, bu çağrıların 12 Mart öncesindeki kolaylıkla cevap bulması da zordur. 12 Mart öncesinin, muhtemel bir askeri müdahaleyi “ilericilik adına” meşrulaştırmaya yönelik çabalarına da, günümüz Türkiye’sinde artık rastlanmamaktadır.

Demokratik rejime yönelmiş bir müdahalenin günümüz koşullarında yeterli sınıfsal desteğe, iç ve dış dinamiklere sahip olmadığı gözükmektedir. Bununla beraber, vuruşanlardan bir bölümünün böyle bir müdahaleyi kışkırtmak için ellerinden geleni yaptıkları, müdahalenin iç ve dış dinamiklerindeki eksikliği terör tırmanışıyla kapatmaya çalıştıkları açıktır:

Sağcı dehşet, kısa vadeli iki amacın birden izleyicisi görünümündedir. Bunlardan ilki, mevcut hükümetin terör karşısındaki “çaresizliğini” kanıtlayarak onun “sonunu getirmek,” böylece, sağcı teröre ve faşist tırmanmaya daha yatkın bir hükümet modelinin (MC gibi) yeniden iktidar olmasını kolaylaştırmaktır. İkinci kısa vadeli amaç, görülebildiği kadarıyla, Türkiye’yi bir askeri müdahaleye doğru zorlamaktır. Sağcı dehşetin hesabı, böyle bir müdahalenin çıkış noktası ve yakın amacı ne olursa olsun, sonuçta faşizm benzeri akımların tezleriyle özdeşleşeceğidir; kaçınılmaz olarak ortak ve otoriter bir düzenin içinde onlarla bütünleşeceğidir.

Sağcı dehşet, kısa sürede kesin sonuç beklemesi açısından, sol görünümlü maceracıların terörizminden ayrılmaktadır: Maceracı terörist akımlar, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki benzerleriyle aynı doğrultuda görünmektedir. Japonya’nın Kızıl Ordu’su, İtalya’nın Kızıl Tugaylar’ı, Federal Almanya’nın Baider-Meinhof’u, paralelinde olarak, yakın bir iktidar kavgasının dışında gözükmektedir. Amaç, daha çok, “mevcut düzenin çürümüşlüğünü sergilemek”, “güçsüzlüğünü kanıtlamak”tır. Düzeni değiştirmek iddiasını sol olarak taşıyabilecekleri sınıfsal yapıdan yoksun bulunan bu hareketler, kapitalist ülkelerdeki benzerleri gibi, daha çok “düzeni rahatsız edici” sonuçlar vermektedir. Sağcı terörün ise kısa vadeli ve somut, siyasal iktidara dönük amaçları vardır.

Bu ortamda, eğer dehşet tırmanışı hiç değilse durdurulamazsa, giderek rejimi zorlayacağı açıktır. İç ve dış dinamikler bugün için yetersiz gözükseler bile, terör, kendi dinamiğini kendisi yaratacak boyutlara yönelmiştir. Terör umutsuzluğu, umutsuzluk terörü yaygınlaştırmaktadır. Dehşet tırmanmasının sürekliliği durumunda, Türkiye, hükümet ve rejim bunalımlarıyla karanlık ve tehlikeli bir kargaşanın içine itilebilecektir.

Bu gelişimi önlemek için Türkiye’deki demokratik güçlerin her çözümü deneyip tükettiğini söylemek de mümkün değildir.

Türkiye’nin örgütlenme ve karar oluşturma modelleri, özelikle son üç yılın ağırlaşan sorunları karşısında yetersiz kalmıştır. Danışma, tartışma ve katılma süreçleri işlememiştir. Sorunların tahlilinde, ortaya konuşunda ve çözümünde, bazen kitleler, bazen örgütler ya da kurumlar devre dışında bırakılmıştır. Karar odaklarını yalnızlaştıran ve onları kendi dayanaklarının dinamizminden, katkılarından yoksun bırakan bu çerçevede, etkili çözümlerin bulunması giderek zorlaşmıştır.

Türkiye’deki güvenlik sorununa aranılabilecek çözümleri, ortamın bu özelliklerini göz önünde tutarak incelemeye çalışalım:

Bir toplumsal oluşumun –değindiğimiz konuda, dehşet tırmanmasının– son tahlilde kuvvetini belirleyen, onun dayandığı sınıfsal güçlerle ona karşı çıkan sınıfsal güçler arasındaki dengedir. Bu açıdan, söz konusu dehşet tırmanışı günümüzde son derece zayıftır, arkasına aldığı sınıfsal güçler önemsiz, ona karşı olanlar ise çok önemlidir: Dehşet tırmanmasının kaynağındaki sınıfsal kuvvet, küçük-burjuvazinin faşizme dönük unsurlarıdır, maceracı unsurlardır, büyük sermayenin gelişimi karşısında gerilemiş küçük sermaye kesimleridir (bir bölüm esnaf, vb). Bugünün objektif koşullarında sermayenin güçlü kesimlerince ve bir bütün olarak dehşet tırmanmasını desteklediğini söylemek, ancak faşizm özlemcilerinin kuvvetini abartmak olur.

Buna karşılık, tümüyle işçi sınıfı ve onun yakınındaki siyasal, ekonomik örgütler, aydınların, gençlerin, memurların (küçük-burjuvazinin) maceracılığa kendini kaptırmamış meslek kuruluşları, sermayenin liberal unsurları, nihayet, öncelikle bu güçleri yansıtan basın, dehşet tırmanmasının karşısındadır.

Eğer bu sınıfsal kuvvet dengesi varsayımı doğruysa, ya da kısmen doğruysa, faşizm ve macera özlemcilerinin böylesine bir tırmanmayı gerçekleştirmesi, ancak bir şekilde açıklanabilir: Dehşete karşı olanların, demokratik mekanizmaları harekete geçiremeyişinden doğmuş zaafla açıklanabilir. Durum, var olan kitlesel ve örgütsel dayanağın pratiğe aktarılmayışı ve işbirliklerinin sağlanmayışı olarak belirir. Nitekim dehşet olgusu karşısındaki hükümetlerin olaya yaklaşım yöntemleri, bu söylediklerimizi doğrulamaktadır: Hükümetler dar bir “Hükümet çerçevesinde,” yürütme organının yetkileriyle kendilerini sınırlayarak meseleye eğilmişlerdir. Bu çerçevenin sağlayabileceği idari çözümlerle, polise ve idareye yeni atamalar yapmakla, kolluk kuvvetlerini genişletmek ve modern araçları ona vermekle meselenin çözümleneceğini

beklemişlerdir. Ne kendi siyasal örgütlerini, ne işçi sendikalarını, meslek odalarını, Parlamento'yu, ne de basını ve kamuoyunu harekete geçirebilmişlerdir. Başka bir deyişle, çok geniş bir tabanda ve düzeyde, çok yaygın desteklerin dinamizmiyle, katkısıyla ve her alanda oluşturulacak boyutlu bir mücadele biçimi yerine, hükümetlerin, adetâ kendilerini toplumdan, sınıfsal ve siyasal dayanaklarından, Parlamento ve basından tecrit ederek başvurdukları "yalnız" bir kavga sergilenmiştir.

Konuyu, biraz daha açmaya çalışalım: Hükümetin dayandığı siyasal örgütün kademe kademe tartışıp oluşturduğu öneriler, işçi konfederasyonlarının, meslek odalarının, Barolar Birliği'nin, üniversitenin, sanayi odalarının önerileri, hükümetin öncülüğünde ve çok geniş forumlarda tartışılabilir. Değişik güçlerin katkıda bulunduğu hattâ "angaje olduğu" ortak öneriler ve birlikte oluşturduğu yöntemler, yaratılacak kamuoyu desteğiyle, afiş asanlarla uğraşmak yerine silâh tedhişin açık mihrakları üzerine gitmek gücünü sorumlulara verebilir. Geniş forumlarda oluşan, sendikalar, meslek odaları, parti örgütleri, basın düzeyinde tartışılıp benimsenen yasal değişiklik önerileri, böyle bir ortamın ve kamuoyunun itici gücüyle kimi muhalefet partisinin de katkısı alınarak, Meclislerde yasalaştırabilir. Benzer ortak çabalar ve girişimler, en azından ve daha ilk adımda, halkın üzerine çökmeye başlayan umutsuzlukları ve "... bu saldırılar karşısında kimse bir şey yapamıyor" havasını dağılarak dehşet tırmanışını, hem de can evinden vurabilir.

Böyle bir yaklaşım akılcı psikolojik yöntemlerle sürdürülebilirse, örneğin, kısa süredeki gerçekçi amacın bugünden yarına dehşeti yok etmek değil, öncelikle bir tırmanmayı durdurmak olduğu anlatılabilirse, dehşeti oluşturup geliştiren şartlanmaların, eğitim sistemindeki yanlışların üzerine gidilebilirse, meseleyi tümüyle çözmek değil ama büyük ölçüde çözmek mümkün olabilir. Sınıfsal güç dengelerinin günümüzde bu dehşet tırmanışının açıkça karşısında olduğu düşünülürse, kabahati talihimizde değil, demokratik mekanizmaların işlemeyişinde ve toplum olarak kendimizde aramamız gerekir.

5 "Siyasal İşlevi" Kim Üstlenecek?

Türkiye'nin çoğu kurumunu saran bir yozlaşma, günümüzün belki en ürkütücü sorunu olarak ortaya çıkmıştır. Toplumsal düzenin bünyesinde yıllardan, hattâ on yıllardan beri var olan hastalıklar, şimdi en keskin örneklerle kendilerini sergilemektedir.

1975'ten beri süregelen bunalım, artık hiçbir kurumu ve sistemi esirgememektedir. Akıldışı özelliklerin örtülmesine, aksaklıkların geçiştirilmesine, hastalıkların yüzeysel önlemlerle iyileşmesine, imkân kalmamıştır. Hükümet sisteminden siyasal kuruluşlara, ahlâk ölçüleri ve hukuk normlarından kültürün ve ekonominin soysuzlaşmasına kadar çeşitli alanları kapsayan yetersizlikler, Türkiye'yi bir kısırdöngünün içine itivermiştir. Kurumlardaki yozlaşma büyüdükçe bunalım ağırlaşmakta, bunalım ağırlaştıkça yozlaşma büyümektedir.

Son yıllarda, siyasal karar oluşturmakla yükümlü partilerin, Meclisler ve Meclis komisyonlarının görevleriyle, bu kararları teknik düzeyde uygulamaya geçirmek işlevindeki hükümetlerin görevleri arasında, bir uyumsuzluk oluşmuştur. Hükümetler, bakanlıklar ve bakanlar teknik özelliklerini kaybedip sadece siyasal nitelikler alırken, görevsiz ve işlevsiz kalan parti ve parlamento gibi kurumlar etkinliklerini yitirmeye başlamıştır. Sonuç, siyasal görevleri giderek azaldığından dedikoduyla ve hizipçilikle uğraşan siyasal organlarla, alabildiğine, siyasallaşmak yüzünden asıl görevleri olan teknik sorunların üstesinden gelemeyen bakanlıklar ve hükümetlerdir.

Siyaset sistemindeki bu bozulma bunalımların aşılmasını zorlaştırdığı gibi, dünyadaki genel eğilimin tümüyle dışındadır: Çağdaş toplumlarda hükümet, "siyasal karar merkezi" olmaktan giderek uzaklaşmış, "teknik" bir kurul özellikleri almıştır. Siyasal karar, sistemine göre değişen ağırlıklarla, iktidardaki partiye ve Meclislere kaymıştır. Hükümet başkanı ya da değişik sistemlerde devlet başkanı, parti genel sekreteri, hem siyasal karar mekanizmasının, hem de teknik nitelikli hükümetin başı olarak, bu iki işlevi kendi sorumluluğunda birleştirmiştir.

Giderek karmaşık nitelikler kazanan çağdaş toplumlarda bakanlıkların teknik kurullara dönüşmesi, gelişmenin ve yönetme koşullarının yarattığı bir zorunluluktur. Bu teknik görevler sayı olarak da sınırlı tutulmuştur. Böylece başbakan yahut devlet başkanının, hem siyasal karar mekanizması durumundaki parti örgütüne ve Meclis'e, hem de uygulayıcı teknik kurul olan bakanlarına daha kolay hâkim olabilmesi, uygulamayı da yalandan denetlemesi mümkün kılınmıştır. İki karşıt sosyal sistemden örnek getirilirse, ABD ve Sovyetler Birliği, bu çağdaş yönetim zorunluluğunun farklı fakat teknik özünde eş olan uygulaması içindedir: Amerikan sisteminde, bütün siyasal güç, başkanın ve kongrenin elindedir. Bakanlar, mütevazı "sekreter" sıfatlarıyla, tamamen teknik bir kurulun üyesi

“teknisyenler”dir. Sovyetler Birliği’nde ise, siyasal karar odağı, parti ve onun merkez komitesidir, bakanlar teknisyen ve uygulayıcı niteliğindedir.

Türkiye’de gelişmenin ters yönde olması, son yılların hükümetlerini de, parti örgütlerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Bu durum, ülkenin yönetimine yansımıştır. Yetkili kişilerin teknik sorunları çözümleyecekleri bir kurul (hükümet), siyaset yapmak ve siyaset oluşturmak gibi aslında partilere ait işlere öncelik verince, ne gereğince siyaset oluşmuştur ne de teknik görevler özlenen ölçüde yerine getirilebilmiştir. Giderek, siyasal karar organları (Meclisler, parti örgütleri) işlevsizlikten ötürü huzursuz olmuştur. Siyasal ağırlıkları nedeniyle hükümetlerde yer alan çoğu kişi ise, üstlendikleri teknik göre-vi yerine getirecek nitelikte olmamışlardır. Sonuç, zaten zor durumda olan ülkede, çözümleri biraz daha güçleştiren yeni bir etkendir.

Siyasal kararların hükümetler çerçevesinde oluşturulup noktalanması, iki gelişmeye yol açmıştır:

1) Parti örgütleri ve Meclislerdeki partiler, siyasal işlevlerini önemli ölçüde kaybederek siyasal karar oluşturma sürecinin dışında kalmışlardır. Bu çerçevede, genel politikaları ve siyasal sorunları örgüt kademelerinin tartışıp öneri oluşturması, önerilerin üstteki örgüt birimlerinde ele alınıp karara dönüştürülmesi söz konusu değildir. Siyasal kararlar üzerinde hemen hiçbir etkinliği olmayan ve bakanlarca oluşturulmuş kararları bir sürpriz gibi öğrenen parti örgütleri –hattâ parlamenterler– asli görevlerini yapamayınca, bu kez parti içi çekişmeler, hizipleşmeler, dedikodular ön plana çıkmaktadır. Böyle bir ortamda dışa dönük mücadele vermek de zorlaşmaktadır. Oysa ortak mücadele, partilerdeki gereksiz ikiliklerin ve köksüz ayrılıkların yok edilebildiği tek alandır; örgütlerde bütünlüğü gerçekleştiren araç, üyelerin ortak mücadelelerde yer almasıdır.

2) Hükümetlerin ve bakanlıkların giderek siyaset oluşturan organlara dönüşmesi sonucunda işlevini kaybeden parti örgütlerinin dinamizminden, hem bir bütün olarak toplum, hem de hükümetler yoksun kalmaktadır. İşlevsiz parti örgütleri, oluşumuna katkıda bulunmadıkları siyasal kararların hükümetlerce uygulanmasına hiçbir destek getirememişlerdir. Kitlelerin eğilim ve özlemleri sistemli olarak örgütlerce hükümetlere yansıtılamazken hükümetler de, adetâ karanlıkta ve el yordamıyla aldıkları kararların uygulanmasında partilerinden destek görememişlerdir. Böylece, hem kararların doğruluk şansı azalmıştır, hem de en doğru kararların bile halka benimsetilmesi, kitle desteği bulması imkânı zayıflamıştır.

Giderek etkisini arttıran ve siyasal cinayetlerde, ekonomik darlıkta, düzensizlik ve kargaşada somutlaşan bir bunalımda, toplumsal değer yargılarındaki ve ahlâk ölçülerindeki yozlaşmanın büyük payı vardır. Türkiye, daha iddialı ahlâk anlayış ve tezleri bir yana, burjuva ahlâkının bile gelişemediği bir toplumdur. Cumhuriyet Türkiyesi, nasıl bir burjuva kültürü oluşturamamış ve bir çeşit piyango kültüründe ya da televizyon kültüründe çakılıp kalmışsa, burjuva ahlâkını da geliştirememiştir. Bu ahlâkın normlarını sadece güçlendirmesi değil, üstelik aşması da beklenen bir partinin iktidar döneminde ve bir bunalım ortamında, sorun, büyük önem taşımaktadır. Kaldı ki, zaten sağlıksız olan ahlâk ölçülerinin ve değer yargılarının son yıllarda uğradığı çürüme, genel bir kültür bunalımının eşliğinde olumsuz etkilerini her alanda duyurmaktadır.

Türkiye’nin tüm değer yargıları, son yıllarda giderek hızlanan bir altüst oluşun içindedir. “... Doğrunun kazanacağı”, “kötülüğün ve hırsızlığın cezalanacağı”, “yasa önünde herkesin eşit olduğu”, “çalışkanlığın erdemi” ve buna benzer tüm kavramlar, artık bir “hikâye” olmuştur. La Fontaine’in ünlü çalışkan karıncasıyla tembel ağustosböceği, Türkiye’de rol değiştirmiş gibidir: Karınca yazın çalışmakta, kışın ise gene çalışmaktadır. Ağustosböceği ise yazın olduğu gibi, kışın da yan gelip türküsünü sürdürmektedir.

Toplum, kendisine öğüt verilenle gerçek arasındaki zıtlaşmayı her gün yeni örneklerden izlemektedir. Yasalardan sakınabilmek için zengin olmak ya da başbakan yeğeni, bakan kardeşi olmak yeterlidir. Çalanın ve soyanın yaptığı, hemen her zaman yanına kâr kalacaktır. Bir Lockheed rüşvetçiliği bile, Türkiye’de –ve yalnız Türkiye’de– uyutulmuştur. İşportacıyı kovalayıp Marlboro satan küçük çocukları toplayan bir toplum, büyük rüşvet olaylarının adetâ bilinçli olarak üzerine gitmemiştir. Ünlü “mobilya” davaları, gazete koleksiyonlarına terk edilmiştir.

Bir buçuk milyona otomobil, beş milyona kat alınıp satılan bir ülkede, elli kişi bile beş milyon lira vergi ödememiştir, vb...

Böyle bir ortamda, “vatandaş” ne yapacaktır? Ünlü ve çirkin deyişle “köşeyi dönmek” için, elinden gelen her şeyi... İnsanlar, var olan ortamın ve şartlanmanın çerçevesinde, bütün yasa ve ahlâkdışı davranışlarına bir mazeret, meşrulaştırıcı bir neden bulabileceklerdir. Fiyatta ve malda çalmak, rüşvet verip almak, imkânı varsa vergi kaçırmak, yalan söylemek, toplum yararını ve başkalarının hakkını hiçe sayıp kendi gemisinin kaptanı olmak gibi eğilimler, artık kural olacaktır.

Söz konusu kültür ve ahlâk yozlaşması bir bunalım ortamında hem hız kazanmıştır, hem de, var olan ekonomik darlığın ve dehşet salgınının aşılmasını zorlaştırmıştır: Değer yargılarının yozlaşıp ahlâk ölçülerinin çürüdüğü bir ortam, her şeyden önce, silâhlı eylemcilere güç katan koşullar yaratmaktır. Toplumu çepeçevre saran bu yozlaşma, sorunlara gençliğe özgü bir sabırsızlıkla eğilenleri büyük karamsarlıklara, demokrasiden umudu kesmelerine, giderek, sol maceracıların saflarına yöneltmektedir. Aynı yozlaşma durumu, toplumun, faşizmin yanıltıcı “düzen, ahlâk, namus” sloganlarına daha duyarlı olmasına, faşizmin kitle desteği oluşturmasına imkân vermektedir.

Nihayet, bunalım dönemini aşmak çabasındaki iktidarlar, kişisel sorumluluğunun bilincinde olan vatandaşlara dayanmak, böyle bir desteği halkta bulmak zorundadır. Oysa kültür ve ahlâk çürümesinin, değer yargıları yozlaşmasının oluşturduğu insan tipi, hükümetlerin ihtiyaç duyduğu vatandaş tipinin çok uzağındadır. Böyle bir çerçevede bunalımların gerektirdiği davranışları ve sorumluluğu vatandaştan beklemek hayli zordur. Fiyatları pek yükseltmemesi umulan esnaf, “... adam sen de” diyecektir. Zam talebini düşük tutması istenen işçi, “... ama karşımdakiler” cevabını verecektir. Rüşvet alıp vermemesi öğütlenenler “... başka yolu yok” diyecek, vergi kaçırmaması önerilen işveren “... ama rakiplerim” gerekçesine sarılacaktır. Vatandaş zorunlu zamların farkını günlük yaşamında öderken, bunu, ekonomik bunalımın kaçınılmaz sonucu olarak değil, başkaları bir yolunu buluvermişken, ona kendi güçsüzlüğünden ötürü yükletilen bir bedel olarak görecektir. Ve fazla da haksız sayılamayacaktır...

6 “Halkın Tükenmesi” Söz Konusu Değildir

Türkiye kritik bir dönemden geçerken, hükümet ve CHP de sınav vermektedir halkın önünde, 1977-78 yıllarında büyüyen bunalım, 1968’lerden gelen bir sol hareketin siyasal iktidarıyla aynı zaman kesitinde karşılaşmıştır. “Ortanın Solu”, “Demokratik Sol” gibi tanımlar alan sosyal demokrat nitelikli akım, fevkalâde zor bir iddianın sahibi olarak hükümettedir: Bunalımı, en kısa sürede ve en az zararla aşmak. On yıldır tuğla üzerine tuğla konarak, harcına göz nuru, alın teri, hattâ kan katarak oluşturulmuş temeller, hükümetin başarısızlığı durumunda yıkılabilecektir. On yıldır, işçisiyle köylüsü, aydını ve memuruyla halk kitlelerinin can kattığı, çağdaş güçlerin tüm olarak desteklediği, uğrunda kadınların yollara dökülüp gençlerin ölebildiği, memurun sürülüp işçinin ekmeğini

kaybedebildiği, bin bir emek ve bin bir acıyla, mihnetle, umutla yaratılmış bir büyük rüzgârın çetin sınavıdır, 1978 iktidarı. Bu sınav başarıyla aşılabilirse, sadece Türkiye önemli bir dönemeci almış olmayacak, bir siyasal hareket kendini kanıtlayarak daha ileri hedeflere yönelebilecektir. Yok eğer hükümet var olan bunalımın altında ezilirse, bu kez, yenilgi sadece hükümetin değil, o hükümeti yaratan siyasal hareketin de olacaktır.

Başka bir deyişle, söz konusu olan sadece bir bunalım ve o bunalımı aşmak çabası değildir. Söz konusu olan, tümüyle Türkiye'nin ve bir siyasal hareketin yakın geleceğidir.

1) Hükümetler, Meclis'in güvenoyları kadar, hattâ belki ondan da fazla, kendi sınıfsal dayanaklarının desteğiyle ayakta dururlar. MC'nin yıkılışında, on bir milletvekilinin istifası bir sebep değil sonuçtur. Sebep, MC'nin dayandığı büyük sermaye kesiminin ve dış etkenlerin MC'ye sırtlarını çevirmesidir.

Günümüzün hükümeti, öncelikle işçilerin, kent halkının, memurun, aydınların sınıfsal desteğiyle ve sermaye kesiminin biraz da çaresizlikten doğmuş yardımıyla gerçekleşmiştir. Ne var ki, gerek yaşanılan bunalımın zorunlulukları, gerekse bâzı davranışların talihsizliği, zamanlamadaki ve kadrolaşmadaki bâzı yanlışlar, hükümetin asıl dayanağı olan kitlelerde yer yer tereddüte yol açabilmiştir. Hükümetlerin başarısı, sürekliliklerine bağlıdır. Dolayısıyla, siyasal iktidar, öncelikle kendi sınıfsal dayanaklarının taleplerine ve yakınmalarına yeniden eğilmek durumundadır. Kitlelerle ve kitle kuruluşlarıyla yer yer soğuyan ilişkilerin parti örgütü aracılığıyla yeniden canlandırılması, sınıfsal desteğin her zaman sıcak tutulması gerekmektedir. Aksi halde hükümet, dağ gibi sorunların istismarcı bir muhalefetin ve amansız saldırıların karşısında yapayalnız kalabilecektir. Kendi siyasal ve sınıfsal dayanaklarının desteğinden de, ışık tutuculuğundan da kendini yoksun kılmış olacaktır.

Hükümetin gündemindeki sorunlar çetindir, ancak çok kapsamlı ve planlı girişimlerle bütün toplum katlarındaki destekler seferber edilerek bunların çözülebileceği, son bir yılın deneyleriyle ortaya çıkmıştır. Daha önce belirttiğimiz gibi, bir dehşet tırmanmasını salt hükümet yetkileri ve sınırları çerçevesinde oluşturulmuş önlemlerle engellemek, mümkün değildir. Aynı şekilde, çoğu ekonomik kararın ve zorunluluğun önceden ve geniş bir katılma sağlanarak tartışılması, bu kararların halka anlatılabilmesini de, uygulanmasını da, zamanlanmasını da, hattâ doğruluğunu da olumlu yönden etkileyebilecektir.

2) Önümüzdeki günler, yeni vergilerin tartışıldığı, şiddet eylemlerinin açılan okullarda yeni boyutlar arayacağı, petrol zammının yansımalarının duyulacağı, Türkiye'deki yabancı üsler konusunun yeniden gündeme geleceği günlerdir. Bunların üstesinden gelmek için, bütün sınıfsal dayanaklar ve parti örgütü, meslek odaları gibi mekanizmalar nasıl harekete geçirilecektir? Ekonomik kararların anlatılabilmesinde daha Vergi Tasarısı'nın ilk gününden başlayan yetersizlikler sürecek midir? Hükümete ve rejime yönelik tedhiş odaklarının saldırılarına karşı, hükümet, herkese ait olan sorumlulukları tek başına yüklenmeye devam mı edecektir? "Demirel'in kapattığı yabancı üslerini Ecevit açıyor" mugalâtası göğüslenecek midir? Göğüslenecekse, bunu, sınıfsal desteklerin, parti örgütünün ve ilerici kamuoyunun tartışmalarıyla oluşan yöntemlere başvurmadan gerçekleştirmek, mümkün müdür?

Çok olumsuz koşullar karşısında olan, ciddi ekonomik, siyasal sorunlar devralmış bulunan bir hükümetin avantajlı olduğu belki tek nokta, güçlü sınıfsal dayanaklara, bâzı sanayici kuruluşlarını da içeren geniş bir kamuoyu desteğine ve köklü bir parti örgütüne sahip olmasıdır. Hükümetin, ilk sekiz aylık döneminde bu avantajından yeterince yararlandığını söylemek zordur. Ne var ki, söz konusu avantajın ve güçlü desteklerin pratiğe aktarılamamış olması, ileriye dönük bir ümittir aynı zamanda: Çetin sorunların aşılmasını kolaylaştıracak en güçlü araçlara henüz başvurulmamış, bir büyük imkân, henüz kullanılmamıştır.

3) Hükümet ve onun kaynağındaki siyasal hareket, zor koşulları kırabilirse, hem Türkiye'nin hem de hareketin daha önemli ve ileri hedeflere yönelmesi mümkün olacaktır. Aksi halde, 1974 sonbaharındakine benzer bir siyasal bunalım gündeme gelebilecektir. Nitekim bu yöndeki zorlamalar giderek artmaktadır.

Hükümete, daha doğrusu CHP'ye karşı güdülen amaç, şöyle gözükmektedir: Ekonominin ve sermayenin ihtiyaç duyduğu bütün sevimsiz önlemleri hükümete aldırtmak. Böylece, CHP'yi, onu destekleyen kitlelerin gözünde zor durumda bırakmak. Daha sonra da, ekonomik sorunları ve dehşet tırmanışını da gerekçe göstererek hükümeti düşürmek. Bu amacın gerçekleşmesi için, birkaç yoldan çalışılmaktadır: Kitle desteğinde tereddüt yaratılmasına uğraşılırken, hükümete koşullu destek sağlamış sermaye kesimlerine de, davranışlarının yanlış olduğu, CHP'den kendilerine asla hayır gelmeyeceği, CHP'nin gerekli olanı sermaye için zaten yaptığını ve daha da iktidarda kalmasının artık zarar vereceği telkin edilmektedir. Bu

çalışmaların eşliğinde, “Ulusal Koalisyon”, “Büyük Koalisyon” gibi kavramların basında yeniden gündeme getirildiği dikkati çekmektedir. Görülebildiği kadarıyla, düşünülen model, ya Irmak Hükümeti benzeri bir geçici çözüm, ya Meclis’teki bütün partilerin katılacağı bir çeşit “ulusal” koalisyon ya da CHP-AP hükümetidir. Türkiye’nin dış desteklerine ve özel sermaye kesimine MSP’yi sağ bir hükümette kabul ettirmenin imkânsızlığı anlaşılmış olacak ki, artık yeni MC’ler pek gündeme getirilmemektedir.

Bâzı sermaye kesimlerinin, AP, MSP ve MHP’nin, uyguladığı taktikler, kısaca böyledir. Sonuç alma şanslarını, hükümetin önümüzdeki aylardaki başarısı ya da başarısızlığı belirleyecektir.

4) Türkiye’nin 1978 sonbaharındaki genel sorunlarını araştıran bu çalışmanın, ortaya iç açıcı bir tablo çıkardığı söylenemez. Tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş dönemlerinde, tüm alışkanlıkları, öncelikleri, değer yargılarını altüst eden doğal kargaşa, durumu büsbütün zorlaştıran hattâ yer yer hastalıklı kılan koşullarda yaşanmaktadır. Eşitsizliği, darlığı körükleyen, siyasal cinayetlere ön veren, gelişmeyi geciktiren koşullardır bunlar.

Burada, şunu belirtmek gerekir: Günümüzdeki bu ağır koşullar da, bunların yoğunlaşıp genel bir karanlık gibi Türkiye’nin üzerine çökmesi tehlikesi de, elbette kader değildir. Bir “talihsizlik” sonucu da değildir. Türkiye bir yandan sanayi toplumuna geçişin bunalımını yaşamaktayken, bir yandan da, ülkeyi yüzyıldır yöneten güçlerin yapageldiği toplumsal tercihlerin iç ve dış faturasını ödemektedir. Bu ödemeyi de, tercihlerde hemen hiç sorumluluğu bulunmayan kitlelere öncelikle yüklemektedir.

Ne var ki, durumu, “... kim bozmuşsa o düzeltsin” kayıtsızlığıyla izlemek, her bunalımın mutlaka sonuçta olumlu gelişmeler yaratacağını, hele kısa vadede kural saymak, mümkün değildir. Çünkü Türkiye’de yaşanmakta olan durum, bir gelişme sürecini daha acılı, daha yavaş ve daha tehlikeli kılmıştır. En büyük zararı da, gelişimde en fazla yararı olan kitlelere duyurmuştur.

Günümüzdeki olumsuz işaretlere bakıp da, yakın gelecekten umudu kesmek ne kadar yanlışsa, bunalımlı yıllarda Türkiye’nin sorumluluğunu taşıyanların en doğru değerlendirmeleri ve çözümleri her alanda getirdiğini söylemek de o ölçüde yanlış gözükmektedir. Yapılabilecek, en azından düşünülüp tartışılabilecek çok şey vardır.

Türkiye, günümüzün ağır sorunlarını aşacak birikime, güç ve cesarete sahiptir. Şu ya da bu nedenle, birtakım özgül koşullarla durum daha da

ağırlaşırsa ve günümüzdekinden daha zor dönem başlarsa, kimsenin kuşkusu olmasın, Türkiye onun da üstesinden gelir. Bin yılda oluşmuş insan birikimiyle, demokrasi tecrübesiyle ve sanayileşme çabalarının yarattığı toplumsal dinamizmiyle, Türkiye çok daha zorlu engelleri aşabilecek güçtedir.

Türkiye gibi bir ülkede halkın tükenmesi, söz konusu değildir...

V
SOSYAL DEMOKRASİNİN TÜRKİYE DENEYİ

1 Gündemdeki İddia...

Gündemde bir iddia var:

“Demokratik Sol” olarak kendini tanımlayan, siyaset bilimindeki “sosyal demokrat” genel kavramının bâzı özelliklerini yansıtan bir hareket, yaygın mutluluk, toplumsal adalet, hızlı kalkınma gibi tezlerle, halkın önünde (hükümet olarak) sınav veriyor.

Aslında, bu iddia, sadece siyasal bir hareketin üyeleriyle sınırlanamaz. “Demokratik Sol”un genel çerçevesindeki aydını ve memuruyla, işçisi ve serbest çalışanıyla, yazar ve çizeriyle, kendini ilerici bilen, çağdaş bileniyle çok geniş bir toplum kesiti, bu iddiayı, hiç değilse ölçülü olarak paylaştı. Laboratuvarındaki bilimadamından üniversitedeki öğrenciye, tornasındaki işçiden köylüye kadar çok insan, “halkçılık” genellemesi altında, bu harekete paydaş oldu, ona umut bağladı ve katkıda bulundu. İddia, çok kişi tarafından, partilisi, partisizi, solcusu, daha az solcusu, ortacısı tarafından ortak bir sorumluluk altına alındı. Herkes, iddiada biraz kendini gördü. Sorumluluğunu gördü, iddianın gerçekleşmesi ya da gerçekleşmemesiyle, çok yakından ilgilendi.

İddia ne durumdadır?

CHP Programı’nda yer alan “emeğin üstünlüğü kuralına uygun” (s. 14) düzenlemeler ve “halkın ekonomik ve siyasal gücünü arttırıcı” (s. 17) önlemler için, “özgürlüklerin geliştirilmesi” (s. 21), “kimsenin kimseyi sömüremeyeceği” (s. 12) düzenin oluşması, “hızlı gelişme” (s. 33) doğrultusunda neler gerçekleşmiştir? Ya da neler gerçekleşmemiş, gerçekleşememiştir? Neden?

Türkiye’nin içinde bulunduğu durumu unutmadan, sabırsızlığa kapılmadan, uzun vadeli amaçlara bir günden ötekine erişilmesini beklemeden, ama “koşullar” mazeretine fazla başvurmaksızın ve hedeflere durarak değil, somut uygulamalarla varılacağını bilerek, doğru teşhis koymak gerekir. Bir yılını dolduran bir deney vardır ortada. İddiayı paylaşanların kendi eksiklerini görebilmesi, dersler çıkarabilmesi için, önündeki süreyi daha iyi değerlendirmesi için bir yıllık bu deney, yeterli

tecrübeyi herhalde getirmiş olmalıdır, işaretleri, ipuçlarını sağlamış olmalıdır.

Bu değerlendirme yapılırken, birkaç noktayı göz önünde tutmak gerekir: Sosyal demokrat nitelikli hareketten beklenen, CHP'nin önerdiği "düzen değişikliğinin" bir çırpıda gerçekleşmesi değildir. Bu hareketten Türkiye'nin beklediği, hareketin de sözünü vermiş olduğu halk kitlelerinin hem siyasal hem de ekonomik etkinliğinin büyüdüğü, ileri bir Türkiye'dir. Böyle bir Türkiye'yi amaçlamış iktidarlar, kitlelerin yaşam koşullarını hızla geliştirmek, demokrasiyi yaygınlaştırmak, can güvenliğini sağlamak, ekonomik büyümeyi hızlandırmak, toplu yaşama biçimlerine, insan ilişkilerine, eğitime çağdaş nitelikler getirmek durumundadır.

Dikkat edilmesi gereken bir başka nokta şudur: Sosyal demokrat özellikli bütün hareketler değiştirmek iddiasında oldukları düzen tarafından "kullanılmak" tehlikesine açıktır. Bu kullanılma sürecinde, "koşullar, zorunluluklar, ülke çıkarları" gibi gerekçelerle, hareket, kendi ilkelerine, bünyesine ve seçmenine ters düşen uygulamalara yönelebilir. Sonuç, hareketin asıl dayanaklarından uzaklaşması, güvenilirliğini yitirmesi olabilir. Bir siyasal hareketin, kendi özüyle ve kişiliğiyle çelişen uygulamalara girmesi, mazeretler ne olursa olsun, ondan beklenmemesi gereken bir "fedakârlıktır." Böyle bir yaklaşımın ters sonuç vermesi her zaman söz konusudur: Sosyal demokrat özellikli hareket kitlelere ters düşen uygulamaları başlangıçta gerçekleştirip kitlenin beklentilerini daha sonra karşılamayı düşünebilir. Ne var ki, gerekli zamanı önünde bulamayarak, sonuçta bir dizi sevimsiz önlemin faturasıyla baş başa kalması da, mümkündür.

Bu değerlendirmeler yapılırken, kapitalist üretim ilişkilerinin geçerlikte olduğu ülkelerde, özellikle "ortadaki" toplum kesitlerinin sabrı ve tahammülü üzerinde fazla iyimser olunamaz. Aceleci ve huzursuz nitelikler taşıyan bu kesitler "mutlu yarınlar" uğruna fazla sıkıntı çekmeye gelmezler. Ayrıca, siyasal tercihleri hayli değişkendir. Nihayet, sosyal demokrat partilerin oy kaynakları arasında, bu nitelikteki toplum kesitlerinin önemli yeri vardır. Ülkemizdeki deney, beklentileri haklı nedenlerle bile geciktirecek olsa, desteklerini kaybedebilir. Bizimkine benzeyen demokrasilerde, güncel yaşam ve güncel sorunlar, siyasal tercihi belirleyen en önemli etkenler arasındadır. Klasik örneği hatırlayalım: İkinci Dünya Savaşı'nda, İngiltere'yi zafere götüren "Savaş Kahramanı" Churchill'dir. Savaş'ın hemen sonrasındaki seçimde, İngiliz seçmeninin güncel sorunları

ve sıkıntıları, kahramanlık hikâyelerine baskın çıkmıştır. Ardındaki efsaneye rağmen Churchill'e oyunu vermeyen İngilizler, savaşın bıraktığı darlıktan kendilerini kurtarır umuduyla, hükümet görevini muhalefetteki partiye 1945'te teslim etmişlerdir...

Günümüz Türkiye'sinde, sosyal demokrat özellikli bir akım, düşüncelerini iktidarda gerçekleştirmenin mücadelesini veriyor. Bu mücadeleye katkıda bulunabilecek olan, bir yıllık deneyi gerçekçi biçimde incelemektir; eksiğinden ve fazlasından dersler çıkarmak, önümüzdeki dönemin rotasını dikkatle ve yeniden belirlemektir.

***

Günümüz hükümeti, kendine iki temel görev seçtiğini açıklayarak işbaşına gelmiştir:

1) Can güvenliğini gerçekleştirmek;

2) Dış siyasal ilişkileri düzeltmek ve ekonominin dış kaynaklarını harekete geçirmek. Hükümet, bu sorunların üzerine gitmiştir. Hep bu sorunlardan konuşulmuş, bütün kadrolar ve bütün imkânlar bunların çözümü için seferber edilmiştir. Hükümet görevinin bu sorunları çözmekten ibaret olduğu, hükümet etmenin bu sorunlarla başlayıp bittiği gibi bir hava yaratılmıştır. Hem kamuoyu bu havaya inandırılmıştır, hem de hükümet yarattığı bu havaya kendi inanmıştır. Beklenen çözümler geciktikçe ya da hükümet umduğu sonuçları alamadıkça, söz konusu iki amaç adetâ bir saplantıya dönüşmüştür. Gerek kamuoyu gerekse hükümet sadece bu iki konuyla kendini sınırlamak gibi bir duruma düşmüştür.

Görülebildiği kadarıyla, seçilen bu strateji, bâzı eksikliklerin doğmasındaki başlıca nedenlerden biridir:

Söz konusu iki meselenin hükümetçe saptanan öncelikler sıralamasında başta gelmesi doğaldır. Ne var ki, taşıdıkları büyük öneme rağmen, Türkiye bu iki sorundan ibaret değildir. Bir büyük bütünün bölümleri olan bu sorunlar, tek tek ele alınarak ve bütünden soyutlanarak değil, bölümleri oldukları bütünün çerçevesinde daha kolay çözümlenebilecek niteliktedir. Can güvenliği, dış siyasal sorunlar ve ekonomiye dış kaynak bulmakla hükümetin kendini adetâ sınırlaması, kamuoyunu bu yönde şartlaması ve çalışmalarının çok büyük ağırlığını bu noktalarda toplaması, hükümete birkaç bakımdan zarar vermiştir:

1) Can güvenliği, hükümeti aşan, “yapısal” bir sorundur. Çözümü uzun vadeli olan, köklü, yaygın, ortak girişimler gerektiren bir konudur. Dış siyasal sorunların ya da ekonomiye dış borç bulunmasının çözümleri ise, tek başına Türkiye’nin iradesine bağlı değildir. Amerika’dan, NATO’ya, Dünya Bankası’ndan IMF’ye, aet’ye kadar uzanan bir dizi etken, bu konularda en az Türkiye kadar söz sahibidir.

Hükümet stratejisinde doğru olmayan şudur: Hükümet, çözümü yapısal ve uzun süreli olan ya da iplerin ucu yabancıların elinde olan iki sorunla kendisini özdeşleştirmiştir. Daha doğrusu, hükümet kendi başarı yahut başarısızlığını bu nitelikteki iki sorunun çözümünde alınacak sonuçlarla özdeşleştirmiştir. Buna hem kendini, hem de kamuoyunu inandırmıştır. Dolayısıyla, çözümleri tek başına hükümetin elinde olmayan sorunlar uzadıkça, hükümet, geniş biçimde suçlanır olmuştur. IMF’nin her ters cevabı, her şiddet olayı, hükümetin söz konusu stratejisi yüzünden, hükümetin sorumluluğunu aşan bir biçimde yine hükümete yüklenmiştir.

2) Hükümetin daha ilk günden başlayarak oluşturduğu bu yaklaşım ve kutsallaştırdığı iki sorun, bir çeşit fasit daire yaratmakta gecikmemiştir: İki alanda da beklenen çözümler gelmedikçe, hükümete yönelik suçlamanın dozu artmıştır.

Kamuoyunun sabırsızlığı büyüdükçe, hükümet, bu sorunlara daha fazla ağırlık vermiş, başka alanlarda yapabileceklerini düşünmeye ve görmeye adetâ imkân bulamamıştır. Başka alanlarda gerçekleşebilecek başarılar böylece ertelenirken, bu kez bütün dikkatler, hükümetin sonuçlandıramadığı iki sorun üzerine daha yoğun biçimde toplanmıştır.

Diğer bir deyişle, hükümet, saptanan strateji ve seçilen yolla, uzun vadeli olan yahut yabancıların iradesine kalmış bulunan sorunların derhal çözümüne, kendi kaderini büyük ölçüde bağlamıştır.

Oysa sosyal demokrat nitelikli bir iktidarın yapabileceği çok şey, mücadele verebileceği çok alan vardır. Ve bunların önemli bölümü, IMF’nin “yeşil ışığına,” büyük yatırımlara, dış güçlerin onayına muhtaç değildir. Kaldı ki, yönetim biliminin temel kuralı, başarıyı ancak başarının yarattığıdır. İkinci derecede önemli gözüken alanlarda gerçekleşecek başarılar, temel sorunların çözümüne imkân tanıyan ortamı hazırlar. Küçük, fakat somut başarıların bir hükümete getireceği prestij ve güç, çok daha çetin olanların, örneğin can güvenliği sorununun üstesinden gelinmesini kolaylaştırır. Ne var ki günümüze dek izlenen strateji, bu noktalara yeterli önemi vermemişe benzemektedir. En güncel olan iki sorunla, ama sadece

bunlarla uğraşıldığı izlenimi yaratılmıştır. Kaldı ki bu sorunlara eğiliş biçimi de, kimi özelliğiyle, tartışmaya ve eleştiriye açıktır.

Sosyal demokrasinin Türkiye deneyine bu çerçevede bakıldığında, şu varsayımı ortaya koymak mümkündür: Türkiye'nin tüm iç ve dış sorunları, değişik ve yeni bir yaklaşımla ele alınabilir, bir yıllık tecrübenin öğrettikleri, CHP Programı'nın ve toplum bilimlerinin ışığında yeniden değerlendirilebilir. CHP Programı'nın sınıfsal, siyasal ve ekonomik önceliklerinden hareketle oluşacak yeni yaklaşımlar, dış borç bulmanın ve dehşeti önlemenin yanı sıra başka "başarı ölçülerini" hükümete getirebilir, giderek, bu iki alandaki başarıları da hazırlayabilir. Amaçların, amaçlara götürecek araçların, araçları oluşturan mekanizmaların ve mekanizmaları harekete geçiren kadroların yeniden düşünülüp planlanması, dış borç ve tedhiş sorunları arasında bunaldığı izlenimini veren hükümete yeni ufuklar açabilir.

Başka bir deyişle, "dıştan beklediklerini bulamadı, kendisinden kısa vadede beklenenleri henüz yapamadı" diye, hükümet halka küsecek değildir... Türkiye gene yaşamaya devam edecektir, hükümet başka çözümler, başka önlemler yaratacaktır. Sosyal demokrat özellikli bir hareketin, sorunları birbirinden soyutlayarak değil, bir bütün içinde değerlendirerek Türkiye'de yapabileceği çok şey, kitlelere verebileceği çok hizmet, bunları gerçekleştirerek yaratabileceği çok imkân vardır. Kentlerin acımasız koşullarında bunalan yığınların yaşamını geliştirmekten, demokratik hak ve özgürlüklere, çağdışı bir eğitim sistemini düzeltmekten, kitlelerin hastane, yol, taşıt sorunlarına kadar, kültürsüzlükle yeni bir yaklaşım içinde mücadele etmekten, devlet dairelerindeki vatandaş çıkmazına kadar...

Gün, IMF'nin ters cevaplarına üzülmenin, dış dostluklar üzerine bina edilmiş hayâllerin yıkıntısı karşısında yakınmanın, kendine ters düşecek davranışlara çaresizlikle sapmanın günü değildir. Gün, toplumsal, siyasal, ekonomik amaçları yeniden değerlendirmenin, akılcılıkla ve cesaretle, yeniden harekete geçmenin günüdür.

2 "Yasakçı" Devletten, "Örgütleyici" Devlete...

Günümüzün sorunu, olaya bütünlüğü içinde, genelden özele inen bir yöntemle eğilmektir. Böyle bir yaklaşım, 1) başarının geneldeki önkoşullarından hareketle, 2) dünyadaki sosyal demokrat tecrübelerden yararlanarak, 3) CHP'nin sınıfsal/siyasal amaçları doğrultusunda, 4) ayrıntılı ve gerçekçi uygulama modellerine ulaşabilir.

Konuya, genelinden başlayarak daha yakından bakalım:

Türkiye'nin devleti, hemen her zaman "yasakçı devlet" olmuş, "örgütleyici devlet" aşamasına bir türlü varamamıştır.[4] ... Temelindeki toplumsal sistem ne olursa olsun bütün çağdaş devletlerin tarih içinde ve günümüzde gerçekleştirdiği bu değişim, hele sosyal demokrat özellikler taşıyan bir iktidar için, başarının önkoşulu niteliğindedir. Gerçi Türkiye'nin tarihsel oluşum sürecinde bu değişimi zorlayan dinamikler yeterince gelişmemiştir. Kapitalizmin yüzyıllar boyunca beraberinde getirdiği, sosyalizmin kısmen hazır bulup kısmen yeniden ürettiği "örgütleyici" nitelikleri cumhuriyet, ancak çok sınırlı alanda ve boyutta gerçekleştirebilmiştir. Bu, Türkiye'nin temel sorunlarından biridir, değişimden yana bir iktidar için, "ilke" sorunudur. Günümüzdeki deney, amaçlarına ulaşabilmek için, bâzı alışkanlıklardan sıyrılarak yepyeni bir bakış açısını ve işlevi, toplumsal yaşamanın bütün alanlarında gerçekleştirmek durumundadır.

"Yasakçı" devlet, gerek sorunları gerekse kurumların ve insanların ilişkilerini "yasaklar koyarak" çözümlemeye çalışan devlettir. Örneğin, bu devlet anlayışı, belli malların üretimini, kredisini, taşınmasını, pazarlamasını "düzenleyerek" onların en ucuz biçimde tüketiciye iletilmesine uğraşmayacak, bunun yerine, "yasaklar koyarak," son aşamadaki fiyatı belirleyerek aynı amaca ulaşmaya çalışacaktır. Ve çoğu durumda başarısız kalacaktır. Cumhuriyet'in iktidarı, tefeciliğe karşı 1920'lerden başlayarak olumsuz bir tavır takınmıştır. Ancak gerekli örgütlemeyi yapamadığından, kredi kooperatifleri ve benzer kurumları gerçekleştiremediğinden, yasakçı kanunlar çıkarmak ve konunun edebiyatını yapmakla yetinmiş, sonuçta, tefecilik hem de büyüyerek devam etmiştir. Yasakçı devlet, her türlü düşüncenin hoşgörüyle karşılanıp uygarca tartışıldığı bir ortamı yaratarak toplumsal çözümlere ulaşmak yerine, düşünceleri yasaklayarak aynı sonuca varmayı deneyecektir. Bir can güvenliği sorununa, yapısal nedenlere eğilerek ve şiddete karşı olan toplumsal güçleri organize ederek –yani zor yoldan– eğilmek yerine, birtakım yeni yasaklar getirerek çözümleme yolunu seçecektir.

Örgütleyicilik gerektiren alanlarda, örneğin kent yaşamının düzenlenmesinde, toplu ulaşımın gerçekleşmesinde, eğitime ilişkin sorunlarda, yasakçı devlet hemen her zaman başarısız kalacaktır. Kentleşmeyi akılcı ve gerçekçi planlarla örgütlemeyecek, yasaklar koyarak, sonra kendi koyduğu yasaklara "istisnalar" tanıyarak, her yasağın

beraberinde getirdiği rüşvet imkânına böylece kapıları açarak, nihayet, kendi koyduğu yasakları çiğneyenler için af çıkararak, “yasakçı devletin” kentleşme kargaşasını yaratacaktır. Bu anlayışın devleti, etkili bir gümrük kontrolünü örgütlemeyecek, yasaklarla konuyu geçiştirip kaçakçılığın yollarını açacaktır. Yasakçı devlet anlayışı, her alanda ve sürekli “mevzuat” oluşturarak yasakları çoğaltacak, tapu çıkarmaktan iş yapmaya, nüfus kâğıdı almaktan devlet dairesindeki olağan hizmete kadar her şeyi, yasaklama mevzuatı içine gömecektir. Sonra, konan bu yasaklar sayesinde yasaktan kaçma zorunluluğu yaratılmış olacak, birtakım insanlar böylece bir “ek gelir” imkânına kavuşurken, rüşvet kurumlaşmış olacaktır, vb.

Günümüzdeki deney, yasakçı devlet anlayışından örgütleyici devlet anlayışına doğru ciddi adımları henüz atamamıştır. Bu elbette kolay değildir, öteki çağdaş toplumlardaki gibi, bir yandan devletin daha yaygın ve etkin olmasını, öte yandan bunu, bir “tür değişiminin” eşliğinde yapabilmesini gerektirir. Devlet hem toplumsal yaşamdaki varlığını arttıracak, hem de, bunu örgütleyiciliğin ve özgürlüğün doğrultusunda gerçekleştirecektir.

Yasakçı devletin bir başka özelliği, tehdit, korku, gerilim gibi olgulara dayanmasıdır. Katı ve ürkütücü bir görünümü, büyük sözler ve sürekli korkutmalarla yaratılmış, hoşgörüsüzlükle beslenmiş bir tedirginliği geçerli kılmasıdır. Yasakçı devletin siyasal görünümü, ciddiyet maskesi altında asık suratlılıktır, karamsarlık, soğukluk, mekanik insan ilişkilerine dayanan bir sevgisizliktir.

Oysa sosyal demokrasi, kendi bünyesi gereği, yumuşak, sevimli, hoşgörülü, rahat ve (güncel sorunlarda değil) büyük boyutlarda iyimser bir anlayışı gerektirir. Bu siyasal görünüm, sosyal demokrasinin özgürlükçü ve uzlaştırıcı niteliklerinin doğal sonucudur.

Günümüzdeki Türkiye deneyi, yasakçı devletin siyasal görünüm ve alışkanlıklarından da henüz kurtulamamıştır. Yanlış bir alanda, güncel sorunlarda aşırı iyimserlik örnekleri verilebilmiş, bunun dışında ise, yasakçı devletin bir sosyal demokrat deneyin gelişmesini önleyici bütün siyasal özellikleri ve görünümü, sürdürülmüştür: Bâzı çevrelerin yaptığı gibi, toplumu sürekli biçimde bir “yıkım” korkusu ve olasılığı altında tutmak, birtakım “ölümcül tehlikeleri” ısrarla tekrarlamak, yarınların “rejimin çöküşüne, faşizmin iktidarına” gebe olduğunu, demokrasinin “büyük tehditler altında” bocaladığını, geleceğin karanlık olduğunu ısrarla söylemek, sosyal demokrasinin başarısı açısından hiçbir şeyi çözmez. Böyle

bir tavır, insanların kendilerine, yöneticilerine, topluma ve rejime olan güvenini sarsar. Böyle bir şartlanmanın etkisindeki insanlar, daha sorumsuz, daha kıyıcı, daha bencil, daha ahlâksız, daha umutsuz olabilirler ki, bu da iktidarların işini kolaylaştırmaz. Kısa vadedeki sorunlarda gerçekçi, uzun vadeli amaçlarında ise iyimser olması gereken sosyal demokrasi, yasakçı devlete özgü bir karamsarlık ve tehdit ortamında, korku altında, saplantılar arasında gelişemez. Sözgelişi, ülkemizin ve çocuklarımızın geleceğinin, şu ya da bu nedenle partilerinden istifa etmiş on bir kişinin şimdi bundan “vazgeçmeleri” halinde karanlıklara gömüleceği korkusunu taşıyorsak, yani, en kutsal varlıklarımız birtakım insanların kişisel iradesine, başka bir deyişle pamuk ipliğine bağlı ise, böylesine küçük bir nedenle üzerine karanlıkların çökebileceği kadar güçsüz bir ülkede yaşadığımıza inanmış ve inandırılmışsak, ne ülkeden ne de bizlerden yarar beklenebilir.

Kaldı ki, elbette var olan faşizm özlemciliğinin elini kolunu sallayarak Türkiye’ye iktidar olamayacağını, faşizmin bir ülkede yerleşmesinin o ülkedeki toplumsal güç dengeleriyle, kurumların çağdaşlığıyla, demokrasinin boyutuyla sınırlı olduğunu, yani, zaman zaman yaratılmak istenen havanın aksine, Türkiye’ye “gelmek” ya da “gelmemek”in, faşizmin kişisel iradesine bağlı olmadığını, hükümetlerin tavrının konuyu elbette etkileyeceğini, ancak son tahlilde belirleyici etkenin Türkiye’nin toplumsal güç dengesi ve bünyesi olduğunu, bu denge ve bünyenin ise son tahlilde ve genelde bir faşist rejime yatkın olmadığını göz önünde tutmak gerekir.

Yasakçı devlete özgü bir korkuyu ve karamsarlığı körükleyerek faşizmle mücadele edilemez. Rejimi, her toplumsal çalkantıda çökecekmiş kadar zayıf göstermekteysek ve “Son Türk Devletinin” iki yılda bir ölümcül hastalıklara tutulduğunu ilân etmekteysek, insanlar da, bir gün, belki en doğru şeyin onları ve kendimizi aldatmaktan vazgeçerek başka bir rejim aramamız olduğunu söyleyiverirler...

3 Dünyadaki Deneyler

Sosyal demokrat nitelikli partilerin Batı Avrupa iktidarlarındaki uzun deneyimlerinde, bâzı temel sorunlar ve seçmeler, sürekli olarak gündeme getirilmiş, yeniden ve ısrarla tartışılmıştır. Türkiye’nin bir İskandinav ülkesi olmadığı, CHP’nin ise, Avrupa sosyal demokratlarından çok farklı ve yer yer daha ilerici özellikler taşıdığı açıktır. Buna rağmen, benzer nitelikler de taşıyan iktidarların uygulamasını, tartışılan sorunlarını incelemekte yarar vardır.

İskandinav ülkelerinde, Hollanda, Federal Almanya, İngiltere, gibi sosyal demokrat iktidarların yaşandığı ülkelerde, "... siyasal başarının ilerici ve radikal amaçlardan taviz verilmesi sonucunda mı, yoksa tam aksine, bu amaçların izlenmesi ve böylece sosyal eşitlik ve refahın geliştirilmesi sonucunda mı" gerçekleştiği, sürekli incelenen, sınanan bir konudur. Bir başka nokta, sosyal demokrat partinin "kimlere, ne ölçüde" hitap edeceği sorunudur. Parti, hangi sınıf ve toplum katlarının yararını, hangi ölçülerle öne alacak, savunacak, sınıfsal tercihlerini nasıl belirleyecektir? Hangi ekonomik ve sosyal hedefleri önerecek, sonuçta nasıl bir "ideali" öngörecektir? Bu ideale ulaşmak için, hangi somut uygulama modellerini önerecektir?

Sosyal Demokrat Açıdan Toplum kitabının yazarı Francis Castles, İngiliz İşçi Partisi'ni eleştiren bir incelemesinde, ilginç sonuçlara varmaktadır:[5] Castles'a göre, değişik deneyler arasında sosyal demokrat ölçülerle en başarılı olanlar, gerek sınıfsal yaklaşımı gerekse hitap ettiği kitleler açısından en ilerici gözükenlerdir: İsveç, Norveç, Danimarka ve Hollanda'nın sosyal demokratları, bu bakımdan, İngiliz İşçi Partisi'nden ya da Federal Alman Sosyal Demokratlarından hayli başarılı sonuçlar yaratabilmiştir.

Sosyal demokrasinin başarı göstergelerinden biri olan "devlet gelirlerini yüksek tutarak geliri devlet eliyle daha eşitlikçi biçimde paylaştırmak ve devlet eliyle toplumun tümünün yararına kullanmak" amacına, bu iktidarlarda farklı ölçülerde ulaşılabilmiştir. Devlet gelirlerinin milli gelirdeki yeri, Hollanda'da yüzde 54, İsveç'te yüzde 52, Norveç'te yüzde 50'dir. Toplumun, milli gelirden hangi büyüklükteki bir bölümü devlet eliyle ve toplumun tümü yararına kullanabildiğine, yani, ne kadarlık bir bölümünün özel çıkarların doğrudan kontrolüne bırakılmadığına ilişkin olan bu gösterge, Federal Almanya ve İngiltere'de ancak yüzde 41'e ulaşmaktadır (İsviçre'de yüzde 32, Birleşik Amerika'da ise yüzde 30 düzeyindedir). Başka bir deyişle, sosyal demokrat ölçüler olan "kamu hizmetlerinde başarı", "sosyal güvence", "işsizliğin önlenmesi", "yaygın sağlık ve eğitim imkânları", "toplu kullanımın genişlemesi" gibi alanlara ayrılmış olan maddi imkânlar, söz konusu dört ülkede ötekilere oranla çok daha etkin biçimde yaratılmış ve devletin eline verilebilmiştir.

Başka ölçüler de, sosyal demokrasiyi kendi özüne daha yakın biçimde uygulayan dört ülkenin ötekilere oranla başarısını göstermektedir: Yaygın sağlık ve sosyal hizmetlere gösterge kabul edilen "çocuk ölümlerinin azlığı

oranı,” bu ülkelerde şöyledir: Yaşamın ilk yılında, İsveç’te binde 8, Hollanda’da binde 10, Norveç ve Danimarka’da binde 11. Buna karşılık, aynı oran, İngiltere’de binde 16, Federal Almanya’da binde 20’dir. Sosyal demokrasi açısından bir başka başarı göstergesi, eğitime ayrılan kamu harcamalarının yüksekliğidir. Bu alanda da, İsveç, Hollanda, Danimarka ve Norveç milli gelirin yüzde 8’i oranına ulaşırken, İngiltere yüzde 6, Federal Almanya yüzde 4 dolaylarında kalmaktadır.

İngiliz İşçi Partisi’ndeki bâzı çevrelerin İskandinav sosyal demokrasisinin başarısını “dar sınıf açılarından uzaklaşmanın sonucu” olarak görmesini eleştiren Castles, bu görüşü, İngiltere’deki başarısızlıkların da temel nedeni olarak niteliyor; işçi sınıfı İskandinav ülkelerinde yüzde 60-75 oranlarıyla sosyal demokrat partileri desteklerken, İngiltere’de bu oranın yüzde 50 dolayında olduğunu belirtiyor. Bundan çıkabilecek sonucun ise, İskandinav işçi sınıfının “ya sınıf yararlarına çok bağlı bulunduğu ya da oy verdiği partinin işçi sınıfı yararına daha fazla hizmet ettiği” olacağını yazıyor.

Sosyal demokrasi, kendi çerçevesinde başarılı olduğu İskandinav deneylerinde, 1) bütün toplumsal grupların yararlanabileceği bir refah artışını gerçekleştirmiştir; 2) devletin piyasa mekanizmalarına etkin müdahalesi aracılığıyla toplumsal ortak tüketimi çok geliştirmiştir; 3) büyük boyutlu bir işsizlikten sakınmak için ciddi politikaları kararlı olarak izlemiştir. “Başka bir deyişle, seçim başarılarını, işçi sınıfındaki esas seçmenine somut yararlar sağlayarak gerçekleştirmiş; bunu yaparken, öteki çalışanlar kesimine de birçok yarar getirmiştir.”

Castles’a göre, bu uygulama, “... sosyal demokrat savın, mülkiyet ve sermaye sahiplerine değil ‘ücretli ve maaşlılar cephesine’ yapılmış bir çağrı üzerine bina edilmesiyle –ve sermayenin toplumsal mülkiyeti vaadinin sürdürülmesiyle– siyasal düzeyde bütünlenmiştir...”

4 Verilmiş Sözleri Yaşama Geçirmek

Sosyal demokrasinin Türkiye deneyine çok zor koşullarda başlandığı doğrudur. Ama herhangi bir sosyal demokrat nitelikli hareketin “kolay” koşullarda iktidar nöbetini devraldığı, günlük güneşlik bir ortamda işe koyulduğu, pek görülmüş şey değildir. Kaldı ki, böyle rahat koşullarda, iktidara gelmeyi beklemek, sosyal demokrasinin tarih planındaki işlevine de, onu iktidarlara getiren toplumsal dinamiklere de ters düşer. Sosyal demokrat nitelikli iktidarlara ihtiyaç duyulduğu ve kapitalist nitelikli olanların hükümeti bırakmak zoruna düştüğü zaman kesiti, hemen her

ülkede, bunalım dönemine rastlar. Bir yanda, kitleler vardır. Bunalımın da etkisiyle, ciddi değişimlerin özlemindedirler ve sosyal demokrasiye bu açıdan umut bağlarlar. Öte yanda, “ortadaki” toplum kesitinin bir bölümü, aynı bunalım nedeniyle, siyasal tercihini statükonun değil, değişimin doğrultusunda kullanır. Nihayet, büyük sermaye sahipleri, bunalımdan kurtulmanın gerektireceği politikaları ve fedakârlıkları kendi partileri aracılığıyla topluma kabul ettiremeyeceklerini düşünerek, kitlelerle yakın diyaloğu bulunan sosyal demokrasinin aracılığıyla bunları gerçekleştirmeyi umarlar. Zorunluluklar çerçevesinde, sosyal demokrasinin gelişini engellemeye çalışmazlar, hattâ durumun özelliğine göre, bunu kolaylaştırabilirler.

Türkiye’deki sosyal demokrat özellikli hareket, ideolojik yapısının çok yeni olmasına rağmen, dünyadaki birçok örnekten daha iddialıdır. Programındaki bâzı amaçları bakımından, daha ileri ve daha solda gözükmektedir. Ne var ki, evrensel özelliklerle uyumlu biçimde, bir bunalım döneminde ve kendisine değişik açılardan umut bağlanarak, sosyal demokrasi, Türkiye deneyini başlatmıştır.

Bu gözlemlerden ve sosyal demokrasiye yönelik beklentilerin çoğu kez birbiriyle çeliştiği gerçeğinden hareketle, bâzı sorunları saptamak mümkündür. Gerek dünyadaki başarılı uygulamalar, gerekse Türkiye’nin bir yıllık deneyi, sosyal demokrat hareketlerin açık toplumsal tercihlerden kaçınamayacaklarını, bilâkis, tercihlerin ve sorunlara tanınan önceliklerin doğruluğu oranında güç kazandıklarını göstermektedir.

1) Sosyal demokrat özellikli hareket, AP’nin yahut herhangi bir sağ iktidarın yapabileceklerini yapmakla ya da onlardan daha iyi yapmakla yetinemez. Sözgelişi, ihracatı arttırmak, IMF ile ilişkileri AP’nin düzenleyebileceğinden daha kısa sürede düzene sokmak, enerji sorununu sağlam çözümlere bağlamak, dış borçları erteletmek, CHP iktidarının görevidir. Ama bu tür sorunları AP’ye kıyasla daha yeterli biçimde çözüme kavuşturmak, iktidarda kalmanın önkoşullarındansa da, iktidarı başarılı ve uzun süreli kılabilecek belirleyici etken değildir.

2) Türkiye’deki sosyal demokrasi deneyi, bir sağ yahut orta-sağ iktidarın yapamayacaklarını yapmakla yükümlüdür. Sağdaki iktidarların kendi sınıfsal nitelikleri gereği yaratamayacakları çözümleri bulmakla, bu çözümleri kitlelere önermek ve gerçekleştirmekle, sosyal demokrasi, kendi önemini ve önceliğini kitlelere kanıtlayabilir. Yoksa başkalarının zaten yaptığı ve yapabilir olduğunu sadece onlardan “daha iyi” yaparak değil.

Kaldı ki, aynı işi yapabilecek olan ve yapan çoksa, kimin daha iyisini yaptığı genellikle tartışma ve yorum konusudur.

3) Günümüzdeki deney, kendi yarınları açısından, tercihlerini, yaklaşımlarını ve kitlelerin desteğini yeniden değerlendirmek durumundadır. CHP, ne gibi tercihler yaptığı ve hangi sözleri verdiği için kentlerdeki halkın büyük desteğini sağlamıştır, köylünün bir bölümünden oy toplamıştır? Bir "demokratik sol" parti olarak, öncelikle dayandığı toplumsal güçlerin hangi yararlarını, hangi noktalara kadar götürebilecektir? AP yahut bir başka sağ partinin kitleye veremeyeceği hangi öncelikleri, hangi yararları somut olarak gerçekleştirecektir? Bunun için hangi planları uygulayacak, hangi mekanizmaları harekete geçirecektir?

4) Sosyal demokrasinin Türkiye deneyinde başarılı olması, onun, sorunları bir bütün içinde ele alabilmesine bağlıdır. Dağınık ve farklı çözümlerle değil, aynı bütünün tutarlı parçası niteliğindeki çözümlerle sorunlara eğilmesi gerekir. Ekonomide genellikle liberal, dış politikada fırsatçı ve pragmatik, kimi iç politika davranışında ise duruma göre yasakçı yahut dengeci, bazen devletçi davranarak başarıya ulaşılamaz. Sosyal demokrasi anlayışı öteki sistemlere göre daha yumuşak ve köşesizdir ama, onun da hiç değilse köşesizliğin ve yumuşaklığın ilkelerini getiren bir ideolojisi vardır. İster sağda ister solda olsun, hiçbir siyasal hareket –özellikle sosyal demokrat nitelikli hareket– ilkesiz bir politikayla başarılı olamaz, uzun süreli olamaz.

Şimdi, bu genel çerçeve içinde, Türkiye'nin son bir yıldaki somut uygulamalarını incelemeye çalışalım:

Türkiye'de sosyal demokrat özellikler de taşıyan bir iktidarı mümkün kılan, her şeyden önce, kentlerde yaşayan halk, işçiler, memurlar, serbest çalışanlar olmuştur. İktidarın en büyük desteği ve en büyük güvencesi onlardır. Ne var ki, sadece bu kitlelere ait olan, onlara özgü olan sorunlar, iktidarın somut olarak gerçekleştirdikleri arasında henüz yeterince yer almamıştır. Öyle ki, bir yılı dolduran bir hükümet uygulamasının, daha çok, başka sınıfsal güçlerin öteden beri şampiyonluğunu yaptıkları talepleri yansıttığı öne sürülebilmektedir. Kentsel kitlelere özgü olan ve CHP parti programında yer alan amaçlar, bir-iki istisnasıyla, ya henüz tasarı aşamasındadır ya da gündeme girmemiş durumdadır.

İktidarın ilk uygulamaları, MC tarafından ertelenmiş bir dizi ekonomik önlemi sermayenin öncelikle talep ettiği alanlarda gerçekleştirmek

olmuştur. Devalüasyon yapılmış, ardından, kamu kuruluşlarının ürettiklerine zam getirilmiştir. Bu arada Uluslararası Para Fonu (IMF) ile bâzı anlaşmalar gerçekleşmiş, "niyet mektubu" verilmiş, Batı'nın kredi kaynaklarıyla aradaki buzların erimesine çalışılmıştır. Bunu, askeri ambargonun ABD tarafından şartlı kaldırılması ve Türkiye'deki ABD üslerinin çalışmasına yeniden resmen izin verilmesi izlemiştir. Bu arada pahalılık hızla ve en çok kentsel kitlelere zarar vererek büyümüş, "toplumsal anlaşma"nın işçilerce olumlu nitelenen özellikleri, pahalılık karşısında etkinliğinden kaybetmeye başlamıştır. Ancak sermaye kesiminin bir "ilke" olarak benimsediği, işçi kesiminin ise her zaman ihtiyatla baktığı bir "ücret tavanı" uygulaması, fiyat kontrolünün yapılamadığı bir ortamda, gerçekleşmiştir. Bunu, petrol ürünleri zammının bütün topluma yansıyan fiyat yükseltici sonuçları izlemiş, memurlara getirilen ek ödemelerle, pahalılığın bir ölçüde dengelenmesine çalışılmıştır. Bu arada sağlık hizmetlerini tam gün ilkesine göre düzenleyen yasa ve bâzı madenlerin kamulaştırılmasını mümkün kılan yasa, gerçekleşmiştir.

Bu tablo, bâzı gözlemlerin oluşmasına imkân vermektedir:

1) Önce şunu belirtmek gerekir ki, bir iktidar, ekonominin genel yararı açısından, bâzı sevimsiz önlemleri almak durumda kalabilir. Bu tür girişimler, eğer kitlelere öncelik vermiş bir bütünün içinde yer almışlarsa, olumsuz niteliklerinden kaybedebilirler. Yok böyle bir bütün söz konusu değilse, olumsuz nitelikleri daha fazla kendini duyurur.

2) Sermaye kesiminin programında yer almış ya da öncelikle onun tarafından savunulmuş her şeyin, mutlaka ve her zaman işçi kesiminin zararına olduğunu söylemek, hem bağnazca bir yaklaşımdır, hem de Aristo mantığıdır. Salt bu ölçüyle bir iktidar ve yaptıkları değerlendirilemez. Nitekim dış borç için sürdürülen çabalar, öncelikle sermayenin ihtiyacını karşılayacaktır ama, fabrikaların durmamasını, işsizliğin daha da yaygınlaşmamasını mümkün kılabilecektir, vb.

3) Ancak şunu da belirtmek gerekir ki, sosyal demokrasi artık bütün imkânları seferber edemezse, bir yıllık uygulamanın ortaya çıkardığı bu tabloyu ileride inceleyecek olanlar, "herhangi bir sağ iktidarın da bunu gerçekleştirmiş olabileceğini" öne sürebilirler. Ya da "bu tabloyu gerçekleştirmek için mutlaka solcu olmanın gerekmediğini" iddia edebilirler.

Türkiye'nin içinde bulunduğu zor koşullar gözden uzak tutulamaz ama, kitlelerin belirli programlar için oy kullandıkları, bu programların

uygulanmasını isteyecekleri açıktır. Üstelik iktidarda bulunan sosyal demokrat özellikli hareket, temel seçmeninin kitleler olduğunu, programı, verdiği sözler ve sloganlarıyla ortaya koymuştur. Dünyadaki birçok benzerinden daha radikal olan bu tavır, desteğin boyutlarını büyütmüştür ama beklentileri de çoğaltmıştır.

Bu çerçevede soruna bakıldığında, bir yıllık deney ortaya şöyle bir görünüm çıkarmaktadır: Deneyin başlatılmasını mümkün kılan kitlelerin beklentileri, sosyal demokrasinin temel programında yer almakla birlikte, henüz gerçekleşmemiştir. Buna karşılık, kaçınılmaz nedenlere dayanıyor bile olsa, aynı kitleler, pahalılık, güvensizlik, işsizlik gibi olumsuzlukların hem de büyüyerek kendilerine yansıdığını görmüşlerdir.

Deney açısından, tehlikeli bir durumdur bu: Kitle desteğinin azalması, bir deneyin bugününü değil, deneyin temelindeki siyasal hareketin yarınlarını da etkileyebilir. Aynı azalma durumu, başlatılan deneye son vermek için ellerinden geleni yapanlara büyük fırsatlar yaratabilir. Deney, bir yığın sevimsiz önlemi zorunluluk altında gerçekleştirdikten sonra, kendi programına el atamadan, yarıda kesilebilir. Büyük bir prestij kaybıyla, izahı çok zor bir durumla baş başa kalabilir. Nihayet, unutulmaması gereken, Türkiye'ninkine benzeyen rejimlerde kimsenin "mazeret" dinlemeye yatkın olmadığıdır.

Türkiye'deki bir yıllık deneyin incelenmesi, uygulamaların bâzı özelliklerine dikkati çekmektedir.

1) Daha önce değinildiği gibi, iktidar, çalışmasının büyük bölümünü can güvenliği ve dış borç sorunlarına ayırmıştır. Bu doğrudur ama başka alanlara, özellikle sosyal demokrasinin başarılı olabileceği alanlara yeterince eğilinmemiştir.

2) Sonuçlandırılmış işler açısından bakıldığında, iktidar, bir yıl boyunca, genellikle başka türden iktidarların zaten yapabileceklerini, onlardan daha iyi yapmak uğraşında gözükmüştür.

3) İktidarın, artık, başka nitelikler taşıyan sağ ve orta-sağ hükümetlerin eğilemeyeceği konulara yönelmesi, elle tutulur sonuçları hızla gerçekleştirmesi gerekmektedir. Bu özellikteki girişimler iktidarın ilk yılında da olmamış değildir. Ne var ki kapsamlı ve ilkeli bir biçimde, kitlelerin taleplerine, beklentilerine, günümüzde ancak sosyal demokrat nitelikli bir iktidarın gündeme getirip çözebileceği sorunlara, yeterince ağırlık verilememiştir. Oysa günümüz iktidarına öncelikle bunlar için oy atılmıştır. Genel bir pahalılığın giderek halkı olumsuz etkileyebildiği bir

ortamda, kitlelerin özgül sorunlarına gecikilmeden eğilinmesi zorunluluğu vardır. Bir iktidarın ilk yılında kitlelerin ve kamuoyunun hoşgörüyle karşılayabileceği eksikler, kabulleneceği mazeretler olabilir. Ne var ki, zaman geçtikçe, bu anlayışlı tavır da değişir, kaçınılmazdır bu.

Bu koşulların ve siyasal gerçeklerin arasında, sağlıklı yol, "demok-ratik sol"un kendi programını hem de hiç vakit kaybetmezsizin uygulamaya koyması, hayata geçirmesidir. Bunu, hazırlığında gecikilmiş olsa da, çok geniş ve ayrıntılı bir sınıfsal, siyasal, ekonomik planlamanın eşliğinde gerçekleştirmesidir. Kendi temel siyasal tercihlerini somut davranışlarla yinelemesi, kanıtlamasıdır.

Burada, genellikle gözden kaçırılan önemli bir noktaya işaret edilebilir: İktidarlar, sadece "hükümet"ten ibaret değildir. Bir iktidarın dayandığı siyasal parti, en az hükümet kadar etkin bir güçtür. Günümüzde, CHP programında yer almış ve halka, sözü verilmiş bâzı ilkelerin gerçekleşmesi, hükümetin özel durumundan –Onbirler, vb.– ötürü ondan beklenmeyebilir. Ne var ki, aynı ilkelerin bir parti olarak CHP tarafından gündeme getirilmesine görünürde hiçbir engel yoktur. CHP, iktidar partisi olmanın da verdiği geniş imkânlarla, yasa teklifleri hazırlayarak ve konuları Meclislerin, kamuoyunun, kitlelerin tartışmasına açarak ilkeleri doğrultusundaki hareketleri başlatabilir. Bunların ya gerçekleşmesini sağlar ya da gerçekleşmesi yönünde ciddi adımlar atar. Böylece, vermiş olduğu sözlerin gereğini yapmış olur. Kaldı ki, CHP programında yer alan ancak üzerine eğilinmemiş olan konulardan büyük bölümü, herhalde Onbirler'in karşı çıkmasından ötürü hükümetçe ele alınmamış değildir. Ayrıca, CHP'nin hükümet değil, iktidar partisi niteliğiyle gündeme getireceği sorunlar, sadece "gündeme getirilmiş" olmakla bile oluşturacakları yansımalarla somut sonuçlar yaratabilirler. Örneğin, CHP, "düşüncenin suç sayılmayacağı" bir ortamın sözünü vermiştir. Bu doğrultuda başlatılacak girişimler, düşünceyi suç sayabilen anlayışın kamuoyunda gerilemesine, giderek düşüncenin suç sayılamamasına yol açabilir, vb. Unutulmaması gereken, toplumsal gelişimin sadece yasalarla gerçekleşmediği, her şeyden önce anlayışların değişmesiyle gerçekleşme yoluna girdiğidir.

Evet, Türkiye çok zor koşullar altındadır ama, bu koşullar ne önceden bilinmeyen "sürpriz" olgulardır, ne de dünyada ilk kez Türkiye'nin karşısına çıkmaktadırlar. Benzerleriyle birçok ülkede karşılaşılmış, sol nitelikteki iktidarlarca çoğu büyük ölçüde çözülebilmiş, her biri üzerinde kitaplık dolusu eser verilmiş, yığınla tecrübe edinilmiş sorunlardır bunlar.

Kaldı ki, solun kitleler tarafından tercih edilir olmasının nedeni, en zor koşullar altında bile kitlelerin politikasını izleyebilmesi, kitlelerin yararını gerçekleştirmesi değil midir?

5 Sosyal Demokrasinin Hareket Alanı

Bir yılını dolduran deneyin getirdiği ilk ders, ayrıntıları önceden düşünülmemiş ve somut uygulama planları hazırlanmamış bir iktidar programının, başarıya hayli zor ulaşacağıdır. Sosyal demokrasinin Türkiye'de böyle bir çalışmayı henüz gerçekleştirmemiş olduğunu, deney, çeşitli sonuçlarıyla ortaya koymuştur. CHP'nin benimsediği siyasal önceliklerden hareketle, genelden somuta ve ayrıntıya inen, toplumun bütün kurumlarını ve faaliyetlerini kapsayan, farklı olasılıklar için değişik alternatifler sunan böyle bir çalışma, eksiktir. CHP programındaki sınıfsal ve siyasal ilkelerin hangi somut uygulama modelleriyle hayata geçirileceği, iktidara destek olacak toplumsal hareketliliğin nasıl sağlanacağı, siyasal ve ekonomik sorunların halka hangi yöntemlerle sunulacağı, teknik sorunların hangi maddi imkânlarla üstesinden gelineceği, devlet mekanizmasının üst düzeyinde hangi kadroların kurulacağı, kamu kuruluşlarının nasıl bir politikayla ve kadrolarla yönetileceği, yeterli biçimde ve iktidara gelmezden önce hazırlanmış bir büyük planın çerçevesinde ele alınmamıştır.

Planlama, iktidar iddiası taşıyan bütün sol partiler için, başarının kaçınılmaz önkoşuludur. Bir İngiliz İşçi Partisi'nin, bütün ılımlılığına ve engin iktidar tecrübesine rağmen, ne zaman muhalefete düşse hemen “gölge kabineler” kurup “gölge” programlar oluşturması, herhalde nedensiz değildir. Ancak böyle bir hazırlık çalışması ve hazırlık dönemi, sorunların iktidara gelmezden önce ve yeterince bilinmesine imkân tanır. Değişik olumsuzlukların öngörülmesine, her biri için ayrı çözümlerin düşünülmesine, kadroların önceden eğitilmesine yardımcı olur.

Bu çalışmanın eksikliğini açığa vuran çok sayıda olaydan birkaç örnek şöyle sıralanabilir: Türkiye, bugün (1979 başı) çok ciddi bir dış kaynak darboğazındadır. Ama bu darboğazın bir “sürpriz” gibi nitelenmesi, darboğaz aşılacak diye maliye yetkililerinin verdiği tarihlerin sürekli yanlış çıkması, hele bu durum karşısında bir tür şaşkınlık ve çaresizlik havasının ülkede doğması, ancak yeterli planlama ve ön hazırlık eksiği ile açıklanabilir. Böyle bir hazırlık yapılmış olsaydı, dış kredinin ölçüsü üzerine en iyimserinden en karamsarına kadar değişik alternatifler önceden düşünülmüş, her birinin gerektireceği farklı ekonomi politikaları önceden saptanabilmiş olurdu. Bu politikaların güncel sorunlarla ve gerçeklerle

bağdaştırılıp düzeltilmesiyle de, Türkiye, zor durumları mümkün olan en az zararla aşmanın, hiç değilse, günümüzdekinden daha az zahmetle aşmanın yollarını bulabilirdi. Böylece, ne IMF’nin isteksizliği, ne NATO, yahut aet’nin çekingenliği, ne de Arap sermayesinin Türkiye’ye akmayışı, toplumda ve ekonomide “şok” etkileri yapabilirdi.

Planlama eksiği, bâzı kararların sağlam olmamasına ve sık sık değişebilmesine, kimi çevrenin “... bastırırsam karardan döndürtürüm” havasına girmesine, dolayısıyla, güvensizliğe yol açabilmiştir. Örneğin, bloke edilmiş ithalat karşılıkları, devalüasyonun yarattığı kur farkları gibi konularda üç-beş tane birbiriyle temelden çelişen kararname yayınlanabilmiştir. Çimento dağıtımı, demir-çelik dağıtımına devletin müdahalesi gibi konular önceden ve bütün yan koşullarıyla düşünülmemiş olduğundan, boşlukta kalabilmiş, karaborsanın nedeni olabilmiştir, vb.

Planlama ve ön hazırlık eksiğinin uzantılarını, “Tam Gün” Yasası’ndan üniversitelerin yeniden düzenlenmesine ilişkin çalışmaya, hattâ dış politikaya kadar izlemek mümkündür: Dış siyasette farklı durumlar ve gelişmeler çok önceden saptanmış, çözümleri ve alternatifleri düşünülmüş olabilirdi. Böylece, hem hayâl kırıklıkları, hem ilkesizlik görünümü veren değişken tavırlar, hem de, Türkiye’ye baskı yapmak eğilimlerine cesaret veren çaresizlik izlenimi sakınılmış olabilirdi.

Aynı dış politika, kadro açısından da zamanında düşünülmüş olsaydı, yıllarca yıpranmış ve görevlerine yabancılaşmış üst düzey kadrolarıyla yeni dış siyaset girişimlerinin başarılamayacağı, çok önceden fark edilirdi.

Bu listeyi uzatmak mümkündür. Örneklere değinilmesinin nedeni, planlamanın bir siyasal hareket için ne kadar önemli olduğunu vurgulamaktır. Türkiye’nin sosyal demokrat özellikli hareketi, böyle bir yaygın planlama çalışmasının eşliğinde, kendi hareket alanını genişletmek durumundadır.

Sosyal demokrat nitelikli hareketler, böyle bir alanı kendi çeşitli tecrübelerinde ve tarihsel olarak zaten belirlemiş durumdadırlar: Bu alan, bireysel değil toplu olarak ulaşılan, paylaşılan, kullanılan değerleri arttırmak, kentlerdeki birlikte yaşam biçimlerini yeniden düzenlemek, toplu tüketim konularına eğilmek, hoşgörüyü ve özgürlüğü yaygınlaştırmak, kararların oluşumuna her düzeyde demokratik katılımı sağlamak gibi, geniş boyutlara uzanır.

Bu yaygın alan içinde, sosyal demokrat özellikli bir iktidar, başka türden iktidarların kendi yapılan gereği ya kesinlikle uzak durdukları ya da

yeterince eğilmedikleri birçok sorunu izleyip çözebilir. Öncelikle kendi seçmenine ait olan, fakat toplumun çok geniş kesimlerine yansıyacak talepleri gerçekleştirebilir. Nihayet, bu alanlardaki başarısına dayanarak hem iktidarını güvence altına alır, hem de başka sorunları çözebilmek için yeni bir hız kazanmış olur.

Böyle bir çabanın hangi noktalarda odaklaşabileceğine kısaca bakalım:

1) Günümüz iktidarı, herkesten önce kentlerdeki kitlelerin yoğun desteği ve oylarıyla göreve gelebilmiştir. Kentlerde yaşamanın hızla pahalılaşması bu kitleleri zor duruma düşürmüştür. Ekonomik bir olgunun şu ya da bu biçimde yönlendirilebileceğini tartışmak zordur. Ancak, iktidarın önleme gücünün dışında gözüken bir ekonomik bunalıma hedef olmuş kitlelere, sosyal demokrat özellikli bir iktidarın verebileceği başka şeyler de vardır.

Örneğin, kent halkının büyük çoğunluğu, “kira sorunu” karşısındadır. Kiraların büyük kentlerde ve 1978 yılı içinde yüzde 100 oranında yükseldiği belirtilmektedir. Oyunu CHP’ye vermiş çok büyük bir kitle, bu kiralardan ötürü perişandır. Peki, sosyal demokrat özellikli bir iktidarın, bu konuda yapabileceği hiçbir şey yok mudur?

Konu ilk bakışta sanılacağı kadar çözümsüz değildir. Bütün dünyada, orta-sağdan başlayıp sosyalist uygulamalara kadar uzanan çeşitli ve çoğu kendi doğrultusunda başarılı örnekler görülmektedir. Kapitalist İsviçre’nin uyguladığı ve kiracıyla mal sahibini yüz yüze getirmeyip yarı-resmi görev de taşıyan kuruluşlar (Gerance) aracılığıyla kira anlaşmasının oluşturulduğu sistemden kiraların belli oranlarda dondurulup denetlenmesine kadar uzanan, çözümler vardır. Kaldı ki, Türkiye’de konuya ilişkin çeşitli ciddi çalışmalar yapılmış, kentsel arsaların kullanımı, spekülasyonun önlenmesi, kiraların dondurulması üzerine yığınla bilgi edinilmiştir: İmar-İskân Bakanlığı’nın 1974’te hazırlattığı çalışmalar, Marmara Belediyeler Birliği’nin çalışmaları, Ankara Belediyesi’nce 1975’te gerçekleştirilen çalışmalar, yeterli teorik birikimi oluşturmuştur.

Durum böyleyken, sosyal demokrat özellikli bir iktidar, kendini iktidara getirmiş kitlelerin bu çok önemli sorununa mutlaka ve ilk iş olarak eğilmek durumundadır. Böyle bir davranış, sosyal demokrasinin varoluş gerekçesinin –ve CHP programının– zorunlu– doğal uzantısı olacaktır.

2) Kent yaşamının yeniden örgütlenmesi, sosyal demokrasinin bütün örneklerindeki “toplu tüketimi ve kullanımı genişletmek, birlikte yaşamı kolaylaştırmak” ilkelerini pratiğe aktarmak anlamınadır. Sosyal

demokrasinin iktidarda olduğu bir ülkede, örneğin kent içi ulaşımı böylesine horlanmış ve kendi kaderine terk edilmiş olamaz. Kitlelerin bu iktidara oy vermiş olmalarının bir nedeni de, saatlerce ve ayaz atlında otobüs/dolmuş kuyruklarında beklemekten, günün iki-üç saatini ulaşımda tüketmekten kurtulmak için değil midir? Bir İstanbul kentinde, iki yıl kadar önce 700 kadar belediye otobüsü hizmet görürken, yedek parça darlığı ve benzeri nedenlerle bu sayı 500 dolaylarına düşmüşse, sosyal demokrat özellikli bir iktidar hareketsiz kalabilir ve sorunun çözümünü belediyelerin olmayan imkânlarından ya da çıkması mutasavver bir Belediyeler Yasası'nın uzun vadeli çözümlerinden bekleyebilir mi?

Kent yaşamının ve kentlerdeki toplu tüketimin (ulaşım, eğitim, kültür, sağlık, vb.) yeniden düzenlenmesi, büyük ekonomik kaynaklardan çok, örgütleyici devlet anlayışını, planlı çalışmayı, yaratıcılığı gerektiren sorunlardır. Toplumun ortak kullanımına ait olan caddelerin iki yanını özel oto sahiplerinin "özel" park ihtiyacına ayırmayı, zaten perişan durumdaki bir ulaşımı büsbütün perişan etmeyi açıklamak, mümkün değildir. Aynı şekilde açıklanması mümkün olmayan, otobüsün büyük bölümüyle yerli olarak üretildiği –hattâ ihraç edilebildiği– bir ülkede, otomotiv sanayiinin geliştirdiği fakat toplu taşıma araçlarına yönlendirilmediği bir ortamda, demiryollarının altyapıya sahip olduğu, denizyolu taşımacılığının bâzı kentlerde mümkün olduğu bir çerçevede ve hele sosyal demokrat özellikli bir yönetimde, kitlelerin ulaşım sorununa, nasıl böyle yabancı kalınabildiğidir.

Bunları gerçekleştirmek belki pek kolay değildir ama herhalde fazla zor da değildir.

3) Eğitim ve kültür, sosyal demokrat özellikli bütün yönetimlerin iktidar programında, başlıca konulardandır. Eğitimin nitel ve nicel olarak gelişmesi, kitlelere ulaştırılması, kültürün saplantılardan ve bir imtiyaz olmaktan kurtarılarak kitlelere, kitlesel tüketime açılması, Türkiye'nin ciddi sorunudur. Bu alanda gerçekleşebilecek başarılar, uzun vadedeki büyük yararlarının yanı sıra, maddi ve somut katkıları güncel olarak kitlelere götürebilir.

Bu alanda, her biri toplumun iktidara olan desteğini ve güvenini arttırabilecek sayısız girişimler düşünülebilir: Örneğin, bugün yüz binlerce aile, ilköğretim programındaki akıldışı ve çağdışı niteliklerden ötürü, çocuklarıyla birlikte perişan olmaktadır. Dünyanın hemen her yerinde asıl amacı çocuğu mutlu yapmak ve onun hayata sağlıklı bir ruhsal yapıyla

başlamasını sağlamak olan ilköğretim, bizde, ürkütücü kavramların kitaplar dolusu ezberine dayanmaktadır. Çocuğun yaş düzeyinin çok üzerindeki bir yığın boş bilgi ve uzun laf, “müfredat programı” gereğince ve eşine hiçbir çağdaş ülkede rastlanmayan katılıkla, küçücük beyinlere zerk edilmektedir. Böylesine ağır bir çalışma, sonuçta elbette dâhiler değil, fakat beyni kavrulmuş, on bir yaşında hayata ve insanlara küsmüş çocuklar yaratıp orta eğitimin boşluğuna salıvermektedir.

4) Eğitim, öncelikle kitlelerin, maddi imkânsızlık nedeniyle eğitimden yoksun bırakılmış olanların sorunudur. Sosyal demokrat özellikli bir yönetimin eğitime bakış açışı, alışılagelmiş sağ iktidarlardan elbette farklı olmak zorundadır. Örneğin, işçinin kendisini geliştirebileceği, mesleği doğrultusunda ya da teorik alanda eğitim eksiğini giderebileceği kuruluşlar, geçmişteki Köy Enstitüleri’nin taşıdığı işleve benzer amaçlar üstlenebilecek “Kent Enstitüleri,” fabrikalarda kurulması öngörülebilecek eğitim ve kültür odaları ve daha bir dizi önlem, sosyal demokrat yönetimlerin adetâ kendilerine “onur alanı” ilân ettikleri eğitimde, Türkiye’nin de öne çıkmasını sağlayabilir.

5) İmtiyazların kültürünü yapagelen bir ülkede, sosyal demokrasiden beklenen, kültürün kitlesel üretimi ve tüketimi doğrultusunda, kitlelerle oluşturulan ve kitlelerce paylaşılan bir kültür hareketini de başlatmasıdır. Türkiye’nin tarihsel kültür birikimini, çağdaş kültür üretimini, kitlelerin yaratıcılığını ve ihtiyaçlarını birlikte değerlendiren, bunu evrensel konumu içinde görebilen ve yaratıcılığı gecekondu mahallelerinden eğitim kuruluşlarına, fabrikalara kadar yayabilen bir anlayışın, bir planlamanın, bir çalışmanın sonucunda, bu adımlar atılabilir.

6) İş güvenliği, kitlelerin büyük sorunudur. Çoğu ülkede, işsizlik sigortası ve benzeri yasalar, işçiye belli ölçülerde güvence getirebilmiştir. Buna karşılık, işten çıkarmaların keyfi olabildiği Türkiye’de, işçinin, kendi ekmeği ve yaşamına doğrudan ilişkili olan bu konuda, hiçbir sağlam güvencesi yoktur. Sosyal demokrat özellikli bir yönetim ya da parti bu konuya eğilmeyecek de, iş güvenliğinin sağcı koalisyonlarca mı gerçekleştirilmesi beklenecektir? Tembelliğe prim veren değil (böyle bir anlayış, kimi kamu kuruluşunda fazlasıyla geçerlidir), ama işçinin nedensiz yahut haksız nedenlerle işten çıkarılmasını engelleyen girişimler, bu alana yargı denetimini getiren önlemler düşünülebilir.

7) Demokrasinin yaygınlaşması ve özgürlüklerin genişlemesi, İskandinav ülkelerinden Avrupa’nın batısına kadar bütün sosyal demokrat

nitelikli yönetimlerin ortak yanı olmuştur. Türkiye'deki deneyin temelini meydana getiren siyasal hareketin programında, bu kapsama giren konular, somut sözlerle yer almaktadır. Bu sözleri, hayata geçirmek, hem söylenenlerle tutarlılığı sağlayabilir, hem de, iktidara oy vermiş kitlelerin bu beklentisini karşılayabilir.

Sosyal demokrasinin evrensel özelliği, özgürlükçü olmasıdır. Bu niteliğine her dönemde bağlı olmayan bir hareket, kendi bünyesiyle çelişkiye düşebilir. Kaldı ki, özgürlükler için verilen mücadeleler, çoğu konuda olduğu gibi, sadece bir mücadele düzeyinde kalsalar bile, somut etkiler yaratmakta gecikmezler. Günümüzdeki deneyin bu doğrultudaki girişimleri, hükümet değil parti olarak bile başlatılsa, özgürlüklerin yerleşmesi ve gelişmesi yönünden ortam yaratabilir ve hareketin kitle desteğiyle güvenilirliğini arttırabilir.

8) Nihayet, günümüzdeki deney, başka iktidarların zaten yapabileceği şeyleri onlardan daha iyi yapmak durumundadır. Örneğin, bir ülkede mahkemeler üç-beş yıldan önce sonuçlanmazken bu tıkanıklığı giderecek yöntemlerin hâlâ bulunmaması, anlaşılır gibi değildir. Ya da, dünyanın en büyük tütün üreticisi kendi halkına sigarayı ancak karaborsa içirebilmekteyse, bu, herhalde kaçakçılara piyasa yaratmak özel niyeti olmasa gerektir ama açıklaması ayrı gayret isteyen inanılmaz bir beceriksizlik örneğidir. Koskoca Türkiye, bir sigara yapımını örgütlemekten âcizdir... Bunlar gibi, günümüzdeki deney, bir vergi kaçakçılığına ciddi önlemlerle eğilebilir. Birtakım kişilerin açıkça cebimizden para çalmasına, fırından ekmek çalan aç çocuklara gösterilen tepki kadarını gösterebilir. İktidarların her nedense kaçındığı ciddi bir vergi denetimiyle ve liberal Amerika'nın ağır cezalarıyla konuya eğilse, tartışmalı vergi yasalarının çoğuna gerek kalmaksızın devlet çok büyük kaynaklar yaratabilir. Ya da, günümüzün deneyi, devlet dairelerinin işlemezliğini ve bu işlemezliği bir yazgı gibi kabullenmeyi, devlet dairelerini bir tabu gibi görüp onun böyle gelmiş böyle gideceği varsayımını, kökünden değiştirebilir. Günümüz iktidarı, Afganistan'ın batısında olup da kentlerinin asfaltı her mevsim yeniden çöken tek ülkenin neden Türkiye olduğunu, ülkenin dünyaya açılan kapıları niteliğindeki havaalanlarının mutlaka inanılmaz bir pislik içinde mi olması gerektiğini, hastanelerin ille de bakımsız ve ürkütücü, devlet dairelerinin düzensiz ve ilgisiz mi olması gerektiğini, araştırabilir, vb.

Yaşamın çeşitli alanlarına değinen bu listeyi uzatmak mümkündür. Toplum, bütün bu sorunları –çoğunu bilinciyle, bir bölümünü sezgileriyle–

fark etmekte, çözümlerini beklemektedir. Bunları çözümlemeye başlamak, sosyal demokrasinin günümüzdeki görevidir. Başka hükümetlerin yapmadığı yahut yapamayacağı çok şeyi gerçekleştirmek zorundadır. Bu beklentilerle oy almış ve iktidar olmuştur. Üstelik zaten dış güçlerin etkisinde bulunan, yahut yapısal sorun olan dış borç ve can güvenliği konularında başarı sağlamak için, iktidar, kaçınılmaz bâzı darlıkların yansımasını hafifletmek, kendini kitlelere kanıtlamak durumundadır.

Evet, bunların hiçbiri kolay gerçekleşmez. Ne var ki, sosyal demokrasi kolay uygulanabilir bir sistem olmadığı gibi, Türkiye de rahatça yönetilebilecek bir ülke değildir...

6 Deneyin Çözüm Arayışları

Sosyal demokrasi, dengeler ve uzlaşmalara büyük ölçüde dayanmasına rağmen, çoğu konuda kesin tercihler yapmak, birtakım sonuçları göğüslemek durumundadır. Bir yandan tüketimi arttırırken, öte yandan ihracatı geliştirmek mümkün olsaydı, bir yandan her isteyene devlet dairesinde ve kamu kuruluşunda iş sağlarken öte yandan kamu kuruluşlarının ürettiğini ucuzlatmak ve yatırımlarını çoğaltmak gerçekleşebilir olsaydı, bir yandan ABD'yi ve NATO'yu memnun ederken öte yandan sscb ve Doğu Bloku'nu, tarafsız ülkeleri aynı ölçüde sevindirmek söz konusu olabilseydi, ortada mesele kalmazdı. Ama böyle bir lükse sadece Türkiye değil, hiçbir ülke sahip olamamıştır.

Günümüzdeki deney, ekonomi alanında doğru teşhisleri koyabilmiştir. Ekonominin sağlıksız bir yapıya dayandığını, bu sağlıksızlığın bir yanıyla bağımlılık sonucunu, başka yanıyla da inanılmaz bir savurganlığı, "akıldışılığı" yaratmakta olduğunu, sırasıyla teşhis etmiştir. Ancak, bu teşhisin gerektirdiği ilkeli tavır, yeniden düzenlemeler, akılcılık ve önlemler, henüz gerçekleşmemiştir.

Özel sanayinin "hammadde" niyetine çoğu "mamul madde" olan bir ithalat biçimine dayandığı, bunun gerektirdiği dövizi Türkiye'nin bulamadığı, azalan üretimin hem işsizliğe, hem de fiyat artışlarına yol açtığı, üretimdeki düşüşün ve kuraldışı yöntemlerle getirilen dövizin maliyetleri çok yükselttiği, hep söylenmiş ve öğrenilmiştir. Aynı biçimde, içteki talep fazlalığı nedeniyle fiyatların rahatça arttırılabildiği ve bu nedenle de ihracatın çekici olmaktan uzaklaştığı, petrol tüketim modellerinin açık bir savurganlık olduğu, bürokrasi ve kırtasiyeciliğin özel sektörün dinamizmini de, ihracatını, yatırımlarını da engellediği, tüketimi sınırlamak zorunluluğu, en yetkili kişilerce ısrarla söylenmiştir. Ne var ki,

bu teşhis ve yakınma aşaması henüz geride bırakılamamıştır. Bırakılmadığı gibi, yakınılanların benzeri de, zaman zaman yapılabilmiştir.

Görülebildiği kadarıyla, Türkiye'nin günümüzdeki ekonomik çıkmazdan uzaklaşması ve olaylara yakınmalar içinde ve bir izleyici gibi bakmaktan kurtulması için, ekonomiyi tümüyle ve yeniden düzenlemesi gerekir. Bürokratik ve yasakçı bir anlayışla değil, sanayi ve işçi kuruluşlarının katılmasıyla, hükümet, bâzı öncelikleri saptamak, ona göre davranmak durumundadır. Sorumluluklarla beraber fedakârlıkları da belirleyecek, ihracat doğrultusunda iç tüketimi sınırlayacak böyle bir planlama, gerçekçi varsayımlardan yola çıkarsa, beklenen sonuçlara ulaşabilir.

Türkiye'nin değişik dönemlerindeki iktidarlar, ekonominin genel düzeydeki sorunlarını belirleyebilmiştir. Ne var ki, sadece bununla yetinmek, bu iktidarların siyasal çıkarlarına daha uygun gelmiş, koşullar da böyle yanlış bir tavra imkân verebilmiştir.

Günümüzde durumun farklı olması, Türkiye'nin artık hareketsiz kalabilmek lüksüne sahip bulunmayışından ötürüdür. Kaldı ki, sosyal demokrasinin ilkeleri, böyle bir hareketliliği zaten zorunlu kılar niteliktedir.

1) Örneğin, "savurganlık" teşhisi doğru konmuştur. Ama salt savurganlığı önlemek nasihatleriyle ya da ne kadar savurgan olduğumuzu birbirimize anlatmakla, herkesi bir ölçüde rahatsız edebilecek önlemlerden kaçınmakla, savurganlığı azaltmak söz konusu değildir. Bir defa, savurganlık, gelir paylaşımı modeliyle ve üretimin yapısıyla da yakından ilişkilidir. Yani, "tek başına" ele alınıp çözümlenemez. Eğer toplumun gelir dağılımı bir kesimin eline rahatça "savurabileceği" kadar para verebilmişse, ya da, bu savurulabilecek parayı çekmek üzere kurulmuş bir üretim varsa, savurganlık elbette olacaktır. Savurganlıkla bir ölçüde mücadele bile, çeşitli önlemlerin yanı sıra, bu iki alanda gerçekçi müdahaleyi gerektirir.

Önlem olarak düşünülebilecek çeşitli yöntemler de, henüz uygulamaya konmamıştır, belki teorik olarak bile henüz hazır değildir: Bu tür önlemlerin, bâzı tüketim türlerinde ihracata yöneltici uygulamalardan (iç piyasaya yönelik arzı vergilemek gibi), petrol tüketimini özel kullanımda sınırlamaya kadar çeşitli örnekleri düşünülebilir.

En basitinden, televizyon reklamlarının büyük ölçüde sınırlanması, reklamların daha az etkin olan yazılı başına kaymasına ve böylece, savurganlığın ve sorumsuz tüketimin en büyük kamçılayıcısı olan bir etkenin zayıflamasına imkân verebilir, İngiltere, Fransa, İsviçre, Federal

Almanya ve Batı Avrupa’nın çoğu ülkelerinde televizyon reklamcılığının yasaklı yahut sınırlı olması ya da izlenilebilir üç kanaldan sadece birinde reklama izin verilerek bu reklam türünün gücünün üçte bire indirilmesi, herhalde sebepsiz değildir. Televizyonun ikna gücü ile birleşen bir reklam biçimine ancak ABD ve Japonya gibi olağanüstü tüketim imkânına sahip ekonomilerin dayanabileceği Batı Avrupa’da fark edilmiştir ama henüz Türkiye tarafından görülememiştir.

2) Savurganlığın bir başka düzeydeki simgesi, kamu ekonomik kuruluşlarıdır. Bu kurumların sağlıksız yapısını aynen sürdürerek sosyal demokrat nitelikli bir iktidarın başarılı olması, imkânsız gibidir. Hükümetlerin yıllardır uyguladığı politika, bu kuruluşlarda kadroları büyüttükçe büyütmek olmuştur. Devlet dairelerinde olduğu gibi bunlarda da bir kişinin yapabileceği iş iki kişiye yaptırılmış, bununla da “iş imkânı yaratıldığı” sanılmıştır.

Oysa bu tavır, savurganlığın ve pahalılığın önemli bir nedeni olmanın yanı sıra, yeni iş alanları açılmasının da önde gelen engellerindendir. Sağlıklı bir uygulama, en akılcı biçimde üretimin yapılmasını, bunun yaratacağı kaynakla da yeni yatırımların, yeni iş imkânlarının doğmasını öngörür. Türkiye’de öteden beri uygulanan yöntem ise, bu kuruluşları sadece ücretlerini ödeyebilecek, hattâ onu bile ödeyemeyecek bir noktaya sürüklemek olmuştur.

Bu kuruluşların günümüzdeki kadrolarını azaltmak değil ama kesinlikle arttırmamak yahut başka alanlara geçmeyi özendirmek yoluyla ve söz konusu kuruluşların yönetim anlayışını değiştirerek, ekonomiye yeni bir hız katmanın imkânları araştırılabilir.

3) Ekonomiyi tümüyle ve yeniden, günün olağanüstü sorunları ve gerçekleri çerçevesinde planlayan, bütün ilgililerin katkısıyla oluşan, savurganlığı sözle değil ortak fedakârlıklar ve zorlamalarla önleyen bir yaklaşım, darboğazın mümkün olan en kısa sürede ve en az zorlukla aşılmasını sağlayabilir. Ancak hemen belirtmek gerekir ki, bir çeşit “ekonomik seferberlik” anlamındaki bu tür bir girişim, tek başına başarılı olamaz. Bir bütünün içinde, başka alanlardaki girişimlerin eşliğinde sonuca ulaşabilir. Sözgelişi, vergi kaçırmanın kural olduğu bir ortamda halktan fazla fedakârlık istenemez. Ya da, halk kitlelerinin eğitim, iş güvenliği ve benzer sorunları ciddi olarak karşılanmıyorsa, onların böyle bir seferberlikte yer alması düşünülemez.

Toplumun her alanını kapsayan girişimlerin çerçevesinde, iç ve dış gerçeklere ayaklarını basan bir ekonomik diriliş, toplumun tümden katkısıyla gerçekleşebilir. Bunun koşullarını oluşturmak elbette kolay değildir. Ekonomi, planlama gibi becerilerin yanı sıra, ciddi önlemleri siyasal olarak üstlenmek, kitlelerin gönüllü ve demokratik katılımını mutlaka sağlamak gerekir. Görülebildiği kadarıyla, Türkiye'nin ve sosyal demokrat özellikli deneyin önündeki tek yol da, budur.

Son bir yıl (1978), Türkiye'ye olağanüstü değerde dış politika dersleri getirmiştir. Bu deney hazinesine bakarak, neyin olabileceğini değil ama nelerin olamayacağını yahut yapılamayacağını bir ciddi varsayım gibi görebilmek mümkündür.

Son bir yıl, Türkiye'nin tüm iyi niyetine rağmen, iyi niyetin dış konulardaki geçersizliğini göstermiştir. Ayrıca, bölünmüş bir dünyada Türkiye gibi sahip çıkılmış bir bölgenin ülkesi için, çok yanlı dış politikanın hayli zor olduğu, hele kesin bir kararlılık içinde izlenmiyorsa ve bir "müşteri kızıştırmak" anlayışını da bir ölçüde düşündürtmekteyse, çok sınırlı bir şansının bulunduğu ortaya çıkmıştır. Batı'nın somut yararı ve Türkiye'yle kapanmış hesabı olmaksızın beklenen düzeyde Türkiye'nin yardımına koşmayacağı, Doğu'nun, NATO üyesi bir ülkeye ancak ölçülü yaklaşımda bulunacağı, hele Batı'yı ürkütecek bir yakınlıktan dikkatle uzak duracağı, Üçüncü Dünya'nın ise sanıldığı kadar "bağlantısız" olmadığı, öyle idealler peşinde koşmadığı, en açık örneklerle sergilenmiştir. NATO ve aet'den taze paradan çok nasihat alınabilmiştir; Türkiye Anadolu'nun ortasında yeni bir NATO üssü açmaya niyetlenince, Sovyetler Birliği'nden beklenen petrol ve mazot, gelemeyecek olmuştur; "kardeş" Libya Bankası'nın yöneticileri, kredileri arttırmak için IMF'nin ışığına Batılı meslekdaşları kadar muhtaç olduklarını açıklamışlardır, vb.

Önümüzdeki dönemin dış politika girişimlerinde daha başarılı olabilmek için, bir yılın tecrübesinden de yararlanarak, bâzı gerçeklerin altı çizilebilir:

a) Türkiye'nin dış politikadaki temel niteliği, bir "NATO ülkesi" olmasıdır. Üçüncü Dünya'ya ve Doğu Bloku'na yönelik çağrılarında Türkiye bu niteliğinin gözden uzak tutulabileceğini sansa bile, kimse bunu dikkatten ayırmaz. Bir NATO üyesine getirebilecekleri yardımın sınırını özellikle Doğu ülkeleri aşmaz. Çünkü onlar da, hem karşı bloktan bir ülkenin söz konusu olduğunu bilirler hem de bir NATO üyesiyle ilişkilerinde, NATO'nun tümüyle olan ilişkilerini gözeterek, NATO'yu

ürkütmeyecek ölçülerde davranırlar. Kaldı ki, Doğu Bloku'nun Türkiye'ye ekonomik yaklaşımı, daha Aliağa Rafinerisi'nden, Seydişehir Kompleksi'nden başlayarak mevcut çerçevede olabilecek en geniş boyutlarda gelişmiştir. Bu boyutlar biraz daha büyüyebilir ya da NATO üyeliğinde yeni görevlerin üstlenilmesiyle biraz daralabilir. Ancak, belirli bir düzeyin üzerine, Türkiye'yi ekonomik darboğazdan kurtaracak yardımı sağlamak düzeyine herhalde çıkmaz. Bir NATO ülkesi olarak, NATO ülkesi kaldığı sürece, Türkiye asıl büyük ekonomik yardımı Batı'dan beklemek durumundadır.

b) Batı'dan ciddi bir siyasal destek bulmak ve bunun da katkısıyla ekonomik yardımı ciddi boyutlarda gerçekleştirmek, iki koşula bağlı gözükmektedir: Henüz kapatılmamış Kıbrıs hesabını Batı'yla kapatmak ve Batı'nın "mali müşaviri" durumundaki IMF'nin teknik isteklerini karşılamak, IMF ile sorunların çözümlenmesi kredilerde belli bir artışı sağlayabilir ama, Batı'nın tavrını genel düzeyde olumluya çevirmek, Kıbrıs çözümünden geçmektedir.

Bu konularda gerçekçi olmak, iyimserlikten dikkatle kaçınmak zorundayız. Batı, Türkiye'nin Kıbrıs'taki varlığından rahatsızdır. İdeal için değil elbet (İsrail askerinin Arap topraklarını işgal etmesi Batı'yı hiç rahatsız etmemektedir) ancak kendi yararı açısından, Türkiye'nin adadan çekilmesini istemektedir. Öyle birkaç birliğin çekilmesiyle ya da sınırlı birkaç yerin Yunan tarafına terk edilmesiyle yetinmeyeceğini de açık açık söylemektedir. Özel planını bile sunmaktadır. Kendi kendimizi hiç yanıltmayalım. Batı, Türkiye'yle olan Kıbrıs hesabını kapatmadan, Türkiye'ye genel bir siyasal desteği ve bu desteğin mümkün kılacağı büyük boyutlu ekonomik yardımı gündeme getirmeyecektir. Kaldı ki, Kıbrıs sorununun çözümü siyasal gerginliği giderecek olsa bile, beklenen ekonomik yardımı mutlaka gerçekleştirecek diye bir güvenceyi beraberinde taşımamaktadır. Siyasal ve ekonomik etkenlerin iç içe geçtiği bir dış yardım piyasasında, siyasal etkenin gücü Türkiye tarafından genellikle abartılabilmiştir. Uluslararası müzakere tekniğiyle bağdaşmayan kolaylıkların Kıbrıs konusunda sunulmasıyla ya da ABD üslerinin açılmasıyla, beklenen ölçüde bir yardım, sağlanamamıştır.

c) Türkiye'nin önümüzdeki dönemde bir ölçüde ekonomik destek görebilmesinin koşulu ise, IMF'nin ünlü yeşil ışığını voltajı düşük ampul misali değil, doğru dürüst yakmasıdır.

IMF konusunun gerçekliği için kavranmış olduğu, hâlâ şüphelidir. IMF, Batı Avrupa'nın, ABD'nin, Batılı bankaların, yani kapitalist dünyanın, kendisine uluslararası mali müşavir olarak gördüğü bir kuruluştur. Şimdi bu müşavirin, Türkiye'nin günümüzdeki ekonomisine bakarak, Batı bankalarına ve devletlerine "... siz bol bol borç verin, bu ekonomi, günü geldiğinde faiziyle beraber bütün borcunu ödeyecektir" demesi, yani, müşterilerini aldatması, beklenemez. Ancak IMF'nin istekleri gerçekleşir ve olumlu kanaati oluşursa, kredi imkânları büyüyebilir. Kıbrıs hesabının kapatılması ise hem bu imkânlara hem de başka tür yardıma yeni boyutlar kazandırabilir. Yoksa, dış yardım, uluslararası siyasal konjonktürün Batı açısından zorunlu kıldığı ölçüden, ekonominin durumu çerçevesinde IMF'nin yaratabildiği yetersiz katkıdan öteye geçemez.

d) Türkiye'nin bir süredir izlediği anlaşılan "pazarlık yöntemi" de, pazarlığa oturan tarafların dengesiz güçlerinden ötürü, beklenen sonucu verememiştir. Görülebildiği kadarıyla, örneğin, Türkiye "... ekonomik yardım açılırsa Kıbrıs'ta anlayışlı davranabileceğini" ima ettiğinde, karşı taraf bunu tersine çevirerek "... Kıbrıs'ta anlayışlı davranılırsa, ekonomik yardımın o zaman düşünülebileceği" biçimine dönüştürmektedir. Güçlü olan karşı taraf, daha zor koşullar altında bulunan ise Türkiye olduğundan, bu pazarlık yaklaşımı Türkiye'nin yararına gelişmemektedir.

Bu değerlendirmenin zorunlu olarak ortaya çıkardığı sonuç, şöyledir: Batı, Türkiye'den istediği dış siyasal tavizleri almadıkça, siyasal nitelikli bir ekonomik yardımı beklenen boyutlara çıkarmayacaktır. Hele IMF'nin ışığı da yanmamışsa, umulanlar gelmeyecektir.

Bu durumda, Türkiye'nin önündeki tercih, belki de, kendi hesabını değişik biçimde yapmaktır. Eğer söz konusu ekonomik yardım her ne pahasına olursa olsun alınacaksa, bunun karşılıkları bilinerek, durumun gereği yerine getirilmelidir. Yok eğer Türkiye'den beklenen karşılıklar üstlenilmeyecek kadar ağırsa, o zaman, ısrarlı borç taleplerine de, pazarlık girişimlerine de, Türkiye son vermek durumundadır. Bu yöntemlerle alınabilecek olan, hükümetin ısrarlı çabalarıyla zaten alınmıştır. Türkiye artık biraz geri çekilmek, Batı'yı kendi tercihleriyle baş başa bırakmak durumundadır. Uluslararası borç arayıcısı görünümünün artık pek bir şey kazandıramayacağı, kazandırmaktan çok kaybettireceği anlaşılmaktadır. Kaldı ki, ekonomisini sınırlı imkânlar altında yeniden düzenlemek durumuna düşen ilk ülke, Türkiye değildir.

Önümüzdeki dönemin dış yardım hesabını ve bununla bağlantılı dış siyasal davranışlarını bu çerçevede düşünmek gerekir. Aksi durumda, hem uluslararası bir çaresizlik benimsenmekte, hem uluslararası saygınlık kaybedilmekte, hem de derde deva olabilecek bir ekonomik yardım bulunmamaktadır.

Bu sonuçların, süreklilikleri durumunda ülkenin morali ve geleceği üzerinde yaratacakları olumsuzluklar ise, ayrı bir hesap konusudur...

7 "Ne İçin", "Kimin İçin" İktidar?..

Sosyal demokrasinin bir yıla yaklaşan Türkiye deneyi, bir büyük imkânın hâlâ kullanılmamış olduğuna, kullanılabilir olduğuna, kullanılmaması halinde ise başarının çok zor gerçekleşeceğine işaret ediyor: Deney, günümüze dek hiçbir siyasal iktidarın sahip olmadığı büyüklükteki örgütlü bir halk desteğiyle yola çıkmıştır; gene hiçbir iktidarın sahip olamadığı yaygınlıktaki sınıfsal desteklerle, sanayici kesiminden sendikalara kadar uzanan umutlarla ve farklı katkılarla, göreve başlamıştır.

Söz konusu desteğin ilk günlerdeki gücünü günümüzde de sürdürdüğünü söylemek zordur. Ancak, bu büyük bir destektir ve pratiğe aktarılması durumunda, yaşama geçebilmesi durumunda, iktidarın birçok sorunu daha az zorlukla aşmasını mümkün kılabilecektir. Kaldı ki, günümüz iktidarının özelliği ve önceliği, başka iktidarların Türkiye'de hiçbir zaman sahip olamadığı bu niteliktir.

Günümüz iktidarı, kendi siyasal partisinden başlayarak, bütün desteklerini seferber edebilir, kitleleri harekete geçirebilir ve birçok zorluğu, daha yanlışsız, daha kolay biçimde çözebilir.

Konuya, bir örnekle girmeye çalışalım: Hükümetin hazırladığı ve ceza yasasına, usul hukukuna, polisin yetkilerine, Dernekler, Gösteri Yürüyüşleri Yasası'na ilişkin olan değişiklik tasarısı, hem CHP grubundan ve örgütünden, hem de kamuoyundan bâzı tepkiler görmüş-tür. Konu, günümüz iktidarı gibi yaygın sınıfsal destekleri ve köklü siyasal örgütü olan bir yönetim bakımından, çok daha sağlıklı biçimlerde oluşturulabilir ve en doğru çözümler, böylesine sorun yaratmaksızın ortaya konulabilirdi: Türkiye'nin hukukçuları, bir bütün olarak günümüz yönetimini desteklemişlerdi. Söz konusu önlemler, daha düşünce aşamasındayken, Barolar Birliği'nin görüşleri alınarak oluşturulabilirdi. Bu biçimde oluşan öneriler, CHP örgütünün tartışmasına sunulabilir, CHP parlamenterlerinin katkısıyla geliştirilir ve son biçimi hükümet tarafından verilerek, gündeme getirilebilirdi. Bu yöntem, hem hükümeti birtakım tepkilerden sakınır, hem

de söz konusu önlemlerin hukuka ve CHP'nin bünyesine en yakın biçimde oluşmasını sağlayabilirdi. Hem de, önlemlerin daha kısa sürede gerçekleşmesi mümkün olurdu.

Örnekler, çoğaltılabilir. Benzer bir yönetimin uygulanabileceği alanlar ve aşılması böylelikle kolaylaşabilecek sorunlar da. Hükümetin en büyük imkânını oluşturan yaygın sınıfsal desteklerin ve örgütlü gücün farklı düzeylerde nasıl harekete geçebileceğine daha yakından bakmaya çalışalım:

Günümüzün çetin sorunlarını kitlelerin aktif katılımı ve desteği olmaksızın aşmak mümkün gözükmemektedir. Nitekim, hükümet çevrelerinden de "seferberlik" gibi, "ortak fedakârlık" gibi kavramlar işitilmektedir. Aslında, kitlelerdeki dinamizmi ve destekleri harekete geçirmek için, belki geç bile kalınmıştır. Hükümet, can güvenliği konusunda oluşturacağı mücadele yöntemlerinde, dış konularda seçmek zorunda kalabileceği politikalarında, ufukta gözükmekte olan "tüketimin yönlendirilmesi" ve savurganlığın –somut önlemlerle– engellenmesi projelerinde, ancak kitle desteğiyle başarılı olabilir. Belki daha da önemlisi, Türkiye'nin üzerine çökmekte olan karamsarlık havasını, "neme lâzımcılık" anlayışını, "böyle gelmiş, böyle gider, hiçbir şey düzelmez" düşüncelerini, ancak yığınsal girişimlerle, ortak heyecanlarla dağıtabilir. Toplum, zorlukları aşabilecek "morali," yalnızca kitlelerin eliyle yaratabilir. Fedakârlıklar, ancak kitlelerin onayı ve katkısıyla paylaşılabilir. Nihayet, büyük kentlerin ve toplumsal kurumların süregelen perişanlıkları, dağınıklıkları, çağın gerisinde kalmış özellikleri, ancak kitlelerin katkısıyla oluşabilecek yeni örgütlenme ve çalışma modelleriyle yok edilebilir.

Ne var ki, bu büyük gücün uygulamaya aktarılması, var olan desteğe rağmen, yaşamın tümünü içeren bir bütünün eşliğinde söz konusu olabilir. Sadece önerilerle yahut kâğıt üzerindeki projelerle yığınları hareketlendirmek mümkün değildir. Sosyal demokrasi deneyi eğer kitlelerin güncel yaşamına kolaylıklar getirmek yönünde somut girişimleri başlatmaktaysa, kentlerdeki bunalımdan kitlesel eğitim sorunlarına, demokratik hak ve özgürlüklere, ulaşım, kira problemlerine, iş güvenliğine eğilmekteyse ve elle tutulur sonuçlar alınmaktaysa, kitlenin zaten var olan desteği, bir "niyet" olmaktan kurtarılıp yaşama geçebilecektir. Kitleler, günümüz iktidarının –biraz da keyfi kaçmış– "sempatizanları" olmaktan çıkacak, onun aktif yardımcılarına dönüşebilecektir.

Siyasal kuruluşların en büyük gücü, kuşkusuz, örgütleridir. Günümüzün iktidarı, CHP gibi çok tecrübeli ve köklü bir örgüte dayanmak talihine

sahiptir. Ne var ki, böyle bir dayanağın gücü ancak sağlıklı biçimde pratiğe aktarılabilirse, siyasal kararların oluşumu sürecinde örgütün doğal görevini yapması sağlanırsa, sorunların çözümüne katkısı olabilir.

İktidar, bu en büyük gücünü henüz yeterince seferber etmiş değildir. Bu durum, geçmiş bir yıl açısından bir eksik ise de, gelecek açısından ümittir.

Siyasal örgütlerde sağlıklı çalışma modeli, onların, kendilerini sadece “karar verecek olanları seçmek” göreviyle sınırlamamalarını gerektirir. Tam aksine, siyasal kararları üretmek, karar oluşumu sürecine etkin biçimde katılmaktır, bu tür örgütlerin işlevi. Üst düzeyde alınmış kararların uygulayıcılığı ile yetinmemek, bu kararların oluşumunda yer almaktır. Günümüzle bağlantılı olarak düşünürsek, konu, daha önce değinilen örnekte şöyle somutlanabilir: Günümüzde, hükümet, can güvenliği konusunda bir dizi önlem düşün-müştür. Sağlıklı işleyen bir parti mekanizmasında, bu önlem tasarıları, geniş gerekçelerle parti örgütüne sunulur. Örgüt, belirli zaman sınırlamaları içinde bunları tabandan başlayarak tartışır, görüşlerini ve düşünebileceği başka önlemleri üst kademeye iletir. Üst düzey yönetimi de, bütün bu önerilerden yararlanarak önlemlere son biçimini verir.

Böyle bir çalışma yöntemi –ki bu zaten bütün dünyada, özellikle sol partilerde uygulanan, bilinen bir yöntemdir– saymakla bitmeyecek kadar yarar sağlayabilir:

a) Partilerin mahalle ve ilçe örgütleri, halka en yakın olan, kitlelerin içinde bulunan siyasal birimlerdir. Halkın beklentilerini ve eleştirilerini, halktaki titreşimleri en yakından hissedebilecek ve bunu örgütün üst kademelerine yansıtabilecek niteliktedirler. Örgütlerin karar oluşturma sürecine katılmaları, yöneticilere ya da hükümetlere halkın düşüncelerinin en sağlıklı biçimde iletilmesini mümkün kılar. Örgütün katkısı ve eleştirisi dışında oluşmuş politikalar, kitlelerin beklentisinden soyut kalmak tehlikesine her zaman açıktır.

b) Türkiye’nin varmış olduğu düzeyde, artık, kimsenin bir başkasından çok üstün olamayacağını, buna karşılık, herkesin, herkesten öğreneceği çok şey bulunduğunu, bir varsayım olarak kabullenmek gerekir. Karar oluşturma sürecine parti örgütlerinin katılması, düşünülmemiş unsurların dikkate alınabilmesine, yepyeni önlemlerin gündeme getirilmesine, öneriler yapılmasına, örgüt çerçevesinde doğan kıvılcımların ve ipuçlarının yeni ufuklar açmasına, sonuçtaki kararın daha mükemmel olmasına imkân tanıyabilir. Siyasal partiler, yönetenler-yönetilenler ayrımının kesin

çizgilerle belirlendiği, kararların yönetenlerce ve tek başına alınıp yönetilenlere uygulatıldığı kuruluşlar değillerdir.

c) Hükümetlerce alınmış kararları yaşama geçirecek olan, onları halkla tartışacak ve savunacak olan, siyasal örgütlerdir. Eğer söz konusu kararlar örgüt tarafından bir “sürpriz” gibi öğrenilmekteyse, eğer onların oluşumunda örgütün görüşleri ve katkısı yoksa bu durum, kararların etkinliğini ve geçerliğini azaltır: Çağdaş insan gibi siyasal örgütler de, kendi katkıları ve bilgileri olmayan kararları daha zor benimsemek, isteksiz savunmak, gönülsüz uygulamak eğilimindedirler.

d) Buna karşılık, bir hükümet kararı, ya da uygulamasının oluşumunda örgütün aktif katkısı sağlanmışsa, hem kararın halkın düşüncelerine daha duyarlı olacağı, hem örgütün görüşlerini de içereceği, hem daha yanlışsız olacağı, hem de daha kolay ve etkin biçimde uygulamaya konabileceği açıktır.

Günümüzün iktidarı, önündeki engellerin aşılmasında bu en büyük siyasal desteğini mutlaka harekete geçirmek durumundadır. Böylesine yaygın, tecrübeli ve etkin bir siyasal örgüte dayanmak talihine ne DP ne de AP hükümetleri sahip olabilmiştir. Hele sosyal demokrat nitelikli bir deneyde, örgütün yerini hiçbir destek tutamaz. Günümüzdeki iktidar, yeterince yararlanmadığı bu büyük gücünü önümüzdeki dönemde seferber edebilirse, birçok sorunu daha kolay aşabilecektir.

Sosyal demokrat nitelikli deney, Türkiye’nin özgül koşullarının da nedeniyle, çok az hükümetin sahip olabileceği elverişli bir sınıfsal destekle yola çıkmıştır. İşçi sendikaları, hükümeti desteklemiştir. Serbest çalışanların bütün meslek odaları, bu arada güçlü baro kuruluşları, üniversite ve eğitim çevreleri, genel olarak küçük-burjuvazinin maceracılığa kendini kaptırmamış tüm kuruluşları hükümete yardımcı olabilmek için adetâ çırpınmıştır. Hukuk dünyası, kurulan iktidarı umutlu bir bekleyişle karşılamış, genel olarak bürokrasi, CHP’nin sınıfsal yapısına da yakınlığı nedeniyle şevkle işe koyulmuştur. Destek, bunlarla da bitmemektedir: Özel sanayi, içinde bulunduğu ekonomik darboğazların da etkisiyle “Sol” görünümlü bir iktidarı adetâ benimsemiş, ona yardımcı olmaya çalışmıştır. Büyük basın, eski iktidarın yarattığı umutsuzluğun da sonucunda, hükümeti, bir çeşit açık bono ile karşılamıştır. Nihayet, Türkiye’nin bağlantılı olduğu dış güçler, çözümsüz kalmış sorunları bu hükümetin çözeceği umudu ve yaklaşımı içinde olmuşlardır.

Böylesine geniş bir sınıfsal destek ortamını, bir Demirel'in, bir Menderes'in, hattâ bir İnönü'nün hayâl bile edememiş olduğu söylenebilir. Menderes ve Demirel, büyük ölçüde halkın desteğini ve sermayenin desteğini bulabilmiş, ancak, asker ve sivil bürokrasinin gözünde hiçbir zaman yeterince yakın olamamışlardır; İnönü ise, bürokrasinin ve bir bölüm sermayenin desteğini her zaman korumuştur ama, kitlelere bir türlü yakın gözükememiştir. Günümüzün sosyal demokrat özellikli deneyi ise, hem kitlenin, hem bürokrasinin, hem de bir bölüm sermayenin ortak desteğiyle yola çıkabilmiştir. Bu duruma demokrasi tarihimizde ilk kez rastlanmaktadır. Bundan sonra rastlanılacağı da şüphelidir.

Günümüzün deneyi, bu çok yaygın sınıfsal desteği pratiğe aktarabilecek yöntemleri henüz oluşturamamıştır. Büyük sorunların çeşitli kuruluşlarla birlikte tartışılabileceği, meslek odaları, üniversiteler, sendikalar, sanayici birlikleri, barolar, basın gibi kuruluşların karar oluşturma sürecine katkıda bulunabileceği danışma mekanizmaları, yaratılamamıştır.

Yaygın sınıfsal desteğin mümkün kılabileceği böyle bir uygulama, elbette hükümeti son sözün sahibi olmaktan çıkarmak ya da hükümet işlevine müdahale etmek değildir. Ancak, çağdaş sosyoekonomik yapılarda, başka güç odakları da oluşmuştur. Gerekli ve mümkün olan durumlarda bunlarla etkili diyaloglar kurmak, onların dinamizm ve tecrübesinden yararlanmak, en önemlisi, onları da karar oluşturma sürecine katarak, varılan sonuçlara bir ölçüde angaje olmalarını sağlamak, sadece hükümetlerin etkinliğini arttırır. Yoksa iktidara yeni ortaklar getirmez.

Örneğin, vergi tasarıları böyle bir katkıyla hazırlanabilmiş olsaydı, basınla, sendikalarla, sanayici kuruluşlarıyla konular önceden tartışılabilseydi, belki bunlar çok erken tarihte kanunlaşmış olurdu. Ya da, bâzı eksiklikler bu tartışmalarda giderilebilirdi, vb. Aynı biçimde, dış ekonomik sorunların zorunlu kılacağı bâzı önlemler gündemdeyse, bunların geniş forumlarda tartışılması, değişik çevrelerin katkısıyla oluşturulması, önlemlerin etkinliğini ve geçerliliğini arttırabilir. Özellikle can güvenliği sorunu böyle bir anlayışla zamanında ele alınmış olsaydı, bugün farklı bir noktaya gelinmiş olabilirdi.

Bu tür bir yaklaşım mutlaka kesin çözümler yaratmasa bile, sağlayacağı demokratik katılımla sorunların toplum tarafından daha yakından izlenmesine, yönlendirilmesine, kabullenmesine imkân hazırlayabilir.

Gerçi bütün destekler gibi söz konusu sınıfsal destek de, kullanılmadığı ölçüde gücünden kaybetmek durumundadır. Bununla beraber, hükümet,

büyük sorunları tek başına değil, tüm ilgili sınıfsal güçler ve kurumlarla birlikte omuzlamak için olağanüstü bir imkâna –hâlâ– sahip gözükmektedir. Bu imkânın kullanılmaması, yazık olacaktır.

Sosyal demokrasinin Türkiye deneyinin incelendiği bu çalışmanın sonucunda söylenebilecek olan, galiba, şudur: Sosyal demokrat özellikli hareket, "ne için" ve "kimin için" iktidara geldiğini yeniden değerlendirmek durumundadır. Hiç kuşkusuz, çok ağır koşullarda hükümet olunmuştur, gene hiç kuşkusuz, bâzı olumlu ve yararlı girişimler gerçekleşmiştir. Ancak, deneyin kalıcı ve başarılı olabilmesi için, bu iki soruyu yeniden değerlendirmek, bir önkoşul görünümündedir.

Siyasal partiler, kendi programlarını uygulamaya koyabilmek için iktidar olurlar, bu programa oy vermiş kitlelerin beklentilerini karşılamak görevini taşırlar. Koşullar, hele Türkiye'nin içinde bulunduğu koşullar böyle bir işlevi elbette zorlaştırmıştır. Ancak, sosyal demokrasi bütün dünyada olduğu gibi Türkiye'de de geniş bir hareket alanına sahiptir. Günümüzdeki deney, başkalarının zaten yapabileceğini onlardan daha iyi yapmak ya da başkalarının programlarını uygulamakla yükümlü değildir, kendi siyasal programını gerçekleştirmekle, mümkün olanın en fazlasını yapmakla yükümlüdür.

Güncel sorun, sosyal demokrat özellikli hareketin temelindeki CHP programını hayata geçirmektir. Günümüz iktidarını mümkün kılan oylar, bu program doğrultusundaki sözler için verilmiştir. Hükümet, özel durumu nedeniyle, elbette CHP programını olduğu gibi uygulamaya koymak eğilimini taşımayacaktır. Ama hükümet olarak, CHP programındaki çok şeyi yapmak mümkündür. Hükümet çerçevesinin dışında olan fakat CHP programında yer alan bir dizi girişim ise, iktidar partisi önceliğini de taşıyan CHP tarafından başlatılabilir. Bu girişimler kesin sonuca ulaşamasalar bile, hem kendi doğrultularında önemli yansımalar yaratır, hem de, verilmiş sözlerin tutulmakta olduğunu kitlelere kanıtlayabilir.

Baştaki sorulara dönersek, CHP, başkalarının değil öncelikle CHP'nin programını uygulamak için iktidara gelmiştir. Bütün toplum için, ama bu programın uygulanmasını bekleyenler, öncelikle kitleler için iktidar olmuştur.

Evet, koşullar ağırdır, pek talihli bir ortamda başlangıç yapılamadığı da, açıktır. Ama vakit henüz çok geç değildir.

VI
HÜKÜMET OLAYI VE CHP'NİN SORUNLARI

Yeniden Doğmak İhtiyacı

Türkiye'nin hangi zor koşullar altında olduğunu tekrarlamaya bile gerek yok. Nedenleri ne olursa olsun, ister enkaz, ister dış güçler, ister yönetim bozukluğuna bağlansın, durum ortada. Gene ortada olan, bu sorunlardan çoğunun uzun bir geçmişten kaynaklanması, zaten kendisi problemli bir hükümetin, dev ülke sorunlarıyla en elverişsiz bir ortamda mücadele etmesi. Bir başka gerçek, parti mekanizmalarının yeterli desteği hükümete getiremeyişi. Eski heyecanın kaybolmaya başlaması, giderek, iktidarda olmanın rehavetine ve tutuculuğuna, sağlıksız eğilimlerine ve alışkanlıklarına kapıların aralanması.

Büyük kentlerde oluşan bâzı güç odaklarının, belediyelere gönüllerince iş yaptırmak isteyen "yap-sat" çevrelerinden iş takipçilerine, gecekondu simsarlarından arsa spekülatörlerine kadar uzanan bir yerel koalisyonun, partiyi dışarıdan etkilemek, kendilerine temsilci yaratmak hevesleri, "Belediyelerden iş çıkartmak", "Bakanlıklardan iş çıkartmak" gibi meslek türleri gelişirken, CHP'ye omuz vermiş toplumsal güçlerle aranın açılması.

Problemli bir Türkiye, problemli bir hükümet ve problemli bir parti.

Bu ortamda, derlenip toparlanmak için, CHP'nin kendi doğrultusunda yeni bir atılımı başlatması için, hükümetin yanlışlarından sıyrılıp daha yapıcı ve başarılı olması, kitlelerin azalan desteğinin yeniden kazanılması için, vakit herhalde çok geç değil. Ama erken de değil.

CHP Kurultayı (CHP'nin iktidardaki son kurultayı olan 1979 Mayıs kurultayı) alacağı kararlar ve belirleyeceği yönle, böyle bir yeniden doğuşu başlatabilir.

Ya da, problemlerin nedenini yanlış yerlerde arayarak, yapıcı ve yaratıcı olamayarak, Türkiye'nin, hükümetin ve partinin sorunlarına ciddi katkıda bulunmaksızın başlar ve biter. Böyle bir olasılıkta, ülkenin de, hükümetin de, partinin de işi bir hayli zorlaşır.

Bu nedenlerle, CHP Kurultayı, akla yapılacak son çağrıdır...

Kâğıt üzerinde bulunduğu sanılan çözümlerin çoğu, ya kâğıt üzerinde kalmıştır; ya da beklenen sonuçları vermemiş, kimi durumda beklenenin tam karşıtı oluşumlara yol açmıştır.

Karşılaşılan bu durum, üç nedene bağlı olabilir:

1) Ya meseleler teorik düzeyde yeterince çözümlenmemiştir;

2) Ya teoride bulunmuş doğru çözümleri uygulamaya aktaracak mekanizmalar yetersizdir, çalışmalar eksiktir;

3) Ya da, CHP'nin taşıdığı iddialarla, üstlendiği işlevle ve verilmiş sözleriyle uyumsuzluğa doğru partinin bünyesi değişmeye başlamıştır.

Bu çözümsüzlüklerin sonucu ise, bütün siyasal kuruluşlar için çok tehlikeli olabilen bir durumdur; bir partinin, kendi temel ilkeleriyle, kendi toplumsal ittifaklarıyla yer yer çelişkiye düşmesinin işaretleridir:

CHP, toplumsal ve sınıfsal tercihlerini, kendi "demokratik sol" anlayışının yumuşak çerçevesinde ama açık biçimde yapmış bir kuruluştur. "Halkçılık" ve "özgürlükçülük"den kaynaklanan ilkeleriyle, programıyla, verilmiş sözleriyle, "halk kitlelerinden", "işçi, köylü, memur, aydın"dan yana ağırlığını koymuştur. Bunu, kendi felsefesi uyarınca, fazla radikal olmayan ama belirgin bir biçimde yapmıştır.

CHP'nin ve CHP yönetimindeki hükümetin günümüzdeki sorunlarının kaynağında, bu ideolojik tavrın son bir buçuk yılda yeterince korunamamış olması yatmaktadır.

Parti, kendi toplumsal destekleriyle ilişkilerinde, onların önemini ve özlemini yeterince öne çıkaramadığı izlenimini bâzı durumlarda vermiştir. Ekonomik zorlukların ve pahalılığın zaten yarattığı elverişsiz bir çerçevede, kitlelerin beklentileri henüz gerçekleşmemiş, bu doğrultuda güven de verilememiştir. Halkın günlük yaşamına ilişkin düzenlemeler getirilememiş, kitlelerin meslek örgütleriyle gereksiz sürtüşmeleri önlenememiştir. Demokrasinin yaygınlaşması yönünde adımlar atılamamış, hoşgörürlük ilkesinden uzaklaşıldığı belirtilerine engel olunamamıştır, vb. Bu durumda, halk kitleleri, CHP'nin kendilerine yakınlığının kâğıt üzerinde kaldığını düşünmek tehlikesine yöneltilmişlerdir.

Kurultay açısından, CHP'nin önümüzdeki dönem yapabilecekleri açısından, altı dikkatle çizilmesi gereken, şudur:

Bütün bu olumsuz gelişmeler karşısında, CHP, parti olarak neden harekete geçmemiştir? Kitlelerin beklentilerini cevaplayan önerileri hazırlayıp, neden hükümete ve kamuoyuna sunmamıştır? Kitle yararına verdiği sözler doğrultusunda –hükümet değil– parti olarak yapabileceği girişimleri, neden gerçekleştirmemiştir?

CHP'nin parti olarak sorumluluğu, programı ve sözleri CHP yönetimindeki hükümetin kurulmasıyla askıya alınmış gibi, parti neden

hareketsiz ve sessiz kalmıştır?

Bir başka deyişle, parti, kendi programını neden hayata geçirmemiştir? Parti programları, sadece hükümette uygulanan, hattâ Türkiye'nin özelliklerinde sadece "tek başına" iktidar olunduğunda hatırlanacak hareket planları değildir. Parti programları, partilerin, yaşamlarının her kesitinde, o kesitin özgül koşulları çerçevesinde hayata geçirmekle yükümlü oldukları ilkeler bütünüdür.

Hükümetin şu ya da bu nedenle ele almadığı, ancak CHP programında bulunan birçok konu, CHP tarafından ve parti olarak kamuoyunun gündemine getirilebilirdi. CHP'nin Meclis grupları aracılığıyla, CHP'li belediyeler ve parti örgütü aracılığıyla, farklı düzeydeki girişimleri başlatabilirdi. Toplantılar, konferanslar, açıkoturumlar, kampanyalar, mitingler düzenleyerek, yasa önerileri hazırlayarak, program doğrultusunda izler bırakır, adımlar atar, kimi durumda kesin sonuç alabilirdi. Böylece, hem parti olarak canlılığını sürdürür, hem de verdiği sözleri tuttuğunu, elinden geleni yapmakta olduğunu kitlelere kanıtlayabilirdi.

Oysa son bir buçuk yılda, kitlelerin ve CHP'nin programının uygulamaya konmasına –birkaç istisna dışında– bir türlü sıra gelememiştir. CHP programının hayata geçirilmeyişi ise, ideolojik belirsizliklerin nedeni olduğu kadar, bir sonucu da olmuştur.

Siyasal kuruluşlarda örgütün işlevi, kararları oluşum sürecine katkıda bulunmaktır. Parti üyeliğinin varoluş gerekçesi, siyasal kararları çok sınırlı bile olsa etkileyebilmektir. Sağlıklı bir işleyişte, merkez organlarının karar tasarıları, mümkün olan her durumda, en küçük örgüt birimlerinde tartışılır; bu tartışmaların sonucu kademe kademe birleştirilerek bir öneri biçiminde tekrar merkeze iletilir. Böylece, hem kararların daha eksiksiz olması, hem örgüt eğilimini yansıtması, hem de örgütün sağlıklı bir çalışma, bir üretkenlik içinde bulunması gerçekleşir.

Bu mekanizmanın yokluğunda ise, üyelik, iki yılda bir yöneticileri seçmekle sınırlanmakta, örgüt, işsiz ve işlevsiz kalmaktadır. Böyle bir hareketsizliğin doğal sonucu ise, insanların işlevsizlikten birbiriyle uğraşması, dedikodu, sağlıksız hizipleşmeler, partinin dışına değil içine dönük makam kavgaları olabilmektedir.

Bu çerçevede ve düşünce üretilmeyen bir ortamda, parti üyeleri için ilerleyebilmenin koşulu çalışmak, yetkinlik değil, şu ya da bu kişinin "tümenine" girmek gibi sağlıksız ölçüler olabilmektedir. İnsanlar, kişiliklerini terk edip bir başkasının buyruğuna girebildikleri ölçüde,

kendilerinden her istenene kayıtsız-şartsız “evet” diyebildikleri ölçüde öne çıkmak, belli görevlere gelmek imkânına kavuşmaktadır. Bu durumda, kişiliklerine fazla bağlı olmayanlar ve başka nedenlerle denetim altında tutulabilenler, partide ilerlemek, etkin olabilmek için avantaj kazanmaktadır. Yetkinlik, kişilikli olmak, çalışkanlık gibi ölçüler, ikinci plana itilmektedir. Mekanizmaların bu işleyişi ise, giderek, partinin kalitesinden, yaratıcı ve eleştirici özelliklerinden kaybetmesiyle sonuçlanmaktadır.

Temelinde örgütün işlevsizliği yatan bu çarpık işleyişin öteki sonucu, parti dışı güç odaklarının kendilerine daha kolay etkinlik imkânı arayabilmesidir. Kişiliksizliğe prim veren mekanizmalar, bu güç odaklarının etkisine daha açık, daha duyarlı bir yapıyı da beraberlerinde taşımaktadır.

Örgütün işlevsizliğinden kaynaklanmış bütün bu gelişmeler, gayet açık biçimde, parti kadrolarını ve ideolojisini geriye doğru zorlamakta, uygulamada karşılaşılan sorunlara ve programın hayata geçirilmeyişine dolaylı nedenler yaratmaktadır.

CHP Kurultayı’nda, yaklaşık üç yılın, özellikle hükümette yaşanan son dönemin muhasebesi yapılacaktır. Bu hesaplaşma, ancak sağlıklı yaklaşımlarla gerçekleşiyorsa, yapıcı sonuçlar verebilir: Her şeyden önce, problemlere kişiler değil, ilkeler açısından eğilmek gerekir. Bugün CHP bir dizi sorun karşısındaysa, bu, kişilerin yetersizliğinden çok, ilkelerin yanlış uygulanmasındandır, mekanizmaların iyi çalışmamasındandır. Sağlıklı yaklaşımın öteki koşulu, memnuniyetsizliklerin sorumluluğunu bir kuruluşun öncelikle kendisinde aramasıdır. Son zamanlarda Türkiye’de çok sık başvurulan bir yöntemden, her şeyin kabahatini tümüyle “emperyalizm”e, iç ve dış “düşmanlar”a yüklemek kolaylığından kaçınılmasıdır. Nihayet, sağlıklı yaklaşımın belki en önemli koşulu, partinin ve Türkiye’nin geleceğine güvenmektir; dev sorunların aşılabileceğini bilmektir; yılgınlığa asla kapılmamaktır; sınırlı davranışlardan ve kırıcı olmaktan kaçınmaktır.

Mesele, özet olarak, CHP’nin kendi özüne, kendi ideolojisine, kendi işlevine, kendi örgütüne, kendi toplumsal ittifaklarına ve kendisine omuz vermiş kitlelere sahip çıkmasıdır.

CHP’nin ilkelerinden taviz verilmesi, halkçılığın soyutta kalması, ideolojik tavırların yozlaştırılması, hoşgörürlükten uzaklaşılması, CHP’nin her ne pahasına olursa olsun düşmemesi gereken tuzaklardır. “... İleride bu açıklar kapatılır” varsayımı ile ilkelerle uyumsuz davranışlarda bulunulursa

ve kitlelerin güveni sarsılırsa, olayların gelişimi, bu açığın kapatılmasına imkân tanımayabilir; hükümetten ayrılmış bir CHP, bir dizi sevimsiz faturanın hesabıyla baş başa kalabilir. Böyle köklü bir partinin halkın indindeki yeri, birkaç bağımsızın bugünden yarına değişebilecek iradesine bırakılamaz: Atılan her adım, onu düzeltecek yarınların var olmayabileceği düşünülerek, büyük bir dikkatle hesaplanmalıdır. Aksi durumda, bugünü kurtaralım derken, kocaman bir gelecek kaybedilebilir.

Durum ne olursa olsun, koşullar ne olursa olsun, kendi özüyle çelişebilecek uygulama ve görünümlerden kaçınmak, bir partinin tek yaşam güvencesidir.

CHP, zor bir zaman kesitinden, iktidar deneyinden günümüz kurultayına gelmektedir. Böyle bir durumda, bâzı hayâl kırıklıklarının partide ve halkta yaratılmış olması, işlerin beklendiği gibi gelişmemesi, nihayet dünyanın sonu demek değildir.

Mesele, bu durumun sürekliliğine imkân vermemektedir.

Yanlışlar yapıldıysa, bunların kaynakları da açıktır, düzeltilmesini mümkün kılacak yollar, tavırlar da açıktır.

CHP kurultayı, sorunları çözmenin, engelleri aşmanın yollarına ilk taşları döşeyebilir. Bir yeniden doğuşu başlatabilir.

Kitlelere inanarak, kendi özüne yönelerek ve cesaretle...

Hürriyet, 23 Mayıs 1979

Vakit Hâlâ Geç Değildir

I

Türkiye, ilginç ve önemli bir seçime yaklaşmaktadır. 14 Ekim Senato seçiminin sonucunda, CHP yönetimindeki hükümete 1981'e kadar yeşil ışık yanabilecektir. Ya da siyasal ortam büsbütün karışacak, yeni koalisyonlar ve hükümet modelleri aranacaktır. Böyle bir durum herhalde dünyanın sonu demek değildir; halkın sahip çıktığı bir demokrasi sırf hükümet değişiminden ötürü yıkılacak da değildir. Ne var ki, zaten bunalımlı bir siyasal ve ekonomik ortamın bir de hükümet krizini taşıması, kriz sonucunda geçmişin başarısızlığı kanıtlanmış bir hükümet türüne yeniden başvurulması, ülke halkının sorunlarına sorun katmaktan başka bir şeye, herhalde yaramayacaktır.

Yaklaşan seçim, hükümet açısından kritiktir. Nedenler ne olursa olsun, Türkiye zor bir dönemi yaşamaktadır. Seçmen, nedenlere değil sonuçlara bakarak oy vermek alışkanlığındadır, bu da doğaldır. Ayrıca, yaşanan dönemin gerçekleri zaten seçmene yeterince anlatılmış değildir. Hükümet olmanın problemleri ve kimi beklentinin karşılanmamış olması, büyük kentlerdeki işçi kitlesini, aydın desteğini, memur dayanışmasını eski heyecanından uzaklaştırmışa benzemektedir. "Bu hükümet giderse gelen kötü çıkacak" gerekçesi, 1977'nin seçim sonucunu tek başına yaratabilecek güçte gözükmemektedir.

Bu gerçekler çerçevesinde anlaşılması zor olan, iktidarın durgunluğudur. Bu kritik seçim ve sonucu, adetâ "tevekkülle" bekleniyor gibi bir hareketsizlik göze çarpmaktadır. Oysa hükümetin, iktidar partisi yönetiminin ve il sorumlularının yapabilecekleri çok şey –hâlâ– vardır. Seçim tarihiyle günümüz arasında iki buçuk aylık kocaman bir süre uzanmaktadır. Dünyanın birçok ülkesinde, hükümetlerin "100 gün", "0n beş hafta" gibi tılsımlı sözcüklerle belirledikleri, özel harekât planlarını uygulamaya koydukları bir süredir bu. Böyle bir sürede çok şeyi gerçekleştirmek, değiştirmek mümkündür.

Türkiye'de, bir "güven boşluğu" yaşanıyor gibidir. Kitlelerin, kendi yakın geleceklerine, çocuklarının yarınına, mutlu ve barışçı bir yaşama olan güvenleri sarsılmıştır. Güvensizliğin bir nedeni hızlı enflasyon ve işsizliktir; yani, hükümetin kısa sürede çözümleyemeyeceği sorunlardır. Ama bunlar kadar önemli, hattâ daha önemli neden, belirsizliktir. Türkiye'de kimse, ne olup bittiğini, yarın ne olacağını, hangi sürprizle karşılaşacağını, bu durumun ne kadar süreceğini bilememektedir. Yetkililer, gerçekleri konuşmaktan adetâ kaçınmaktadır. Hiçbir sorumlu, olayların üzerine dikine gidip durumu ve yakın geleceği, belli yanılma paylarıyla da olsa, açıkça halka anlatmamıştır. Anlatamamıştır.

Hükümet, bu belirsizlik ortamına son verebilir. İnsanlara, yarın ne olacağını bilerek hareket etmek imkânını sağlayabilir. Nasıl bir pahalılığa toplumun kendisini hazırlaması gerektiğini, bunu hangi nedenlerin zorladığını, daha ne kadar bir süre toplumdan fedakârlık beklendiğini, bu süre sonunda hangi noktaya varılmış olacağını, açıklayabilir. Çekilen ve çekilecek olan sıkıntının takvimini ve nasıl paylaşılacağını, ne için paylaşılacağını yaklaşık olarak belirleyebilir. Böyle bir cesur tavır, belirsizliğin perdesini aralayarak, toplumun kendini yönetenlere inancını tazeleyebilir; yarın ne olacağını bilmenin güvenini ona sağlayabilir. Bilen,

bilgilendirilen ve muhatap alınarak değerlendirilen bir halk, çok daha bilinçli, çok daha anlayışlı, çok daha sabırlı, çok daha yardımcı olacak bir halktır. Bu psikolojik gerçeği değerlendirmemek, geçmişte hükümete çok şeye mal olmuştur. Bugün bunu değerlendirmek, halkı olayların seyircisi yerinden çıkarıp asli yerine, olayların sahipliğine getirmek, geç kalınmış bile olsa, hükümete güveni ve desteği gerçekleştirilebilir. Tek başına değil elbette, ama başka girişimlerin ve planlı bir çalışmanın eşliğinde, Türkiye'de "havanın" değişmesine büyük katkısı olur.

Günümüzün gerçeklerinde, Meclis'ten çıkacak yasalarla yahut çok yüksek maliyetli girişimlerle, hele büyük döviz gerektiren atılımlarla hükümetin bâzı işleri kısa sürede yapmasını önermek, hayâlcilik olur. Ancak, yasaya, büyük paraya ve dövize bağımlı olmayan, çok şey vardır. Örneğin, bürokrasinin ağır işleyişinden, devlet daireleri önünde kuyruklarda bekleyip günlerce iş kovalamaktan, hem de, açık bir personel fazlalığına, memur kalabalığına rağmen bu duruma düşmüş olmaktan yakınmayan kimse yoktur Türkiye'de. Devlet dairelerini ve belediye şubelerini –açık gereksizlik yahut imkânsızlık durumları dışında– bir değil iki vardiya halinde düzenlemek çok mu zordur? Benzer bir sistemi, bâzı İskandinav ülkeleri, ekonominin ve bürokrasinin gerekli alanlarında yıllarca uygulamışlardır. İşgününü sekizde başlatarak, "öğle tatilini" kaldırıp mesaiyi altı saatle sınırlayarak, fiilen zaten yedi saati aşmayan bir çalışma süresini, aynı personel sayısıyla on iki saate yaymak, denenemez mi? Böyle bir deneyin sağlayacağı rahatlığın halkta hem de kısa sürede yaratacağı olumlu izlenimden yararlanılamaz mı? Hiç değilse pilot uygulamalara iki ay içinde başlanamaz mı?

Sol niteliğini şu ya da bu tarafından taşımak iddiasındaki bütün iktidarların dünyadaki özelliği, topluma ait olan, ortaklaşa yararlanılan araçların ve hizmetlerin üzerine titremeleridir. Oysa günümüz hükümetinin yönetiminde bile, "pislik ve bakımsızlık," halka ait bütün kullanım biçimlerinin ortak niteliğidir. Bâzı istisnaların dışında bütün devlet daireleri, bütün hastaneler, havaalanları, yollar, sahiller, inanılmaz bir pisliğin ve hor kullanımın örnekleridir. Millet olarak pisliğe şartlanmakta ve alıştırılmaktayız. Lağımlı sularda yüzmek doğaldır, çöp kokuları olağandır; kirli pencereler, tozlu masalar, çöp kutuları devrilmiş sokaklar, sıradandır. Devletin ve halkın, kendi ortak mülkiyetinde, ortak kullanımındaki değerleri kurtarmak için planlı ve yaygın bir mücadeleyi başlatması ise,

herhalde IMF'nin yeşil ışığına yahut yabancı bankaların kredilerine muhtaç değildir...

Türkiye'de milyonlarca anne ve baba, ilk eğitim sisteminin elinde çocuklarıyla birlikte perişandır. Bütün dünyada, çocuğa hayatı ve insanları, doğayı sevdirmek, ona mutlu bir başlangıç yaptırmak işle-vine öncelikle dönük olan ilköğrenim, Türkiye'de, çocuklara ve ailelerine hayatı zehir etmek sonucunu yaratmaktadır. Küçücük beyinler, en boş sözlerle, ezbercilikle, hiçbir pratik değeri olmayan sözde bilgilerle, acımasızca doldurulmaktadır. Türkiye'nin ilköğretim "münderecatı" başka ülkelerde okutulan ders kitaplarıyla karşılaştırıldığında, nasıl olup da bütün dâhilerin Türkiye'den yetişmediğine insanın şaşası gelmektedir. Çocukları ezen, onları oyundan, neşeden, kısaca çocukluktan uzaklaştıran hayata yorgun bir başlangıç yaptıran, dünyada eşi benzeri artık kalmayan bu ezberci ve tüketici eğitim anlayışını değiştirmek, hiç değilse değiştirmeye başlamak, doyumsuz ve saldırgan gençleri yetiştiren bir sürecin temel taşlarından birini oynatmakla kalmayacak, çok büyük bir anne-baba kitlesinin en azından "teşekkürünü" hükümete sağlayacaktır.

"Üretim seferberliği," son dönemde pek sık işitilen kavramlardan biridir. Üretimi gerçekleştirecek yeni altyapıyı oluşturmak zaman ve yatırım sorunudur. Ancak, var olan kapasiteyi daha akılcı ve üretken biçimde değerlendirmek, paradan çok, bir düzenleme ve beceri işidir. İthal malı hammaddeye bağımlı olmayan ve bünyesi gereği sınırlı bulunmayan üretim kapasitesine devletin yeni bir açıyla ve düzenleyici bir anlayışla eğilmesi, üretimin artmasıyla hattâ işsizliğin azalmasıyla sonuçlanacak girişimleri başlatabilir. Örneğin, birçok üretim aracı, teorik olarak çalıştırılabileceği sürenin en fazla yarısı kadar çalışmakta ve üretim yapmaktadır. Bunların bir bölümü, önemli bir bölümü, özendirici koşullar sağlanırsa ve bir düzenleme içine alınırsa, üretimi arttırmayı çekici bulabilecektir. Tek vardiya çalışan bir fabrikada ikinci vardiya çalışmanın belirli vergi bağışıklıklarından yararlandırılması ve başka önlemlerle de buna özendirilmesi, piyasa tıkanıklığı bulunmayan işkollarında hem üretimi arttıracak hem de yeni bir iş imkânını işsizlikten bunalan ortamda yaratabilecektir. Bir malın fazla miktarda üretilmesinin doğal bir sonucu da, onun maliyetinin düşmesi ve fiyatının azalabilmesi, günümüz Türkiye'sinde hiç değilse artmaması olabilecektir.

Hükümet, böyle bir yaygın değerlendirme ve düzenleme çerçevesinde, var olan kapasiteyle daha çok üretmenin ve iş sağlamanın ilk örneklerini,

pilot uygulamalarını başlatabilir. Böyle bir yaklaşımın benzerleri, dünyadaki çeşitli ekonomik deneylerde vardır ve söz konusu olan, bir ekonomik mucize yaratmak değildir.

Kapasitenin değerlendirilmesine bir başka açık örnek, yolların kullanımıdır. Kent yolları, günün on iki saatinde insafsızca kullanılmakta, trafik sıkışıklığından insanlar ve araçlar –benzinle beraber– sorumsuzca tüketilmektedir. Öteki on iki saatte ise, bu "kullanılabilir" kapasite, bomboş kalmaktadır.

Kentlerdeki yol kapasitesinin akılcı kullanımıyla trafiği büyük ölçüde rahatlatan yöntem, Türkiye'dekilerden başka dünyanın bütün önemli kentlerinde uygulanmaktadır ve aynıdır. Gerek kamyonlar, gerekse dükkânların, mağazaların mal ihtiyacını taşıyan büyük araçlar, ancak gündüz trafiği hafifledikten sonra (genellikle saat 21'den sonra) kent caddelerinde dolaşabilmektedir. Böylece trafik sıkışıklığının en büyük etkenlerinden biri, var olan yol kapasitesinin daha akılcı kullanımıyla ortadan kalkabilmektedir.

Bu örnekleri çoğaltmak mümkündür. Bu örnekler, basit diye nitelenebilir, ancak hükümetlerin oy desteği soyut sözlerden çok somut ve güncel hizmetlerden, kolaylıklardan ötürü sağlanmaktadır. Örnekleri gerçekleştirecek düzenlemeler zor da gözükebilir, ancak, zor olanı başarmaya girişmeden Türkiye gibi bir ülkeyi yönetmek, hele sol iddiasını taşıyarak yönetmek, herhalde kolay değildir...

II

14 Ekim seçiminin Türkiye'nin yakın geleceğini belirleyeceğini, seçime kadar önünde uzanan süreyi iyi kullanması durumunda iktidarın çok şey yapabileceğini belirtmeye çalıştık. Güncel sorunlardan, pratik uygulamalardan, gerçekleşmesi koşulunda kitlelere somut kolaylıklar getirecek çözümlerden söz ettik. Ne var ki bunlar, aslında "herhangi bir hükümetin" bilgili ve becerikli olması durumunda yapabileceği işlerdir. Onları gerçekleştirmek için, "sol" olmak, "halkçı" olmak gibi günümüz iktidar partisinin kullandığı niteliklere sahip bulunmak gerekmez. Oysa günümüz iktidarının oluşumunu mümkün kılan oyların büyük çoğunluğu, başka hükümetlerin zaten yapabileceğini CHP'nin de yapması için kullanılmamıştır. Başka hükümetlerin el atamayacağı sorunları, kendi ideolojisi doğrultusunda çözümlesin diye CHP'ye bu oylar verilmiştir.

Önümüzdeki iki buçuk ayın hükümet tarafından seçim sonucunu etkileyecek biçimde değerlendirilmesi, her şeyden önce, “ne için” ve “kimin için” iktidar olunduğunun yeniden düşünülmesini gerektirir. CHP’ye oy vermiş kitleler, “... Aman hükümet olalım da, hemen silâh ambargosunu kaldırtalım, IMF uzlaşmasını gerçekleştirip yabancı kredi kuruluşlarıyla anlaşalım” düşüncesiyle tercihlerini bu yönde kullanmamıştır. Verilmiş sözlerin yerine getirilmesi için, kitlelerin günü ve geleceğinin daha güzel bir dünyanın koşullarında oluşması için, insanların kendilerini ve çocuklarını geliştirebilmesi için bu oylar kullanılmıştır. Parti programında ve miting meydanlarında yer alan önerilerin uygulanmaya konması, en azından adımlar atılması için bir büyük destek sağlanmıştır. Öncelikle Türkiye’nin dertli yığınları için, halkın ekonomik ve toplumsal gelişimini hızlandırmak, halkın sorunlarını öncelikle çözmek için, seçim bildirgelerindeki deyişle, “halk için” iktidar olunacağı varsayılmıştır.

Gerek Türkiye’nin ağır sorunları gerekse hükümette bağımsız bakanların varlığı nedeniyle bu sözlere yeterince sahip çıkılamadığı, üzerinde tartışılabilecek bir gerçektir. Bununla beraber, verilmiş sözlerin ve programın doğrultusunda yapılabilecek birçok şeyin sırf bağımsız bakanlardan ve ekonomik sorunlardan ötürü yapılamadığını söylemek herhalde gerçekçi olmayacaktır. Kaldı ki, bir siyasi partinin halka sözünü vermiş bulunduğu programını hayata geçirmek için elindeki tek araç, hükümet değildir.

Günümüzün iktidar partisi, kitlelerin benimseyip oy vermiş bulunduğu programı doğrultusunda bir hareketi ve canlılığı halkta başlatabilir. Seçim öncesindeki iki buçuk ayı, bu yolda değerlendirebilir. Şu ya da bu nedenle “hükümet olarak” yapamadıklarını, parti örgütü, partili belediyeler, Meclis grupları aracılığıyla toplumun gündemine getirebilir. Partinin kitle desteğini almasında başlıca neden olmuş sözler, program önerileri, halkın ekonomik ve siyasal etkinliğini arttıracak yöntemler, özgürlükçü atılımlar, parti merkezlerinde, konferans, panel ve basın toplantılarında, miting meydanlarında kitlelerle birlikte tartışılabilir. Çözüm yolları ve hareket planları oluşturulabilir. Partili belediyelerin bunları bir ölçüde uygulamaya aktarması, Meclis’te yasa önerilerinin hazırlanması, bunların etkin kampanyalarla duyurulması sağlanabilir. Böylece, günümüz iktidarının dayandığı siyasal güç, verdiği sözler doğrultusunda elinden geleni yaparak hem kendi özüne ve sözüne sahip çıkmış olur, hem de, imkânlar oranında her çabayı gösterdiğini kanıtlayarak kitlelerin güvenini tazeleyebilir.

Kaldı ki, böyle bir hareketlilik, kesin çözümleri hemen yaratmasa bile, amaçladığı hedef doğrultusunda gözle görülen ve somut bâzı sonuçların kısa sürede alınmasını mümkün kılar. Oluşturduğu kamuoyunun farklı bakışı ve yorumu, pratik etkiler yaratır. Örneğin, iş güvencesinin artması yolunda partinin başlatacağı etkin bir kampanya, ilgili yasa maddeleri değişmese bile, yaratacağı hava ile insanların işten çıkarılmasına en azından anlayışlarda sınır getirir; düşünce özgürlüğünü geliştirmenin mücadelesi, bu özgürlüğü kayıtlayan maddelerin yorumunu ve uygulamasını etkiler, vb.

Günümüz hükümeti, yakın tarihteki hiçbir hükümetin hayâl bile edemeyeceği yaygınlıktaki bir toplumsal ve sınıfsal destek çerçevesinde göreve başlamıştır. İşçi sendikalarından meslek kuruluşlarına, basın, sanayi odalarına kadar birçok güç, hükümete yardımcı olmak eğilimini –en azından başlangıçta– ortaya koymuştur.

Ne var ki, bu büyük imkân kullanılamamıştır. Hükümetin, kendisini toplumsal desteklerinden ve ittifaklarından adetâ “tecrit etmesi” sonucunu yaratan uyumsuzluklar gelişebilmiştir.

Diyalog, sadece muhalefet partileriyle ve siyasal üstyapıda düşünülebilecek bir olgu değildir. Hükümet, önündeki iki buçuk ayı, kitlelerle yeniden bir diyalog kurabilmek için, işçi sendikaları ve meslek kuruluşlarıyla “soğumuş” gözüken ilişkileri canlandırmak için, basın örgütleriyle, sanayi çevreleriyle, baro kuruluşlarıyla yapıcı bir danışma ve görüş alma ilişkisini gerçekleştirmek için değerlendirebilir. Toplumun bâzı ortak ve çok önemli sorunları, örneğin dehşet tırmanışı yahut ekonomik sorunlar, geniş forumlarda tartışılabilir; çözüm önerileri oluşturulabilir. Böyle bir yaklaşım, hükümetin ayağını daha sağlam basmasını, tek başına hükümetten kaynaklanmayan ya da tek başına hükümetin çözemeyeceği sorunların bütün ilgililerle ve onlara da sorumluluk tanınarak ele alınmasını sağlayabilir. Böyle bir yaklaşım, iktidarın kendi “yetki alanı”nı başka güçlerle paylaşması değildir, çağımızın karmaşık toplum yapısının zorunlu kıldığı bir işbirliği örneğidir.

Nihayet, hükümetin büyük sorunu, halk kitleleriyle arasındaki diyaloğun kopukluk belirtileri göstermesidir. Hükümetin ne yaptığını, neden yaptığını, ne yapacağını kitlelerin anlamakta olduğunu söylemek zordur. Bir enkaz devralındığını, iç ve dış düşmanların hükümeti çökertmek istediğini, her olumsuzluğun zorunluluk sonucu meydana geldiğini söylemek, yeterli olmamaktadır. Kitlelerle hükümet arasında belirmiş gözüken iletişim eksiği, eğer kısa sürede giderilemezse ve kitleye sunulacak görüşler her alandaki

somut girişimlerle desteklenmezse, bu durumun oylara yansıması söz konusudur.

Başarmanın önkoşulu, başlamaktır.

Hükümet ve iktidar partisi, toplumun bütün alanlarını kapsayan planlı girişimleri kısa sürede başlatabilirse, 14 Ekim seçimlerinde, halkın "yeşil ışığını" 1981'e kadar alabilir. Aksi durumda, kendi geleceğini tehlikeye sokmuş olur.

Kitlelerin desteği olmaksızın ekonomik bunalımları aşmak da zorlaşır, sandıktan oy çıkarmak da. Böyle bir destek ise, sadece iyi niyet karşılığında oluşmaz. Güncel sorunların pratik çözümlerinden siyasal ve toplumsal beklentiler doğrultusundaki girişimlere kadar uzanan planlı bir hareket somut biçimde başlatılabilirse, halk kitleleri olup bitenlerden ve olacaklardan haberdar edilip bilgilendirilirse ve sürpriz davranışların, kendi gelecekleri üzerine alınan kararların çaresiz seyircileri olmaktan kurtarılıp aktif vatandaş topluluklarına dönüştürülebilirse, hükümet, kitle desteğini tazeler.

Türk halkı, en küçük olumlu girişimi benimseyip destekleyen, çalışan insanı değerlendirip ona arka çıkan, eğer güveni oluşmuşsa, sabırla bekleyebilen bir halktır.

Ve iki buçuk ay, kısa bir süre değildir...

Hürriyet, 1-2 Ağustos 1979

Bilinmeyen Sularda Oy Yarışı...

Yaklaşmakta olan 14 Ekim seçiminin ilginç bir yanı, siyasal ve sınıfsal tahlilleri, objektif tahminleri zorlaştırıcı özellikler taşımasıdır. Sonucu ortaya çıkaracak birçok etken, ilk kez seçim alanlarında gözükmektedir. Sosyal güçlerin, partilerin, hattâ liderlerin ve onların yakın çevresinin geçmişten farklı, kimi durumda şaşırtıcı ölçüde farklı davranışları, ilk kez izlenmektedir.

14 Ekim seçiminde öncelikle bir "kırsal kesim" olayı göze çarpmaktadır. AP de, CHP de bu oyların peşindedir ve aralarında büyük bir iddialaşma başlamıştır: AP çevrelerine göre, son iki yılın taban fiyatı uygulaması, artan hayat pahalılığı karşısında, köylünün felâketi olmuştur; köylü yoksul, tüccar zengin edilmiştir. AP lideri Demirel, 14 Ekim'de köylünün CHP'ye "unutamayacağı bir ders" vereceği iddiasındadır.

CHP ise, geçmişteki yaklaşımlarından çok daha hızlı ve kararlı biçimde "köylünün partisi" olmaya yönelmektedir. Temel desteğini köylüde aramaktadır. Taban fiyatlarına yapılmış sürekli zamların, hükümetin devamlılığını sağlayacak oyları getireceği belirtilmektedir. İki büyük parti de, 14 Ekim'de kaderlerini köylünün taban fiyatı üzerine yapacağı yoruma bağlamış gözükmektedir.

Durum, birkaç yönden ilgi çekicidir. Önce, itiraf etmek gerekir ki, kırsal kesim oylarının neredeyse tek başına "taban fiyatına" bağlı olduğu varsayımından, siyaset çevreleri hâlâ kurtulamamışa benzemektedir. Çizilmekte olan köylü tipi, hiçbir siyasal doğrultusu, ilkesi olmayan, hattâ kişiliği bulunmayan, sadece ve sadece hükümetin buğdaya, pancara biçtiği fiyata göre oyunu kullanan bir insan örneğidir. Bu köylü tipi, iktidarların ülke bütününü kapsayan uygulamalarıyla, topluma sunulan ortak hizmetlerle ilgilenmemekte, daha ileri bir Türkiye'yi yaratmak özlemlerine katılmamakta, varsa yoksa taban fiyatı demektedir. Tarım işçilerinin sorunları, toprak reformu gibi geçmişin baş tacı konular bile, 1979'un miting meydanlarında gözükmemektedir. Eğer AP hükümetleri taban fiyatını yüksek tutmuşsa, köylü AP'ye oy verecektir; yok bu değer düşükse yahut taban fiyatını yükselten CHP hükümetiyse, bu oylar, "hop" diyerek CHP'ye yönelecektir... Yani, köylü, düşünen bir siyasal varlık olarak değil, seçimden seçime oylarını açıkartırmaya çıkaran bir satıcı diye nitelenmektedir. Daha da kötüsü, böyle olmaya yahut böyle kalmaya yönlendirilmektedir.

Sadece köylülerin değil, bütün toplum kesitlerinin kendi ellerine geçen parayı bir ölçü olarak aldığı ve oy kullanırken bundan da etkilendiği, bunun da doğal olduğu açıktır. Ancak, bu etkenin olağanüstü güçte ve tek başına belirleyici olduğunu günümüzdeki gibi varsaymak, hem köylüye haksızlık olmaktadır, hem de gerçeğin eksik ve yanıltıcı bir yorumunu getirmektedir.

Yaklaşan seçim, bir "köylü oylarına yarış," bir tür "açıkartırma" özelliğini öncelikle gösterirken, kent halkının unutulmuşa benzediği izlenmektedir. Bunun önemli bir nedeni, herhalde, hükümetin geleceğini etkileyecek beş milletvekilinin kırsal bölgelerden seçilmesidir. Ne var ki, bir ülkedeki sanayi ve ticaret merkezlerinin siyasal dengelerindeki ağırlığı, beş milletvekiliyle, on milletvekiliyle ölçülemeyecek kadar önemlidir. İşçisi, sanayicisi, aydınları, bilim kuruluşları ve basınıyla, büyük kentlerin ortaya koyduğu tavır, birçok durumda, belirleyici olabilmektedir. Siyasal dengenin hassas olduğu günümüz benzeri ortamlarda, büyük kentlerin tavrı,

hükümetleri deviren yahut yaratan oluşumları başlatabilmektedir. On bir milletvekilinin istifasıyla II. MC hükümetinin yıkılması, on bir AP milletvekilinin birdenbire hidayete ermesi değildir elbette; büyük kentlerdeki siyasal eğilimin ve toplumsal güçlerin Meclis'e yansıyan etkinlikleriyle başlamış oluşumların sonucudur.

Sanayi ve ticaret merkezlerinin hükümet konusunda sağlayacağı yahut eksilteceği moral destek, seçim sonrasının çoğu gelişimini belirleyecektir. Buna rağmen kent halkına özgü sorunların ve özlemlerin gündeme gelmekte gecikmesi, bu temel gerçeğin yeterince önemsenmediği izlenimini vermektedir.

Yaşanılan seçim öncesinde, propagandanın, sloganların ve yaklaşımın böylesine köylüye dönük olması, AP açısından yadırgatıcı değildir: Bütün sağ ve orta-sağ partiler, hemen her ülkede, küçük mülkiyet sahibi köylünün öncelikli tercihi olmaktadır. Köylü, onların dilinden en iyi anlayan, onlara en sağlam desteği getiren kaynağı oluşturmaktadır.

CHP açısından ise, durum farklıdır. CHP, kendi gelişimini, –dünyadaki bütün sol örneklerdeki gibi– kent ve sanayi dinamizmini yaşayan toplum kesitlerinde öncelikle aramıştır. Bu arayışla tutarlı politikaları, kentlerdeki kitlelerin özlemlerini cevaplayan programları geçmişte izlemiştir. Ne var ki, 1979 seçim öncesinde, çalışmanın ve çabanın ağırlığı, sloganlarla birlikte, dengesiz biçimde köye yönelmiş, kentlere karşı adetâ bir çekingenliğin belirtileri ortaya çıkmıştır. Oysa son tahlilde, sol bir partiyi iktidara getirecek ve iktidarda tutacak olan asıl güç, kentlerin büyük halk kitlelerinden başka bir şey değildir.

Adalet Partisi'nin, kendi geleneksel dayanağı olan köylü kesiminde gerilediği varsayımı, yaklaşan seçimin ilk "bilinmeyen" faktörü olmaktadır. Bir başka "bilinmeyen," yüksek taban fiyatı politikasının köylü tarafından nasıl yorumlandığı ve ödenen taban fiyatının ne ölçüde köylüye yayıldığı, köylüye öncelik veren politikaların CHP'ye ne getireceğidir. Büyük kentlerin alışılageldikleri önceliği bu seçim öncesinde köylüye kaptırdıkları görünümü, CHP açısından bir başka "bilinmeyen"dir. 1977'de CHP'ye kesin destek olmuş kimi sol ve sendikal kuruluşun bu seçimde mesafeli durması ve bâzılarının sosyalist partileri yahut bağımsız adayları destekleme eğiliminde olması, önemi yahut önemsizliği ancak 14 Ekim'de saptanabilecek yeni etkenler getirmektedir.

Bu kadar "bilinmeyen" arasında, 14 Ekim seçimini ve sonrasını tahmin etmek zordur. Sonucu belirleyecek olan, belki de, kırsal kesimin CHP'ye ne

ölçüde yakınlaştığı, kentsel kesimin ise, CHP'den uzaklaşıp uzaklaşmadığı olacaktır.

Sonuç ne olursa olsun, 14 Ekim, bu seçim öncesinde uyguladıkları politikaların doğruluğunu ya da yanlışlığını tartabilmeleri için, bütün partilere önemli bir fırsat getirecektir.

Asıl desteğini köylüde arayan bir “solculukla” aynı köy kesimindeki geleneksel üstünlüğü tehdit edilen bir “sağcılık” arasındaki yarışma, öğretici sonuçlar vermeye adaydır...

Hürriyet, 1 Ekim 1979

Ahlâk ve Siyaset

“Gaye vasıtayı meşru kılar,” Machiavelli'nin ünlü öğüdüdür. Bu görüş, yüzyıllardan beri birçok siyasetçi tarafından baş tacı edilmiştir. Ahlâkdışı, hattâ insanlık dışı yöntemler, kendi gerekçelerini, kutsal varsaydıkları amaçlarında aramışlardır. Başkalarını ya da kendi kendilerini aldatmışlardır.

Machiavelli'nin ünlü öğüdü, 1513 yılına aittir. İtalya'nın karanlık saraylarından birbirlerine karşı entrikalar çevirerek iktidar mücadelesi veren prenslere, asilzadelere yöneltilmiş bir öğüttür.

Çağımızda, saray entrikalarıyla ve prenslerle siyaset yapmak, artık gücünden kaybetmektedir. “Amaç” ve “araç” arasındaki diyalektik bütünlük, giderek, her olayda kendini kanıtlamaktadır. En haklı, en doğru amaçlar uğruna bile başvurulmuş olsalar, yanlış araçlar, bir noktadan sonra, meşruiyetlerinin kaynaklandığı varsayılan “amaçların” soysuzlaşmasına neden yaratabilmektedir. Bir de bakılmaktadır ki, ortada ne amaç kalmıştır, ne de kutsal hedefler... Toplumlar ve kişiler, uygulanagelen çirkin araçlarla ve onların ağır faturasıyla kendilerini baş başa buluvermişlerdir.

Ahlâk ve siyaset, ilk bakışta çelişkili gibi görülen iki kavramdır. İkisinin bir arada yürümeyeceği varsayım olarak öne sürülmüştür. Bunun bir nedeni, gerek ahlâk, gerekse siyaset kavramının çok farklı ve göreceli tanımlara konu olabilmesidir. Uğrunda en büyük ahlâksızlıkların sahnelenebildiği kavram, ahlâk olabilmiştir. Tarih boyunca, haksızlıkların ve imtiyazların, sömürünün korunmasında bir dizi ahlâk yorumundan yararlanılmıştır. Ayrıca, olumlu kullanımında bile, “ahlâk anlayışının” kaynaklandığı topluma, geleneklere, ekonomik yapıya, sosyal sınıfa göre değişen farklı özellikleri bulunabilmektedir.

Siyaset ise, bir yönüyle, insan topluluklarını kendi yararlarının nerede olduğuna inandırmak, o doğrultuda harekete geçirmek, amaçlanmış hedefe ulaştırmak mücadelesidir. Dolayısıyla, inandırmak ve amaca götüren araçları yaratmak sürecinde, siyaset ahlâkın zaten bir bölümü tartışılabilir sınırlarını kimi durumda zorlayabilmektedir.

Ne var ki, bütün bunlara rağmen, siyasetin de bir belirli ahlâk ölçüleri bulunmaktadır. Bu ölçüleri çiğnemenin bir kural yapılması, ahlâksızlığa prim verilmesi ve ahlâksızlığın özendirilmesi halinde, siyaset, siyaset olmaktan çıkabilmektedir. Durumuna ve muhatabına göre, insanlardaki en düşük tutkuların ya da en doğal özlemlerin bir "yem" gibi iğnenin ucuna takılıp, oltanın bulanık sulara salıverilmesi olmaktadır...

Türkiye'nin siyasal ortamında, 1975'ten beri, bâzı gerekçeler anlayışla karşılanabilir olsa bile, yer yer oyunun kuralları zorlanmıştır: Demokratik Partililerin topluca AP'ye geçmeleri, 11 AP'linin istifası, birkaç milletvekilinin yahut bakanın "görüş değiştirmesi," nihayet, bir "istisna" olarak fazla yadırganmayabilir. Ne var ki, bu tür olayların giderek yaygınlaşabileceği, siyasal yahut maddi karşılıklardan etkileneceği kuşkusu kamuoyunda gelişmektedir. Nitekim insanlara satılık meta olarak bakma alışkanlığına kişilerin kendini kaptırdığı, transfer komitelerinin kurulduğu, "... Ben, senden şu kadar adam alırım", "Sen alırsan, ben fazlasını senden transfer ederim" tartışmalarının başladığı, izlenebilmektedir. Bütün bunlar, siyasal ve demokratik üstyapının halk indinde değersizleşmesi gibi son derece düşündürücü sonuçlar yaratmaya adaydır.

Ahlâk ve siyaset ilişkileri üzerindeki kaygılar bununla da bitmemektedir: Ahlâkın zorlanmasıyla oluşacak politikaların hiçbir kuruluşa yarar getirmeyeceği de, yaygınlaşan bir inançtır. Olan, demokratik mekanizmaların güvenilirliğine olabilecektir...

Türkiye, 14 Ekim seçiminden sonra yeni bir döneme girmektedir. Seçim sonuçları eğer transfer ihtiyacını iktidarlar yahut muhalefetler için yaratacaksa, bu karışık aracın yol açacağı olumsuzlukları bilerek davranmak gerekir. Transferlere dayanıp "günü" kurtarmaya yönelik politikalar, günü kurtarıp kurtarmayacakları bir yana, "geleceğin kaybedilmesine" dönük sonuçlar da yaratabilirler.

Bu tür sonuçlardan Türkiye'yi sakınmak, herkesin ve öncelikle Parlamento'nun görevidir. İnsanlığın evrensel ahlâk ölçülerinin ve ortak değer yargılarının yozlaştığı durumlarda, önlenmek istenilen tehlikelerin boyutları daha da büyür. Böyle bir yozlaşmayı beraberinde taşıyan siyasal

hesaplar, kurtarmayı amaçladıkları ideallerin tükenişini de kendi elleriyle başlatabilirler.

Bir zamanlar “kumar borcu olmayan” insanların arandığı Türkiye’yi, şimdi, kumar borcu “olanların” arandığı Türkiye yapmaktan sakınmak gerekir.

Hürriyet, 5 Ekim 1979

Her Son Bir Başlangıçtır...

Anadolu’nun yüce düşünürü Mevlâna, yüzyıllar öncesinden sonsuzluğa şöyle sesleniyor:

Dünle beraber gitti, cancağızım,
Ne kadar söz varsa düne ait.
Şimdi yeni şeyler söylemek lâzım...

Türkiye, belirleyici sonuçlar yaratan bir seçimi geride bırakmaktadır. Bünyesinde birçok “bilinmeyen”i barındırdığı önceden sezilen 14 Ekim seçimi, içinde oluştuğu olağandışı koşulların çerçevesinde şaşırtıcı sayılmayabilecek bir biçimde noktalanmıştır.

Şimdi, çok farklı bir siyasal tablo karşısındadır Türkiye. Bu tablo, kimine göre çok umutludur, kimine göre son derece karanlık. Ama gerçektir; yeni bir gerçektir. Tablo hangi açıdan yorumlanırsa yorumlansın, onu benimsemek de, onu alt etmek de, bir gerçek olduğunu kabullenmeyi gerektirir; yeni bir vakıa olduğunu görebilmeyi zorunlu kılar.

Her önemli siyasal dönemeç gibi, 14 Ekim seçimi de, bâzı varsayımlar, bâzı eğilimler, bâzı alışkanlıklar, bâzı hesaplar için bir “son” niteliği taşımaktadır. Her son gibi, yeni başlangıçların tohumunu bünyesinde getirmektedir. Ve her yeni “gerçek” gibi, yepyeni yaklaşımları ve yorumları beklemektedir.

“Bu “son”un aşırı sevincine yahut kederine kapılmayacak olanlar, geçmişten dersler de çıkarıp sonun yarattığı başlangıcı doğru değerlendirecek olanlar, nihayet, eskimiş sözlerini geçmişe terk edip yeni şeyler söyleyebilecek güçte ve cesarette olanlar, bu yeni dönemi elbette en derinden etkileyecek, hattâ belirleyici olabilecektir.

14 Ekim seçimi, ne kazanan için her şeyi çözümleyecek bir zaferdir ne de kaybeden adına bütün ufukları karartan bir gece... Kaldı ki tarih en parlak güneşlerin yıkıntılar üzerinde yükselmesine, çok defa tanıklık yapmıştır...

Seçim sonuçları, geleceğe dönük ipuçlarını da beraberinde getirmiştir. Her şeyden önce, seçmen, bâzı davranış biçimlerini “olumsuz” gördüğünü vurgulamıştır. Oyunu başka tarafa yönelterek yahut seçim sandığına –korktuğundan değil– sırf benimsediği partinin uygulamasını beğenmediğinden gitmeyerek böyle bir tavrı ortaya koymuştur: Stratejik düzeyde belirleyici olan İstanbul ve genelde kent halkı, kendi sorunlarına öncelik verilmediği izlenimiyle hükümetten uzak durmuştur. Kentlerdeki büyük işçi desteğinin korunmasında parti programını hayata geçirmenin önemi, canlı ve etkin örgüt çalışmalarının sadece seçim öncesinde değil her zaman zorunlu olduğu, sol politikaların ancak yaygın diyaloglar çerçevesinde gelişebileceği, seçimin getirdiği dersler arasındadır.

Sonuçların vurguladığı bir başka gerçek şudur: Zorlukların ve kendisinden beklenen özverinin eşitlik içinde paylaşıldığını seçmen somut olarak görmüyorsa ve katlandığı sıkıntının süresi, hedefi, sonucu üzerine açık fikir sahibi yapılmamışsa, o seçmen sabırlı olmamaktadır. Kendisinden istenen özveriyi benimsememektedir. Seçmenden sabır bekleyebilmek için, başka alanlarda daha kolay ve önemsiz bile olsa mutlaka başarılı uygulamalar getirmenin zorunluluğunu başarılı olmanın önkoşulunun gene başarı olduğunu, seçim sonuçları duyurmuştur.

Bir başka ilginç gösterge, hükümetin yüksek taban fiyatı politikasına rağmen kırsal kesimin beklenen sonucu hükümet adına vermeyişidir. Seçim öncesinde üzerinde çok tartışılan bu konu –kesin ve ayrıntılı sonuçların henüz yeterince incelenememiş olmasına rağmen– açıklık kazanmışa benzemektedir: Önce, yüksek taban fiyatının genellikle sanılanın aksine küçük üreticiye yaygın olarak yansımadığı, yansımanın ise siyasal kararlarda tek başına belirleyici olamadığı, anlaşılmaktadır. 1980’lerin eşiğindeki köylü, artık, her yüksek taban fiyatı verenin oyunu alıp götürebileceği bir basit olgu olmaktan çıkmak üzeredir. Sadece kendi kişisel gelirinin pusulasına göre oy kullanmamaktadır. Giderek daha karmaşık özlemleri olan, kendi dar çerçevesinin dışındaki sorunlarla ilgilenen ve onlardan etkilenen, “çağdaş” bir seçmen olmaktadır. Kendi sınıfsal tercihini –ki bu tercih genellikle sağa yöneliktir– başka ve değişebilir ölçülerin eşliğinde belirlemektedir.

Türkiye, şimdi yeni bir dönemin eşiğindedir. Toplumun siyasal üstyapısında bir dizi değişimin yer alması kimseyi şaşırtmayacaktır. Şu ya da bu parti hükümet kuracak, belki koalisyonlar gündeme gelecek, erken seçim önerileri yapılacaktır, vb.

Bütün bu oluşumların geçerli ve sürekli olması, toplumun gelişme sürecini daha zahmetsiz yahut daha acılı kılması, aynı önkoşula bağlı gözükmektedir: Toplumun sosyal temellerindeki gelişmelere, toplumda yükselen yeni titreşimlere duyarlı olmasına.

Türkiye'nin bünyesindeki özlemleri ve değişimi dikkate almayan, daha demokratik, daha akılcı, daha örgütleyici bir çerçeveyi gerçekleştiremeyen siyasal oluşumların ve dünle beraber gitmiş sözleri tekrarlayarak yeni şeyler söylemeyen siyasal formüllerin başarısı, miting meydanlarının dar sınırlarıyla çevrilidir.

Dün olduğu gibi bugün de.

Hürriyet, 17 Ekim 1979

CHP ve Kurultayı[6]

Herkesin her şeyden ve birbirinden şikâyetçi olduğu, üstelik haklı gözüktüğü zaman kesitlerinde, olaylara soğukkanlılıkla eğilmenin büyük yararları vardır: Bir heyecan ve öfke ortamında, coşkulu tepkilerin, iplerin inceldikleri yerden kopacakları anlayışının çerçevesinde, asıl sorunlar çok kolay gözden kaybedilebilir. Olayların gerçek nedenine eğilmek, ileriye dönük yabancı ve yaratıcı oluşumları başlatmak fırsatları kaçarken, sadece "kişisel" yanlışlarla, kişilerin eksikleriyle uğraşılmaya başlanır. Böyle bir ortamda, kırıcılık, bıktırıcılık, dışlayıcılık gibi eğilimler güçlenir. Sonunda bir de bakılır ki, ortada kala kala, bir dizi yaralı insan kalmış, galiplerle mağlûplar birbirine karışmıştır. Başarısızlığın temelindeki nedenler ise, oldukları yerde, hem de güçlenerek kendilerini sürdürmeye devam ederler...

Cumhuriyet Halk Partisi'nin zor bir dönemeçte olduğu açıktır. Hükümet uygulaması, umulanı vermemiştir. Türkiye düzeyinde önemli bir gerileme, İstanbul gibi CHP'nin en büyük dayanağı olan stratejik bir kentte, çok ağır yenilgi söz konusudur.

Bütün bunların tek nedeni, başlıca nedeni, şu ya da bu kişinin, genel merkezdeki yahut illerdeki kişilerin ya da Bakanlar Kurulu üyelerinin mi yetersizliğidir? Olay kişilerle başlayıp bitse, çözümü de çok kolay olurdu. Ama bununla bitmemektedir.

Olay, CHP'nin kendi programını pratiğe aktarmayışıyla, kendi özünün uzantısı olan toplumsal ittifakları koruyamaması ve geliştirememesiyle, nihayet, bu işlevi mümkün kılacak ve denetleyecek örgüt mekanizmalarına işleyiş ve çalışma modellerine sahip olamayışıyla bağlantılıdır.

Konuyu, biraz açmaya çalışalım: Bir parti programını hayata geçirecek olan, onun gereğini yapacak ve yaptırtacak olan, o partinin örgütüdür. Aynı şekilde, partinin kitle destekleriyle ilişkilerini canlı tutan, onlarla ilişkiyi kuran ve sürdüren, bu destekler doğrultusundaki çözümleri gözeten, destekleri uzaklaştırabilecek girişimleri denetleyen, örgüttür. Ortanın solundan başlayarak daha sola doğru uzanan bütün siyasal partiler, bu görevi üstlenebilecek bir örgüt anlayışını, örgüt işleyişini gerçekleştirmek durumundadır. Onları yapısal olarak sağ partilerden ayıran başlıca özelliklerden biri de budur.

Bu olguyu ve eksikliğin sonuçlarını son iki yılın uygulamalarında izlemek mümkündür: CHP yönetimindeki hükümetin büyük kent halkına ters gelen yahut köylüye sanıldığı gibi yakın olamayan uygulamalarında, örgütün yeri ve payı ne olmuştur? Hükümet düzeyindeki hangi karar, önceden örgüt birimlerince tartışılmış, örgüt tarafından ilgili kitlelerdeki yansımaları araştırılmış, önerileri üst düzeye iletilmiştir? Örneğin, kentlerde halkın CHP'den uzaklaştığı, hangi sistemli örgüt çalışmalarıyla saptanmış, –kulislerdeki yahut grup toplantılarındaki tek tuk konuşmalarda değil– ama tabandan oluşmuş örgüt kararları niteliğiyle parti yönetimine ulaştırılmıştır? Ya da, hangi önemli kararında, hükümet yahut parti yönetimi, örgüt aracılığıyla, önceden ve sistemli biçimde kendi kitle dayanaklarının eğilimlerini, görüşlerini almıştır? Parti programıyla bağdaştırılması zor olan kararlarda, örgüte danışılmış, ya da, örgütten, ilçe ilçe başlatılan tartışmalar sonucunda hangi öneri yahut uyarı yapılmıştır? Eğer CHP'nin işçi tabanı partiden uzaklaşmak eğilimindeyse örgüt neden sürekli temaslarla bu eğilimleri almamış, tartışmamış, sistemli çalışmalarla bunu hükümete ve yönetime yansıtmamıştır? Ya da, neden örgütten böyle bir talepte bulunulmamış yahut örgüt böyle bir talep olmaksızın harekete geçememiştir?

Daha özet olarak, dünyadaki bütün sol partiler gibi, neden siyasal karar oluşturma sürecinde örgüte yer verilmemiştir? Örgüt, neden böyle bir işleve sahip çıkmamıştır ve "... son söz örgütün" gibi kavramları, bütün CHP kongrelerinde sadece bez üzerine yazılıp salonun bir köşesinden sallandırılan sloganlar olmaktan kurtaramamıştır? Yani, örgüt neden partisine sahip çıkamamıştır?

Suçlayıcı olmak, hele sorumluluğu tek başına kişilere yükleyip suçlayıcı olmak çok kolaydır. Oysa problemin özü, sol nitelikli bir kuruluşun sağ partilerin genel örgüt ve işleyiş modellerinin içinde kendini sınırlamasıyla;

zor olanı, fakat bir sol parti için zorunlu olanı henüz yapamayışıyla ilişkilidir.

CHP'nin son dönemdeki probleminin nedenlerini, öncelikle burada aramak gerekir; Parti, kendi özüyle ve toplumsal dayanaklarıyla uyumlu programı, ilkeleri ortaya koymuştur. Ama bu ilkeleri ve programı mahalle birimlerinden başlayan etkin bir örgütlenme modelinin desteğine, yaratıcılığına, katkılarına ve denetimine dayandıramamıştır. İlkeleri ve programı uygulamakla yükümlü parti yönetimleri ise, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, böyle bir programı gayet doğal olarak hayata geçirememişler, hem de, problemin temellerinin örgüt modelinde ve işleyişinde, örgüt katkısını sağlayacak mekanizmaların yokluğunda yattığını görememişlerdir.

Şimdi, bir seçim kaybetti diye CHP adına karamsarlığa kapılmak, dünyanın sonuna gelindiğini sanmak, daha da bölücü, yıpratıcı, kırıcı olmak, yapılabileceklerin en yanlışıdır. Her sol parti, belirli tecrübelerden geçer, inişli ve çıkışlı yollardan yürür. Kendi yanlışlarını, eksiklerini bu süreç içinde saptayarak ve her birinin çözümünü yaratarak ilerler.

Mesele, problemlerin üzerine elbirliğiyle, gönül birliğiyle eğilmektir. Daha demokratik, daha akılcı, daha örgütleyici yaklaşımlarla Türkiye'nin ve partinin sorunlarına yönelmektir.

CHP'yi yeniden güçlendirmenin yolu, CHP'nin kendi özüne, kendi programına, kendi toplumsal ittifaklarına, kendisine omuz vermiş kitlelere, nihayet, kendi örgütüne yeniden sahip çıkmasıdır.

Hürriyet, 26 Ekim 1979

Geleceği Kazanmak

Geride kalan CHP Kurultayı'nda kişiler ve davranışlar üzerine farklı yorumlar yapılabilir. Fakat bütün CHP'lilerin çıkardığı bir ortak sonuç, kamuoyunun paylaştığı ortak yargı vardır: Sadece Türkiye'yi değil, Cumhuriyet Halk Partisi'ni de zor günler ve ağır koşullar beklemektedir.

Ne var ki, Kurultay'daki konuşmaların çoğunda bol bol geçmiş dönem eleştirilmiştir ama, geleceğe dönük öneriler, zorlukları aşabilecek yöntemler yeterince tartışılmamıştır. Oysa iki yılda yaklaşık yüzde 40 oranında bir gerileme söz konusudur; şimdi yapılması gereken, hem de ivedilikle yapılması gereken, geleceği kurtarmanın hesabıdır.

Gerileme sürecine girmiş, iktidarı yitirmiş sol bir siyasal kuruluşun “zor günleri” aşmasını mümkün kılabilecek tek yöntem, söz üretmek yerine somut uygulamaları gerçekleştirmektir; somut ve etkili davranış biçimlerini sergilemektir.

Yaşanılan dönemin özelliklerinde, güzel sözler söylemenin ve heyecan verici öneriler getirmenin fazla değer taşımayacağı, “... Sen iktidardayken neden yapmadın, aklın neredeydi?” gibi demagojiler içinde boğulmasına çalışılacağı açıktır.

Gün, güzel sözler söylemenin ve doğru tahlillerle yetinmenin değil, somut uygulamaların ve davranışların günüdür. CHP’yi de demokrasiyi de hattâ Türkiye’yi de tehlikelerden sakınabilecek olan, budur.

Türkiye bir “hükümet sorunu” yaşamaktadır. Türkiye aynı anda bir de “siyaset bunalımı” yaşamaktadır. Hükümet kurulsa bile bu bunalım devam edecektir, çünkü Parlamento aritmetiğinden yapısal nedenlere kadar bir dizi çelişkiden kaynaklanmaktadır.

Siyasal bunalım ortamında hükümet sorunu çözülse bile, yahut çözülmüş gibi görünse bile, CHP, hükümet sorunu ve siyaset bunalımına son derece ilgili, yapıcı ve etkili bir yaklaşım içinde olmak zorundadır. Küskün tavırlardan hele “... şimdi AP sorunlar altında ezilip sevimsiz önlemler alsın da halkın oyunu kaybetsin, biz 1981’de rahatça iktidara gelelim” hesabından mutlaka kaçınmak gerekir.

Sadece AP’nin felâketi üzerine bina edilmiş siyasal hesaplar, aynı zamanda, Türkiye’nin de felâketini, CHP’nin öncelikle temsil iddiasında olduğu sınıf ve zümrelerin de felâketini beraberinde taşıyabilir: CHP’nin kendisini siyaset olayının uzağında tutarak şimdi de AP’nin enkaz altında ezilmesini izlemekle yetinmesi, sadece büsbütün gerilemek olasılığını içermez; iktidara ulaşılacağı varsayılan 1981’e gelindiğinde bir de bakılabilir ki, üzerinde iktidar olunacak demokratik yapıdan da artık elde pek bir şey, kalmamıştır...

Olayın bir başka yönü, CHP’nin başlıca desteği olan işçilere, memurlara, toplumsal güçlere ilişkindir: Geçmiş tecrübeler göstermiştir ki, MC tipi hükümetler, büyük çaplı memur kıyımlarını, devleti ele geçirip militanlar yerleştirme taktiklerini, kendilerine yandaş olmayan işçileri işinden atıp, yerlerine ücretli partizanlar doldurmak uygulamalarını başlatıvermektedir. CHP, işçiye de, memura da sorumludur: Onları yeniden kaderlerine ve MHP-MSP destekli hükümetlerin insafına terk edecek küskün bir siyasal tavırdan kaçınmak zorundadır.

Özetle, yeni dönem, CHP'nin mümkün olduğunca demokrasiye, işçi ve memur desteklerine sahip çıkabileceği aktif siyasal davranışları zorunlu kılmaktadır. AP'nin başarısızlıklarını uzaktan izleyip onun oy kaybından 1981'de yararlanmaya dönük küskün ve pasif tavırlar, sadece CHP'nin geleneksel desteklerini büsbütün soğutmak tehlikesini değil, demokratik yaşamı da tehlikelere açmak sonucunu getirebilir.

Bir siyasal partinin programı, sadece iktidarda uygulanmak üzere hazırlanmaz. Parti programları, iktidarda olsun, muhalefette olsun siyasal yaşamın her anında uygulamaya aktarılması gereken hareket planlarıdır. Yıllardır yeterince dikkate almadığı bu gerçeğin gereklerini, CHP, vakit kaybetmeksizin yerine getirmek, programı doğrultusundaki mücadeleleri, kitlelerle beraber başlatmak durumundadır.

Kaldı ki, CHP, kendisini kanıtlamak, çok önemli uygulamaları programı doğrultusunda başlatmak, halkın önünde "başarılı" olabilmek için fevkalâde etkin bir araca, bir türlü değerlendiremediği, önemini tümüyle anlayamadığı bir araca sahiptir: CHP'li belediyeler...

Belediyeler Yasası çıkmamış da olsa, belediyeler yeterli mali kaynaktan yoksun da olsa, CHP'li belediyelerin –aynen AP'liler gibi– ellerindeki imkânları en iyi biçimde kullandıkları söylenemez.

CHP, var olan imkânlar çerçevesinde kendi belediyelerini yeniden düzenleyerek, çarpık ve sakat anlayışları düzelterek yeni çalışma ve örgütlenme modelleri geliştirerek, günümüzdekiyle kıyaslanmayacak ölçüde başarılı uygulamaları sergileyebilir. Belediyeler aracılığıyla topluma yeni bir ses ve yeni bir güven getirebilir.

Geçmişte CHP'li belediyelerin kimi durumda kendi kaderlerine, kimi durumda yalnızlıklarına, kimisinde ise parti içi kavgalarda belediyeye egemen olmuş hizbin kullanımına terk edilmeleri, bir büyük kayıptır. Ama geleceğe dönük bir büyük de şanstır: Çoğu belediyeye günümüzde yeni bir anlayışla eğilmek, partinin desteğini belediyeler için seferber etmek, belediyelerdeki düzensizliğin ve savurganlığın sonunu getirmek, topluma, CHP kaynaklı yepyeni uygulamaları, hizmetleri sunabilir.

CHP, 1979 seçim sonuçlarından sonra, CHP'li belediyeleri kendi kaderlerine terk etmek yahut onların yanlış yönetim ve uygulamalarına aldırmamak lüksüne artık sahip değildir. Özensizlik ve dikkatsizlik, koskoca belediyelerin de birkaç yıl içinde parti tarafından kaybedilmesine neden olabilir.

Türkiye'nin bu yeni döneminde, CHP, uygulamaya dönük modelleri başarıyla geliştirdiği, belediyeleri aracılığıyla somut hizmetler sunabildiği, nihayet, hükümet sorunu ve siyaset bunalımı karşısında küskün değil aktif, etkin, yapıcı davranışlara girdiği ölçüde, kendi geleceğini yeniden yaratacaktır.

Önemli olan, Türkiye'nin bu kritik aşamasında, büyük kitlelerin ve demokrasinin siyasal sorumluluğunun dün gibi bugün de CHP'nin omuzlarında olduğunu görebilmek, bunun gereğini yerine getirebilmektir.

Hürriyet, 13 Kasım 1979

CHP'de Silkinmek Zamanı

Gerek dünyanın ve Ortadoğu'nun gerekse Türkiye'nin hangi bunalımlardan geçtiği açıktır. Gene açık olan, benzer dönemlerin artan sorumluluğunu karşılayamayan kurumların, güçlerinden, etkinliklerinden ve işlevlerinden kaybetmeye başladıklarıdır.

Siyasal partiler, iktidarda olduğu gibi, muhalefette de aktif ve yapıcı politikalar uygulamak zorundadır. Hükümette bulunan karşıtlarının başarısızlığı üzerine, siyaset bina edilemez; muhalefette yer alan bir parti, kendi geleceğinin hesabını sadece böyle bir varsayımın üzerine oturtamaz. Çok istisnai durumların dışında, bu tür pasif politikalardan sonuç alınamaz.

Kaldı ki, siyasal mücadele, her an kendini yenileyen, her durumda yeni fırsatlar yaratabilen bir süreçtir. Mücadelenin bitmesi, mücadele yöntemlerinin tükenmesi diye bir şey söz konusu olamaz.

Geleceği kazanmak, geleceği kazanacak güçte, inançta ve cesarette olanların işidir.

Günümüzde muhalefetin en büyük partisi olan CHP, kendi sesini her konuda duyurmak, etkinliğini her düzeyde hissettirmek zorundadır. Bunu yapabildiği oranda, kendi işlevine, kendi toplumsal desteklerine, kendi örgütüne sahip çıkabilecektir. Yapamaması durumunda ise, çevresine döşenmiş sayısız tuzaklar arasında, yönünü ve gücünü kaybedebilecektir.

Günümüz, CHP açısından, zaman yitirmenin, iktidarın yanlışlarını beklemekle yetinmenin günü değildir. Yaşanılan bunalımlı dönemde, CHP'nin siyaset olayında aktif yer tutmasına sadece CHP'lilerin değil, bütün Türkiye'nin ihtiyacı vardır.

CHP ne düşünmekte, ne önermekte ve ne yapmaktadır.

Öncelikle ülkeyi saran büyük boyutlu sorunlarda ve yaşama organı çevresindeki gelişmelerde, CHP'nin yön ve yöntemini belirlemesine gerek vardır:

Ortadoğu kaynarken, savaş tehlikesi sınırlarımızın yanı başında kol gezerken, CHP'nin durumu nasıl yorumladığı, toplumda ve ekonomide ne gibi önlemlerin alınmasını düşündüğü, hükümete hangi yaklaşımları önerdiği, henüz bilinmemektedir. Oysa İran bunalımı, yol açtığı ekonomik oluşumlarla ve yaratabileceği siyasal gelişmelerle Türkiye'yi şimdiden etkilemeye başlamıştır. Ülkenin bu sorunları göğüsleyebilmesinde, CHP, büyük sorumluluk taşımaktadır. Ve şu âna kadar, CHP'nin tavrı, bilinmemektedir.

Hükümet tarafından anahtarı açıklanan 1980 bütçesi, özellikle yatırım oranlarının düşük kalması bakımından son derece düşündürücüdür. Nüfus artışı hesaba alındığında gelişme hızı "sıfır" noktasına düşeceğe benzeyen 1979'dan sonra, aynı nitelikteki bir 1980'i yaşamaya Türkiye'nin, rejimin gücü var mıdır? "Anarşi" denen, "dehşet" denen olayların kökeninde durgun bir ekonominin ve işsizliğin ne kadar büyük bir etken olduğunu kendi iktidarında bizzat gören CHP, genel uyarılarını ve önerilerini gecikmeksizin topluma getirmek durumundadır.

Nihayet, "dehşet olayıyla mücadele" gerekçesini taşıyan bir dizi tasarı, Meclislere gelmek üzeredir. Bu tür çabaların gerekliliğini kimse tartışmamaktadır bile. Ancak, benzer girişimlerin, dikkatsizlik ya da kasıt sonucu, demokrasiyi yıpratan ve dehşetle mücadele şöyle dursun, bilâkis anarşiyi hızlandıran özellikler de taşıması, her zaman mümkündür. Kaldı ki, konu gündeme geldiğinde, "dgm yasası" ve CHP hükümeti imzalı "Önlemler Paketi" karşısında CHP zor durumda kalabilecektir: dgm'nin CHP programı ve ilkeleri çerçevesinde onaylanması, AP ile uzlaşılarak bir Anayasa değişiminin gerçekleşmesini; ilgili Anayasa maddesinin ve çıkacak yasanın antidemokratik niteliklerinden arındırılmasını gerektirmektedir. Aksi durumda, CHP, ya kendi özüne ters düşmek ya da –mesele halka zamanında ve yeterince anlatılamamışsa– haksız suçlamaları göğüslemek zorunda kalacaktır.

CHP hükümetinin hazırlayıp da gerçekleştiremediği "Önlemler Paketi," ayrı bir sorundur. Bu paketin kimi özelliği, gerek CHP içinde gerekse kamuoyunda ağır eleştirilere uğramıştır. Söz konusu paketteki önlemlerden kimi antidemokratikse, CHP'nin 1957'den beri mücadelesini verdiği ilkelere ters düşmekteyse, bu paketi hazırlayanın CHP yahut AP hükümeti

olması özünde bir şey değiştirmeyecektir. CHP'nin önemli bir bölümü dün olduğu gibi bugün de söz konusu özelliklere karşı çıkabilecektir. CHP, böyle bir tatsız durumla karşılaşmamak için, şimdiden hükümetle temas ederek bizzat kendi bakanlarının imzasını taşıyan önlemlerden bâzıları için "düzeltme" yollarını aramak durumundadır.

Unutulmaması gereken, sadece bir ihtimal bile olsa, şudur: Dehşetle mücadele önlemleri gündeme geldiğinde, CHP'nin köşeye sıkıştırılmasına, ya demokrasi anlayışından ödün vermesine ya da demagojiyle kamuoyu önünde yıpratılmasına çalışılabilecektir.

CHP, bu konulardaki açık ve kesin tavrını, gerçekten dehşeti hedef almış girişimlere destek olurken demokrasiye de sonuna kadar sahip çıkacağını, gerekçeleriyle ve örnekleriyle şimdiden kamuoyuna yaymak, bunun tartışmalarını başlatmak, kendi tavrını geliştirmek durumundadır. Böyle bir açıklığı ve kararlılığı getirmekte gecikilen her gün, başlayabilecek demagoji kampanyası karşısında CHP'yi güçsüzleştirecektir.

Gerek ekonomik gerek siyasal konularda tavır almanın ve halk tarafından "başarısız" görülmüş bir iktidar döneminin ezikliğinden kurtulmanın günü, çoktan gelmiştir.

Bütün siyasal kuruluşlar, özellikle "sol" kuruluşlar, etkin olabildikleri ölçüde kendilerini yeniler ve geliştirirler.

Muhalefetteki CHP, böyle bir etkinliğin örneklerini sadece Meclislerde vermekle yetinemez. CHP'li belediyelerin sunduğu hizmetlerde, kendi örgütünün çalışmalarında, haksızlığa uğrayan taraftarlarının savunmasında, kendi programını hayata geçirecek yurt düzeyindeki girişimlerde, parti, etkinliğini kanıtlayabilir.

Bir partinin hem de içtenlikle ve inanarak "ilericiyim" demesinin başarıya yetmeyeceği, hele başarılı iktidar olmaya hiç yetmeyeceği açıktır. Mesele, CHP'nin kâğıt üzerinde "az ilerici" yahut "fazla ilerici" olmasında da değildir.

Mesele, CHP'nin kendi programı çerçevesindeki bir ilericiliğin gereklerini yapmasıdır; bunun örneklerini her düzeyde ve tüm davranışlarıyla, somut uygulamalarda sergilemesidir.

Hürriyet, 14 Aralık 1979

Değerlendirme

1977’nin son aylarında, MC’nin yıkılmakta olduğu izlenebilmektedir. Parlamento çoğunluğu belki vardır ama içteki ve dıştaki bütün toplumsal güçlerle –farklı nedenlere bile dayansa– köprüler atılmıştır. Kimse, istememektedir bu iktidarın sürmesini. İşçisinden sanayicisine, memur ve serbest meslek örgütlerinden ABD’sine, aet’sine kadar, genel bir dışlanma söz konusudur. Buna bir de, ülkedeki yaygın silâhlı eylemlerin ve terörizmin bir başka hükümet tarafından önlenebileceği varsayımı eklenmektedir.

Bu ortamda, MC, olağandışı bir yöntemle yıkılmış, yerine, büyük umutların bağlandığı Ecevit hükümeti kurulmuştur.

Söz konusu hükümetin, kendisini oylarıyla ve destekleriyle mümkün kılmış kitlelere, beklediklerini verdiğini söylemek zordur. Bunun nedenlerine, önceki bölümlerde büyük ölçüde değinilmişti. Burada, bir özet çerçevesinde durumu yeniden değerlendirmeye çalışacağız:

Ecevit hükümetinin bekleneni vermeyişini, üç nokta çevresinde toplamak mümkündür: 1) CHP, çok zor koşullarda hükümet olmuştur; 2) CHP, hiçbir ciddi hazırlığı, planı olmaksızın hükümet olmuştur; 3) Bu iki etkenin de katkısıyla, CHP hükümeti, yanlış siyasal/sınıfsal tercihlerle, yetersiz politikaların izleyicisi de olabilmiştir.

1) 1978 başlangıcı, ekonominin kesin olarak darboğaza girdiği zaman kesitidir. Gerek Batı’daki ekonomik durgunluğun yansımaları gerekse Türkiye’nin bünyesel ekonomik hastalıkları, uç sınırlara varmıştır. Durum, hem bir hükümeti sevimsiz önlemlere zorlayacak, hem de, kaçınılmaz olumsuzlukları göğüslemeye onu mecbur edecektir.

Siyasal koşullar, aynı biçimde terstir: Bağımsız bakanların hükümetteki varlığı her ne kadar başarısızlığa mazeret yaratacak bir olgu değilse de, gene de bâzı olumlu davranışların engelini, zorlaştırıcı etkenini yaratabilmiştir.

İç siyasal koşulların ağırlığı, bir şiddet tırmanışıyla büyürken, dış siyasal koşullar da 1978 başlangıcında çözümsüzlük göstermektedir. İç ve dış güçler, Türkiye’nin Batı’yla sorununu Ecevit hükümetinin çözmesini beklemektedir. Üstelik bunların hiçbiri, kolay üstesinden gelinebilecek, hele faturası önemli ölçüde kitlelere çıkarılmaksızın üstesinden gelinebilecek sorunlar değildir.

Ecevit hükümetinin daha başlangıçtaki talihsizliği, bir “restorasyon” döneminde, bu restorasyonu gerçekleştirmek işleviyle kendini karşı karşıya bulması olmuştur: Gerek Türkiye’nin sermaye kesimi, gerekse ABD,

NATO, aet çevreleri, 1975 sonrasının sarsıntılarını onarmak, durumlarını "restore" etmek ihtiyacı içindeyken ve bu görevi Ecevit hükümetinin herkesten daha iyi yapacağı inancındayken, onların da moral desteğiyle hükümet kurulmuştur. Ecevit, birdenbire, kendisini böyle bir işlevin eşiğinde bulmuştur: Sermayenin dış ihtiyaçlarını sağlamak, bunun önkoşulu olan ABD, NATO, IMF uzlaşmalarını gerçekleştirmek, sermayenin kârlılığını arttırarak yatırımlara yönelimi hızlandırmak, bütün çevreleri tedirgin eden, tehdit eden şiddet tırmanışını önlemek.

Bu işlevin eşiğindeki bir restorasyon hükümetinin daha başlangıçta kaybetmeye mahkûm olduğu, ancak çok farklı yaklaşımlarla böyle bir görevi etkileyebileceği ve kitleler yararına da sonuçlar alabileceği, bu tür yaklaşımlara ise Ecevit hükümetinin hem hazırlıksızlığı hem de siyasal tavırlarındaki, parti mekanizmalarındaki eksikler nedeniyle uzak olduğu, günümüzde çok açık görülebilmektedir. Hükümet, kendisini karşısında bulduğu restorasyon işlevinden uzak dursa, –başka çözümlere hazırlıklı bulunmadığından yahut bunları arayacak mekanizmaları, yaklaşımları hazırlamamış olduğundan– zaten başarısız kalacak ve yıkılacaktır. Restorasyonun gereklerini yerine getirse –ki hükümetin yaptığı, özetle budur– bu kez kitlelerin desteğini yitirecektir. Hem restorasyonun gereğini bir ölçüde ve kitleleri sakınarak yerine getirmek hem de bunu kitlelerin yararına adımların ve CHP programının çerçevesinde yürütmek ise, büyük bir hazırlığın ve sağlam sınıfsal ve siyasal tavırların, siyasal becerinin sonucu olabilir ki, bu da, 1978 iktidarında mevcut olamamıştır.

2) CHP iktidarının kendi desteklerinin kendisinden beklediğini veremeyişi, partinin ülkeyi yönetmeye hazırlıksız olmasından da kaynaklanmıştır. Bu hazırlıksızlığı, üç ayrı düzeyde gözlemek mümkündür:

a) CHP, bir parti olarak kendi siyasal ve sınıfsal tercihleri çerçevesinde hangi doğrultuda bir iktidar modelini, kimlerle uygulamaya koyacağını yeterince saptamış bulunmaktan uzak gözükmüştür. Kendi programında yer alan ilkelerin, partinin dayandığı sınıfsal güçlerin ışığındaki hareket planlarını, oluşturamamıştır. Bir siyasal kuruluşun temel hareket biçimini, kısa ve uzun süreli amaçlarını, kadrolarını belirleyen böyle bir planlamadan yoksun olarak iktidara gelmiştir.

b) Yukarıda sözü geçen temel hareket planını günün ve dönemin koşullarıyla bağdaştırılabilmesi için gereken değerlendirmelere de, hükümet, sahip olamayarak göreve başlamıştır. Örneğin, güncel dış sorunların ne gibi yöntemlerle aşılabileceğini, farklı durumlarda hangi

almaşıkların düşünüleceğini, her almaşığın uygulama modellerini içeren programlar, hazırlanmamıştır. Bunların bağdaştırılması gereken temel siyasal ve sınıfsal tercih planları da yapılmamış olduğundan, iki tane var olmayan şeyin birleşmesiyle ortaya “hükümet politikası” çıkmıştır ki, bunun başarısızlığı sürpriz sayılmamalıdır. Zira hem sınıfsal ve siyasal düzeydeki tercihler hem de güncel yaklaşımlar önceden belirlenmeyince, hükümetin davranışları rastlantılara ve bir günden ötekine değişebilen, birbiriyle tutarlı olmayan kararlara kendini mahkûm etmiştir.

c) Hazırlıksızlığın belki en önemli olanı, parti örgütündeki ve mekanizmalarındaki hazırlıksızlık, yetersizliktir. Oysa bunun üzerinde ne parti sorumluları ne de kamuoyu durmuştur. İktidar adayı bir partinin, hele sol iddiası taşıyan bir partinin canlılığı ve üretkenliği CHP’de gözükmemiştir. Parti örgütüne daha önce verilmiş olan işleyiş özellikleri, onu, daha çok, iktidarın önceliklerini paylaştırmaya dönük bir organ durumunda bırakmıştır. Örgüt birimlerinden politika üretiminin başlaması, siyasal kararlara örgütün katılımı, hükümet işlevine eleştiri ve katkı getirilmesi, hükümet politikalarını halka, halktaki eğilimleri hükümete götürecek iletişimin örgüt aracılığıyla sağlanması, mümkün olamamıştır. Siyasal işlev taşımayan, ya da tek etkili siyasal işlevi, merkez karar organını ve Parlamento adaylarını belirlemek olan bir işleyiş biçimi, hükümeti örgüt gücünden yoksun kılmıştır.

3) Bir yandan somut zorluklar, daha çok sağ partilerin işlevsellik taşıyacağı bir zaman kesitinde iktidara gelmiş bulunmak, hazırlıksızlık ve örgütsel yetersizlik, hükümetin sürekli bocalamasına neden olmuştur. Öte yandan, ABD silâh ambargosunun kaldırılması, IMF ile uzlaşılması, özel sanayinin ihtiyaçlarının karşılanması, ihracatçıların teşviki gibi herhangi becerikli sağ iktidarın yapabileceği işler öncelikle ele alınırken, işçi sendikalarıyla ve genel olarak tüm sol toplumsal güçlerle ara açılmıştır. CHP’nin büyük oy desteğini oluşturan işçiler, memurlar, aydınlar, sadece beklentilerinin karşılanmaması ve yaşam koşullarının pahalılık altında gerilemesi durumuyla değil, bir de, siyasal olarak horlanma durumuna düşmüşlerdir.

Giderek, muhalefetteki CHP’nin kurmuş olduğu tüm toplumsal ittifakları, hükümetteki CHP çözmeye başlamıştır. İşçi kitlesinin ekonomik örgütlerinden disk’le, anlamsız bir sürtüşmeye girilmiştir. İşçinin hoşnutsuzluğu, TÜRK-İŞ içinde ap-MHP yanlısı sendikaların iktidarı ele geçirmesiyle sonuçlanmıştır. Memur kesimi, IMF uzlaşmasıyla büsbütün

pekişen ağır geçim koşullarıyla sınırlandırılmıştır. Genel olarak, CHP'nin sağlam desteği olan kent nüfusu, iktidarın uygulamalarında beklediğini bulamamıştır. Giderek, desteğini azaltmıştır. Bu azalış, sendikaların ve meslek örgütlerinin tavrında, basında ve sokaktaki vatandaşta kendini duyurmuştur.

CHP'nin iki yıllık iktidarı değerlendirilirken, insafsız davranmamak gerekir. Ancak, eksiklerin ve yanlışların dikkatle vurgulanması, CHP'ye karşı da bir görevdir. İki yılın sonucunda, CHP'nin "CHP olmasından ötürü" başardığı, yani, başka partilerin ve sağ koalisyonların yapamayacak olup da CHP'nin yaptığı, sağcı terörle ayırım gözetmeksizin mücadele etmek olmuştur. Şiddet eylemleri karşısında yansız bir tavrın izlenmesidir. Bunun yanı sıra, kömür madenlerinin sınırlı bir devletleştirme girişiminden ve dağıtım mekanizmalarını kontrol etmenin başarısız bâzı çabalarından söz edilebilir. Bunların dışındaki uygulama, genel olarak, öteki partilerin de gerçekleştirebileceği bir uygulamadır: ABD silâh ambargosunun kaldırılması, bâzı köy yollarını yapmak girişimi, ihracatın teşviki, devalüasyon, IMF uzlaşması, dış borçların ertelenmesi ve yeni borçların alınması, ekonomik istikrar programı uygulayarak Kalkınma Planı'nın hedeflerinin anlamsızlaştırılması, son tahlilde ücretlerin belli bir düzeyde durdurulması anlamını taşıyan Toplumsal Anlaşma'nın imzalanması, vb.

Bu uygulamaları bir "kaçınılmazlık" çerçevesinde yorumlayıp kabullenmek zordur. CHP, hükümeti kurduktan sonra bir siyasal parti olarak kendi toplumsal ittifaklarıyla yakın işbirliği ve dayanışma içinde olması gerekirken, iktidarın getireceği çözümleri solda araması gerekirken, sağın geleneksel sosyal ve ekonomik çözüm çerçevelerinin dışına çıkamamıştır. Bunun en çarpıcı örneği, bunalımdaki Türk ekonomisini kurtaracak yolların sadece klasik bir sağ çerçevenin içinde aranması olmuştur: CHP, programıyla devletçi bir partidir; Türkiye, sanayiinin yarısı devletin elinde olan çok farklı bir ekonomik yapıya sahiptir. CHP, elindeki bu olağanüstü gücü kendi programı ve ittifakları doğrultusunda harekete geçirmeyi, Kamu İktisadi Teşekkülleri'ni hastalıklarından kurtarıp bunalımdan çıkışın motoru yapmayı, böylece, bir bunalımı kitleler açısından en az acılı kılmayı denememiştir. Genellikle; herhangi bir sağcı partinin uygulayacağı yaklaşımla meseleye eğilmekle yetinmiştir.[7]

Sonuç olarak itiraf edilmesi gerekir ki, CHP'nin 1978'de başlattığı iktidar deneyi, "olmamıştır..." Bundan çıkarılacak sonuç, herhalde, Türkiye Solu'nun yetersizliği, işlevsizliği, vb. değildir. Beklentilerin

gerçekleşmeyişindeki başlıca etken, sübjektif koşullar olmuştur: Hazırsızlıklar, demokratik mekanizmaların işlemeyişi, kişisel yetersizlikler, ekonomik durumun zorlukları, Bağımsızların sınırlı da olsa kimi konuda yarattığı engeller, vb.

Her şeye ve her şeye rağmen, 1978'in iktidar deneyi birtakım yanlışlara ileride yeniden düşülmemesi için yararlı bir tecrübe birikimi de sağlamıştır.

Yol açtığı sonuçlar yüzünden, bir sol iktidarın gelişini eğer uzun süre ertelememiş ise...

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM
IMF GÖZETİMİNDE VE DEHŞET ORTAMINDA

MC hükümetinin yıkılmasındaki önemli bir etken, Türkiye ile Batı arasındaki ciddi sorunlara çözüm getirememesi olmuştu. Çözümsüzlük, Türkiye'ye yansıyan ekonomik ve siyasal darbelere yol açmış, hammadde darlığı, döviz yokluğu, dış borçluların sabırsızlığı, kredilerin yenilenmeyişi gibi oluşumlara yol açmıştı. Ülkedeki etkili güçlerin ekonomik ihtiyaçlarını, ordunun –ambargo nedeniyle– silâh ihtiyacını, nihayet, özel sermaye kesiminin dış siyasal güvence ihtiyacını, söz konusu çözümsüzlük durumu tehlikeye sokmaktaydı.

MC'nin yıkılışındaki bu etken, Ecevit hükümetinin 1978'de kurulmasında da pay sahibidir: Hükümetin oluşumunda ve sonrasında Türkiye'nin sermaye kesimlerinin verdiği destek, öncelikle bu beklentiye dayanmaktadır. Aynı biçimde, Batılı çevrelerin de kendi basınları ve çeşitli etki kanallarıyla sağladığı uzak destek, bu nedene dayanmaktadır: Türkiye ile Batı arasında belirmiş olan ekonomik, askeri ve siyasal sorunlara, Ecevit hükümetinin çözüm getirmesi, MC'nin yapamadıklarını onun yapması beklenmektedir.

Batı'nın Türkiye ile sorunu, ABD silâh ambargosuna neden olmuş uyumsuzlukların giderilmesidir; Türk ekonomisinin IMF reçeteleri çerçevesinde yeniden düzenlenmesidir (bu reçeteler, devletin kalkınma planlarından uzaklaşılması, piyasa ekonomisine ağırlık verilmesi, Kamu İktisadi Teşekkülleri'ne yeni bir anlayışla eğilinmesi, memur ve kamu kesimi işçilerinin gelirine, devlet yatırımlarına fiili sınırlamalar getirecek uygulamaların benimsenmesi gibi, stratejik yönelimleri içermektedir). Kıbrıs uzlaşmasına dönük yumuşak politikalar beklenmektedir yeni hükümetten. Aynı şekilde, Yunanistan'la arasındaki problemlerin çözümü için yapıcı girişimlerde bulunması, NATO'nun güneydoğu kanadını çıkmazdan kurtarması umulmaktadır. Nihayet, Batı çevrelerinin bir başka beklentisi, ABD-Türkiye Askeri işbirliği anlaşmasının yeni hükümet tarafından yenilenmesidir.

Batı'nın, çoğu Türk sermaye kesimince de paylaşılan beklentileri bunlardır. Önce MC'nin son günlerinde bu beklentilerin görünümüne,

ardından, Ecevit hükümeti dönemine ve sonrasına bakalım.

Batı'nın Ekonomik Beklentileri ve Türkiye

Türkiye'nin günümüzdeki dış sorunları, bilimsel çalışmaların arayıp da bulamayacağı ölçüde açık ve köşeli örnekler yaratmaktadır; azgelişmiş ülkeler-sanayi toplumları çelişkilerinde, egemen ekonomi-bağımlı ekonomi ilişkilerinde, Türkiye'nin durumu, bir bilimsel "vaka" gibi incelenebilecek özelliktedir. 1920'lerden beri resmi devlet ideolojisi olarak "Batılılaşmayı" öngörmüş ve 1950'lerde bunu bir bağımlılığa dönüştürmüş olan Türkiye, bugün, askeri, siyasal ve ekonomik alanların tümünde Batı'yla ciddi çelişkiler içindedir. Bu çelişkiler, artık, pek zor görünmekle birlikte birtakım çözümlere kavuşturulsa bile, Türkiye'nin Batı'yla ilişkilerinde eski bağımlılık düzeyine döndürülmesi imkânsız gibidir. Durum, Türkiye'nin egemen güçlerine ait temel ideolojik ve sınıfsal tercihlere ilişkin olduğundan, Türkiye'nin sadece günü değil yarınları da bu oluşumdan büyük ölçüde etkilenecektir.

Türkiye'nin daha Tanzimat'tan başlayarak "Batılılaşma" ideolojisinin çekim alanına girmesi, bunu, Cumhuriyet döneminde özel bir şevkle sürdürmesi, tek başına Türkiye'ye ya da içteki egemen sınıfların tercihine bağlanamaz. Bu ideoloji, Batı'nın yararları doğrultusunda, Türkiye'ye kabul ettirilmiştir aynı zamanda. İdeolojinin kabulünden yarar sağlayacak Türk egemen güçlerin yardımıyla ülkeye yerleştirilmiştir. Soyut kavramların değil somut sınıfsal yararların sistemli bütünü olan tüm ideolojiler gibi, Batılılaşma, beraberinde siyasal ve ekonomik sonuçlu bir dizi temel tercih getirmiştir: İlk dönem göz önüne alındığında, bu tercihlerin en çarpıcı olanı, Türkiye'nin tarihsel işlevinden, yani Doğulu toplumları Batı karşısında korumak ve savunmak rolünden, Batı ile Doğu arasında bir geçit noktası ve bir tür sentez yaratmanın önceliklerinden hızla sıyrılmasıdır. 1900'lerin konjonktürel özelliklerinden ve Osmanlıların Doğu'da uğratıldığı umut kırıklıklarından da yararlanılarak, Türkiye, tümüyle kendi doğusunu ve geçmişini inkâr eden bir yola girmiş, daha doğrusu, bu yola zorlanmıştır. Batılılaşmayla birlikte yapılan seçme, sadece tarihin ve kültürün olumsuzlanması değildir; aynı zamanda, Doğu toplumları üzerinde geçmişte var olan, o an için kaybolmuş gibi görünen, fakat ileride yeniden var olabilecek bir etkinliğinin, Batı yararına ve ilelebet terk edilmesidir.

Bu ideolojik seçme, Doğu'nun İslam topluluklarını Batı'nın sömürüsüne daha kolayca açarken, Türkiye'yi de İkinci Dünya Savaşı sonrasında ürünlerini verecek bir ekonomik ve sınıfsal yapıya doğru götürmüştür.

Günümüzün ekonomik darboğazları, tarihsel ve ideolojik tercihlerin niteliğiyle de yakından ilişkilidir. Bu tercihler çerçevesinde, Türkiye, öncelikle Batı'nın kendisinden beklediği ekonomik görevler doğrultusunda ekonomisini geliştirmiştir. Batı'nın ekonomik karar odakları açısından, Türkiye, her şeyden önce bir pazar niteliğindedir. Bu ekonomik pazar, tarım ülkesi olmak özelliğini temelde koruyacak, ağır sanayiini ve "fabrika üreten fabrikalarını" ancak çok sınırlı biçimde geliştirecek, kendisinden beklenen temel ekonomik görünümü koruyacaktır. Bu durum, üç-beş Batılı bankerin bir araya gelip "şu Türkiye'yi nasıl sömürelim" gibi kararlar alması demek değildir tabii. Ancak, Batı, kendi ekonomisinin bağlantılı bir parçası olarak Türkiye'ye tarih içinde belli görevler yüklemiştir, bu görevlerin sürdürülmesine de, kendi kurumları aracılığıyla özen göstermektedir. Türkiye'yle ekonomik ilişkilerini, bugün 40, yirmi yıl sonra 80 milyon nüfusluk bir pazara etkin olmak açısından denetlemektedir.

Günümüzün ekonomik sorunlarında Batı'nın Türkiye'ye karşı aldığı tavır, söz konusu çerçevede, son derece doğaldır. Türkiye bir yandan Batı'nın ekonomik desteğini aramakta, öte yandan, Batı'nın Türkiye için öngörmüş olduğu modelle uyumsuz özlemleri hattâ uygulama girişimlerini canlı tutmaktadır. "Ağır sanayi hamlesi", "fabrika üreten fabrikaların kurulması" benzeri özlemler, henüz sadece özlem düzeyinde kalsalar bile, Batı'nın Türkiye'den beklentileriyle ya da Türkiye'ye öngördüğü modelle tutarlı değildir. Aynı şekilde, yüzde 7'lik bir kalkınma hızının sürdürüldüğü gelişme modeli de, Batı tarafından öngörülenden farklıdır. Nitekim Türkiye'nin ekonomik sorunlarını küçük bir ölçüde hafifletecek yardım karşılığında Batı'nın ortaya koyduğu koşullar açıktır: Kalkınma hızının düşürülmesi, ağır sanayi hamlesini belki doğmadan ölüme mahkûm eden bir devalüasyonun daha yapılması, ekonomik büyümenin beraberinde getirdiği dengesizliklerin bu büyümeyi azaltmak pahasına ortadan kaldırılması, vb. Başka bir deyişle, özel toplantılardaki gizli kararların ürünü değilse de, sonuçta, Türkiye'yi bir tarım ülkesi olarak ve Batı sanayiinin geniş pazarı olarak tutmaya yönelik önlemlerdir bunlar.

Görülebildiği kadarıyla, Batı'nın ekonomik reçetelerine günümüz hükümetinde (II. MC) direnen tek güç, Erbakan'dır. Erbakan, temsilciliğini

yüklendiği ideolojinin bir yönüyle Batılılaşmaya karşıt düşmesinden ve benimsediği ağır sanayi hamlesi tezlerinden ötürü, Batı'nın önerilerine kendi gücü yettiğince karşı koymaktadır. Ne var ki, kalkınma hızının düşürüldüğünü Başbakan çoktan açıklamıştır: Yüzde 10 oranındaki devalüasyon ise, ne kadar Maliye Bakanı'na yüklenmek istenirse istensin, hükümetin ortak kararıdır. Var olan fabrikaların üretim yapamadığı hattâ yer yer üretimi durdurduğu bir ortamda, geçmişe ve geleceğe dönük tezler haklı bile olsa, kararlaştırıcı bir etkinlik kazanamaz. Batı'nın ekonomik önerileri, Erbakan engelini aşabilecek güçtedir; ne var ki aynı önerilerin bağlantılı olduğu Kıbrıs sorunu, mevcut hükümet çerçevesinde kolay çözümlenebilir bir nitelikte değildir.

Politika, 25 Ekim 1977

I
BATI, TÜRKİYE’DEN NE BEKLİYOR?

Batı, ne yapmak istiyor?

Ortadoğu’nun hareketli ortamı içinde, Türkiye’ye yönelik tehlikeli gelişmeler mi var? Batı’nın ekonomik yardımı, daha doğrusu borçlandırma imkânları, neden Türkiye’ye açılmıyor?

Mesele sadece teknik mi, sadece siyasal mı, yoksa henüz yeterince kavranamamış bile olsa, çok daha kapsamlı, çok daha boyutlu bir mesele mi? Acaba ünlü IMF, kocaman bir olayın küçücük noktasından mı ibaret?

NATO’nun, AET’nin üyeleri, Türkiye’nin bir başka dış politika “seçeneği” olabileceğine inanmakta mı? Yoksa en azından kısa vadede böyle bir şeyin olamayacağı güvencesiyle, hafife mi alıyorlar Türkiye’de söylenen bâzı sözleri?

Türkiye’nin şu ya da bu hükümetçe yönetilmesi, hattâ demokrasi olup olmaması, Batı açısından gerçekten fark ediyor mu?

Şu yılan hikâyesine dönen yardım, daha doğrusu borç, gelecek mi? Bunun koşulu IMF’nin teknik önerileri mi sadece?

Gerçekten, Türkiye, kendisiyle ve Batı ile nasıl bir hesaplaşmaya götürülmek isteniyor?

Bir oluşum karşısında doğru tavır alabilmek, oluşumu etkilemek ya da elden geldiğince yönlendirmek, hattâ önlemek, her şeyden önce, oluşumun doğru olarak, objektif olarak tahlili ile mümkündür. Ancak bu tahlil yapıldıktan sonra, mesele bütünüyle kavrandıktan sonra şu ya da bu doğrultuda sağlam politikalar izlenebilir.

Günümüz Türkiye’sinin gündemine, “Batı sorunu,” yeniden ve çok ciddi olarak getirilmişe benzemektedir. Ne var ki, olay, henüz olanca ciddiyeti içinde anlaşılamamış gibidir. Mesele, sadece teknik önkoşul görünümündeki IMF önerileri çerçevesinde ele alınmakta, bunlarla başladığı ve bunlarla biteceği varsayımı yaygınlaşmaktadır. Bu eksik değerlendirme ise, hayâl kırıklığı, umutsuzluk, sınırlılık gibi bir dizi yanlış ve idealist tepki yaratmakta, oluşumu yönlendirmek imkânından Türkiye’yi uzaklaştırmaktadır.

Bu çalışmanın amacı, Batı’nın, günümüz Türkiye’sinden ne istediğini, bâzı ekonomik imkânların yaratılması için ne beklediğini, Türkiye olayını nasıl değerlendirdiğini, Türkiye üzerinde hangi hesabı yaptığını, objektif

biçimde araştırmaktır. Bu çalışma, dış siyaset tahlillerinin kaçınılmaz olarak bünyelerinde taşıdıkları spekülatif unsurları, farklı ipuçlarını bir araya getiren genellemeleri de içermekle beraber, somut araştırmaya dayanmaktadır: Konu, bir ayı aşkın bir süre, ABD'nin Türkiye'ye ilişkin dış politikasını oluşturan çevrelerde araştırılmış, bu politikayı belirleyen en önemli kişilere ve bilimsel kuruluşlara sorular yöneltilmiş, ortaya çıkan bulgular, bir kez de Paris'teki OECD kaynaklarında araştırılmıştır.

Ayrıca şunu belirtmek gerekir ki, bu yazıların amacı, ileriye dönük öneriler getirmek değil, bu tür önerilerin oluşumunda yararlanılabilecek somut bir tahlili getirebilmektir: "Batı Türkiye'den ne bekliyor?" sorusunu cevaplamaya çalışırken, bir olayın daha gerçekçi aşılmasına katkıda bulunmaktadır.

1 Batılılaşma Tercihinin Yeni Bir Aşaması...

Türkiye'nin ekonomik zorlukları karşısında Batı'nın aldığı tavrı değerlendirebilmek için, Batı'nın Türkiye'yi nasıl gördüğünü, nasıl tahlil ettiğini araştırmak gerekir. Türkiye'nin ekonomisini, dış ve iç politikasını Batı nasıl yorumlamakta, bu genel fotoğrafın içine "yeni borçlanma imkânlarını" nasıl yerleştirmektedir? Türkiye'nin kendi hesabını doğru yapması, tutarlı siyasetler oluşturması için, Batı'nın olayı nasıl değerlendirdiğinin doğru saptanması gerekir.

Bizdeki "dipsiz kuyu" deyiminin İngilizcede var olduğunu, yüksek düzeydeki Batılı uzmanların yaptığı tahlilleri dinlerken öğrenmek mümkündür. Batılı uzmanlar, kredi piyasalarında büyük imkânların var olduğunu, ayrıca ülkelerin birbirini desteklemekte yararı bulunduğunu anlatmakta, ancak, "... kimse parasını dipsiz kuyuya koymaz" demektedirler...

Batı çevrelerinin Türkiye'nin ekonomik durumuna ilişkin tahlillerini, sanırız bu gözlem özetlemektedir. Batı, Türk ekonomisinin şu ya da bu ölçekte bir dış yardımla, daha doğrusu borçlanma imkânıyla sağlığına kavuşabileceğini, artık mümkün görmemektedir. Genel olarak öne sürülen, böyle bir imkânın hiçbir işe yaramayacağı, günümüzünküne benzer bir durumun kısa sürede yeniden oluşacağıdır. Sözünü ettikleri, bir çeşit kısırdöngüdür (fasit daire): Ekonomik çıkmazları yaratan yapısal nedenler ortadan kalkmadıkça, borçlanmanın ancak çok kısa vadeyi geçici olarak kurtaracağı, ardından, eski çıkmazların yeniden boy göstereceği, Batı'da iddia edilmektedir.

Öte yandan, genellikle sanılanın aksine, o çok tartışılan IMF önerileri, –özellikle devalüasyon, ücret-fiyat kontrolü, vb.– Batı çevrelerince “köklü çözüm” diye nitelenmemektedir. Türkiye ile IMF’nin benzer konulardaki uzlaşması mutlak bir önkoşul olarak gösterilmekte, ancak bu önkoşulun karşılanması durumunda bile sadece güncel sorunların o da bir ölçüde çözümlenebileceği, ısrarla vurgulanmaktadır. Söz konusu teknik önerilerin Türkiye tarafından izlenmesi durumunda dış borçların Türkiye’ye akmayacağı, ekonomik sorunların çözülmeyeceği özenle ve altı çizilerek belirtilmektedir. IMF ile anlaşmaya varılamaması durumunda ise, Batılı kredi kaynaklarının, malûm, sınırlı bir hareketi bile geçemeyeceği açıklanmaktadır.

Batı’nın Türkiye-IMF uzlaşmasına verdiği büyük önemin, Türkiye’nin günümüzdeki sorunlarına değil, yarınlarına ilişkin olduğu anlaşılmaktadır. Böyle bir uzlaşmanın, “bâzı süreci başlatmak” açısından, böyle bir süreci başlatabilirse değeri olacaktır. Batı çevrelerinin tahlilinde, IMF uzlaşması sadece bir başlangıçtır, küçük çözümler getirebilecektir. Köklü çözümler ise, bu tahlile göre, IMF’nin “uzun vadeli önerileri” ve Türkiye’nin oluşturacağı “ekonomi politikaları” sağlayacaktır. Batılıların bu “ekonomi politikaları” tanımıyla belirledikleri, aslında, çok geniş ve çok önemli siyasetler, hattâ tarihsel tercihler olmaktadır...

17 Şubat 1979 akşamı, Amerika’nın ABC televizyonunda yer alan “Enflasyon” konulu programda Türkiye de örnek gösterilen ülkeler arasındadır. Anadolu’dan görüntülerin ve Başbakan Ecevit’in kısa bir konuşmasının eşliğinde şu yorum yapılmaktadır: “Türkiye, yeni bir iflâsı önleyecek tedbirleri almadıkça ve bunun güvencesini vermedikçe, Batı, ekonomik destek getirmeye istekli değil...”

ABD kamuoyundaki genel eğilimi özetleyen bu sözler, Türkiye’den de fark edilen bir yaklaşımı yansıtmaktadır. Ne var ki bu alışılmış sözcükler ve bilinen yorum, aslında, genellikle sanılandan çok farklı düşünceleri açıklamaktadır: ABD’nin Türkiye politikasını oluşturanların ve OECD çevrelerinin kullandığı biçimiyle, “... tedbirler” yahut “güvence” gibi kavramlar, “teknik tedbirler ve bu tedbirlerin alınacağı yolunda IMF’ye güvence verilmesi” anlamına gelmemektedir, bunlarla sınırlı değildir. Batı sisteminin Türkiye ile olan meselesi, genellikle sanılandan çok daha köklü, çok daha kapsamlı, çok daha uzun vadeli bir mesele niteliğindedir. Öyle IMF ile IMF’nin koşullarıyla, bu koşulların karşılanıp karşılanmamasıyla başlayıp bitecek bir mesele konumunda değildir.

Günümüzün özelliği, bir büyük meselenin yeni bir aşamasıyla ve bugün gündeme getirilmesidir. Bir yandan içinde yaşanılan ekonomik bunalım nedeniyle, öte yandan uluslararası gelişmelerin zorlamasıyla, Türkiye'nin önüne "Batı sorununun" yeniden çıkması ya da çıkarılmasıdır.

Görülebildiği kadarıyla, Türkiye ile Batı, aralarındaki meseleye çok farklı bakmaktadır. İlişkilerin zaman zaman sağırlar diyaloğuna dönüşmesinin bir nedeni de herhalde budur. Batı, Türkiye'den bir dizi stratejik karar beklerken, Türkiye, olayı mevzii ve konjonktürel ekonomi sorunu olarak görmek eğilimindedir.

Türkiye'nin sağlıklı politikalar oluşturması için, Batı'nın tavrına doğru teşhis konması gerekir: Görünen, Batı çevrelerinin, Türkiye olayını "ekonomik sorunların çözümüyle sınırlı," devalüasyon, fiyat-ücret kontrolü, kalkınma hızının düşürülmesi gibi önlemlerle aşılabilecek bir sorun olarak nitelemediğidir. Batı, bu önlemleri sadece "teknik" bir başlangıç olarak, bir büyük meselenin çok küçük bölümleri olarak görmektedir. Birkaç yüz milyonluk borçlanma imkânı yaratabilecek ama sadece buna yetecek diye nitelemektedir.

Batı, Türkiye meselesini, Türkiye'nin 1920'lerde yaptığı "Batılılaşma" tercihinin günümüzde gündeme gelen yeni bir aşaması olarak, Türkiye'den köklü tavır ve siyasal nitelikli kararları gerektiren tarihsel-stratejik bir problem olarak görmektedir. Olaya bu açıdan yaklaşmaktadır.

Batı'nın Türkiye'ye karşı bir süredir izlediği politika bu çerçeve değerlendirildiğinde, bâzı soru işaretlerinin kısmen aydınlanması mümkündür. "Bunalımdaki Türk ekonomisinin yardımına Batı neden koşmuyor, ekonominin her geçen gün biraz daha zorlanmasına nasıl seyirci kalabiliyor, Türkiye'nin bu durumuna Batı neden ilgisiz" gibi yakınmaların açıklanması, "ilgisizlikte" değil, bilâkis, ilginin "önemli" boyutlara varmış olmasında araştırılabilir:

Batı'nın, artık, Türkiye meselesini küçük yardımlarla geçiştirilebilecek bir konu olarak görmediği, olaya sadece ekonomi açısından, hattâ tek başına dış politika açısından bakmadığı anlaşılmaktadır. Batı'nın uzun vadeli stratejisi çerçevesinde Türkiye'ye "hayati" mesele olarak bakılmakta, Türkiye'den köklü tavır değişimleri beklenmektedir. Görülebildiği kadarıyla, Batı, küçük katkılarla Türkiye'nin gününü rahatlatmak yerine, Batı sisteminin çerçevesinde Türkiye'yi köklü ekonomik dönüşümlere yöneltmek tercihini yapmıştır, kendi etkinliğini bu doğrultuda kullanmaktadır.

Başka bir deyişle, Türkiye'ye ilgisiz olduğu için değil, Türkiye'yi çok önemsediği için; küçük katkılarla durumu sürdürmek Batı'ya anlamsız hattâ artık tehlikeli gözüktüğünden, günü geçiştirmek yerine, yarınları kendi açısından çözümlemek istediği için, Batı, belirli bir siyaseti izlemektedir. Meseleye geçici önlemlerle değil, sadece IMF önerileriyle de değil, köktenci (radikal) bir yaklaşımla eğilmektedir. Dolayısıyla, o çok sözü edilen "dış yardım," beklenilen niteliği ve boyutlarıyla bir türlü gelmemektedir...

2 Dış Politika, Rejim ve Batı'nın Görüşü

Türkiye, IMF önerilerine uymazsa ne olur? Batı kaynaklarından bulamadığını Doğu'dan yahut Üçüncü Dünya'dan bulabilir mi? Böyle bir arayışın eşliğinde, Türk yetkililerin de zaman zaman dile getirdiği yeni dış politika tercihleri oluşur, Türkiye Batı'dan uzaklaşırsa, Batı bunu nasıl karşılar? Daha doğrusu, Batı'nın bir çeşit "mali müşaviri" durumundaki IMF'nin teknik koşullarından kaynaklanmış bir ciddi uyumsuzluğu, Türkiye'nin yeni dış siyaset yönelimlerini, Batı göze alabilir mi, böyle bir riski üstlenebilir mi, bu riski almaya değer mi?

Türkiye'nin oluşturacağı politikalarda, bu soruların cevabı herhalde ağırlık taşıyacaktır. Aynı biçimde, ekonomik ve teknik zorlamaların Türkiye'de siyasal bunalımlar yaratacağı, hattâ rejime zarar vereceği biçiminde Türk kamuoyunun ilgilendiği varsayımların, Batı açısından nasıl yorumlandığı, Türk demokrasisinin Batı açısından öneminin ne olduğu da, doğru saptanması gereken noktalardır.

Eğer Batı, Türkiye'yle ekonomik ilişkilerinde bir dönemeç noktasına gelmiş ve çok köklü bâzı oluşumları başlatmışsa, bunların mutlaka siyasal ve toplumsal gerekçeleri, uzantıları da bulunması gerekir.

Batı'nın Türkiye'ye ilişkin dış politika değerlendirmelerinde uzun süre odak noktası olan Kıbrıs'ın, güncelliğinden belli ölçüde kaybettiği görülmektedir. Batı, Ecevit hükümetince izlenen Kıbrıs siyasetini genellikle olumlu yorumlamaktadır. Türk Dışişleri'nin Kıbrıs çözümü yolundaki adımları, Batı çevrelerinde "yeterli" ve "cesur" diye nitelenmektedir. Uzlaşmadan yana olduğu, belirli tavizler verdiği, uzlaşmaya yanaşmayanın Yunan tarafı olduğu biçimindeki bir izlenimi Türk hükümetinin Batı'da yarattığı anlaşılmaktadır.

Kaldı ki, özellikle Ortadoğu'daki son gelişmeler çerçevesinde Kıbrıs sorununun güncelliğinden kaybettiği, daha doğrusu Türkiye'ye karşı kullanılabilirlik niteliğinin şimdilik azaldığı gözükmektedir. Bu gelişmeler

ve “iyi niyetli yaklaşımı” ortaya koymuş bir Türkiye, Kıbrıs sorununun Batı’nın yaptığı tahlilde “kritik” noktadan uzaklaşmasını sağlamışa benzemektedir.

Batı’daki kendisine ilişkin oluşumları değerlendirmek, hattâ yönlendirmek durumunda olan bir Türkiye’nin dikkatle teşhis etmesi gereken husus, Türkiye’nin farklı dış siyaset tercihleri konusunda Batı’nın nasıl bir yorum yaptığıdır.

Görülebildiği kadarıyla, Batı’nın Türkiye tahlilinde, Türkiye’nin farklı dış tercihlere yönelmesi olasılığı ağırlık taşımamaktadır. Batı, kendi hesabını, bu varsayım üzerine bina etmişe benzemektedir. Türk yetkililerinin yeni arayışlara ilişkin sözleri ihtiyatla karşılanmakta, çok yönlü politika girişimlerinin belli ve kabul edilir sınırları aşamayacağı düşüncesi savunulmaktadır. Özellikle Başbakan Ecevit’in Washington’daki açıklamaları ayrı bir güvence olarak nitelenmektedir. “... Türkiye IMF ile uzlaşmazsa, ekonomik sorunları, büsbütün ağırlaşırsa, o zaman Batı’dan uzaklaşıp Doğu’ya yönelir” gibi bir kaygı, Batı çevrelerinde gözükmemektedir.

Türkiye’nin dış politika alternatifleri üzerinde Batı’nın kendi açısından rahatlatıcı yorumlar yapması, bâzı yaygın varsayımlara dayanmaktadır. Bunlara göre, Türk dış politikası köklü ve tarihsel bir tercih niteliğindedir; bir günden ötekine değişmesi zordur. Batı, bu tercihin “Batı medeniyetinin” amaç alınmasıyla oluştuğunu, yarım yüzyılda güçlenip yerleştiğini savunmaktadır. Ayrıca, Batılılar, günümüzün dünyasında Doğu ve Batı blokları arasında kurulmuş dengenin hiçbir “blok ülkesi” için fazla hareket imkânı tanımadığı görüşündedirler.

Bu çerçevede olaya bakan Batı, köklü dış tercih değişimlerinin sadece hükümetlerin iradesine bağlı olmadığı, ancak güçlü iç dinamiklerden hız alıp, elverişli dış siyasal ortamlarda gerçekleşebileceği yargısını paylaşmaktadır. Türkiye’nin günümüzdeki toplumsal güç dengelerinde, siyasal üstyapısında ve dünya konjonktüründe, böyle bir dış siyasal tercih değişimini mümkün görmemektedir.

Dolayısıyla, IMF önkoşulunda ısrar ederken ya da Türkiye’nin ekonomik zorluklarını uzaktan izlerken, Batı, herhangi bir dış siyaset değişiminin Türkiye’de gerçekleşebileceği gibi kaygılara kapılmamakta, bu doğrultudaki açıklamalardan etkilenmemektedir. Doğru yahut yanlış, hesabını buna göre yapmış gözükmektedir.

Ekonomik sorunların daha da ağırlaşması durumunda bile Türkiye'nin Batı çerçevesi dışına yönelemeyeceği varsayımından hareket eden Batılı mantık, meseleye rejim açısından baktığında acaba ne görmektedir?

Türk kamuoyunda merak edilen, zaman zaman tartışılan bir konudur bu: Ekonomik zorlukların rejime, demokrasiye zarar verecek düzeye ulaşması durumunda, Batı çevreleri, borç vermek için hâlâ IMF ile uzlaşılmasını mı bekleyecektir? IMF'nin benzer koşullarına uymak için çaba gösteren Portekiz'de sosyal demokrat hükümet devrilmemiş midir? IMF'nin reçetelerini uygulayayım derken Mısır'ın Sedat'ı neredeyse sokak kargaşalarından yıkılacak duruma düşmemiş midir? Şimdi benzer tehlikelere Türkiye'nin kendisini açması Batı tarafından nasıl göze alınacaktır, vs.

Bu duruma, Batı basını da dikkati çekmektedir: IMF önerileri doğrultusundaki girişimlerin var olan hükümeti yıpratacağı, hareketsiz kalmanın ise dış kaynak yokluğundan ötürü aynı ölçüde hükümeti zayıflatmakta olduğu yazılmaktadır. Yani, her iki durumda da, hükümetlerin, hattâ demokratik rejimin hayli etkileneceği öne sürülmektedir.

Burada, Türkiye açısından önem taşıyan nokta, şu teşhisi doğru koyabilmektir: Türkiye'nin sürüklenmiş gözüktüğü bir ikilemin demokrasiyi zorlayacağı, hattâ zorladığı gibi bir kaygı Batılı karar merkezlerinde var mıdır? Varsa, bu kaygı nedeniyle, dış borçlandırma sorununa Batı'nın IMF'siz ve "önerisiz" biçiminde yeniden eğilmesi söz konusu olabilir mi?

Bu konu Batı çevrelerinde araştırıldığında, ortaya şöyle bir görüntü çıkmaktadır: Batı, Türkiye'de demokratik nitelikli bir rejimin varlığını (günümüzün dış dengeleri çerçevesinde ve günümüz için) önemli ve özlenilir bulmaktadır. Batı sistemini benimsemiş bir ülkede böyle bir rejimin sürekliliğini, Batı sistemi açısından bir başarı olarak görmektedir. Konuya, genel çizgileriyle, böyle bir yaklaşım içinde eğilmektedir. Ancak, mesele IMF koşullarıyla bu demok-ratik yaklaşımın çelişmesi olasılığına geldiğinde, demokratik kaygılar sanki ikinci plana itilivermektedir:

"... Türkiye'nin nasıl bir rejimle yönetileceği Türkiye'nin kendi bileceği konudur, ama kaçınılmaz ekonomik zorunlulukların yerine getirilmesi şarttır, bunun yapılması demokrasiye zarar vermez herhalde, Türk demokrasisi sağlamdır" benzeri düşünceler ortaya konabilmektedir...

Görülebildiği kadarıyla, Batı, Türkiye'deki demokratik çerçevenin sürekliliğini, günümüzün dünya ve Türkiye koşullarında olumlu nitelemektedir. Ne var ki, Türkiye'den Batı'nın beklediği ekonomik kararların ve dönüşümlerin, son tahlilde, Batı açısından "demokrasiden daha önemli olduğu" izlenimi alınabilmektedir. Başka bir deyişle, demokrasi istenen bir rejimdir, ekonomik dönüşümler bu rejim içinde gerçekleşirse, ideal bir durum ortaya çıkacaktır. Yok eğer zorunlu olan ekonomik çözümlerle rejimin niteliği ille de çelişecekse, bu, diplomatik dildeki ifadesiyle, "... Türkiye'nin kendi problemi" olacaktır...

Yani, Türkiye eğer günü birlik dertlerini kısmen karşılamanın ötesinde, önemli sayılabilecek bir dış borçlanma imkânı bulabilecekse, Batı IMF aracılığıyla önerdiklerini –yaratacakları sonuçlar ne olursa olsun– vazgeçilmez önkoşul diye görmektedir. Bu önerileri benimsemesi ya da reddetmesi durumunda demokrasiye ilişkin sorunlarla karşılaşırsa, bu, Türkiye'nin kendi bileceği iş diye yorumlanmaktadır.

Batı çevrelerinin bir kanaati de, anlaşıldığı kadarıyla, Türkiye ile IMF'nin sonunda mutlaka uzlaşacağıdır:

"... Ama altı ayda, ama bir yılda..."[8]

3 "Türkiye'nin Batı ile Bütünleşmesi Tehlikede"

Türkiye'nin Batı sorununu kendi yararına ve en akılcı biçimde ele alabilmesi, oluşumları etkileyip yönlendirmesi için, önce, Batı'nın tavrını ve beklentilerini doğru teşhis etmesi gerekir. Buradan hareketle yapageldiğimiz tahlil, iki noktayı, galiba en önemli iki noktayı henüz açıklığa kavuşturmamıştır:

Batı, Türkiye'den ne "beklemektedir" ki, bu beklenen uğruna Türkiye'nin cidden zor olan ekonomik sorunlarına kayıtsız gözükebilmektedir, gene aynı "beklenen" için demokratik kaygıları ikinci plana atabilmektedir, kendi açısından "risksiz" görse bile, Türkiye'deki yeni dış politika arayışı sözlerine katlanmaktadır. Nihayet, kendi sisteminin uzantısı niteliğindeki bir ülkenin ekonomik bunalımında, Batı, biraz da kendi sisteminin başarısızlığının sergilenmesine, nasıl imkân vermektedir? Bütün bunlara hangi "beklenti" için tahammül etmektedir?

Henüz açıklık kazanmamış ikinci nokta, olayın zamanlamasına ilişkindir: Dünyada ve Türkiye'de ne gibi değişimler olmuştur da, Batı sistemi açısından ne gibi tehlikeler görülmüştür de, Türkiye olayı gündeme getirilmiş, hem de en kesin bir tavrın ve en kesin çözümlerin eşliğinde mesele ortaya konmuştur?

Görülebildiği kadarıyla, bu iki noktayı açıklamanın yolu, Batı-Türkiye ilişkilerinin günümüzdeki durumunu da açıklayacak olan yaklaşım, belirli bir kavramdan, “entegrasyon” kavramından geçmektedir. Entegrasyon, yani “Türkiye’nin Batı’yla bütünleşerek ona dahil olması...”

1) Batı, kendi sisteminin geleceği açısından, Türkiye’nin elli yıllık Batı’ya entegrasyonu sürecini hızlandırmanın, yeni bir aşamaya geçmenin, bunun gereklerini yerine getirmenin kararlılığı, hattâ telaşı içinde gözükmektedir. Türkiye’den “beklenilen,” uğruna çeşitli baskılar yapılıp riskler alınabilen olgu, görülebildiği kadarıyla, budur.

Meselenin birdenbire “müstaceliyet” kazanması, önemli bir gündem maddesi olması ise, şu nedenlerden doğmuşa benzemektedir: Batı, kendi ölçüleriyle, Türkiye’nin ekonomik yapısını sağlıksız, hattâ akılcılık dışı diye nitelemektedir. Bu sağlıksızlığın kemikleşmeye başladığı ve bir kargaşa yarattığı görüşündedir. Böyle bir ekonomik yapının ise sadece entegrasyon sürecini geciktirmekle kalmadığı, artık engellemeye başladığı, giderek daha fazla engelleyeceği kanısına varmış gözükmektedir.

Dolayısıyla, köklü tavır değişimlerini ve ekonomik yapısal değişimleri Türkiye’den beklemekte, hattâ bunları zorlamakta, kendi sistemi doğrultusundaki çözümlerin bir an önce gerçekleşmesine çalışmaktadır.

2) Batı’nın tarih yorumunda, Türkiye, “Batılılaşma” tercihini 19. yüzyılın “yenilikçi” akımlarıyla başlatmış, “Misak-ı Milli”nin ilânı ve Cumhuriyet’in temel ilkeleriyle, Batılılaşma tercihini perçinlemiştir. Misak-ı Milli, bir bakıma, Batı’nın ilgilendiği bütün eski Osmanlı topraklarının Milli Mücadele tarafından reddedilmesi, bunlar üzerinde hak iddia edilmeyeceği biçiminde yorumlanmıştır. Batı’ya göre, genç Cumhuriyet bu sözünü tutmuştur. İç ve dış siyasal kararlarıyla, yerleştirmeye çalıştığı kurumlar ve yaşam biçimiyle, nihayet, amaçladığı “muasır medeniyet” ile Batılılaşma doğrultusunu izlemiştir. NATO’ya katılmak kararı, aynı sürecin bir parçası olmuştur. Ortak Pazar üyeliği, Batı tarafından, son halkası Batı topluluğuna ve sistemine “dahil olmak, bütünleşmek” olan bir zincirin içinde değerlendirilmektedir.

Batı’nın, Türkiye olayına günümüzdeki yaklaşımını açıklayabilmek için, meseleye bu tarihsel süreç çerçevesinde ve “entegrasyon,” yani, “Türkiye’nin Batı sistemiyle bütünleşerek ona dahil edilmesi” açısından bakmak gerekir: Batı, kendi sisteminin geleceğine ilişkin planlarında, Türkiye’nin Batı’ya entegrasyonu sürecini hızlandırmanın kararlılığı içinde gözükmektedir.

3) Batılıların değerlendirmesinde, Türkiye'nin günümüzdeki ekonomik yapısı ve bu yapıdan kaynaklanan çeşitli gelişmeler, Türkiye'nin Batı sistemine entegrasyonu sürecini geciktirmekte, hattâ artık tehlikeye sokmaktadır.

Batı'nın "dış kaynak" konusundaki tavrının, hattâ iki yıldır izlediği Türkiye politikasının temelinde bu varsayımın yattığı gözükmektedir.

Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısı, Batı'ya göre, sağlıksızdır. Sağlıksızlığın, gene Batı'ya göre, geçmişteki sonucu sadece entegrasyonu "geciktirici" olmuşken, artık "engelleyici" olmaktadır.

Batı'nın bu tahlillerindeki "sağlıksız ekonomik yapı"nın, iki açıdan "engelleyici" görüldüğü anlaşılmaktadır: Yapı, sağlıksızlığı oranında, kendini dışa karşı korumak, gümrük duvarlarını yüksek tutmak, dış rekabetten kaçmak ve içine kapanmak durumundadır. Bu eğilimler, giderek güçlendiği varsayılan eğilimler, tabiatıyla, "entegrasyonu" yakınlaştırıcı değil, bilâkis, ortadan kaldırıcıdır.

Öteki "engelleyici" özellik, sağlıksız ekonomiden dolaylı biçimde kaynaklanmış, Batı tarafından "irrasyonel" akılcılık dışı diye nitelenen üstyapısal gelişmelerde görülmektedir: Sağlıksız ekonomik yapı, yol açtığı enflasyon, işsizlik, üretim düşüklüğü gibi nedenlerle, toplumsal bunalımları, silâhlı çatışmaları, Kahramanmaraş olaylarını ve benzerlerini dolaylı biçimde yaratmaktadır ki, bu üstyapısal durum da, entegrasyon sürecini ciddi olarak tehlikeye sokmaktadır.

Şimdi, bu iki noktaya biraz daha yakından bakmaya çalışalım:

Batı'nın ölçüleriyle, ekonomik yapının akılcılık dışı özellikleri diye nitelenen, Türkiye'de genellikle yansıtıldığı gibi sadece kamu sektörünün sorunları değildir. Türk özel sektörünün birçok kesimi, Batı ölçüleriyle, anormal yükseklikte kâr marjlarıyla çalışan, savurganlığı had dereceye varmış, Batı'dan iki kat pahalıya mal ettiğini Batı'dan dört kat pahalıya satan, buna karşılık sattıklarının kalitesi düşük olan bir sektör diye nitelenmektedir. Bu yapıdaki bir sanayinin içteki yüksek kârlarıyla yetineceği, Batı'ya entegre olmak şöyle dursun, Batı'dan şiddetle kaçacağı savunulmaktadır.

Sağlıksız ekonomik yapının öteki bilinen göstergesi, Batı yorumunda, kamu iktisadi teşekküllerinin çok yüksek maliyetle çalışması, gerektirdiği mali devlet desteğinin ise ekonomiyi sağlıksızlığa mahkûm eden bir etken olduğudur.

Batı'nın bir başka varsayımı, Türk ekonomisini düzenleyen yahut etkileyen devlet mekanizmalarının "bürokratik" ve "engelleyici" nitelik taşıdığıdır. Böyle bir yapı içinde, ekonominin gelişemeyeceği gibi Batı sistemine de entegre olamayacağı iddia edilmektedir.

Ekonomik yapının akılcılık dışı olmasına neden diye gösterilen son konu, Batı'nın çok tartışılan bir iddiasına ilişkindir: Batılı tahlilde, Türkiye, olağanüstü bir tarımsal potansiyele sahiptir, tarımsal üretimi "arttıracak" ve "işleyecek" sanayinin ve bunu dünya piyasalarına "satabilecek" sistemin geliştirilmesi Türkiye'nin dış kaynak sorununu büyük ölçüde çözebilecektir. Batı, var olduğunu öne sürdüğü bu imkânın kullanılmayışını, ekonominin yapısal bir bozukluğu olarak görmektedir.

4 Kesin Tercihlere Zorlanan Türkiye...

Batı'nın Türkiye'ye ilişkin ekonomik tahlilinin varsayımları çerçevesinde, hiç değilse "teknik" yanı ağır basan yahut kısa vadeli olan bir dizi öneri, kendiliğinden ortaya çıkmaktadır. Bir bölümü IMF tarafından zaten ortaya konmuş bulunan bu öneriler, özetle şöyle gözükmektedir: Gümrük duvarlarının aralanarak yabancı malların küçük ölçüde bile olsa Türkiye'ye girebilmesi, böylece, Türk sanayiinin rekabete zorlanması ve daha ucuza mal eden, daha ucuza satan, daha az kâr eden, daha kaliteli mal üreten, daha sağlıklı bir yapıya yöneltilmesi; kamu iktisadi teşekküllerinin verimli ticari kuruluşlar gibi çalışması, devlet sübvansiyonunun giderek azaltılması, böylece enflasyonu körükleyen bir etkenin de zayıflatılması; özel sermaye hareketlerinde devletin "izin" mekanizmalarının ve bürokratik denetimin azaltılması; nihayet, tarımsal üretimi arttırmaya, işlemeye, pazarlamaya dönük projelerin yabancı sermayeye açılarak gerçekleşmesi, böylece, önemli bir ihracat imkânının yaratılması.

Sözü edilen ekonomik sorunların, Batı tahlilindeki "sağlıksız ekonomi" varsayımının temel gerekçeleri olduğu anlaşılmaktadır. Bunlar "yapısal bozukluk" diye nitelenmekte, güncel ekonomik sorunlar bu bozukluğun sonucu olarak görülmektedir: Dış ödemeler dengesi açığı, döviz yokluğu, enflasyon, sanayide mevcut kapasitenin kullanılmaması, işsizlik, vb.

Batı'nın, Türkiye'nin Batı'ya entegrasyonuna engel olduğunu varsaydığı bir ekonomiye sağlam bir destek getirmeyişi, siyasal gerekçelere de dayanmaktadır.

Türkiye'nin mevcut ekonomik yapısının sürekliliğinde, Batı, bir toplumsal ve siyasal istikrarsızlığın kaçınılmazlığını da görmektedir. Bu, Batı'yı, birkaç yönden tedirgin etmektedir. Önce, NATO aracılığıyla

“ortakları” durumundaki bir ülkenin istikrarsızlığı ve özellikle vuruşmalara, siyasal cinayetlere sahne olması, Batı sistemi açısından sağlıksız bir etken olarak nitelenmektedir. Ayrıca Batı, Ortadoğu’da istikrarın kendi çıkarları bakımından hayati önem taşıdığı bir dönemde, Ortadoğu’ya komşu olan NATO ülkesinin ekonomik ve toplumsal bunalımını, bölge istikrarı için olumsuz bir etken, istikrarı kolaylaştırmayan bir durum diye nitelemektedir.

Bu durumu sağlıksız ekonomik yapının dolaylı sonuçlarıyla yakından ilişkili gören Batı açısından, Doğu’daki iddialarından elli yıl önce vazgeçmiş bir Türkiye’nin Batı’yla bütünleşme sürecinde uyumsuzluk göstermesi, ciddi bir siyasal sorundur, sistem sorunudur. Batı, söz konusu ekonomik yapının önemli dış politika değişimi yaratmayacağı görüşündedir. Ancak, aynı ekonomik yapının, dolaylı ve dolaysız sonuçlarıyla, toplumu dağıtıcı, insanları ilkel ölçülerle birbirine düşürücü, çatışmalar ve huzursuzluklar yaratıcı olduğuna, Batı sisteminin kendi “uzantısı” saydığı Türkiye’yi zayıflatarak Batı sisteminin bütününe zarar verdiğine, çeşitli ekonomik ve toplumsal sonuçlarla “akılcılık dışı”nı besleyerek Batı’ya dahil olma sürecini engellediğine inanmaktadır.

Şimdi, tekrar başlangıca dönerek özetlemeye ve bu araştırmayı noktalamaya çalışalım:

1) Batı, Türkiye’nin ekonomik yapısını, borçlarla iyileşemeyecek kadar sağlıksız görmekte, verilecek önemlice bir borcun, sağlıksızlığı sürekli kılmaktan başka sonuç yaratmayacağına inanmaktadır.

2) Aynı Batı, bu ekonomik yapının, dolaylı ve dolaysız sonuçlarıyla, Türkiye’nin Batı’ya entegrasyonu sürecini sadece geciktirmediği, artık engellediği kanısındadır.

3) Bu durumda, “dış yardım”, “borç imkânı” gibi olgular, alışılmış anlamlarını yitirmektedir: Batı’nın, Türkiye’nin Batı’yla bütünleşmesi sürecine engel olarak gördüğü bir ekonomik yapıyı sürekli kılmak için, ona destek getirmesini beklemek boş bir bekleyiştir. Batı’nın destek ve borçlandırma mekanizmaları, çok zorunlu ölçülerin dışında, artık, Türkiye’de mevcut ekonomik yapıyı kurtarmak için değil, Batı sistemi çerçevesinde onu “değiştirmek” için kullanılmaktadır, kullanılacaktır. Bu “değiştirme,” ekonomiye Batı ölçüleriyle akılcılık kazandırtmak ve Türkiye’yi uzun vadede Batı sistemiyle bütünleştirmek amacını gütmektedir.

4) Türk ekonomisine ciddi bir destek getirmek için Batı’nın Türkiye’den ne beklediği, bu çerçevede daha iyi anlaşılmaktadır.

Entegrasyon sorununu ciddi olarak gündemde gören Batı, öncelikle, Türkiye'den köktenci (radikal) yaklaşımlar ve yeni tavırlar beklemektedir. İki yıldır o çok sözü edilen, Türk gazetelerinin manşetinden düşürülmeyen, uğruna sürekli "görüşülen" dış kaynak desteğinin temelinde yatan "koşul," böyle gözükmektedir. Türkiye'nin kendi geleceğini Batı bütünü içinde ve bu bütünle uyumlu olarak yaratması, ekonomik yapısal değişimi bu çerçevede gerçekleştirmesi, Batı sisteminin içindeki işbölümünü de dikkate alarak ekonomisini geliştirmesi beklenmektedir.

19. yüzyılda ilk işaretleri beliren, elli yıl önce temelleri atılan, NATO üyeliği ve Ortak Pazar adaylığı ile perçinlenen Batılılaşma sürecinde, Türkiye, yeni adımlara yönlendirilmektedir.

5) Burada sözü edilmekte olan beklenti, IMF'nin teknik koşullarından çok daha önemlidir. IMF önerileri, nihayet, ekonomiyi Batı anlamında akılcılığa yöneltmenin, Türkiye'nin yeniden ve daha hızlı olarak entegrasyon sürecine koyulmasının ilk girişimleri niteliğindedir.

6) Batı dilinde bu oluşuma verilen resmi isim, "ekonominin modernleşmesidir." Ne var ki bunun "acılı" bir süreç olduğunu Batı da ifade etmektedir. "Fakat bu Türkiye'nin problemi" denilmektedir. Değişimin yol açacağı zorlukların kaçınılmaz fakat geçici olacağı öne sürülmektedir. Öte yandan, önerilen doğrultuda Türkiye'nin adımlar atmasıyla dış desteğin Batı hükümetlerinden otomatik biçimde akmayacağı da belirtilmekte, sistemin kendi mantığı gereğince özel yatırımların ve özel kredi kaynaklarının harekete geçeceği öne sürülmektedir.

Türkiye'nin ihtiyacını duyduğu gerçekçi bir değerlendirmenin ortaya koyabileceği durum, böyle gözükmektedir.

***

Türkiye, günümüzde bir "Batı sorunu" karşısındadır. Açık ve kesin tercihlere zorlanmaktadır. Köşeye sıkıştırıldığı bellidir. Gene belli olan, mevcut ekonomik özelliklerin sürekliliği durumunda, hattâ IMF'nin sadece teknik nitelikli önerilerine uyulmaya çalışılsa bile, büyük çapta bir Batı desteğinin ekonomiye getirilmeyeceğidir. Batı'nın kendi sisteminin mantığı çerçevesindeki hesabı, çok daha boyutlu gözükmektedir. Türkiye'nin Batılılaşması süreciyle, entegrasyonu ile bağlantılıdır; tarihsel bir anlamı vardır.

Türkiye'nin içinde bulunduğu durum elbette umutsuz değildir. Türkiye çaresiz de değildir. Ancak, karşısında bulunulan oluşumu Türkiye yararına etkilemek yahut yönlendirmek, ona doğru teşhis koymayı, hiçbir hayâle kapılmadan meseleyi olanca gerçekliği içinde, derinliğine tahlil etmeyi gerektirir.

Eksik tahliller ve idealist tavırlar üzerine bina edilmiş politikalar, ne kadar iyi niyetli olurlarsa olsunlar, sahiplerini umut kırıklıklarına ve yanlışa sürüklerler.

Tahlil aşamasında yanlıştan hareket etmiş politikaların sonuçta başarılı olması, söz konusu değildir...

(NOT: 1979 Şubat ayındaki araştırmalara dayanan bu yazıdaki gözlemler, Demirel hükümetinin 1980 başındaki ekonomik kararlarıyla doğrulanmıştır.)

Batı Çıkmazındaki Işık...

Türkiye'nin Batı ile olan ilişkilerinde yeni bir aşamaya gelinmişe benzemektedir. Durum, farklı açılardan yorumlanabilir: Ekonominin nihayet akılcı bir çizgiye gireceği, toplumsal gelişmenin uzun vadede bundan hız kazanacağı öne sürülebilir. Ya da, ülke ekonomisinin sömürge bağlantılarına götürüldüğü iddia edilebilir. Geleceğe dönük varsayımlar ne olursa olsun, bir gerçek açıkça ortadadır: IMF ile imzalanmakta olan anlaşmayla Türkiye, artık eski Türkiye olmaktan çıkmaktadır. Ülke, tarihsel Batılılaşma sürecinde yeni bir dönemeci almak üzeredir.

Türkiye'nin, kendi ekonomik yapısına ve kararlarına Batı'nın eşliğinde yön verebileceği yeni bir dönem başlamaktadır. Batı'nın akıl odaklarınca saptanmış bir çerçevede Batı sisteminin mantığıyla ekonomiyi düzenleme çabaları, toplumu derinden etkileyecektir: Türkiye'nin geleneksel "karma ekonomisi" kendine özgü liberal nitelikleri ancak bürokrasinin gözetiminde ve yönlendirmesinde taşımışken, şimdi Batı modelinin geniş liberalizm anlayışına yakınlaşacaktır. Böyle bir ekonomik liberalleşme sürecinde, devletin yönlendirme ve denetim mekanizmaları gerileyecek, piyasa ekonomisinin yasaları daha da öne çıkacaktır. Bundan böyle, Devlet Planlama Teşkilâtı'nın planları, ancak Batı'nın önerdiği "İstikrar Programı" çerçevesinde anlam taşıyabilecektir. Yabancı sermaye yatırımlarından Kamu İktisadi Teşekkülleri'ne, Türk parasının değerine, emeklilik ve ücret politikalarına kadar bir dizi alanda bu değişimin somut sonuçları yaşanacaktır. Hükümetin hazırladığı haber verilen yeni ve "liberal" Yabancı

Sermaye Yasa tasarısıyla, taban fiyatlarındaki yeni yaklaşımla, yaşanmaya başlanmıştır bile.

Bu gelişmelerin yararı yahut zararı üzerine olduğu gibi, bu noktaya neden ve nasıl gelindiği üzerine de söylenecek çok söz vardır. Yarım yüzyıl önce yapılmış bir Batılılaşma tercihinin kaçınılmaz ve doğal sonucuna ulaştığı savunulabilir. Durum, Avrupa ülkelerine kıyasla gecikmiş bir kapitalizmin tarihsel eksiklerine bağlanabilir. Ya da, bambaşka açıklamalar getirilebilir. Ancak, günümüzde öncelikle düşünülmesi, araştırılması gereken, geleceğe dönük yollar, yöntemler çözümlerdir.

Türkiye'nin halk kitleleri ve bu kitlelerin temsilciliği iddiasındaki hükümeti (1978'de kurulan Ecevit Hükümeti), yeni durumun bünyesindeki yepyeni dinamiklerden, toplumu daha ileri bir aşamaya götürmek için yararlanabilecek, onlara yön verebilecek midir?

Sorun, Türkiye'nin yarınları açısından stratejik önemdedir. Çünkü, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gerçekleri Batı uzlaşmasının getirdiği yeni koşullarda değerlendirilince, ortaya düşündürücü bir tablo çıkmaktadır: Batı metropolüyle bağlantılı "çevre ekonomileri" olmaya, hafif sanayi ve tarıma yönlendirilmiş, ekonomist liberalizme zorlanmış ülkelerin hemen hepsi, ortak bir özelliğe sahiptir: Uzak Güney Kore'den "Tayvan" Çin'ine, Arjantin'e, Brezilya'ya kadar, ilkel dikta rejimleri altındadır. Bu ülkelerin "liberal" ekonomik altyapısı, günümüz Batı'sındaki gibi liberal bir siyasal üstyapıyı değil, diktatörlükleri yaratmaktadır.

Türkiye'nin adımını atmakta olduğu yeni dönemde onu bekleyen ilk büyük tehlike budur.

Türkiye, demokrasiyi zorlamakta olan bir dizi gelişmeyle, zaten karşı karşıyadır. Batı rasyonelleri uyarınca ekonomik altyapıya yeni biçim vermenin acılı sürecinde, antidemokratik oluşumlar ve eğilimler büsbütün güçlenebilecektir: Gündemde, pahalılığın ve işsizliğin –geçici süre için bile olsa– daha da artması vardır. Taban fiyatlarının yetersiz kalması vardır; sadece kamu kuruluşlarının değil, özel sermaye kesimlerinin de yeni alışkanlıklara zorlanması vardır. Nihayet, bütün bunların dolaylı sonucunda, dehşet tırmanışının muhtemel basamakları vardır. Bu gelişmeler, liberalleşmeye götürülen ekonomik altyapının, kendisine otoriter bir siyasal rejim yaratmak eğilimlerine hız katabilecektir. Benzer süreçten geçen çoğu ülkede olduğu gibi...

Yeni dönemde, Türkiye'nin önüne çıkmakta olan ilk yol, budur. Ama tek yol, bu değildir.

Her büyük oluşum (Türkiye'nin ekonomik yapısını Batı ölçülerine zorlayan IMF uzlaşması gibi bir oluşum) birbirleriyle çelişebilecek gelişmelerin tohumlarını yan yana barındırır. Batı'nın Türkiye'ye kabul ettirmekte olduğu özgürlükçü ekonomi anlayışı, kendi amaçları arasında bulunmasa bile, Türkiye'nin demokrat güçlerine ve partilerine yepyeni bir fırsatı beraberinde taşımaktadır: Liberalleşmeye zorlanan ekonomik altyapı üzerinde, liberal bir siyasal ve toplumsal üstyapıyı yükseltebilmek...

Türkiye'nin Batı tarafından yöneltildiği yeni evre, toplumun üstyapısını özgürlükçü, hoşgörülü, demokratik kılmanın, çoğulcu siyasal düzeni gerçekleştirmenin de imkânlarını sunmaktadır. Ülke eğer Batı'ya benzemeye zorlanmaktaysa, ille diktatörlüklerin Batılılığına değil, Fransa'nın, İtalya'nın Batılılığına yönelmek de vardır. Yani, ilkelliklerden, yasakçılıktan, öcülerden, tabulardan arınmak. Özgürlükçü düzeni sadece ekonomide değil, toplumun tüm yaşamında, kurumlarında gerçekleştirmek.

Türkiye'de zaten var olan bu doğrultudaki gelişmelere, yeni dönem muhtemel bir hız getirmektedir. Birçok Batı ülkesinde olduğu gibi, ekonomik özgürlükçülüğü siyasal özgürlükçülükle dengeleyebilecek güç, Türkiye'nin toplumsal dokusunda mevcuttur. Mesele, bunu bilinçle, akılla, cesaretle harekete geçirmektir.

Çağdaş dünyadaki özgürlük mücadelelerini veren başlıca toplumsal güçler arasında, işçiler, aydınlar, burjuvazinin liberal kesimleri, bu güçlerin oluşturduğu siyasal partiler yer almıştır. Kendi özlemlerini ve sınıfsal gelişmelerini, özgürlükçü bir siyasal yapıda görmüşlerdir.

Siyasal liberalizm mücadelesini açıkça zorunlu kılan özel koşullar da Türkiye'de geçerlidir: Günümüzde toplumu saran silâhlı çatışmalar da, yer yer horoz dövüşünü andıran içeriksiz, yüzeysel, verimsiz siyasal kavgalar da, büyük ölçüde, bağnaz bir siyasal üstyapıdan ve onun uzantılarından kaynaklanmaktadır. Yasaklar arasına sıkıştırılmış bir demokrasi, ancak bu türden mücadeleleri yaratabilmektedir. Sistem, geri kalmış bir eğitim düzeniyle beyinleri yıkanmış, tek boyutlu, hoşgörüsüz, sevgisiz insanları bol bol üretip, birbirini anlamak değil, yok etmek için toplumsal arenaya sürmektedir.

Türkiye'deki bütün demokratik güçlerin elbirliğiyle başlatacağı bir siyasal liberalizm mücadelesi, ülkeyi sarmakta olan bu özelliklerin alt edileceği yolları açabilir. Bürokratik mekanizmalardan siyaseti çevreleyen yasaklara kadar, idare ve ceza hukukundan eğitim sistemine, anlayışlara

kadar toplumun her alanına yönelik sistemli girişimlerle, toplumsal üstyapı özgürleştirilebilir.

Nihayet, Türk ekonomisini Batı gözetimine sokmak, IMF'nin öngördüğü modele Türkiye'yi uydurmak, günümüz iktidarının kendisine yakıştırdığı tarihsel rol herhalde değildir. Hükümet ve CHP, kendilerine büyük güç ve anlam kazandıracak bir işleve, zorunlu biçimde liberalizme yöneltilmiş bir ekonomik altyapı üzerinde –zaten onunla uyumlu duracak– siyasal liberalizmi gerçekleştirmek işlevine, kitlelerle beraber sahip çıkabilir.

Batı uzlaşmasının yarattığı yepyeni dinamiklerden de hız alarak kitlelerin yararı doğrultusundaki siyasal özgürlükçülüğü oluşturmak, Türkiye'nin elindedir.

Batı çıkmazındaki ışık, budur.

Yok eğer gene Batı sisteminin bir yanı alınıp öteki yanı bırakılacaksa, biz bize benzeriz diye inat edilecekse, belki kendimize değil ama yakın bir gelecekte Güney Kore'lere, Arjantin'lere benzemek, hiç de zor gözükmemektedir...

Hürriyet, 14 Haziran 1979

II
BİR BUNALIMIN ANATOMİSİ

1 Batı'da Çözüm, Türkiye'de Sorun

1974 sonrasında, Batı Avrupa ekonomileri problemli bir döneme girmiştir. Kendilerinin de zaman zaman kullandığı "bunalım" tanımı Türkiye'deki anlamıyla belki biraz ağır ama, açık bir durgunluk, bir gerileme söz konusu. Bu ekonomilerin, özellikle ABD, Federal Almanya, Fransa, İngiltere, İtalya'nın son yıllardaki ortak sorunları, 1) hızlı enflasyon, 2) artan işsizlik, 3) yatırımların ve ekonomik büyümenin yavaşlaması. Sorunların ağırlığı, ülkeden ülkeye değişebiliyor. Ancak, hemen hepsi, kapitalist sistemin öngördüğü ve birbirine benzeyen çözümlerle zor dönemi aşmaya çalışıyor. Ne var ki bu çözümler, beraberlerinde ağır bir fatura da getiriyor ve bunu topluma ödettiriyor. Durumun kritikliği ve faturaların büyüklüğü, Batı dünyasının 1960'larda oluşturup koruduğu bir "refah devleti" kavramını bile artık anlamsızlaştıracak, toplumsal sınıflar arasında bir ölçüde gerçekleştirilmesine çalışılmış uzlaşmaları temelinden zorlayacak nitelikte. Birçok toplumbilimci, 1980'lerde Batı'nın köklü siyasal ve sınıfsal mücadelelere sahne olacağı görüşünde.

Türkiye, çoğu Batı'dakilerden farklı nedenlere dayanan, ama Batı sisteminden bağımsız düşünülemeyecek bir ekonomik bunalımdan geçmekte. Hızlı enflasyon, artan işsizlik, yatırımların ve ekonomik büyümenin yavaşlaması, Türkiye'nin de sorunu, hem de daha ürkütücü düzeydeki sorunu.

Batı'da kapitalist nitelikli iktidarlar, ileri kapitalizmi yaşayan ekonomilerde, kapitalizme özgü çözümleri harekete geçirerek bunalım dönemini aşmaya çalışıyor. Türkiye'de ise, benzer çözümler, gelişmiş bir kapitalizmin hayli gerisindeki bir ekonomide, kapitalist nitelemesini özenle inkâr eden bir iktidar döneminde uygulamaya aktarılıyor.

Böyle bir çerçevede siyasal ve ekonomik mekanizmalarca pratiğe aktarılan çözüm modellerini; iktidardaki siyasal iddialarla uyumlu gözükmeyen ekonomik çözümlerin Türkiye'deki başarı şansını; kendi bünyesine ters gelebilecek çözüm yollarını da denemekte olan bir siyasal hareketin iktidarını sürdürmek için karşılaşacağı zorlukları; nihayet, Türkiye'de bunalımdan kurtulmak için seçilebilecek tek yolun bu mu

olduğu tartışmasını sonraya bırakarak, önce, Batı'daki oluşumu incelemeye çalışalım.

1974-75 yıllarında, Batı sistemi dört önemli gelişmeden zorlanmaya başlamıştır. Petrol fiyatlarının bu dönemde yaklaşık beş kat artması, Batı sermayesinin maliyet hesaplarını altüst etmiş, kâr marjları düşmüş, yatırım özel sermaye açısından çekiciliğinden kaybetmiştir. Örgütlenmiş emeğin 1960'larda gerçekleştirdiği gelişme, ücretlerdeki artış temposunu aynı sermaye için bir sorun durumuna sokmuştur. Batı'ya hammaddesini sağlayan Üçüncü Dünya ülkeleri, geçmişe oranla daha az uysal, daha iddialı olmuşlardır. Nihayet, bu ekonomilerin dışsatım imkânları zorlanmış, piyasalarda tıkanıklık başlamış, ödemeler dengesi sarsıntı geçirmiştir.

Batı ekonomilerinin durgunluğu aşmak için 1975-79'da oluşturup uygulamaya koyduğu çözümler, kapitalizmin bütün bunalımlı evrelerinde olduğu gibi, sermayenin genel rantabilitesini arttırmakta aranmıştır. Federal Almanya Şansölyesi Schmidt'in sözleriyle, "... kârların yatırımı, yatırımın gelişmeyi ve iş imkânını yaratacağı" noktasından hareket edilmiştir. Yani, bunalımdan çıkışın, sermaye kârlılığını arttırmak ekseni çevresinde oluşan çözümlerden beklenmesi, Batı'daki çabaların ortak özelliğidir. "Verimli" ve "öncü" sermaye kuruluşlarının devlet tarafından desteklenmesi, verimsizlerinin tasfiye olgusu karşısında kendi kaderlerine bırakılması, dış ülkelerdeki yatırımları arttırarak yeni piyasaların geliştirilmesi, emeğe ödenen ücretin sınırlanması, örgütlü sendikaların dışında bir "yedek" işçi birikimi yaratarak sendikaların taleplerinin dengeye zorlanması gibi çözümler, pratiğe aktarılmıştır. Özet olarak, olumsuzlaşan iç ve dış koşullara rağmen sermayenin kârlılığını eski düzeyine yükseltmeye ve oradan düşürtmemeye dönük politikaların uygulanmaya konduğu bir "restorasyon" dönemi başlatılmıştır.

Bu politikalar, ülkelere göre farklılık gösteren yöntemlerle, ama aynı anlayışın ışığında gerçekleşmiştir.

Federal Almanya, sorunların üzerine kesin önlemlerle gitmiş ve politikasını dört yıldır korumuştur. Sendikalara sürekli etki yapılarak ücret taleplerini "ılımlı" tutmaya zorlanmışlardır; içte genişlemeci bir ekonomi politikasından sakınılarak enflasyon tehlikesi azal-tılmıştır; sanayideki uzmanlaşma desteklenip dışsatım imkânları büyütülmüştür; sermayenin kârlılığını arttırmak için ılımlı bir enflasyon yerine, ücretlerin düzeyini olabildiğince düşük tutmak politikası izlenmiştir.

Bu politika, sistem açısından başarılı sonuç vermiş ve Federal Almanya, dış ödemelerini petrol ihracatçılarıyla ilişkilerinde ilk düzelten Batı ekonomist, enflasyonu en düşük düzeyde tutabilen ilk büyük Batı ülkesi olmuş, parasının değerini yükseltmiştir.

Fransa, İngiltere ve İtalya, farklı ve daha yumuşak önlemlerle soruna eğilmiştir: Büyüyen işsizlik karşısında ekonomik genişlemeyi destekleyerek çözüm getirmek; sermayenin kârlılığını ılımlı bir enflasyonla arttırmak; ödemeler dengesi açığını dış borçlarla ve paranın dış değerini düşürerek kapatmak yolları, 1974-76'da denenmiştir. Böylece, büyük siyasal tepki yaratacak acılı önlemlerden kaçınmaya çalışılmıştır.

Bu yumuşak yaklaşım, 1976'da her üç ülkede de iflâs etmiştir. Ilımlı kalacağı (yüzde 5-7) varsayılan enflasyon, Fransa'da yüzde 15, İngiltere ve İtalya'da yüzde 20'ye varmıştır. Dış açık, Fransa ve İngiltere'de 1976'da 6'şar milyar doları bulmuş, paranın dış değeri alabildiğine düşmüştür. 1976 çıkmazı, Fransa'yı "Barre Planı'na," İngiltere'yi "IMF uzlaşmasına" zorlayarak "acılı" reçeteleri gündeme getirmiştir. Para istikrarı ve dış ödemeler dengesinin düzeltilmesi kesin öncelik kazanmış, genişlemeci politikalar bırakılmış, ücretler denetim altına sokulmuştur. Fransa'da kamu kesiminin sözleşmeleri, İtalya'da "oynak merdiven" sistemi sınırlanmak üzere tartışma masasına getirilmiştir. Kesin önlemler uygulamaya başlayan İngiltere'de, 1977 ve 1978 işçi ücretinin alım gücünü geriletmiştir.

Federal Almanya, Fransa ve İngiltere, aldıkları önlemlerle kendi sistemleri doğrultusunda durgunluğu aşmaya yönelmişlerdir.

Kapitalist sistemin öncüsü ABD'nin ekonomik durgunluk karşısındaki tavrı "yavaş" oluşmuş, ancak, 1978'den başlanarak kesin çizgilerle uygulamaya konmuştur. Bu ülke, önce, olayı ideolojik düzeyde ele almıştır: Büyük şirketler ve tekeller tarafından desteklenen "liberal-modernizm" akımının ışığında, "ekonomik, sosyal, askeri ve ideolojik düzeni sağlayacak tek çözümün güçlü devlet anlayışı" olduğu yaygınlaştırılmıştır. Söz konusu edilen, devletin düzenleyicilik işlevini sınırlamak değil, bilâkis, büyük sermaye yararına arttırmaktır. Ancak ekonomik "rasyonelin," düzenleyicilik anlayışına ağır bastığı durumlarda devlet geriye çekilerek ekonomik yararları özgür bırakacaktır. (Nitekim, uçak seferlerinin düzenlenmesinde, ulaştırma alanında ve doğalgazın satımında, devlet düzenlemeleri kaldırılmıştır.) Yaygınlaştırılan "bunalımı aşma ideolojisi" ışığında, milli gelirin daha büyük bölümünün "ekonomiyi geliştirecek öncü sanayi"

kesimine ayrılması, emeğin “disipline sokulması,” yeni bir “toplumsal uzlaşmanın” bu koşullarla oluşması öngörülmektedir.

Bu çerçevede, ABD yönetimi, “durgunluğu önleyecek” yeni politikaları uygulamaya koymaktadır:

a) Emeğin kontrol altında tutulması, fiyatların dondurulamadığı bir ortamda –ve yüzde 10’luk pahalılık hızında– ücretleri yüzde 7’yle sınırlamak amacından hareket etmektedir. İşsizliğin yüzde 6 düzeyinin altına düşmesi durumunda, sendikaların “işsizlerin rekabetinden kurtularak” aşırı talepte bulunacağı, pahalılığa yol açacağı, iletişim araçlarıyla yaygınlaştırılmaktadır. 1979 bütçesinin getirdiği sınırlama çerçevesinde, 100 bin tahmin edilen kamu görevi iptal edilmiştir; 1980’e kadar 200 bin görevin daha kaldırılacağı ve bu sektörde çalışanların günümüzdeki 720 binden 1980’de 550 bine düşeceği öngörülmektedir.[9]

96 milyon işçiden sadece 18 milyonunun sendikalı olduğu bu ülkede, “sendikasız, göçmen, geçici” işçileri çalıştırmak, tabii daha düşük ücret ödemek ve yasal bağlantıya girmemek, ayrıca, sendikalara karşı bir ağırlık yaratmak uygulaması, giderek yaygınlaşmaktadır. Kamu kesiminde yüzde 5.5 olarak sınırlanan yıllık ücret artışının, bu tür bir işgücüyle özel kesimde de sınırlanacağı varsayımı, birçok büyük şirketin “sendikasız” işçileri çalıştıracak yeni fabrikalar öngörmesine yol açmıştır.

b) 1979 bütçesiyle, sosyal amaçlı güvenlik programları, çevre korunması, eğitimin geliştirilmesi projeleri, 15 milyar dolarlık bir küçülmeye hedef yapılmıştır. Hastalık sigortasının gerçekleşmesinden vazgeçilmiştir. 15 milyar doların sosyal alandan çekilmesiyle, çoğu toplu hizmet programı anlamını yitirmiştir. Öte yandan devlet kesiminin her yıl yarattığı yeni iş imkânı, yüzde 60 düşürülmüştür. Devletin kentlere ayırdığı yardım fonunun 1978’de belirlenen dağılımı ise ilginçtir; yeni “anlayışı” simgelemektedir: Fonun yüzde 10’u kentin sosyal hizmetlerine, yüzde 15’i yerel yönetime, yüzde 75’i ise kente yerleşip yatırım yapacak şirketlerin teşvikine ayrılmıştır...

Toplumun ortaklaşa kullandığı hizmetlerden, toplu tüketim alanlarından çekilen bu fonlar, ekonominin öncü kesimleri olarak nitelenen savaş sanayii, demir-çelik, kimya, elektrikli teçhizat gibi sektörlerin desteklenmesine yöneltilmekte, ekonominin böylece durgunluktan çıkması öngörülmektedir. Askeri harcamalar toplam federal giderlerin yüzde 25’i oranına ve 125 milyar dolara ulaşarak Vietnam’dan beri en yüksek düzeye varmaktadır. 1978’in ikinci yarısının rakamlarıyla, kendi sektörlerinde öncü

yahut egemen şirketlerin sağladığı kâr artış oranları, bâzı alanlarda şöyledir: Demir Çelik'te US Steel yüzde 225, National Steel yüzde 200; genel dağıtım ve pazarlama dalında Supermarkets General Corp yüzde 45; kimyasal ve sentetik maddeler sanayiinde Dupont yüzde 78; havayollarında Pan American yüzde 54, vb. Petrol sanayi ise, Başkan Carter'ın da tepkisini çeken bir ölçekte kârlarını arttırmaktadır.

Batı'nın, ekonomik durgunluğu aşmak için uyguladığı çözümler, özetle bunlardır. Özel sermaye kârlarını korumak ve yükseltmek mekanizmaları harekete geçirilerek bunalımın aşılmasına başlanmıştır. Ne var ki, bu yöntemin Batı toplumlarına ve kurumlarına getirdiği ağır bir fatura vardır ki, bu da meselenin öteki yüzüdür.

2 Faturayı Kim Ödeyecek?..

Batı ekonomilerinin durgunluğu aşmak için başvurdukları "sermaye kârlarını arttırmak" ve "işgücünü disipline sokmak" yöntemleri, görevlerini sistem açısından yerine getirmekle beraber, toplumun önüne ağır faturalar çıkarmışlardır. Federal Almanya'da, işçi sayısını ve ücret artışını sınırlayarak kârlılığı arttırmaya dönük uygulamalar sonucunda, toplam iş imkânı, 1973'teki 26.7 milyondan 1977 sonunun 25 milyonuna gerilemiş, aynı dönemde yabancı işçilerin sayısında 600 bin civarında azalma olmuş, işsizlik oranı, yüzde 1'den yüzde 5'in üzerine yükselmiştir. Emek biriminin sermayeye ortalama maliyeti ise, 1975 sonu ve 1976 başında düşmeye başlamıştır. Gene 1974-76 arasında, ABD ve Japonya'da yaklaşık birer milyon kişi iş imkânını kaybetmiştir.[10]

Fransa'da sosyal amaçlı harcamalar (eğitim, vb.) dondurulmuştur. İşsizlik oranları, çalışabilir nüfusun Fransa'da yüzde 5.5, İngiltere'de yüzde 6'sına ulaşarak rekor kırmışlardır. Ücretlerdeki artış, enflasyon tarafından büyük ölçüde yahut tamamen ortadan kaldırılmış, sonuçta, sermayenin kârlılığını çoğaltan bir ek faktörü de enf-lasyon yaratmıştır. Enflasyon, kitlelerin satınalma gücünü denetim altında tutmak, işsizlik, sendikalara rakip bir yedek gücü el altında bulundurmak amacıyla kullanılan araçlar olarak, ekonomik mekanizmalardaki yerlerini geliştirmişlerdir.

ABD'nin, Fransa'nın ve Federal Almanya'nın kullandığı çözüm yöntemleri, bu ülkelerdeki emeği bölmek, ırk, milliyet, cinsiyet gibi ölçülerle ayrım yapmak, yasalar ve insancıl kurallar zorlanarak emeği ucuza mal etmek gibi gelişmeleri hızlandırmıştır. Federal Almanya'da, çözüm politikalarının bedelini öncelikle işinden olan "Konuk" işçiler ödemiştir. Bunların "Kaçak" çalışan bölümü ise, yasal zorunluluklardan bağımsız,

düşük bir ücret mekanizmasının aracı gibi kullanılmaktadır. ABD'de, zencilerin işsizlik oranı beyazların iki katı düzeyindedir (yüzde 12), genç zenciler arasında işsizlik ise hızlı bir artış temposu göstermektedir, (1978 Ekimi'nin yüzde 34.3'ünden aynı yılın kasımındaki yüzde 36.2'ye). Sermaye, işgücünün örgütsüz olduğu "Güneşkuşağı" eyaletlerine yoğun biçimde göç etmekte (Alabama, Arizona, Arkansas, Güney Karolina, Georgia, Luisiana, vb), daha ucuza çalıştıracağı "ikinci" işgücünü bu tarım bölgelerinde yaratmaktadır. Kaçak –ve ucuz– Meksikalı işçiler Batı eyaletlerinde, Porto Rikolular, zenciler öteki eyaletlerde bu tür bir işgücüne kaynak olmaktadır. Nitekim toplusözleşme kapsamındaki işçi ücretleri 1974 sonrasında yüksek kalabilmişken, sözleşmeden yoksun ücretler açıkça gerilemiştir.

Benzer bir gelişme, Fransa'da söz konusudur: Durumu "belirsiz" olan, zayıf ve işten çıkarılması kolay olanlardan oluşan bir "ikinci" işgücü, giderek önemini arttırmaktadır. Göçmen işçiler, gençler, kadınlar ve yaşlı işçiler bu kesimi meydana getirmektedir. Bu kesimden iki-üç milyon kadar işçinin yasal ücretin altında, kaçak çalıştırıldığı hesaplanmaktadır. Ayrıca, "geçici" işçilik giderek yaygınlaşmakta, birtakım görevlerin "ihaleye" verilerek ücret ve sosyal yükümlülükten kurtulma uygulaması gelişmektedir.

Emeğin böylece bölünmeye zorlanmasıyla, yeni bir ayrım ve yeni bir durum Batı'nın toplumsal sahnesinde oluşmaktadır. Bir yanda, "düzenli" işe ve ücrete sahip, örgütlenmiş, toplusözleşme kapsamına girmiş bir işçi kesimi, durumunu bir ölçüde koruyabilmekte, ülke yönetimine "muhatap" olarak alınmaktadır. Öte yanda, niceliği ve niteliği giderek büyüyen bir başka işçi kesimi, belirsizlik içinde ve çok daha rahat biçimde, ucuza kullanılmaktadır...

Bütün bu gelişmeler, işçi örgütlerini geçmişe oranla çok daha sert tavırlara yöneltmektedir. Genellikle "barışçı" olan Federal Alman işçisi, 1978'de, doklarda, Ruhr bölgesinin demir-çelik işletmelerinde, matbaalarda, Badem-Württemberg'in metal sanayiinde, büyük grevlere başvurmuşlardır. İngiliz işçileri, "kendilerinden" saydıkları bir hükümeti, ücret sınırlamaları nedeniyle adetâ düşmeye zorlamış olmanın şaşkınlığı ve değerlendirmesi içinde gözükmektedir. Sendikacılığın kendine özgü bir tutuculuğu yansıttığı Amerika'da, sadece 1979'da 44 bin üyesi işten çıkarılan "Birleşik Otomobil İşçileri" Sendikası'nın Başkanı Douglas Fraizer, şöyle demektedir: "Birkaç istisnası dışında, bütün patronların bir

sınıf savaşını tek başlarına başlattıkları kanaatindeyim. Bu savaşı, işçilere karşı, işsizlere, yoksullara, azınlıklara, çok genç olanlara ve çok yaşlılara karşı, hattâ toplumumuzdaki orta sınıfın bir bölümüne karşı sürdürüyorlar. Buna karşı, biz de, mücadeleye inananlarla yeniden bağ kurmak durumundayız, 1930'larda fabrikaları işgal edenlerle ve 1960'larda Selma caddelerinde gösteri yapanlarla..."[11]

Gerçekten, bir durgunluğu aşmak için Batı ekonomilerinin başvurdukları çözümler, önemli bir karşı-tepkiyi başlatmışa benzemektedir. Bu yeni gelişimin en ilginç ve köklü sonucu ise, 1960'ların getirdiği ve Batı sisteminin bir temel taşını oluşturan "refah devleti" anlayışının, anlamını ve "varoluş gerekçesini" yitirmeye başladığı izlenimi vermesidir.

Gelişmiş Batı ekonomilerinin "devleti," bir tür "koruyuculuk ve geliştiricilik" işlevinde görülebilmiştir. Toplumsal tüketimi yaygınlaştıran (eğitim, ulaşım, sağlık hizmetleri, konut, vb.), kitleleri de gözeten, ücret artışlarına sosyal güvenlik uygulamalarıyla dolaylı katkıda bulunan "düzenleyici" bir anlayışı, Refah Devleti kavramının çerçevesinde sürdürebilmiştir. Bunları, sermaye kârlılığını arttırmak ve genişletmek amacının yanı sıra, düşünebilmiştir. Geçmişte söz konusu olan bu durum, iki nedenden ötürü mümkün olabilmişti: Gerekli hammaddelerin ve özellikle petrolün azgelişmiş ülkelerden ve çok ucuza mal edilmesi, kitlesel tüketime ayrılan fonlara ve ücretlerdeki göreli yükselişe rağmen sermaye birikiminin, kârlılığının, gelişiminin rahatlıkla sağlanabilmesi.

1974 bunalımının sonuçları ve onu izleyen dönem, bu yerleşmiş işlevi ve Refah Devleti kavramını temelinden sarsan gelişmeleri başlatmıştır. Değişen ve zorlaşan koşulların zorunluluğu altında, devlet, kitlelerin ortak yararına dönük hizmetleri ve ücret artışı sorununu gerilere itmiştir. Bir tür toplumsal hakemlik görünümünden de vazgeçerek, açıkça ve büyük bir öncelikle sermayenin güvencelerini ve kârlılık oranını arttırmaya dönük bir işlev ve görünüme tümüyle yönelmiştir.

1974 bunalımının bu köklü ve kalıcı sonucu, Batı'nın toplumsal ve siyasal sahnesinde çok önemli gelişmeleri başlatmışa benzemektedir. Batı, kitlelerin olaylara farklı açılardan bakacağı ve toplumsal sürtüşmelerin artacağı bir dönemin eşiğinde gözükmektedir.

Türkiye, Batı'nın 1974 sonrasında karşılaştığı durgunluğun çok ağırını yaşamaktadır. Bunalımın nedenleri arasında bâzı benzeşmeler vardır ama, asıl ilginç olan, Türkiye'deki ekonomik ve siyasal mekanizmaların da, bunalımı aşmak amacıyla, Batı'nınkine benzeyen "çözümler" üretmesidir.

Yani, çeşitli mekanizmalar, sermayenin kârlılığını arttırarak ekonomiyi canlandırmanın, bu amaçla ücret ve maaşların satınalma gücünü düşük tutmanın doğrultusunda işlemektedir. Bu durumun yarattığı sonuç, çok genel çizgileriyle, şöyle gözükmektedir:

Teorik çerçevesinde ele alındığında, “pahalılık” olgusu yahut hızlı fiyat artışı, milli gelirin paylaşımını sermaye yararına ve ücretlerle maaşlar zararına etkileyen bir araçtan başka şey değildir. Fiyat artışlarının doğal sonucu, emek gelirlerinin satınalma gücünü eksiltmesi, sermaye kârlarını arttırmasıdır. Bu nedenden ötürü, birçok liberal iktisatçı, “ılımlı enflasyonu” sermaye kârlılığını arttıran, dolayısıyla yatırımı özendiren ve gelişmeyi hızlandıran bir etken olarak nitelemektedir.

Burada, Türkiye’deki durumun iki özelliğini belirtmek gerekir: Türkiye’de fiyat artışlarının ulaştığı olağanüstü düzey, yol açtığı yan sonuçlarla, sermayenin önemli bir kesimini de tedirgin eden bir noktaya gelmiştir. Bundan daha da önemli olan şudur: Batı’da, sermayenin artan kârlılığı öncelikle stratejik sanayi kesimine yöneltilmişken, Türkiye’de aslan payını alan, son dönemde, sermayenin yasadışı kesimleri, kaçakçılık, karaborsacılık, vurgunculuk sektörleri olmuştur. Yani, sermayenin “global” kârlılığı artmıştır ama, sermayenin kendi içindeki kâr bölüşümünde öncü ve yatırımcı kesim değil, kapkaççı kesim büyük payı almıştır. Almaktadır. Dolayısıyla, fiyat artışının yol açtığı etkiler sonucunda hem emek kesimi zarara uğramakta, hem de, kazancın sermaye içindeki bölüşüm özellikleri nedeniyle, ekonominin bunalımı aşması için sistemin öngördüğü dinamizm yaratılmamaktadır. Nitekim büyük enflasyon hızına rağmen imâlât sanayii kârlılığının gerçek fiyatlarla artmadığı, 1978 ve 1979 için öne sürülmektedir.

Öte yandan, Türkiye’nin ücret ve maaş gelirleri, Batı’da uygulanan çözüm modelinin benzer sonuçlarını yaşamaktadır. Milli gelirdeki payının giderek düşmesiyle karşı karşıyadır. Bunalımın faturası, Batı’daki gibi, öncelikle ona çıkarılmaktadır. Bâzı pırıltılı toplusözleşme örneklerine rağmen, ortalama işçi ücretinin 1978’deki satınalma gücü, 1971’deki düzeyinde kalakalmıştır. Bir milyon dolayındaki memur ailesi ise, enflasyonun yüzde 70 dolayında hesap edildiği bir ortamda, yüzde 20 düzeyinde maaş artışı ile baş başadır. IMF uzlaşması çerçevesinde kamu kuruluşlarının kullanabileceği devlet fonlarının sınırlanması ise, bu alandaki yatırımları fiili olarak önleyecek ve kitleler üzerinde artan işsizlik baskısını ağırlaştırabilecek bir görünümdedir.

Sonuç olarak, gerek piyasanın yarattığı hızlı fiyat artışlarıyla, gerek sermayeye yönelik çeşitli destekler, vergi iadesi ve teşvik önlemleriyle, yasadışı özel sektörün karaborsa kazançlarıyla, Türkiye, genel çizgileriyle Batı'nın yaptığı gibi, sermaye kârlılığını arttırarak durgunluktan çıkmanın çözümünü oluşturmaktadır. Bunun doğal sonucunda ücret ve maaş gelirinin düşmesini, ücretli ve maaşlı kesimlerin gerilemesini üstlenmektedir.

Teknik düzeyde başarılı olup olamayacağı tartışması bir yana, uygulanan model, sadece toplumsal değil siyasal faturaları da beraberinde getirmektedir.

3 Türkiye'nin Tek Çözümü Bu mu?

Bir durgunluğu aşmak için Batı'dakine benzer çözümlerin siyasal ve ekonomik mekanizmalarca yaratıldığı, sermaye kârlılığı artarken, ücret ve maaş gelirinin göreli olarak gerilediği Türkiye'de, "siyasal iktidar" kavramını bu çözümler açısından da incelemek gerekir.

Söz konusu niteliği taşıyan ekonomik ve sosyal çözümleri Batı'da uygulamaya koyan iktidarlar, genel yapılan bakımından, ya "ortada ve ortanın sağında" yer almışlardır (ABD, Fransa, İtalya) ya da Federal Almanya'daki gibi, açık bir sol angajmanı olmayan, hattâ sermaye tarafından da özümsenen siyasal tavırlar içinde bulunmuşlardır. Bu özellikteki siyasal iktidarlar, ideolojileri ve öncelikle aradıkları destekler açısından, sermayeye büyük ölçüde yönelmiş durumdadır. Yani, Batı'daki dört yıllık uygulamalarda, siyasal iktidarın yapısı, ideolojisi, toplumsal ve sınıfsal dayanağıyla, uyguladığı ekonomik çözümler arasında, bir bütünlük söz konusudur.

Bunun tek istisnası, İngiltere'deki İşçi Partisi hükümeti olmuştur. Öteki Sosyal Demokrat örneklerin çoğundan daha solda olan bu hükümet ise, sermayenin kârlılığını arttırıp işçinin alımgücünü sınırlayan önlemleri uygulamak çabası içindeyken, bir erken seçimle, hem de işçinin büyük bir bölümünün olumsuz oylarıyla devrilivermiştir. Söz konusu nitelikteki ekonomik önlemleri uygulamak görevini, Muhafazakâr Bayan Thatcher'ın daha ehil olan ellerine teslim etmiştir...

Türkiye'deki ekonomik bunalım ve uygulamaya konan çözümler, İngiltere'dekine benzer uyumsuzluklar yaratmaktadır. Ekonomik ve siyasal mekanizmaların yarattığı çözümlerle, siyasal iktidarın bünyesi, eğilimleri, toplumsal ittifakları ve kitle desteği arasında, önemli çelişkiler vardır:

a) Türkiye'deki iktidar partisinin sınıfsal yapısı ve devletçilik geleneği, her şeyden önce, ekonomik önlemlerin "gönülsüz" bir uygulanma biçimini

yaratmıştır. Son tahlilde sermaye kârlılığını arttıran ve ücret/maaş gelirlerini düşüren bir modelin gereklerini yapmaya, iktidarın, adetâ eli varmamaktadır. Modelin ekonomik ve siyasal mekanizmaları bir kez işlemeye başlamış olduğundan, hem bunların sonucunda tepki alınmakta, hem de, yer yer depreşen devletçilik ve halkçılık özlemleri, bu uygulamayı olumsuz etkilemektedir. Örneğin, model çerçevesinde yer bulması imkânsız bir "tam gün" uygulamasının milyarlarca liralık maliyeti yahut bir bürokratın "devleti korumak" inancıyla giriştiği engelleme, pat diye ortaya çıkıvermektedir.

b) Nihayet, günümüzün siyasal iktidarı, öncelikle büyük kentlerin maaşlı ve ücretli kitlelerine dayanarak, onların oyları ve desteğiyle iktidar olmuştur. Oysa aynı iktidarın bu kitleleri zorunlu olarak zor durumda bırakan ekonomik uygulamalar içine girmesi yahut bu tür uygulamaları kontrol edememesi, iki yönden yıpratıcı olmaktadır: Önlemleri pratiğe aktaranlar en azından bilinçaltında duydukları rahatsızlıkla önlemlere yeterince sahip çıkamamaktadır. Öte yandan bu çözümlerin siyasal bünyeye ve desteklere rağmen gerçekleştirilmesi –İngiltere örneğinde olduğu gibi– siyasal iktidarın geleceğini zorlaştırmaktadır.

c) Bu tahlilin kâğıt üzerindeki sonucu, şöyle bir açmaza doğru mantık silsilesini götürmektedir: Ya siyasal iktidar, modelin bir sahibi de kendisi olmasına rağmen, bünyesiyle, siyasal ideolojisiyle, kitle destekleriyle uyumsuzluk gösteren bu çözüm modelini, belki elinde olmaksızın uygulamayacaktır. Ya da, siyasal iktidarın katkısıyla oluşmuş bulunan bunalımdan çıkış modeli, kendi gereklerine uyumlu gözükmeyen bu iktidarı değiştirmeye yönelik sonuçlar yaratarak kendisiyle daha tutarlı yeni bir siyasal iktidar biçimi oluşturacaktır.

Her iki durumun da siyasal iktidarı zorlayacağı, yeni sorunlar getireceği açıktır. Ancak, bu açmazı bozacak yaklaşımların söz konusu olabileceğini, en azından "denenebilir" olduğunu, düşünmek mümkündür. Bir buçuk yıl önce başvurulsaydı çok daha kolay sonuç verebilecek bâzı yöntemler, günümüzde bile tümüyle kaybolmuş gözükmemektedir.

Klasik iktisat kitapları, kapitalist bir ekonomide bunalımdan sistem doğrultusunda çıkmanın temel çözümü olarak, sermaye kârlılığını arttırmayı göstermektedir. Batı'nın 1974 sonrasında gerçekleştirmeye çalıştığı da, bundan başka bir şey değildir. Ne var ki, Türkiye, gerek ekonomik yapısının farklı niteliği, gerekse günümüz siyasal iktidarının bâzı özellikleri nedeniyle, böyle bir çözüm modelini önemli ölçüde ve kitleler

yararına etkileyecek imkânlara sahip gözükmektedir. Fakat bunları kullanmamıştır.

Türkiye'nin hükümetleri, ülkedeki sanayinin yaklaşık yarısının devletin mülkiyetinde bulunması, doğrudan kendi kontrollerinde olması gibi, olağanüstü güçteki bir araca da sahiptirler. Bu büyük gücün sağladığı imkânların günümüz iktidarının siyasal eğilimleri ve destek aldığı kitlelerin tercihleriyle birlikte değerlendirilmesi, farklı ve ek çözümleri oluşturabilecek bir birikimi getirmektedir. Sanayinin yarısının mülkiyetine sahip bulunmanın hele devletçi-halkçı özellikler taşıyan bir iktidar eliyle yaratabileceği imkânlar, klasik çözüm modelini herhalde temelinden değiştirmez ama, bunalımdan çıkmanın çözümünü tek başına sermaye kârlılığının artmasına ve IMF modeli çerçevesine de bırakmayabilir...

Günümüzdeki özellikleriyle değil elbette, ancak, verimliliği ve etkinliği sağlanmış bir kamu sektörü, ekonomik bunalımdan ülkeyi çıkarmanın motoru olabilecek güçtedir. Hele sol iddiasını da taşıyan bir siyasal iktidarın, ilk düşünmesi gereken bir kaynaktır. Hastalıklarından arındırılmış bir kamu sektörü, yaratacağı yeni değerler ve yatırımlarla, bunalımı çözmenin başlıca aracı olarak kullanılabilecek çaptadır. Devletin, sanayinin önemli kesimlerini elindeki mülkiyet payıyla yönlendirebildiği bir İtalya, Hıristiyan Demokrat iktidarlarına rağmen, 1974 sonrasındaki ekonomik bunalımı aşmak için öncelikle büyük devlet holdinglerini harekete geçirmiştir.

Türkiye'de ise, bir bunalımı aşmanın çözümlerinden hiç değilse bir bölümünü siyasal iktidarın ideolojisine yakınlaştıracak, "kârlılığı" sadece özel sermaye için değil, halkın ortak varlığı olan devlet sermayesi için de arayacak, nihayet, kitlelere yüklenen zorlukları daha kısa süreli kılabilecek bir büyük imkân, kullanılmadığı gibi, bütün olumsuz yanlarıyla baş başa bırakılmıştır.

Türkiye'nin ekonomisini bunalımdan çıkarmak için öngörülmüş bir dizi çözüm, Batı'dakilere benzer nitelikleri ve sonuçlarıyla, IMF anlaşmasının da çerçevesinde, artık uygulamaya girmiştir, faturalarının toplum tarafından ödenmesi de başlamıştır. Türkiye'nin var olan sınıfsal ve siyasal dengeleri, toplumsal yapısı içinde, çözüm yöntemlerinin bir bölümünün bu nitelikte olması ve özel sermaye kârlılığını arttırmaya yönelik bulunması, belki doğaldır. Ne var ki, artan kârlılığın önce sanayi sektörlerine kaydırılması "sistemin kuralı" niteliğindeyken Türkiye'de asıl kârlılığın yasadışı özel sektörün kaçakçılık, karaborsacılık gibi faaliyetlerinde yoğunlaşması,

kitlelerin üstlendiği sıkıntılar yanlarına kalırken, ekonominin de hızlanmaması gibi ters durumlar yaratmıştır. Bu terslikle etkili bir yasal ve ekonomik mücadeleye girildiğini söylemek, mümkün değildir.

Köklü çözüm olarak, devlet mülkiyetindeki ekonomik varlığın kısa sürede sağlığına kavuşturulup bunalımı aşmanın asıl dinamiğinin burada aranması gerekmektedir. Hükümetin, elinin altında olan bir dev gücü tanıyıp, düzenleyip, ondan yararlanması, mümkün olan en kısa sürede ve kitlelere en ölçülü sıkıntıları yükleyerek engelleri aşmanın temel tercihi olarak gözükmektedir. Böyle bir yaklaşım, siyasal iktidarın bünyesi, ideolojisi, kitle destekleri ve başvurduğu yöntemler arasında da bir bütünlük sağlayabilecektir.

Aksi durumda, ekonomiyi esenliğe çıkarmak için isteyerek ya da istemeyerek harekete geçirilmiş mekanizmalar belki Batı'nın uyguladığı çözümler doğrultusunda eksik de olsa bâzı sonuçlar verebilecektir ama, kaçınılmaz biçimde topluma ödettikleri bedeli siyasal düzeyde taşımak, giderek zorlaşacaktır. Hem günümüz iktidarı CHP adına, hem de demokrasi adına...

Değerlendirme

1980'lerin eşiğindeki Türkiye, artık, ekonomisi büyük ölçüde Batı'nın mali odaklarının gözetimine bırakılmış bir Türkiye'dir. Dünya Bankası kredilerinin eşliğinde gelen öneriler, OECD'nin üye ülkeler adına ortaya koyduğu ve kredi mekanizmalarının çalışmasında önkoşul görünümündeki ilkeler, nihayet, IMF uzlaşmasının getirdiği çerçeve ve kaynak kullanımı modeli, yeni bir durum yaratmıştır Türkiye'de.

Çok genel çizgileriyle, 1970'ler sonunda, Türk ekonomisi yeniden biçimlendirilmiştir. Böyle bir değişim, yeni dış borçları bulmak ve eskilerini ödemek yahut erteletmek için bir zorunluluk olmuştur. IMF gözetiminde uygulamaya konan yeni ekonomik model, bâzı açık özellikleri beraberinde getirmektedir. Her şeyden önce, kalkınma planlarının belirleyiciliği artık tarihe karışmaktadır. Planın yerini, "ekonomiyi güçlendirme programı" diye Türk hükümetince isimlendirilen fakat aslında IMF reçetelerinden başka bir şey olmayan yeni yönlendirme odakları almaktadır. 1979'un IMF uzlaşmasıyla hattâ uzlaşma öncesinde, Kalkınma Planı'nın gelişme hızına, kaynak kullanımına ilişkin yaklaşımı terk edilmiştir. Kamu İktisadi Teşekkülleri'nin kaynakları, yatırımları, dolaylı olarak kamu kesiminin ücretleri, doğrudan olarak devlet memurlarının maaşları, IMF çerçevesinde belirlenmiştir. Aynı şekilde, Türkiye'nin öncelik vermesi istenen yatırım

alanları, yabancı sermayeye karşı tavrı, üretimin ne ölçüde iç tüketime ve ne ölçüde dışsatıma yönlendirileceğine ilişkin ilke yaklaşımları, Batı'nın mali odaklarınca ve bir dizi dolaylı-dolaysız araçla, yeni koşulların getirdiği yeni zorunluluklarla belirlenmeye başlamıştır.

1980'lerin eşiğinde, Türkiye'nin ekonomisi ve ekonomi anlayışı, köklü bir değişim geçirmişe benzemektedir: Her şeyden önce, 1960'ların gözde kavramı "planlama" ve seçkin kurumu "DPt," öneminden bir hayli kaybetmiştir. Ekonomiyi yönlendiren, artık, Batı'nın mali odakları ve hükümetlerin çeşitli sıfatlar taktıkları özel "programlardır." DPt, bir tür danışmanlık işlevine indirilmiştir.

Yeni çerçevenin ikinci ve asıl önemli özelliği, Türkiye'de ekonominin toplumsal amacından ve uzun süredeki hedefinden giderek uzaklaştırılmasıdır. 1960'larda, hattâ 1970'lerin büyük bölümünde, öncelik taşıyan toplumsal amaç, vatandaşın yaşam düzeyinin yükseltilmesi, tüketiminin arttırılması, refahın yaygınlaşmasıdır. Uzun süreli hedef ise, yatırımların gelişmesiyle hızlı bir kalkınma temposu ve sanayileşmiş Türkiye'dir.

1980'lerin eşiğinde ise, artık bu amaç ve hedeflerden pek söz edilmemektedir. Şimdi gözde sloganlar, "özveri" ve "ihracat"tır. Tüketimden, yaygın refahtan, büyük yatırımlardan ve hızlı kalkınmadan artık pek haber verilmemektedir. Buna karşılık, vatandaşın kendi tüketimini sınırlama zorunluluğu, özverili bir dönem ve her ne pahasına olursa olsun arttırılacak dışsatım gündemdedir.

Resmen ilân edilmemiş bir köklü değişimdir bu: Politikacıların sözlerinde, basının yorumlarında, işveren çevrelerinin bildirilerinde, bir toplumsal şartlanma alabildiğine gelişmiştir. Hem bu şartlanma yoluyla hem de ekonomik mekanizmaların getirdiği zorunluluklarla, Türkiye, zihinlerde temeli atılan doğrultuya ekonomisinin ve güncel yaşamın özellikleriyle de yönelmiştir. Bundan böyle, geçmişin yüksek kalkınma hızı ve yatırım tutkusu yavaşlayacak, insanlar daha az tüketmeleri gerektiğine inandırılacak, bu "daha az tüketim," bir özveri gerekçesinin de eşliğinde, yüksek fiyatlar ve hayat pahalılığıyla zaten zorunlu hale getirilecektir. Buna karşılık, her çareye başvurularak "dış borçların ödenmesini kolaylaştıracak" bir modele yönelinecektir. Vatandaşın zaten tüketecek maddi gücü artık kaybetmiş bulunduğu maddeler dışsatıma yöneltilecek, dışsatımcılara olağanüstü kolaylıklar ve ayrıcalıklar sağlanacaktır. Her şey, artık,

dışsatımın, borçları ödemenin bir faktörü gibi ele alınacak, değerlendirilecektir.

Özetle ve kaba çizgileriyle, 1980'lerin eşiğindeki Türkiye, "... yemeyip, içmeyip, elindekini dış pazara satan, böylece, geçmişte aldığı borcu ödeyen" bir ülke modeline yönlendirilmiştir. Elinde bir şeyler tutmasına, bunun bir bölümüyle daha iyi yaşayıp öteki bölümüyle geleceğin yatırımlarını gerçekleştirmesine artık imkânlar çok sınırlı bir şans tanımaktadır.

1980'lere girerken, Türkiye, geçmişten çok farklı bir ekonomik modelle baş başadır. Meselenin bir başka düşündürücü yanı ise, bu tür ekonomik modellerin geçerlikte olduğu hemen her ülkede, bir tür faşizmin de, modelin siyasal bütünleyicisi olarak, gelmekte gecikmeyişidir...

Ecevit hükümetinin son aylarına ilişkin olan bu değerlendirme, 1980 başlangıcında Demirel hükümetinin alacağı ekonomik kararla gelişecek ve Türkiye, tümüyle iç ve dış sermayenin, IMF'nin, Batı'nın doğrultusundaki yeni bir ekonomik modeli benimseyecektir.

Tek Boyutlu Siyasetin Girdabında

Bütün kurumlar, belirli varoluş gerekçelerine (esbab-ı mucibe) dayanırlar; onların üzerinde yükselirler. Bir kurumun, bir kuruluşun, kendi varoluş gerekçesine sırt çevirerek, kendi temel işlevini unutarak yaşamını sürdürebilmesi mümkün değildir. "Haber vermeyen" bir gazete, gazete olmak niteliğini koruyamaz; "öğrenci yetiştirmeyen" okul, okul olmaktan çıkar; bir kumaş fabrikası, eğer "kumaş üretmekten vazgeçmişse" artık kumaş fabrikası değildir, vb.

Siyasetin, siyasal partilerin ve parlamentoların varoluş gerekçesi "çözüm" üretmektir. Öncelikle dayandıkları toplumsal güçlerin doğrultusundaki çözümleri oluşturmak, sınıfların ve parlamentonun dengelerinde son biçimini alan bu çözümleri, ülkenin sorunlarına getirmektir.

Türkiye'nin siyasal üstyapısı, 1975'ten beri yeterince çözüm üretmemektedir, üretememektedir. Koalisyon ortaklarının anlaşmazlığı, Meclis aritmetiği ya da partilerin siyaset olgusuna yaklaşım biçimi, ortaya çözüm konmasını engellemektedir. Bir yandan parti mekanizmalarının sağlıksız işleyişiyle, öte yandan siyasetin yasaklar arasında sıkışmış bulunmasıyla söz konusu ortam, büsbütün verimsizleşmektedir. Sonuçta, toplumun sorunları giderek büyürken, bu sorunlara çözüm üretmek işlevini

taşıyan siyasal üstyapı sadece laf, suçlama ve transfer üretmektedir. Yani kendi varoluş gerekçesine ters düşmektedir.

Eğer Türkiye'nin yıllardır süren sorunu dehşet tırmanışıysa, ekonominin yapısal bunalımı, pahalılık, dış ilişkilerse, Parlamento'nun bu alanlarda getirdiği köklü ve kapsamlı bir çözüm olamamıştır. Parlamento bir yana, partilerin yahut siyasetçilerin hazırladığı yaygın bir çalışma ve öneri, gene bu alanların herhangi birinde ortaya konmamıştır.

Siyasal üstyapının işlevsizliği son derece önemli bir durumdur. Özellikle, Türkiye'nin yarınlarını derinden etkileyecek yeni bir "Batılılaşma" dönemecine gelindiği, ekonominin durakladığı ve dehşet, tırmanışının hızını koruduğu şu günlerde, siyasal yapının ülke sorunlarına çözüm üretemez niteliğini sürdürmesi, Türkiye'nin kapılarını ciddi tehlikelere açmaktadır.

Siyasal yapının çözüm üretemeyişi, öncelikle onun çelişkili bir özelliğinden kaynaklanmaktadır.

Taraflar, önemli konularda benzer şeyleri söylemektedir. Ya da, başka şeyler söyleseler bile, aynı şeyleri yapmaktadır. Ne var ki tarafların yapacağının zaten benzer şeyler olmasına rağmen, bunu "kimin" yapacağı üzerine görülmemiş şiddette kavgalar verilmektedir. Yaklaşık aynı uygulamayı karşısındakine yaptırmayıp bizzat gerçekleştirmek için sürdürülen bu mücadele öylesine sert ve engelleyicidir ki sonuçta hiçbir şey yapılmamaktadır. Ortaya açık bir çözümsüzlük durumu çıkmaktadır.

Bu, ilk bakışta anlamsız gözüken bir durumdur: Tarafların uygulamalarında fazla bir fark olmayacaksa, ilk akla gelen, uzlaşmalarının da kolaylaşacağıdır. Oysa gerçek bu değildir. Siyasette her gün yaşanılan çözümsüzlük ve uzlaşmazlık, gerçeğin bu olmadığını göstermektedir. Asgari ücretin vergiden muaf tutulmasından IMF konusuna kadar çoğu alanda hiçbir farklılaşma yoktur, ama alabildiğine bir engelleme vardır.

Siyasette yaşanılan deneyler, uzlaşma olgusunun ancak ciddi ve "farklı" çözümler arasında, fikir düzeyindeki mücadelelerde gerçekleşebileceğini göstermektedir. Uzlaşma, benzeşenlerin değil, farklılaşanların daha kolay varabileceği bir sonuçtur. Fikir düzeyinde uzlaşılabilecek ciddi farklılaşmalar zaten tarafların çoğu uygulamasında olmayacaksa, herkes zaten benzer şeyleri söyleyip yapmaktaysa, bu kez kişisel çıkarlar ve taktikler, sen-ben kavgaları, soyut mücadeleler ve inatlaşmalar ön plana çıkabilmektedir. Böyle bir ortamda ise, en zorunlu ve güncel konularda

uzlaşmak şöyle dursun, tam bir kör dövüşü başlayabilmektedir. Günümüzde olduğu gibi.

Siyasetteki farklılaşma eksiği, önce uzlaşma eksiğini ve bunun da katkısıyla çözümsüzlük durumunu yaratmaktadır. Siyaset olayının benzeşen düşünceler ve benzeşen insanlar arasında “tek boyutlu” olarak gelişmesi sadece verimsiz inatlaşma ve kavgaların nedeni değildir. Böyle bir ortamda, birbirinden pek de farkı bulunmayan milletvekillerinin bir partiden ötekine sürekli gel-git içinde olması da hayli kolaylaşmaktadır.

Siyasal yapıdaki çözümsüzlük ve uzlaşmazlık özeliklerinin temelindeki farklılaşma eksiği, iki nedenden kaynaklanmaktadır. İlki, siyasal kuruluşların “çözüm üretmek” işleviyle uyumlu örgütlenme ve çalışma modellerini geliştirmemiş olmalarıdır. Parti örgütlerinden oluşup yaygın çalışmalarla biçimlenmiş, partinin sınıfsal açısını yansıtan uzun vadeli hareket planları ve somut uygulama programları, hemen hiçbir alanda bulunmamaktadır. Her şey “iktidara bir geleyim, o zaman yaparım” rahatlığına bırakılmaktadır. İktidara ulaşıldığında, günün gerektirdiği kısa vadeli çözümlerden medet umulmaktadır. Hazırlıksız olarak güncel zorunluluklara uydurulmaya çalışılmış öneriler ise, köksüzlükleri ve teknik yetersizlikleri bir yana, önerilerin sahibi hangi parti olursa olsun, hemen her zaman birbirine benzemektedir, yüzeysel kalmaktadır.

Siyasal yapıdaki farklılaşma eksiğinin öteki nedeni, Türkiye’nin genel ortamına ilişkindir; toplumdaki farklılaşmanın siyaset düzeyine yansıyamaması olgusudur. 1971 ara rejiminden sonra fiili bir durum oluşmuştur. Köklü eleştiri getiren görüşler siyaset yapısının dışına itilmiş, genel olarak sendikaların ve derneklerin çerçevesiyle sınırlanmıştır. Siyasete konmuş yasaklar da bu durumu pekiştirmiştir. Böylece, köklü eleştirilerin kendi içindeki varlığından ve dinamizminden, siyasal yapı büyük ölçüde yoksun kalmıştır. Bu dinamizmin zorlayacağı farklılaşmak ve değişik çözüm yaratmak eğiliminden, siyasal üstyapının bütün kuruluşları uzak düşmüştür. Çoğulcu demokraside büyük yol alınan 1965-70 yıllarının, aynı zamanda en hızlı kalkınma oranlarını gerçekleştiği ve iki büyük partinin kendi farklı doğrultularında başarıyla geliştiği dönem olması, herhalde rastlantı değildir.

Farklılaşma eksiğinin uzlaşmak değil, kavgalaşmak eğilimi yarattığı ise Türkiye’de her geçen gün yeniden kanıtlanmaktadır. Muhalefet ve iktidarın arasındaki temel uzlaşmazlık, herhalde bir İtalyan Komünist Partisi ile Hıristiyan Demokrat Partisi’nin arasındaki çelişkilerden, ABD-Çin

zıtlığından, Carter-Brejnev uzaklığından büyük değildir. Ama ne var ki sanki birbirinden 180 derece farklı politikalar önerilmekte, köklü sınıf kavgaları verilmekteymiş gibi, konu ne olursa olsun taraflar birbirini engellemekte, zaten kendi yapacakları şeyleri karşılarındakine yaptırtmamak için akla gelecek her yola başvurabilmektedir...

Siyasal yapının çözüm üretememesi olayı ciddidir. İktidarla muhalefetin yer değiştirmesiyle, transfer elemanlarıyla oyalanmasıyla halledilecek gibi değildir.

Öncelikle düşünülmesi gereken, siyasal yapıyı tek boyutla sınırlamış bütün etkenlerle her düzeyde mücadele etmek, uzlaşmazlığın ve çözümsüzlüğün temelindeki farklılaşma eksiğini ortadan kaldırmaktır. Böylece siyasete yeni ve yaratıcı boyutlar getirmektir.

Bu çabaların eşliğinde, toplum olarak bir yabancılaşmadan sıyrılmak gerekir: Önümüzde sahnelenen oyunlar, transferler, suçlamalar, inatlaşmalar ve verimsizlik, bizim dışımızdaki bir dizi olay değildir; biz de bunların çaresiz seyircileri değiliz. Sahnedeki oyun, hepimizin yaşamı üzerinedir. Alınıp satılan, hor kullanılan, bizim emeğimizdir, alın terimizdir, demokrasinin yarınlarıdır, çocuklarımızın geleceğidir. Bu sahne üzerine perdenin kapanması durumunda oyunculardan çoğu gemisini kurtaracaktır, ama her zamankinden fazla kaybedecek olan gene kitlelerdir; demokrasiyi korumak ve geliştirmek herkesten önce kitlelerin yararıdır, görevidir.

Yapılabilecek olan, kitle örgütlerinin, parti örgütlerinin, demokrasiyi savunan basının ve kamuoyunun, bütün demokratik yollara başvurarak siyasal üstyapıyı asli görevine, çözüm üretmek görevine yöneltmesidir.

Kamuoyunun hareketlilik kazanmasıyla, sorumsuzluklara “dur” diyebilmesiyle, demokratik etkinliğiyle belki günümüz siyaseti tek boyutluluktan kurtarılabilir. Yoksa giderek saygınlığını ve işlevini yitiren bir siyasal üstyapı olarak, çözüm değil çözümsüzlük üreterek kendi kendini mahkûm edecektir.

Demokrasiye ancak kitleler sahip çıkabilir. Çünkü en fazla kaybedecek olan da, kazanacak olan da onlardır.

Hürriyet, 29 Haziran 1979

Bir Cinayetin Hammaddesi

Abdi İpekçi, Türkiye’nin siyasal ve düşünsel yaşamında öncelikle barışçılığı, hoşgörüyü, insan varlığının değerini, özgürlüğü, çağdaşlığı savunmuş bir gazetecidir. Savunmanın da ötesinde, hem kişiliği hem de yazılarıyla, bunların simgesi olmuş bir insandır. Abdi İpekçi kendisini

öldüren gencin Emniyet Müdürlüğü'ndeki açıklamalarını dinleyebilseydi, uğruna yaşamını verdiği ilkelerin bir antiteziyle karşı karşıya olduğunu düşünürdü: Hoşgörüsüzlük, ilkellik, kıyıcılık ve sevgisizlik, sözcüklerin üzerine basıla basıla sergilenmekteydi, bu açıklamada.

"Kim öldürttü", "neden öldürttü" gibi soruların cevabı henüz karanlıkta. Ama söz konusu açıklamanın hemen dikkatleri çektiği bir nokta var: Türkiye'deki toplumsal yapının, dehşet tırmanışının "hammaddesini" hem de bol bol üretip ülkenin içine saldığı, cinayet sanığının her cevabında bir kez daha kanıtlanmakta, vurgulanmaktaydı.

Türkiye'de inanılmaz boyutlara ulaşan dehşet tırmanışı, son derece karmaşık bir yapıya sahiptir. Bâzı tarihsel özelliklerden, toplumsal düzenin hem faşizm benzeri eğilimleri hem de sol görünümlü maceracılığı yaratmaya yatkın olmasından, 12 Mart uygulamalarının karşı-tepkisinden, toplumun farklı unsurlardan oluşmuş dokusunun istismara açık bulunmasından, dış güçlerin zaman zaman görülen rolünden, nihayet, yönetimlerin yaklaşımındaki eksiklerden güç almaktadır.

Ancak, farklı amaç ve özellik taşıyan bütün dehşet oluşumları, ortak bir kaynaktan, toplumsal yapıdaki hastalıkların yaratıp geliştirdiği bir insan "hammaddesinden" yararlanmaktadır. Sevgisizlik ve kıyıcılık alışkanlıklarıyla yoğrulmuş bir hammadde, gerekli koşullar oluştuğunda kullanılmaya hazır beklemektedir. Tohumlar, yeşerebilecekleri ortama kavuşunca, kanlı çiçeklerini açıvermektedirler.

Dehşeti yaratan bütün etkenlerin yanı sıra oluşumun temellerindeki insan hammaddesine ciddi olarak eğilinmedikçe, onun hangi şartlanmalardan geçirilip hangi çerçevede biçimlendiği incelenmedikçe, dehşet sorunu daha uzun süre Türkiye'nin gündeminde kalabilecektir.

Türkiye'nin eğitim sistemi, "tek şef, tek parti, tek sınıf, tek ideoloji" anlayışının geçerlikte olduğu 1945 öncesinde, bu anlayışın ihtiyaçları uyarınca biçimlenmiştir. Dönemin ihtiyaç duyduğu insan tipi, yaratıcı değil uygulayıcı olacak, üstünden buyruk alıp tartışmaksızın onu uygulayacak, araştırmadan kabullenecektir. Çoğulculuğa, farklılaşmaya, demokratik hoşgörüye yatkın olmayan, buna karşılık, kendisine belletilen "doğrulara" tapınan, bunlara inanmamış kimselere ve bunların dışındaki düşüncelere düşman kesilebilen insanların yetiştirilmesine çalışılmıştır. İlkokullar, bu çerçeve de rahatça serpilen bir fanatizmi ve şovenizmi küçücük çocuklara aşılayabilmiştir. Vatan, millet, kahramanlık gibi kavramlar bu ortamda yozlaştırılabilmiş, ciddiyetlerinden kaybettirilebilmiştir. Bu kavramların

yozlaştırılması sürecine, tarihin yanlış öğretilmesi, başka milletlerin horlanması, ırkçılık gibi unsurlar da eklenebilmiştir. Sonuçta, dönem iktidarının, sermaye ve bürokrasinin tek partisi tarafından, tek ideolojisi doğrultusunda verilen komutları almak, tartışmadan uygulamak, bu çerçevenin dışına bakmamak, bakanlara ise düşman kesilmekle yükümlü, hoşgörüsüz, tek boyutlu, faşizan eğilimlere yatkın insanları yetiştirmeye dönük bir eğitim düzeni oluşmuştur.

Bu ilk eğitim anlayışı, geçerliğini günümüze dek büyük ölçüde korumuştur. Dünyanın artık hemen her köşesinde, çocuklara mutlu bir başlangıç yaptırmak, yaşamı ve insanları sevdirmek amacına öncelikle bağlı olan ilk eğitim, Türkiye'de, beyinleri ezbercilik ve tekrarlarla bulandırılmış, bağnazlık ve sevgisizlikle mayalanmış kuşaklar yetiştirme işlevinde saplanıp kalmıştır.

Ortaöğrenim çağı, kökleşmeye başlayan olumsuzlukların şimdi kritik yaşların bunalımlarından da hız alabileceği bir eğitim dönemi olmuştur. Özellikle öğrencilerin varlıksız ya da orta halli kesimi için, okullarla evleri dışındaki dünyaya açılan tek pencere, çoğunda ruhsal yahut cinsel sapıklıkların, şiddet gösterilerinin sergilendiği sinemalar olabilmiştir. Düşünsel ve bedensel gelişme çağının ihtiyacını karşılayacak ne kültür ne de spor hizmetleri sunulabilmiştir bu gençlere. Toplumun büyükleri böyle küçük konularla ilgilenmemiştir. Gençlerin önemli bölümü kişisel bunalımlar içinde, her türünden doyumsuzlukların etkisinde, yaşayamadıkları bir dünyaya ve insanlarına hınç duyarak, düşman kesilerek, anlamaya ve sevmeye kapılarını sımsıkı kapayarak bu eğitim döneminden geçmişlerdir.

Böyle bir süreçte "yetiştirilen" insanlar, içine salındıkları yaşam kavgasının daha ilk adımında, müthiş bir şartlanmanın hedefleri arasına girmektedirler. Bir "dehşet" şartlanması, zaman zaman adetâ devletin resmi ideolojisi niteliğiyle topluma yöneltilmekte, "vatanseverler-vatan hainleri" ayrımı, hem de en üst düzeydeki sorumlular tarafından yapılabilmekte, "halk düşmanları" yaratılabilmektedir. Herkes, kendi katılmadığı düşüncenin sahibini hain olarak nitelemekte, bütün haberleşme araçlarında, radyo ve televizyonda, siyasetçilerin bitip tükenmez suçlamaları sergilenmektedir. İnsanların dilinde, sadece tehdit, sadece sevgisizlik, hoşgörüsüzlük, anlayışsızlık vardır. Herkes kendini vatanı kurtaracak tek kişi olarak nitelemekte, karşısındakini vatanın batmasındaki tek sorumlu diye görmekte, bunun kıyasıya ve acımasız kavgasını vermektedir.

Böyle bir şartlanma toplumun doruğundan tabanına, tabanından doruğuna yayılırken, sadist duyguların sömürülmesine dönük ticari şiddet yapımları sinemalarda ve televizyonda sorumsuzca sergilenmektedir. Bu insanın nasıl öldürüleceği, kurşunun nereye sıkılıp bıçağın hangi noktaya saplanacağı, yumruğun nasıl atılacağı, en korkuncu, bütün bunların doğal, sıradan işler olduğu, artık yedi yaşındaki çocukların bile beynine sokulmuştur. Televizyon izleyen bir çocuğun 14 yaşına vardığında ortalama 3.500 cinayete tanık olduğu bilincine dünya nihayet varıp bunun ürkütücü sonuçlarını yaşarken ve bu konuda ciddi sınırlamalar Avrupa ülkelerinde getirilirken, Türkiye, bu kaygıların çok uzağında, bir vuruşta yedi kişiyi eliyle öldüren karate kahramanlarının efsanesinde yaşatılmaktadır.

Eşitsizliklerin, güvensizliğin, göz göre göre yaşanan haksızlıkların, ağır geçim koşullarının zaten yaratmış olduğu toplumsal öfke, ticari ve siyasi sömürünün elinde biçim değiştirip devleştirilmekte, sonra tekrar topluma yayılmaktadır. Böyle bir ortamda dehşetin hammaddesi oluşmakta; dehşet bir yaşam tarzı olabilmektedir. Bu yaşam tarzının en masum örnekleri, sürekli sınır gerginliği içinde, patlamaya her an hazır insanlar ve benzerleri olmaktadır. En aşırı örneği ise, tanımadığı korunaksız bir kimsenin üzerine silâhını boşaltabilenlerdir.

Türkiye’nin toplumsal yapısı, birçok kurumu ve özelliği, dehşetin hammaddesini üretmeye dönük biçimde işlemektedir. Başka koşullar da oluştuğunda, bu hammadde, dehşet girişimlerinde somutlaşıvermektedir. Polisin çabaları yahut başarıları ise, çoğu “önlem” gibi, dehşetin sonuçlarına ilişkindir. Nedenlerine değil.

Nedenler, dehşetin hammaddesini yaratan kurumlarda, eğitim sisteminden sinemalarına ve televizyonuna tadar, siyaset alışkanlıklarına kadar toplumun her yanında uç veren hastalıklarda, sevgisizliği ve kıyıcılığı öne çıkaran dehşet şartlanmasında yatmaktadır. Bu şartlanma kırılmadan, dehşetin hammaddesini üreten bütün toplumsal özelliklerle ve her düzeyde bilinçli bir mücadeleye girilmeden, şiddet salgınını önlemek, mümkün değildir.

Abdi İpekçi, yaşamı boyunca, hoşgörüsüzlükle ve ilkellikle, acımasızlıkla mücadele etmiştir. Toplumda var olan, güçlü olan bu özellikleri zaman zaman yok sayacak ölçüde bir iyimserlikle olaylara ve insanlara bakmıştır. Geçerlikteki koşullarda sağlanması mümkün olmayan bir barışın, yaratılması imkânsız bir anlayış ortamının, siyasal dengelerin direndiği bir çoğulculuğun, paylaşılmayan bir sevginin, etraflarda pek

gözükmeyen bir insancıllığın, karanlıklarda bile çağdaşlık aramanın mücadelesini vermiştir Abdi İpekçi.

Buna karşılık, Abdi İpekçi'yi öldürmekten sanık kişinin sözleri, ürkütücü ölçüde gerçekçidir. Günümüz Türkiye'sinin birçok niteliği, bu sözlerde yansımaktadır: Sevgisizdir, hoşgörüsüzdür, acımasızdır, alaycıdır.

Bu hammaddeyi üreten koşullar karşısında toplumun çaresizliği sürdükçe, benzer sözler gerçeği yansıtmaya devam edecektir. Abdi İpekçi'nin tarih düzeyinde ve insanlık boyutlarındaki bütün haklılığına rağmen.

Hürriyet, 25 Temmuz 1979

Demirel'in Gördüğü... ve Göremediği

Türkiye'nin Demirel yönetimindeki hükümeti ilk haftalarını geride bırakırken, bâzı gözlemleri değerlendirmek ve ihtiyatlı yorumlar yapabilmek artık mümkündür. Görülebildiği kadarıyla, Demirel, geçmişin tecrübesinden özellikle ekonomi alanında yararlanmıştır. İktidarın uzağında kaldığı sürede, kendisinin ve partisinin ne gibi bir ekonomik işlev taşıyabileceğini, gerek öncelikle temsil ettiği sınıfsal yapı açısından gerekse bu yapının dış bağlantıları açısından düşünmüştür.

Günümüzdeki Demirel hükümetinin ekonomi politikası, önceki Demirel hükümetlerine kıyasla çok daha liberal nitelikteyse, bu bir rastlantı değildir herhalde. Türkiye'nin yararına olup olmadığı ayrı tartışma konusudur ama, Demirel'in yeni ekonomi politikası, "... oyunu kurallarına göre oynamak" anlayışını yansıtmaktadır: Demirel hükümeti, yerli ve yabancı özel sermayeye olağanüstü bir serbestliği tanımanın işaretlerini, hattâ örneklerini vermektedir. Petrol aramadan turizme kadar her alanda yabancı şirketlere imkân sağlanacağı, yerli özel sektörün bütün bürokratik sınırlamalardan kurtarılacağı belirtilmekte ve somut uygulamaların sergilenmesine başlanmaktadır.

Demirel'in izlemekte olduğu bu ekonomi politikası, Batılı ekonomik karar ve kredi odaklarının öteden beri Türkiye'den istedikleriyle uyumludur. Türkiye'nin, her şeyden önce "anlayış" olarak kendisine yakınlaşmasını bekleyen Batı, olaya liberal ekonomi açısından eğilen bir hükümet karşısındadır. Ne var ki, Batı'nın Türkiye ile olan meselesi salt ekonomiyle bitmemektedir. Yunanistan'ın, Türkiye zararına olan önceliklerine yeniden kavuşarak NATO'nun askeri kanadına dönmesine

Demirel hükümetinin “evet” demesi, henüz sağlanmamıştır. Kıbrıs, İran, ABD üslerinin kullanım biçimi, NATO füzeleri gibi konularda ise, Demirel hükümeti, Batı’nın özlediği çizgiye uzak gözükmektedir.

Türkiye’nin o çok sözü edilen Batı kredilerine kavuşması için hükümetin sadece ekonomide liberal bir anlayışı izlemesi yeterli olmayabilecektir. Demirel hükümetinin söz konusu kredilere kavuşmak için dış politikasında da Batı özlemlerini karşılamaya yönelip yönelmeyeceğini ancak önümüzdeki günler ortaya koyacaktır.

Ne var ki, yeni hükümetin kendi toplumsal dayanakları ve onların dış bağlantıları açısından ekonomiye yeni bir anlayışla eğilmekte olduğu, kendi doğrultusunda tutarlı davranmaya çalıştığı, açıktır.

Demirel’in –bunca hükümet tecrübesine rağmen– hâlâ göremediği, gelişen ve büyüyen bir Türkiye’de, kendi siyasal işlevinin ne olduğudur.

Bu önemli eksiğin sonuçları, yeni hükümetin kısacık başlangıç döneminde bile duyulmaya başlanmıştır: Demirel’in Türkiye olayına yaklaşımı, gerçekten düşündürücüdür. Antidemokratik olmanın, sapla samanı birbirine karıştırmanın işaretlerini vermektedir. Çoğulcu demokrasinin vazgeçilmez özelliği olan farklı düşüncelerden ve farklı siyasal oluşumlardan, Demirel adetâ kaygı duymaktadır. Batı demokrasilerinde iki yüz yıllık geçmişi olan, Türkiye’de uğruna ciddi mücadeleler verilmiş bulunan kişi hak ve özgürlüklerini, Demirel, birkaç sözle geçiştirebilmektedir. Çoğulcu demokrasiyle bağdaşmayan girişimlerin peşinde olabilmektedir. Bir “olağanüstü hal” gerekçesinin, “dehşetle mücadele” anlayışının sınırlarını çoktan aşan, Türkiye’deki farklı sınıfsal ve siyasal oluşumları var olan yapı adına bastırmayı ve etkisizleştirmeyi de amaçlayan tasarıların izleyicisi görünümündedir.

Sayın Demirel’in bu yaklaşımı sonucunda, kendi adına ve partisi adına –ve maalesef, bir yerde Türkiye adına– işlediği fahiş hatâ şudur: Demirel ve AP, ancak çoğulcu demokrasi ortamında bir işlev ve yer sahibi olabilirler. Öncelikle temsil ettikleri toplumsal güçler, ancak böyle bir çerçevede Demirel ve AP’nin görev yapmasına ihtiyaç duyarlar.

Yok eğer antidemokratik özelliklerin büyüdüğü ve çoğulcu demokrasiden uzaklaşıldığı bir süreç başlayacak ve bir ortam oluşacaksa, bunun gereklerini Demirel’den çok daha yetkin ve etkin olarak yapacak başkaları vardır. Böyle bir çerçevede, Demirel’e de AP’ye de pek yer olmayacaktır. Bu farklı çerçevenin doğal temsilcileri, Erim hükümetleri yahut “beyin” takımları aranacaktır.

Demirel’in kapısını araladığı “olağanüstü” ortam, özünde, Demirel’in işlevine ihtiyaç duyulmayacağı, gereklerini başkalarının Demirel’den çok daha ustalıkla yerine getireceği bir ortamdır.

Yani, Demirel ve AP aracılığıyla bir “olağanüstü hal” çerçevesi bir kez kurulursa, kimsenin kuşkusu olmasın, bunun “olağanüstülüğüne” Demirel’den çok daha fazla yakışacak bir siyasal üstyapının gelişi de gecikmeyecektir.

Demirel ve AP, belli toplumsal güçlerin ancak çoğulcu ve demok-ratik bir çerçevedeki temsilcisi olabilirler.

Bu çerçeve –Demirel’in eliyle bile olsa– bir kez değişmeye başladı mı, aynı toplumsal güçler için ne Demirel’in ne de AP’nin işlevi kalabilir. 12 Mart döneminde olduğu gibi.

Demirel’in artık görmesi gereken şudur: Çok farklı siyasal düşünceler, çok farklı siyasal oluşumlar, Demirel’in tümüyle karşıtı olan düşünce ve davranışlar, Demirel’in hoşlanmadığı hak ve özgürlükler var olabildiği sürece ve ancak onlarla birlikte Demirel de vardır.

Onların baskılar altında tutulduğu ya da var olamadığı bir ortamda ise, Demirel’in işlevine de ihtiyaç yoktur; bizzat Sayın Demirel de yoktur.

Aralık 1979

III
1970'LER TÜRKİYE'Sİ

1 "Toplum"

1970'lerin eşiğine gelmiş bir Türkiye'de, 31 Aralık 1969 tarihli başyazısını yazarken, Abdi İpekçi, "... Türkiye'nin daha umutlu ve daha aydınlık bir on yıla girmekte olduğundan" söz edebilmekteydi. Aynı günün, 31 Aralık 1969'un öteki yazarları ve gazeteleri de, benzer iyimserliğin içindeydi. Hürriyet, Türkiye'nin 1970'li yıllarda çağdaşlık yönünde ileri adımlar atacağını belirtmekteydi.

Bu umut, yazarından sendikacısına, bilimadamından politikacısına kadar bütün toplumun paylaştığı bir olguydu: 1960'lar, bir askeri devrimle başlamış, umutlar doğmuş, acılar çekilmiş, ardından, toplum, kendi kendisiyle uzlaşmanın yoluna koyulabilmişti. 1961 Anayasası, toplumun gelişmesi, daha demokratik bir çerçeveyi kurabilmesi yönünde çok önemli bir adım olabilmişti. Demokrasi, hem giderek yerleşmekte, hem de çağdaş bir ülkeyle uyarlı özellikler kazanmaktaydı. 1965-70 dönemi, geçmişle kıyaslanmayacak boyutlardaki bir özgürlüğe tanık olmuştu; farklı siyasal düşünceler örgütlenebilmiş, Meclislerde temsil edilebilmiş, ceza kanununun düşünceyi sınırlayan ünlü maddeleri, bu dönemde, neredeyse kullanılmaz olmuştu.

Ekonomik durum, umutlu işaretler vermekteydi. Sanayi üretimi artmakta, yeni fabrikalar kurulmakta, işçi kitlesi büyümekteydi. Bir refahtan ve bunun yaygınlaşmasından belki söz edilemezdi ama, yaygın bir yoksulluğun etkisi de, giderek azalmaktaydı. Anadolu'nun ücra köylerinden çağ atlayarak Almanya'ya gidebilen Türk işçileri, yeni bir ekonomik gücün belirtilerini vermekteydi.

1960'ların Türkiye'si, herkesin daha çok okuduğu, kendini geliştirdiği, çok sayıda kitabın çevrilip gene çok sayıda eserin Türkiye gerçeği üzerine, Türkiye tarihi üzerine yazıldığı bir dönem olmuştu. İnsanlar, kendileri ve ülkeleri hakkında daha çok düşünmekte, daha çok okumakta, çevrelerini ve toplumu ilgilendiren olaylarda, kararlarda, pay sahibi olmaktaydı.

Özetle, 31 Aralık 1969'un Türkiye'si, elbette ağır sorunları bulunan, ancak bunların aşılması yönünde ciddi adımlar atan, 1970'lere umutla bakan bir ülkeydi. Toplum geliştikçe ve sanayileştikçe sorunlar artmakta, çelişkiler büyümekteydi ama, bunların çağdaş demokrasi anlayışıyla kendi

çözümlerini yaratacakları, çağdaş dinamiklerden hız alarak toplumun ilerleyeceği umudu yaygındı. 1960'lar, bu umudu vermişti.

1970'ler Türkiye'sinde dehşetin bir "hayat tarzı" olacağını, toplumun her sabah gazetelerdeki genç ölülerinin haberiyle güne başlayacağını, pahalılığın yılda iki kata yakın artacağını, kalkınma hızının dönem sonundaki yıllarda "sıfır" olacağını, en önemlisi, toplumun bu özelliklerle birlikte yaşamaya alışacağını, 31 Aralık 1969'da, herhalde kimse düşünemezdi...

Türkiye'de 1970'ler başlarken, toplumun hemen her kesiti, kendi açısından ve kendi doğrultusunda "daha fazla" istemekteydi: Gecekondu kitleleri, kent yaşamının nimetlerinden daha büyük pay aramakta, sanayici daha çok üretim yapmanın, tüccar daha fazla kazanmanın, işçi hem daha yüksek ücret almanın, hem de kendi sınıfsal ve siyasal özgürlüklerini geliştirmenin, köylü ürününe daha yüksek fiyat almanın ve şehre, hattâ Almanya'ya daha kolay göçmenin, aydın kesimi daha demokratik bir Türkiye'nin özlemini yaşamaktaydı.

Türkiye, çağdaşlaşma sürecinin ileri bir aşamasını, bunun doğal olan umutlarını ve acılarını duymaktaydı. Sanayileşmede adımlar atıldıkça, çağdaş toplumlara özgü sorunlar, çelişkiler, mücadeleler kendilerini daha güçlü biçimde açığa çıkarmaktaydı. Geçmişin değer yargıları, geçmişte kalan bir toplum modelinin ürünleri olarak, etkisini yitirmekteydi: "Köylünün köyünde, kentlinin kentinde oturduğu" bir Türkiye, artık çok gerilerde kalmıştı. Kimse, "büyüklerinin" söylediğini mutlak doğrular diye almıyor, kendi doğrusunu kendi arıyordu. 1950'lerden beri hızlanan sanayileşme olgusu, yirmi yılın birikimini artık bir büyük toplumsal altüst oluşta açığa vuruyordu. Ne var ki, sanayileşme sürecinin bu kaçınılmaz kargaşasını toplumun daha az acılı ve daha verimli kılmasını zorlaştıran etkenler de oluşmaktaydı:

Türkiye'de yaşanmakta olan, bir bakıma, yepyeni bir çerçevede ve yeni kurallar içinde toplum kesitlerinin kendilerine yeni yerler edinmesi, yeni paylaşım ölçüleri getirmesi, farklı değer yargılarını etkin kılmasıydı. Bunun mücadelesi verilmekteydi. Değişimi yeterince hızlı görmeyip bunu olağandışı yollardan hızlandırmak umudunu taşıyanlar olduğu gibi, değişimden, yeni hak iddialarından, toplumsal hiyerarşinin sarsılmasından, özetle, ayaklarını bastıkları toprağın kaymasından ciddi tedirginlik duyanlar da vardı. Bir yandan doğal tepkilerinin maceracılık doğrultusunda yönlendirilmesi, öte yandan, var olan demokratik çerçeveyi ve bu

çerçevenin mümkün kıldığı hak ve özgürlükleri sınırlandırmanın hesapları, 1970'lerin daha ilk yılında toplumu sarsmaya başlamıştı. Giderek, birçok toplum kesiti, birbirine tamamen zıt umutlarla, "kurtarıcı" beklemeye başlamıştı: Kurtarıcı gelecek, Türkiye devrimci Türkiye olacaktı; ya da, "kurtarıcı" gelecek, toplumda yeni bir pay ve yeni bir hak arayanı, yerli yerine oturtacaktı. Birileri hesabında mutlaka yanlış yapmaktaydı ve bu yanlış çok geçmeden ortaya çıkacaktı.

Türkiye karmaşık bir ortamı 1970'te yaşarken, genellikle yeterince değerlendirilmeyen olay, Türkiye'nin dış ilişkilerinde de bunalımdan geçilmesiydi. Demirel-Çağlayangil ikilisinin 1965 sonrasındaki dış politikaları, Türkiye'yi geçmişe oranla daha az bağımlı kılmaya yönelik sonuçlar da yaratmış, bunun örnekleri verilmişti: Arap-İsrail çatışmasının sonrasında, Türkiye, Araplardan yana bir tavrın içine girmişti. Türkiye'deki NATO üslerinin Ortadoğu'ya bir ABD müdahalesinde kullanılamayacağı açıklanmıştı. Türkiye'den havalanacak ABD keşif uçaklarıyla Sovyetler Birliği üzerinde gizli istihbarat görevi yapılmasına izin verilmemişti, vb. Bütün bunlar, Ortadoğu'nun o çok gerilimli ortamında ve henüz yerleşmemiş dengelerinde Batı açısından ciddi kaygılar yaratmaktaydı. Hele o günlerin ABD Başkanı Nixon, Türkiye'de haşhaş ekimini yasaklatmayı kendisi için siyasal prestij sorunu yapınca ve Türk hükümeti bu baskıya göğüs gerince, ilişkiler büsbütün bozulmuştu. Batı basınında Türkiye aleyhine yazılar çıkmakta, demokrasi günlerinin sayılı olduğu yazılmaktaydı.

1971 yılı başlarken, sadece Türkiye'deki kimi toplumsal gücün değil, Batı'nın da bir "kurtarıcı" beklemekte olduğu, yaygın görüş halindeydi...

Böyle bir ortamın ürünü olan 12 Mart, Türkiye'nin değişmekte olan toplumsal yapısını ve siyasal dokusunu "restore etmek" çabası diye nitelenebilir: 1960'ların gelişen ve büyüyen Türkiye'sinin özelliklerinden duyulan rahatsızlıklar, çözümü, değişimi ve gelişimi durdurmakta, elden geldiğince sınırlamakta aramışlardır. Alışılmış kuralların ve düzenin, değişim olgusuna bir tür tepkisidir, 12 Mart. Bütün restorasyon hareketleri gibi, geçmişi kurtarmak, geçmişi onarmak girişimleri gibi, 12 Mart da ancak "geçici" bir durum yaratabildi. Kaynağında sanayileşme, çağdaşlaşma, demokratikleşme gibi önlenmesi mümkün olmayan dinamiklerin yattığı bir gelişmeyi ve toplumsal hareketliliği durdurmak elbette imkânsızdı. Ne var ki, asıl sorunu bu hareketliliği demokratik bir çerçeveye kanalize etmek olan bir toplumda, 12 Mart deneyi hareketliliği

önlemek işlevini yüklendi. Dolayısıyla, toplumun iç çelişkilerini ve doğal mücadelelerini büsbütün kargaşaya sürükleyen, geliştirici çelişkileri verimsizleştiren, zaten acılı bir süreç olan sanayileşmeyi daha da acılı kılan sonuçlar yarattı, izler bıraktı. Aynı döneme özgü olan yaygın tehdit ve şiddet sözcükleri, baskı ortamı, toplumun ilk kez geniş biçimde tanık olduğu kanlı sahneler, genç ruhlarda yol açtıkları psikolojik sarsıntılarla, 1970'ler sonunda çılgınlığa dönüşen dehşet tırmanışının nedenlerinden birini yarattı.

1970'li yıllar, bir yandan toplumun gelişmesi sonucunda özlemlerinin, iç çelişki ve mücadelelerinin büyüdüğü, öte yandan, bu doğal olayın, demokratik ve barışçı bir çerçeveyle bütünlenemediği yıllar oldu. Başka bir deyişle, büyüyen toplum yapısının gerektirdiği yeni giysileri, aynı toplumun siyasal ve sosyal kurumları yaratamadı. Tam aksine, topluma daha uyumsuz giysiler dikilmesine çalışıldı. Türkiye, temelindeki ekonomik ve sosyal gelişmelerin yarattığı doğal sorunları çözümlemekte beceriksizlik gösterdi. Yitirilen değer yargılarını yenilemekte, gelişmenin zorunlu kıldığı anlayışları, kurumları ve örgütleyiciliği yaratmakta, kısaca, gelişmenin gereklerini yapmakta gecikildi.

Sonuç, 1970'ler biterken, kendi kendisiyle uzlaşamayan, değer yargıları yozlaşan, birçok kurumu işlevini kaybeden, çözümleri yanlış yerlerde arayan bir toplum oldu.

En belirgin niteliği, "dehşet" sözcüğüyle özetlenen bir toplum...

2 "Siyaset"

1970'lerin siyaseti, bir bakıma çok durağan diye nitelenebilir ve "Demirel'den... Demirel'e" diye özetlenebilir: Gerçekten, 1970'ler başlarken, Türkiye'nin Başbakanı Demirel'dir; 1970'ler bitip 1980'ler başlarken de Demirel...

Ne var ki, bu on yıl içinde siyaset olayı da, bu olayın partileri ve güçleri de değişimden etkilenmiş, farklı işlevi olan hükümetler, alışılmışın dışındaki güçler siyaset sahnesinde yer almıştır.

Dönem başlarken, büyük partilerin her ikisi de, kendilerini on yıl süreyle derinden etkileyecek oluşumların içindeydi: AP'de, "41'ler olayı" yaşanırken, CHP, Ecevit'in genel başkanlığıyla noktalanacak gelişmelere ve arayışlara sahne olmaktaydı.

Gerçekten, 1970'ler, Türkiye'deki klasik sağın bölünme dönemi diye nitelenebilir: AP, DP'den devraldığı ve bu sağın tek başına temsilciliği olan işlevini, 1970'lerin hemen başında yitirmeye başladı. Sanayileşme sürecinin

sağ adına yarattığı yeni sorunlar, yeni çelişkiler ve yeni imkânlar, farklı bir siyasal üstyapı oluşturdu. Önce, kişisel hesapların ve uyumsuzlukların yanı sıra Anadolu sermayesi-büyük şehir sermayesi, toprak zenginliği-sanayi zenginliği gibi farklılaşmalardan da kaynaklanan bir Demokratik Parti hareketi doğdu. 12 Mart öncesinde, AP, kendi içinden parçalandı. Daha sonraki yıllarda, köklü bir geçmişi bulunan dinsel nitelikli siyasal tepki, MSP'de somutlandı. Sağın en reaksiyoner kesimi ise, Türkiye'deki gelişmeleri ve artan kitle taleplerini önlemek işlevinde AP'yi yetersiz görerek, MHP'yi yarattı. Bu gelişmeler, sağın klasik partisi olan AP'yi 1970'lerde hayli zayıflattı; bâzı sağcı güçlerin kendi yararlarının demokrasi çerçevesinde korunamayacağı inancı, 12 Mart hareketinin oluşumuna ciddi katkıda bulundu. Sağın bölünmesi, AP'nin 1973 ve 1977 seçim yenilgilerinde önemli bir neden oldu.

Gerçi AP, önce DP'lileri “yuvaya döndürmüş” sonra 1979 seçimiyle oylarını eski düzeyine çıkarmıştı ama, 1970'lerin gerçeği, sağın bölünmüşlüğü oldu: 1970'lere bir bütün halinde giren sağ, dönem kapanırken, üç düşünce merkezine ayrılmıştı. Sağın çok büyük kesimini, özellikle demokrasi anlayışına yatkın kesimini AP'nin görüşleri temsil etmekteydi. Bir başka ve farklı merkez, dinsel kaynaklı akım tarafından oluşturulmuştu. Bu akım, sağ niteliğine rağmen, var olan düzenin temel anlayışına, temel ekonomik ve dış siyasal tercihlerine karşı bir güç meydana getirdi. Sağın otoriter rejim özleyen kesimi ise, daha çok bâzı esnaf çevrelerinde ve işsizler arasında örgütlenmekteydi. Bu doğrultudaki düşünceler, sağın yararlarının demokrasi çerçevesinde savunulamayacağı, 12 Mart benzeri bir rejimin sürekliliği görüşüne yakın durmaktaydı.

Sanayileşme sürecinde birçok ülkenin tanık olduğu gibi Türkiye'de de sağ, 1970'li yıllarda bölünmüştü.

CHP, 1970'li yıllara “ortanın solu” tartışmaları ve “redd-i miras” iddiaları içinde girmişti. Parti, bir arayışın ve kendi geçmişini yeniden değerlendirmenin çabasındaydı. CHP'nin seçim başarısızlıkları, artık eskiden olduğu gibi “halkın doğruyu seçemediği” gerekçesine değil, CHP'nin halka yeterince yakın olmayan icraatına bağlanıyordu. Partinin tarihsel tezleri, yeni bir açıdan değerlendirilmekteydi. “Devletin” ve “bürokrasinin” partisi olmak niteliğinden, “halkın” partisi olmaya doğru yöneliş başlamıştı.

Olay, giderek, partiyi iki kanada bölmüştü. Önce, Satır, Erim ve arkadaşları Ecevit karşısında yenildiler. 12 Mart döneminin zorlu yol

ayrımları bu mücadeleye yeni dinamikler kazandırdı: 12 Mart olgusu karşısında tercihlerden çok yöntemlerde anlaşmazlığa düşen İnönü ve Ecevit birbirinden uzaklaştı. CHP açısından ister istemez "geçmişin" temsilcisi durumunda olan İnönü, "geleceği" temsil eden Ece-vit karşısında 1972 Kurultayı'nda yenik düştü ve hem başkanlıktan, hem de yarım yüzyıl hizmet verdiği partisinden ayrıldı.

Bürokrasinin klasik siyasal partisinin giderek kitlelerin partisi olmayı amaçlaması, Türkiye'nin toplumsal temellerindeki değişimle ve sanayileşmenin sonuçlarıyla yakından bağlantılıydı. Bu gelişimin bir ürünü niteliğindeydi. CHP, geçmişte, toplumsal ittifaklarını daha çok bürokrasinin, sermayenin, en fazlası bir aydın kesitinin çevresinde aramıştı. Oysa 1960 sonrasında başka ve güçlü toplum kesitleri hızla büyümüş, işçi sınıfının, ilerici meslek gruplarının toplum dengelerindeki ağırlığı onlardan kaynaklanan özgürlük çağrıları etkinlik kazanmıştı. CHP, bu yenilenen toplumsal yapı içerisinde, kendi sınıfsal ittifaklarını bu kez solda geliştirmeye başladı. Bu gelişimle tutarlı politikaları oluşturdu. Kendisini böylece güçlendirerek 1974 ve 1978'de iki kez hükümete gelebildi. Politikalarında sağlam durabildiği ölçüde başarı kazandı. Bir "umut" olabildi.

CHP'nin geçirdiği bu evrim, 1975'in koalisyonu bozmak kararıyla, 1978'in talihsiz hükümet deneyi ve 1979 kısmi seçimiyle kesintiye uğrarken, 1980'lere tartışmalar içinde girilmekteydi.

Türkiye'nin CHP dışındaki solu, 1970'ler döneminde müthiş bir parçalanmaya sahne oldu. 1960'larda sol, biri CHP çerçevesindeki çok büyük kesim olmak üzere, ötekiler sosyalist parti ve Kemalizmin sol yorumcuları olarak üç merkez çevresinde oluşmuştu. 1970'lerde ise bir tür "fraksiyon siyasetleri" dönemi yaşandı; bir bölümü maceracı eğilimlere açık olan çok sayıda grup, büyüdükçe kendi içinde yeniden parçalanarak siyasetini sürdürdü. Altı kadar yasal sosyalist parti dönem içinde kuruldu. Türkiye'nin benzemek iddiasını taşıdığı bütün Batı demokrasilerinde var olan Komünist Partisi ise, yasallaşmak ve özgürleşmek taleplerini giderek etkinleşen biçimde topluma duyurdu.

Dünyanın çoğu ülkesinde sol hareket biri Marksist-sosyalist, öteki sosyal demokrat nitelikli iki parti çevresinde odaklanırken, Türkiye'de sosyalist solun bu bölünmüşlüğü ve bundan kaynaklanan güçsüzlüğü, 1970'lerin önde gelen bir özelliği oldu. Toplum, çağdaş bir siyasal gücün katkısından yoksun kalırken, sosyalist düşüncenin ve örgütlenmenin hâlâ

ceza yasalarıyla sınırlanmış bulunması, sol harekette yozlaşmalara ve maceracı sapmalara da dolaylı neden yarattı. Sanayileşmenin ve gelişmenin ürünü olarak, yeni bir kaçınılmazlık ilişkisi içinde gelişen sosyalist birikimin, akılcı, çağdaş ve yasal örgütlenme modellerine kavuşmasının engellendiği, tehdit ve yasak altında tutulduğu sürece, bu birikim, maceracılık tuzağına da yönlendirilmiş oldu.

1970’ler Türkiye’si, hükümetlerin çokluğu ve çeşitliliği açısından gerçek bir rekor kırdı: İki adet Erim hükümeti, Melen, Talu ve Irmak hükümeti “Atatürkçü hükümet” sıfatıyla oluştu. Bunların ilki “Beyin Takımı,” ikincisi, üçüncüsü ve dördüncüsü “partilerüstü parti hükümeti,” sonuncusu ise doğrudan partilerüstü teknisyenler hükümeti olarak kuruldu. Demirel 1970’te ve 1979’da tek başına AP hükümetlerine, 1975 ve 1977’de MSP’li-MHP’li biraz da CGP’li MC hükümetlerine başbakanlık etti. Ecevit ise, 1974’te CHP-MSP koalisyonunun, 1978’de Bağımsızlarla kurulan hükümetin başkanı oldu. Bir de, güvenoyu alamayan bir aylık CHP hükümetini 1977’de yönetti (10 yılda toplam 12 hükümet).

Toplumun sanayileşme sürecinde geçirdiği farklılaşma ve sınıfsal-siyasal çelişkilerdeki derinleşme nedeniyle, 1970’lerdeki hiçbir seçimde hiçbir parti tek başına iktidar olacak çoğunluğu sağlayamadı. Farklılaşan gelişmiş toplumlara özgü bir model olan “koalisyon,” dönem hükümetlerinden çoğunun kaçınılmaz sıfatı olarak kaldı.

Bu hükümetlerin “başarılı” olup olmadıkları, hangi toplumsal sınıfın yahut toplum kesitinin yararları açısından olayın değerlendirildiğine bağlı. Bununla beraber, farklı türlerden bu hükümetlerin tecrübesine bakarak bâzı objektif varsayımlar ve sonuçlar çıkarılabilir; gözlemler sıralanabilir:

1970’te, artık iç ve dış dengeleri bozulmakta olan bir AP hükümeti vardı.

12 Mart döneminin “partilerüstü” yahut başka bir deyişle “sınıflarüstü” olmak iddiasında hükümet modeli, özünde, azınlıkların dünya görüşünü savunan ve onların yararını gözeten bir tür olduğunu kısa sürede ortaya koydu. Bu hükümet anlayışı çerçevesinde, kitlelerin siyasal etkinliği kayboldu; antidemokratik uygulamalar rahatlıkla yapılabildi. Hak ve özgürlükleri kitleler zararına sınırlayan biçimde Anayasa değiştirildi.

Bu dönemin Talu hükümetiyle sonraki Irmak hükümeti, “geçiş dönemi” özellikleri taşıdılar ve bu işlevleriyle tutarlı olabildiler.

1975’in CHP-MSP koalisyonu, yakın geçmişin en ilginç uzlaşması oldu. Kıbrıs Harekâtı sonrasında İsmet Paşa’nın ünlü deyişiyle “... yeni bir

dünya kurulurken,” Türkiye’deki koalisyon da çökmekteydi: CHP’nin MSP ile ortaklığı sürdürmemesi, istemeyerek de olsa yolları MC’ye açarak yakın geçmişin en talihsiz davranışlarından biri oldu.

MC dönemleri, her ortağın kendi özel hesabını gütmesi ve kendi yandaşlarına yer tutması gibi nedenlerle devlet kurumlarının ve yönetiminin yozlaştığı, faşizmin geliştiği, dehşet tırmanışının başladığı yıllardı. MC, Türkiye’nin bağlantılı olduğu dış güçlerin ve Türkiye’deki sermaye kesiminin sorunlarına çözüm getiremeyişinden ötürü, kamuoyundaki, kitlelerdeki ve soldaki yoğun direnmeden ötürü 1977 sonunda, bu ortamın yarattığı “Onbirler” eliyle tarihe karıştı.

CHP-Bağımsızlar hükümeti, özellikle CHP’ye çok pahalıya mal oldu. CHP, kendi programına, kendi sınıfsal desteklerine, kendi seçmenine yeterince sahip çıkamadı. Kendinden beklenen uygulamaları yapamadı. Sonuç, 14 Ekim yenilgisi ve hükümetin istifasıydı.

Nihayet, Demirel’in başbakanlığıyla başlayan 1970’ler, gene Demirel’in başbakanlığıyla noktalandı. Bu kez sahnede olan, bir yeni model, “dıştan destekli” hükümet modeliydi.

Demirel’in bâzı uygulamaları gerçekleştirmek için ilân ettiği “Yüz Gün”ün yarısı tamamlanmak üzereyken, bir “başarının” belirtisinden söz edebilmek, hâlâ pek zordu...

3 “Sorun”

1970’leri, Türkiye açısından “harcanmış” yıllar olarak nitelemek mümkündür. Gerçi hiçbir tarih kesiti tümüyle harcanmış olamaz; mutlaka onun da içinde gelişmeler vardır; en azından öğrettiği dersler vardır. Ancak, 1970’lerin başlangıcında “mümkün” gözükenlerle 1970’lerin sonunda Türkiye’nin varmış bulunduğu nokta arasındaki olumsuz fark, acıklıdır. Türkiye, 1970’lerde yapması gerekenlerin ve yapabilecek imkâna sahip olduklarının hemen hiçbirini gerçekleştirememiştir.

Türkiye’nin, 1970’lerde daha “demokratik” bir toplum oluşturması gerekirdi:

Gelişmenin, sanayileşmenin, kentleşmenin varmış bulunduğu aşamada, Türkiye, çok daha özgür, çok daha eşitlikli, çok daha hoşgörülü olmak, toplumsal ilişkilerini rahatlatmak zorundaydı. Her yıl yüz binlerce insanın kentlere göçtüğü, fabrikaların kurulup işçi sınıfının geliştiği, serbest meslek sahiplerinin, teknisyenlerin, yönetici kadroların büyüdüğü, on binlerce insanın üniversite ve yüksekokulları bitirdiği, binlerce kitabın, araştırmanın, bilimsel çalışmanın yapıldığı bir toplumda ve giderek dünyaya daha fazla

açılan bir ülkede, geçmişin bağnazlıkları, düşünce, davranış sınırlamaları, eşitsizlikleri aynen sürdürülmüştür. Hattâ zaman zaman büyüyerek, bir baskı ortamına dönüşerek sürdürülmüştür. İnsanların kendilerini ilgilendiren kararları etkilemelerine yahut bunlara katılmalarına ne siyasette, ne işyerlerinde ne de evlerine, mahallelerine çocuklarının eğitimine ilişkin yakın çevrelerinde yeni imkânlar yaratılabilmiştir.

Türkiye'nin, 1970'lerde daha "akılcı" bir toplum yaratması gerekirdi:

Var olan tüm insan, sanayi, kültür kaynaklarını en verimli, en üretken biçimde değerlendirmek, daha az savurgan olmak zorundaydı Türkiye. Oysa gelişmek iddiasındaki bir toplumun yapması gerekenin tam tersi yapıldı 1970'ler Türkiye'sinde: Ekonomi, kamusuyla ve özeliyle kendi anarşisine bırakıldı. Kadro ve kaynak savurganlığından "dçm" maceracılığına, ciklet yapımcılığından yatırım engellemeciliğine kadar, her düzeyde örnekler verildi. Televizyon ekranlarından sürekli bir kargaşa içinde pompalanan "al, daha al, onu da al" tutkusu, ekonomiyi, savurganlığı ve fiyat denetimini büsbütün şirazesinden çıkaran bir etken oldu.

Kendi işçilerinin Alman bankalarında milyarlarca markı yatarken, bunları ülkeye çekebilecek akılcılığı dahi yaratamayarak Tahtakale piyasasına teslim oldu Türkiye; birkaç milyon mark için kapı kapı dolaştı, insandan sanayiye, dövizden madenlere, buğdaya kadar her tür kaynağı olan ama bunları verimli kılacak akılcılığı yaratamayan; insanı olup da tüketen, denizi olup da kurutan, gücü olup da kullanamayan bir "akılcılık dışına" 70'ler Türkiye'si sürüklendi.

Türkiye'nin, 1970'lerde daha "örgütleyici" bir toplum yaratması gerekirdi:

İnsanların "birlikte yaşama" modellerinin, topluca yaşamaktan doğmuş sorunlarının, bu yaşam biçiminin kurallarının, gelişen bir toplumun ihtiyaçları uyarınca yeniden düzenlenmesi zorunluluğu vardı 1970'lerde. Çok daha etkin ama güler yüzlü bir devlet örgütleyiciliğini, bütün çağdaş toplumlardaki gibi, yaratmanın zamanı gelmişti. Oysa asık suratlı, katı, ama alabildiğine etkisiz ve çaresiz bir devletin anarşisine tanık oldu, 1970'ler.

Kent yaşamındaki anarşiyi, vergi kaçakçılığındaki olağanlığı, devlet dairelerindeki umursamazlığı, sınır kapılarındaki yolsuzluğu, eğitimindeki ilkellikleri, karayollarındaki çılgınlığı, havaalanlarındaki düzensizliği, hastane kapılarındaki bekleyişi ve daha birçok konuyu, örgütleyici bir devlet anlayışıyla çoktan çözümlenmiş olması gerekirdi 1970'ler Türkiye'sinin. Oysa insanlar, örgütleyici bir devletin güveninde değil, yasak

mevzuatının anarşisinde yaşadılar: Her yasağı bir kaçamak yol yaratarak, her yasakta yeni rüşvet imkânları bularak, kargaşa içinde kendilerini ve zamanlarını tükettiler, bunlarla birlikte sinirlerini tüketmeye devam ettiler.

1970'ler Türkiye'si, "sınıfta kaldı" bir bakıma:

Toplumun varmış bulunduğu gelişme aşamasında daha demokratik, daha akılcı, daha örgütleyici bir çerçeveyi gerçekleştirmek zorunluluğu varken, 1970'ler, bunların hiçbirini yapamadı. Ve yapamamanın ağır faturasını, üstelik bunda en az sorumluluğu bulunanlar ödedi.

Türkiye, 1970'lerde bir zorunluluk olarak gerçekleştirmesi gereken değişimin üstesinden gelemeyince toplumsal yaşamın her düzeyinde kaosun içine düşüldü. Kültürden siyasete kadar bütün kurumlarda yozlaşma hızlandı. Toplumun temellerindeki özlemlerle, ihtiyaçlarla, gelişmelerle, titreşimlerle aynı toplamını üstyapısını oluşturan kültür, eğitim, siyaset, paylaşım, tüketim, örgütlenme, yönetim özellikleri arasında, uçurumlar doğdu. Altyapının gelişmek zorunluluğuyla üstyapının değişmezlik direnişi arasındaki çatışma, toplumu dağıtıcı, savurucu, parçalayıcı ve her bakımdan akılcılık dışına sürükleyici sonuçlar yarattı. Zaten zor olan evrensel ve ulusal ekonomik koşullarla siyasal sorunlar, büsbütün içinden çıkılamaz duruma geldi.

Bu çerçevede, 1970'lerin ekonomisi, çalışamayan fabrikalar, uzayan kuyruklar, duran yatırımlar, gerçek değeri gerileyen maaş ve ücretler, büyüyen bir işsizlik, eşitsizlik ve artan pahalılık oldu. On yıla damgasını vuran, ismini veren "dehşet," toplumdaki umutsuzluktan, anlayışsızlıktan, işsizlikten, bağnazlıklardan da güç aldı. Yozlaşmış üstyapı kurumlarının, dehşetin nedenlerine eğilmekten korkmalarından ya da hesaplılıklarından yararlandı. 1970'lerin başında tırmanışa geçen, bir ara duraksayan dehşet, 1970'lerin bitiminde en uç düzeye ulaştı. Siyasal kurumlar, 1970'lerin çok büyük bölümünde düşünce değil, demagoji ürettiler.

1970'lerin umutsuzluk, yılgınlık ve korku ortamında, insanlar, kendi kendilerine yabancılaştılar. Dört duvar arasındaki küçük yaşamlarıyla, kendi dar çevreleri içindeki boyutsuz hesaplarıyla, giderek çağdaş bir afyona dönüştürülen televizyon ekranlarındaki saçmalıklarla kendi dünyalarını sınırladılar. Ne sokaklarda peş peşe ölen insanlar, ne de kendi dar çevrelerinin ötesindeki büyük acılar onları fazla ilgilendirebildi: "Gemisini kurtaranın kaptan" olduğu, "her koyunun kendi paçasından" asıldığı, "köşeyi dönenin" düzlüğe çıktığı, "kendisini sokmayan yılanın" bin yıl

yaşayabileceği, korku, umursamazlık, bencillik üzerine bina edilmiş bir ortam doğdu. Gelişti. 1970'ler Türkiye'sinin insanlarını bir veba gibi sardı.

Sonuç, bir büyük karanlık, bir büyük umutsuzluk mu?

Elbette hayır!

Dünyayı tersine döndürmek, ne yozlaşan kurumların, ne tırmanan dehşetin, ne de kendi dört duvarına kendini hapseden umursamaz insanların harcı...

Türkiye, ileri, çağdaş, akılcı, demokratik toplumu yaratmaya mahkûmdur. Çekilmekte olan bunca acı bile, bu yaratma işlevinin kaçınılmazlığına, yaratıcılık sürecinin her şeye rağmen devamlılığına kanıttır.

Bu, bir kaçınılmazlık ilişkisidir. Türkiye, çağdaş toplumu ve çağdaş demokrasiyi geliştirecektir.

1980'ler, bu olayın "tarzını" belirleyecektir sadece:

Ya akılcılık dışı olmakta, baskıcı, bencil, tutucu olmakta direnilecektir ve böylece, bir gelişme süreci büsbütün acılı kılınacaktır. Kurumlar büsbütün yozlaşacak, daha çok insan ölecek, demokrasi kesintilere uğratılacaktır. Ya da, akılcılık, örgütleyicilik, demokratikleşme doğrultusunda adımlar atılarak, büyümenin sadece doğal sıkıntıları çekilerek bir süreç yaşanacaktır.

Ama her iki yolun sonunda da, seçilen yol ister uzunu ister kısası olsun, ister acılısı ister barışçısı olsun, Türkiye mutlaka çağdaş, ileri, demokratik bir ülke hedefine varacaktır.

1980'ler başlarken, Türkiye böyle bir yol ayrımındadır.

Yollardan hangisinin seçileceğinde, hepimizin sorumluluğu vardır.

[1] Bu tahmini oranlar 1977 Haziranı’ndaki genel seçimde neredeyse aynen gerçekleşmiştir.

[2] Burada sözü edilen olay, Genelkurmay Başkanı Orgeneral Sancar'ın TRT'nin hukuken geçersiz Genel Müdürü Karataş'ı ziyaretidir. Bu ziyaret, TRT Seçim Kurulu'nun Karataş hakkındaki iddiaları tartışacağı toplantının hemen öncesine zamanlanmıştır.

[3] İran'da böyle bir "beklenmedik" değişim bu yazının yayınlanmasından beş ay sonra gerçekleşmiştir. "Humeyni faktörü," güç dengelerini etkilemiş ve Türkiye'nin stratejik önemi yeniden birinci plana yükselmiştir.

[4] “Yasakçı devlet-örgütleyici devlet” kavramları, Prof. Şerif Mardin tarafından ortaya konmuştur. Bu kavramlardan hareketle oluşturduğum düşüncelere, Prof. Mardin’le yaptığım görüşme önemli katkılar getirmiştir.

[5] Francis Castles, “The Class Constitvency”, New Statesmen (29 Eylül 1978).

[6] CHP’nin 14 Ekim 1979 Senato seçimi sonucunda hükümetten çekilmesini izleyen olağanüstü kurultay.

[7] Bu konuya daha geniş olarak, “IMF Gözetiminde ve Dehşet Ortamında” bölümündeki “Bir Bunalımın ANATOmisi” başlıklı yazılarda değinilmektedir.

[8] Batılıların, “Türkiye ile IMF mutlaka anlaşacak” şeklindeki görüşü, bu çalışmamıza ilişkin araştırmayı Batı’da yaptığımız Şubat 1979’da fark edilmekteydi. Nitekim bu yazımızın yayınlandığı tarihten (Mayıs 1979) kısa bir süre sonra, Ecevit hükümeti IMF anlaşmasını imzaladı.

[9] Bu yazıda Amerikan ekonomisine ilişkin olarak verilen rakamlar, Le Monde Diplomatiqne’in Mart 1979 sayısından alınmıştır.

[10] Annuaire des Statistiques du Travail, 1977 (Bureau International de Travaille).

[11]P. Domergues, “Le modèle Americain”, Le Monde Diplomatique (Mart 1979).